

ROMVLI AMASAEI

ORATIONVM VOLV MEN.

Impressit BONONIÆ Ioannes Rubrius.

M·D·L·X·I·V.

ROMVLI AMASAEI ORATIONVM

I N D E X.

DE CONCORDIA.	Pag. 1
DE PACE.	74
DE LATINÆ LINGVÆ VSV RETINENDO SCHOLÆ. II.	101
DE RAT. ET ORD. STVD. SCHOLÆ. II.	147
DE PERENNI ELOQVENTIÆ VSV.	187
PRO SE IP SO BONONIÆ HABITA.	202
OB AMICORVM. II. OBITVM LVGVBRIS.	221
DE PAVLI. III. PONT. MAX. ERGA LI- TERATOS HOMINES BENEF. SPE.	233
DE LAVDIB. STVDIOR. HVMANITATIS.	247
QVA AVD. AD ELOQ. STVD. HORTATVR.	263
DE TARDIORIS EXORDII SVI CAUSA.	275
QVA GREGORII PATRIS OB. DEPLORAT.	283
DE TRADVCENDA ÆTATE IN OPT. ART. STVD.	290
QVA EXORD. SVI TARDIT. EXCVSAT.	302
PRO SE IP SO ROMÆ HABITA.	310
QVA CIC. DE NAT. DEOR. LIBR. AG- GRESSVRVS DIVINVM AVXILIVM IM- PLORAT.	322

PETRO DONATO CAESIO
 NARNIENSI EPISCOPO ET
 BONONIAE GVBERNATORI
 POMPILIUS AMASÆVS S. P. D.

A
 VDIVI *ſæpius* PETRE DONATE
 CAESI, *Antiſtes Clariſſime, atque huius*
multo ampliſſimæ Urbis Gubernator iuſtiſſime
ac uigilantiſſime, te iucunde admodum, ac ſum-
ma cum animi uoluptate commemorantem ce-
lebritatem eam, qua Bononiēſe hoc gymnaſium uel maxime flore-
bat, quo tempore ipſe liberalium diſciplinarum, præcipue uero le-
gum ſtudioſam operam dabas: cum & optimos, ac præſtantiſſimos
cuiuſuiſ literarum generis interpretes, qui tunc in eo publice docen-
di munere fungebantur, Alciatum, Beroium, Curtium, Victo-
rium, Buccaſerreum, patrem etiam meum ROMVLVM AMA-
SÆVM ſummopere collaudares: et in præſentia talem nobiliſſimæ
iuuentutis, qualis tunc Bononiã ex diuerſis Europæ regionibus ani-
mi ad cultum capiendum confluerat, concuſſum exoptares. Ac
tu quidem feliciffimis PII. IIII. PONT. MAX. Optimi ac
Sapientiſſimi auſpiciis, De CAROLI BORRHOMÆI Car-
dinalis, et hæcenus Bononiæ Legati, ſumma uirtute Principis au-
toritate ac ſententia, non deſinis omnem adhibere curam, & diligen-
tiam, ut eam nobis illorum temporũ felicitem repræſentes. Nam
& ſeditionibus, quibus ornatiſſimus hic ſtudioſorum iuuenum cætuſ
conſuetari plerunq. cæperat, coercendis, incunda ratione, ut ei om-
nia commodorum genera ſuppeditent, Optimi Doctõribus unde-
cunq. magnis propoſitis præmiis accerſendis, Ciuibus, qui doctri-

na, ingenio, nominis celebritate præstant, ornandis & honestandis, magnificentissima, & regali plane scholarum exædificatione, quoti die noua pergis, propensissimi erga literatos homines animi documenta dare. Nec sane dubitandum est, quin hoc amplissimo Senatu omni ope, atq: animi alacritate, tam præclaris consiliis, actionibusque tuis obsecundante, Disciplinarum uero Doctoribus Auditorum commodis, laudi suæ, gloriæque unà tuæ sedulo, & enixe deseruientibus, in summa præsertim qua nunc fruimur, Italiæ tranquillitate, annonæ ubertate, cæli clementia & salubritate, istius honestissimi uoti sis per breui compos futurus: Atq: ita, ut hoc totius Europæ nobilissimum Gymnasium non solû pristina illa frequentia celebretur: sed modis etiam omnibus ipsius amplitudo, & decora adaugeantur. Ego uero cum cæteros loci, ordinisque mei homines tam laudabiliter, ac strenue munere suo fungi, tibi que se acerrimos adiutores ad egregium hoc opus perficiendum præbere uiderem, mihi quoq: uiam tentandam esse duxi: qua præter quotidianos labores meos in Græcis autoribus explicandis, extraordinario quoque in industria genere, tum bonarum artium studiosis prodessem: tum hoc nomine abs te, cui summa omnia debeo: simulq: ab hoc de me, maioribusque meis optime merito Senatu gratiam aliquam inirem. Ex patris itaque mei lucubrationibus, quarum editionem consulto in hunc usque diem distuleram, selectarum quarundam orationum uolumen confeci: atque id in tuo potissimum nomine apparere uolui. Eas uero publicandi multis de causis, hoc ipso tempore mihi opportunam esse oblatam occasionem censui. Tum quod existimaturi sint homines, commode profecto ac perbelle cecidisse: ut cuius uidentis opera in hoc publice docendi munere cuitati, & usui, & decori fuisset, cuiusque dicendi artem tradentis facundia, & eruditio-

nis ubertate, pronuntiationis quoque uenustate, non parum te in adolescentiæ tuæ studiis inuari, delectarique solitum præ te ferriusdem uitæ muneribus perfuncti quasi reniscentes ingenii partus, te ciuitatis ipsius Præsides, Gymnasti Patrono, tot commodorum quibus nunc scholastica hæc inuentus fruitur, autore atq: auspice in lucem prodirent. Sunt omnes quæ hoc uolumine continentur, orationes. xviii. Prima est de concordia ad ADRIANVM .vi. PONT. MAX. Secunda de pace, Bononiæ habita frequentissimo summorum Christianæ Reipub. Principum confesso, in Pontificio delubro, quod iam cura, iussuque tuo, Prosperi Fontei præstantissimi ætatis nostræ artificis pictura exornatum, & undequaque perfectum & expolitur, inter magnificentiis. quæque id genus opera merito recenseri possunt. Reliquæ sunt sexdecim, quibus autor partim se operamque suam Auditoribus commendat: partim per quorundam communium ueluti locorum tractationem, ad sequentes deinceps annuas commentationes aditum patefacere studet. Harum cum in celeberrima quotannis tum ciuium, tum exterorum corona, solemnibus studiorum initiis aliquam haberes. minime contemnenda Latine eloquentiæ lumina, & exemplaria præferre uidebatur. Quæ certe simulque meam in iis edendis operam, & curam ab eruditis nequaquam improbatum iri confido. Nam & argumenti uarietate, ac nouitate quadam legentes allicere, & Latini sermonis copia & puritate, artis etiam præceptorum obseruatione instruere, ac ditare possunt: Cum huius generis disputationes, quas ad imitandum nobis quoties usu ueneris, proponere debemus, per paucæ in ueterum libris reperiantur: Per sepe uero conzingat: ut iis qui in humanioribus hisce literis uersantur, eiusmodi sit argumento differendum. Ad meam igitur erga te obseruan-

tiam

tiam declarandam pertinere putavi: ut quicquid huius discipline studiosi, quod sibi utile sit, in eis deprehenderint: quod id à cliente tuo tibi gratificandi studio, cum eis communicatum fuerit, hoc omne tibi se debere intelligant. Ac librum quidem hunc speravi, eam in primis ob causam, quod à me Clarissimo nomini tuo dicatus in uulgus emitteretur, contra liuidorum uoculas, et morsus tutum, protectumque fore. Nec duxi amplitudini tuæ inconueniens munus, quod ex hominis perillustri familiae tuæ summopere dum uixit, ad dicti, eiusdemque non minimam inter æquales suos eloquentiæ laudem adepti uigiliis depromptum, artis huius addiscendæ cupidis aliquid posset opis, atque adiumenti afferre. Quam etiam te artem in adolescentiæ tuæ studiis, unà cum ciuilibus, Pontificiæque iuris disciplina, sedulo tibi coniungendam putasse, uel id euidentiſſimo fuerit documento: quod superioris sæculi Iurisconsultorum facile principem Andream Alciato, non minus elegantis, copiosæque orationis in legibus interpretandis laude, quam ipsius Iuris peritia excellentem, non solum ut præceptorem plurimi faciebas: sed etiam ut parentem uenerabare. Quam de doctissimis, itemque disertissimis hominibus præclare merendi uoluntatem cum perpetuo retinueris: dum Bononiensi Reip. præses, Angelo Papio alteri ætatis nostræ Alciato, singulari doctrina, eximia uitæ integritate, suauissimisque moribus homini, quotidie perspicua summæ in eum beneuolentiæ signa impertiris. Quantum uero in hoc pulcherrimo eloquentiæ studio, dum ei per ætatem operam nauare tibi licitum fuit, profeceris publicæ iam actiones tuæ, resque in iis, quibus præfuiti prouincis administrandis, abs te præclarissime felicissimeque gestæ facile testantur: Cum & egregia quadam animorum pertractandorum peritia, et admirabili, ac ciuitatibus ipsis perutili, et
salutari

salutari dicendi artificio ea effeceris, quæ tot antea magistratus, & Præfules frustra tentarant: ut ferociores populos seuissimis obmutuas superiorum temporum iniurias, cædes, incendia, direptiones odis distidentes, non solum reconciliares, uerum etiam firma, stabilique amicitia, quin & affinitatibus præterea iungeres. Maximas cum priuatorum, tum publicas ciuitatum inter se lites, et controuersias natura quodammodo inextricabiles, & quæ nullo pacto componi posse uidebantur: sua utraque parte iura tuo unius arbitrio libenter permittente dirimeres, ac transigeres. In magna tritica caritate populos, quorum uberiores aliquanto prouentus fuerant: ut finitimis penuria laborantibus, æ quo precio subuenirent, induceres. Eosdem in oppidis suis sacra, profanaque loca ornatus, munitionis ue, aut salubritatis causa exædificandi, ad eiusmodique usus cum publicas, tum priuatas etiam pecunias conferendi cupiditate inflammare. Hæc nimirum omnia non aliunde, quam à grauis, prudentis, ornatæque orationis facultate dimanarunt. Quæ sane à maioribus tuis in te ueluti hæreditario iure peruenit. Audiui. n. ex complurium fide dignisunorum hominum sermonibus. proauum tuum PETRUM CÆSIUM filiorum quinque summa uirtute præstantium patrem, eundemque Græcis ac Latinis literis, omnibusque liberalibus disciplinis mirabiliter excultum, quod eloquentiæ laude cum admirabili iuris utriusque cognitione coniuncta excelleret, per amplios in Romana Rep. honores adeptum fuisse. Camertum, Perusii, Bononiæ, quo tempore summa erat eius magistratus auctoritas, præturam gessisse: cum eodem etiã honore Florentiæ secundis. fama perfunctus esset. Ac eundem SIXTO. IIII. PONT. MAX. iterum urbis Senaiorem è uita excessisse, tanto uniuersæ ciuitati sui desiderio relicto, ut bonis omnibus id efflagitantibus. Opti-

mus ille, incredibiliq: sapientia Princeps, ANDREAM tanto patre dignissimum filium, statim in eius demortui locum sufficeret: Auum autem cuius nomen refers, PETRUM DONATVM, ut eundem et ipse in urbe magistratum gessit: sic omni uirtutum genere ingentem patris gloriam adaequasse. ANGELVM uero itidem PETRI filium incomparabili animi celsitudine, singulariq: magnis in rebus gerendis prudentia, & solertia uirum, tantam inter Romanos causarum Patronos autoritatem obtinuisse: ut cum suas ad eius patrocinium, potentissimi Europæ Reges causas deferrent: luculentissimum patrimonium, amplissimosq: liberis honores reliquerit. Nam quid dicam de ipsius filio PAVLO AEMILIO S. R. E. Cardinale, uiro summa uirtute, doctrina, & uitæ integritate? Audiebam dum apud eum uiuerem (in eius enim ut meministi, sanctissimæ disciplinæ aula magnam adolescentiæ meæ partem egi) tanta grauitate, prudentia, libertate, tam elegantis, politæq: orationis filo, sententias in Sacrosanctorum Patrum Senatu dicere solitum: ut eæ ab audientibus tanquam oracula exciperentur. Eadem uero laude alterius huius Cardinalis FEDERICI Superioris fratris, aliæ complures præclarissimæ animi dotes, maiorem in modum decorantur, & elucent. His ego rationibus, ut tibi meo, domus, fortunarumq: mearum patrono munus hoc offerrem, adductus sum. Te uero ut id libenter, hilariq: animo accipias, uehementer etiam, atque etiam rogo: tibiq: ut persuadeas, etsi uitæ dignitate ac meritis, tot clientum tuorum, quorum certe hic, et in Vrbe, ac reliqua Italia magnus est numerus, longe minimus infimusque sum, studio me tamen erga te, fide, atq: obseruantia nulli concedere.

Vale. Bononia. xv. KL. Aprilis. MDLXIV.

ROMVLI AMASAEI ORATIO

DE CONCORDIA.

AD ADRIANVM. VI. PONT. MAX.

S I VNQVAM in vllius Pont. Max. creatione à DEO precati sunt Christiani, vt sacrosancto amplissimorum Patrum collegio eam mentem daret, vt eum consensu suffragiisque suis crearent, qui magnis cladibus afflictam CHRISTI Remp. excitaret, illud fuisse tempus ADRIANE Pont. Max. quo tibi tantarum rerum gubernacula commissa sunt, existimare debemus: in quo qui pure ac sancte, veram pietatem & religionem colunt, nullis precationibus, nullis votis pepercerint. Nam cum hoc potissimum tempore, cum hostium acerbissimorum immanitate, tum grauisimis inter ipsos odiis, atq; intestinis discordiis Christianorum vniuersa res, non modo grauiter agitata laboraret, sed prope perculsa, & in summum discrimen ac periculum adducta esset, non aliter malis miserisque nostris subueniri posse videbatur: quam si DEO fauente nobis Pont. is daretur, cuius sapientia & iustitia, non modo quæ iam lapsa essent erigerentur, sed in pristinam etiam formam ac ueterẽ dignitatem, quicquid

A aut

aut temporum iniquitate, aut hominum incuria de-
 prauatum comminutumq; fuisset, restitueretur. Sed
 profecto (quod ipso rei exitu patefactum est) ad vo-
 ta precesq; pii & communis salutis studiosi homi-
 nes nihilo se promptiores, quam ad eas CHRISTVS
 Opt. Max. pro incredibili in populum suū clemen-
 tia, faciliorem præstitit. Nam cum consentienti gra-
 uis. hominum collegarum tuorum voluntate, tu
 Adriane, Pontifex maximus renūtiatus es, nullo mor-
 talium fauore aut studio, sed ipsius DEI parentis
 nostri, & rerum omnium conditoris numine, fidei
 ac potestati tuæ summam Reip. commissam & cre-
 ditam esse, res ipsa facile declarauit. Neq; enim alia
 vlla nisi diuina uis, uigente ambitu, multorum gra-
 tia & potentia præualente, incitatis propter partium
 studia animis, te præter communis tibi cum cæteris
 collegis honoris titulum, sola sanctitatis & sapientiæ
 fama notum, sola vitæ integritate hominibus com-
 mendatum, non modo nullius cuiusquam ope niten-
 tem, aut studiis contendentem, sed absentem etiam,
 & ab omni huiuscemodi cogitatione alienum, ex vl-
 timis terris accitum, in augustissima ista & celsis. re-
 rum humanarum sede potuit collocare. Quare me-
 rito, quam late Christianum nomen patet, neminem
 tunc inueniri potuisse arbitror, qui faulstissimum il-
 lum de creatione tua nuncium, tanquam diuinitus
missam

missam vocem, non optimis sit omnibus profectus, qui non priuatis publicisque rebus suis, sacris ac profanis saluti eum fore, in spem maximam, & quem admodum confido, veris. adductus fuerit. Atque: vix initio ea spes ex raro & propemodum admirabili creationis euentu orta est, ita breui (quod scilicet honoris & maiestatis accessione, summorum virorum virtus, & si non maior, at certe illustrior existit) clariore de excellentibus laudibus fama, & veluti pleniore hominum voce se corroborauit, ut te iam cuncti diuinitus ad recreandam, tuendam, amplificandamque: Remp. Pontificem factum putarent. Atque: in hac hominum de te neque: varia, neque: obscura, sed constanti & illustri opinione, illud tamen molestiae accidebat, quod te propius intueri, virtutesque: tuas, in quibus omnes spes suas sitas haberent, propius admirari quamprimum non liceret. Non enim si talem sibi, rebusque: suis vniuersis rectorem & conseruatorem. deposebant, iam consecuti, locorum tantis interuallis seiunctum non ardentissime desiderabant. Quo tempore neque: huic populi sui desiderio (o infinita summi DEI bonitas) CHRISTVS non adfuit. Ipse enim te (neque: aliter existimandum est) tam breui praeter omnium opinionem ex Hispania in urbem deduxit: ipse non sane desideris, sed hominum spe multo celerius in tua te sede collocauit: In qua vix

dum confederas, cum inter absentes, quod quisque aut ex nunciis, aut ex suorum literis, ipsa deniq: fama cognouerant, ita ut nihil magis, in publicis aut priuatis sermonibus uirtutes tuæ ceptæ sunt celebrari, aliis æquitatem in omnes tuam, aliis humanitatem, aliis diligentiam, aliis religionem, aliis alia, omnibus omnia collaudantibus: Nullum esse iam in urbe gratiæ magis quam Iustitiæ locum: Apud te unius uirtutis & probitatis rationem haberi: Summis æque, mediis, ac infimis, eandem esse ad te aditus facilitatem: Tanto tibi esse quemlibet chariorem, quanto & meliorem se, & Christiana religione digniorem præstitisset: Quæ perculsa & prostrata iacebant, erectæ: Legum seueritate multorum libidines ac licentiam compressam, rem diuinam sanctissime ac purissime coli: urbem ipsam nunc demum sanctitatis domicilium, bonorum omnium portum, Christianorum aram te pontifice iurè appellari posse. Hæc cum de te absentes prædicarent, tanta eadem admiratione præsentibus intuebantur, ut iam cuncti mortales una & eadem sententia, te diuinum hominem ad amplissimam istam DEI Diuorumq: sedem, maximis calamitatibus pressam & pene ruentem, restituendam & subleuandam è cælo delapsam censerent. Præsertim uero cum non hos tantum suæ de te spei sibi fractus etiam in posterum præstitum iri, aut uirtutem

tuam

tuam his duntaxat finibus circumscriptam fore confiderent: Sed de te quæ ab aliis non modo contendere aut postulare, sed ne sperare quidem aut optare auderent, sibi pro magnitudine tua pollicerentur; Eoq; maxime, quod ea iam tot seculis mala in Rep. inualuerunt, vt diuina tantum ope (cuius aut vnum te, aut alium vnquam neminem, sed te omnino com potem esse existimant) leuari sanariq; posse videantur. Quare proximæ superiores actiones tuæ, quæ in aliis non tantum (vt sunt) admirabiles, & prope diuinæ haberentur, sed ad summam etiam & fastigium profecisse videri possent, eorum in Repub. operum, quæ ciues tui, pro quodam suæ de te opinionis iure à te expetunt, initia veluti quædam & fundamenta putantur. Ac mihi quidem cum in præterita mala nostra, tum in præsentia & vrgentia pericula intuenti, locum deinde quem obtines, & personam quam à CHRISTO acceptam sustines, & postremo sapientiam tuam consideranti, non modo auxilium tuum differri amplius non posse, neq; vllam hac tibi antiquiorem curam esse oportere, videri solet: sed ne in mentem quidem Adriane venire potest, quin te dies noctesq; illud in animo versare existinem: qua tandem ratione, quoue consilio Christianæ Reip. Principes, à summa dissensione atq; odiis ad concordiam, & amicitiam traducas: efficiasque vt ea, quæ in suam
 ipsorum

ipforum perniciem iam per tot annos arma tractāt, in communes & acerbissimos eosdem veræ pietatis & religionis hostes, primo quoq; tempore conuersa velint. Id enim uero abs te Christiani omnes tanto liberius petunt, quanto ad hanc omnium præclarissimam actionem, maiora tibi quam cuiquam superiorum Pontificum, & firmiora præsidia adesse intelligunt. Neq; tantū nunc de iis præsidiis loquor, quæ in te singularia omnes esse nouimus: prudentiã dico, animi magnitudinem, gratiam, auctoritatem: sed nulli etiam aut copias maiores, aut firmius exercituum robur, aut paratiores & instructiores classes in promptu fuisse facile omnes vident. Quo fit, vt cum per multos annos complures Pont. Max. summam aliquando voluntatem præ se tulerint, facultatem duntaxat desiderarint, & opum tenuitatem excusarint: vnus tu, si quod vniuersi homines dubitare non possunt, & dubitare nefas existimāt, sed si quod ne patiatur DEVS, non perfeceris, quod te omnino perfecturum confidimus, non facultatem tibi, non opes, sed ne solam voluntatem defuisse confiteri cogamur, magnopere verendum sit. In multis ex superioribus Pontificibus Maximis, vt magnæ fuerint virtutes, certe quæ in omnibus omnes & plerunque mediocres fuerunt, in te summo splendore & excellentia eminent, & elucent. Cæteri eadem habuerūt
per

per manus tradita summæ maiestatis insignia: ius idē,
potestatem eandem consecuti sunt: Nemo amplius
quisquam tam diuinitus creatus, tāta hominum spe
& opinione expectatus, exceptusq: est: Et nequid ad
summas tibi opes & facultatem, qua labentibus re-
bus subuenires, deesset, nemini vnquam tanta, nō di-
cam cum tenui & infimo rege, aut principe, sed cum
eo qui proximus & coniunctissimus esse debuerit,
fuit coniunctio, quantam tibi cum Cæsare maximi
animi, & fortissimo adolescente, uno vero regū om-
nium opibus, populorum multitudine, maritimis
terrestribusq: copiis potentissimo, magnis vtrinque
meritis confirmatam necessitudinem & beneuolen-
tiam, DEVS ipse regum omnium supremus & cle-
mentissimus esse voluit. Quod quo planius cuncti
homines vident, & cognoscunt, tanto tuam sibi opē
sepius & fidentius deposcunt. Quandoquidem ita
natura comparatum est: vt quarum rerū ne potian-
tur, à difficultatibus interdictum sibi homines intel-
ligant, eas res non modo moderate expetant, sed dif-
ferri etiam & omitti æquissimo animo patientur:
Quæ vero rei gerendæ magnam & promptam facul-
tatem habere uideantur, ea non modo si negligan-
tur, sed ne si temporis quidem punctum ad agendū
vllum prætermittatur, vt ferre velint, sibi in animū
inducere possint. Quod cum ita sit, quæ nullis vin-
culis

culis cohiberi possunt, ad aures tuas, desideria ciuiū, quin potius filiorum tuorum peruadētia, tuæ fuerit benignitatis & sapientiæ pater omnium maxime, summa humanitate & facilitate excipere, ac boni consulere. Quod cum te facturum omnino considerem, ipse ego, cui humiles sane natales, rem propemodū tenuem, fortuna, studium & ardorem quendam amoris incredibilem in veram religionem, voluntas & iudicium dedit, spem vero præcipuam quandā & singularem de virtutibus in posterum tuis, cum nominis tui fama, tum primæ actiones tuæ proposuerunt, non desiderium tantum tibi meū exponere, sed sensus etiam quodammodo meos & opinionem, literis ad te meis mandare non dubitavi. Sed cum statuissem hoc tempore, flagranti publici boni studio incensus, non magis te adhortari, quā rogare, ut actionem de principum nostrorū concordia Reip. Christianæ, quæ si vnquam à truculento & perfido hoste, nunc grauissimè oppugnatur, tuædæ causa, primam post hac tibi & omnium antiquissimam esse velles, illud veniebat in mentem vereri: non de futuros fortasse aliquos, qui me tanquam ineptum irriderent: quod ad te vnum sapientissimum, atq; in rebus cunctis perspiciendis solertissimum, ego de plebe vnus, ingenio & rerū vsu per mediocri, inter tot magnos, & dignitate illustres viros, de maximis ad te rebus scribere

scribere aggressus essem. Ego verò sane neq: loci, neq: ordinis mei oblitus eràm, verum si quid alienæ sententiæ apud te loci esset, nō summorum tantum hominum opibus potentium, glória atq: imperiis præstantium, quorum plerunq: animus, ira aut odio, aut cupiditate præpeditus, non modo quid verum & æquum sit, non perspicit, sed sæpe etiam per errorem, ea quæ à rationibus suis aliena sunt, appetit: sed renuorum etiam hominum, dummodò rectorum, studia te & voluntates spectaturum putavi. Interfit enim inter dignitatem summorum atq: infimorum: sensibus vero & voluntatibus vtrorunq: is quem CHRISTI gens communem omnium patrem & habet, & appellat, facile æqualiter se præbeat oportet. Ineptum vero non modo me, sed communis etiam sensus expertem merito haberi posse ducerem, si ea me scribere posse putare visus essem, quæ ne dum tu, aut familiares pleriq: tui maximo rerum usu & grauitate viri, sed vniuersa christiana plebs non sapiissime cogitaret. A qua quidem, dum hæc meditabar, arrogantia tam longe aberam, vt orationem hæc meam ita demum aliquid valituram existimarem, si neq: á sensu tuo abhorruisset, neq: aliud, quam quod vulgo etiam ab omnibus maxime expeti, mihi & exploratum & persuasum esset, explicasset. Nempe quod ingenii laudem appetentibus noua & admirabilia,

B

bilia,

bilia, fidem vero quarentibus, neq; aliena neque di-
 uersa ab hominum sensibus, & iudiciis semper pro-
 posita esse debent. Neq; vero tibi quidquam persua-
 dere institui, sed posse omnino quodammodo cogi-
 tationum tuarū cursum incitari existimaui, si quod
 animo ipse agitates, id ex aliorum etiam sententia
 depromptum agnosceres. Dari vero à me tibi confi-
 liū nullo certe modo posse putaui, nō magis hercle,
 quam qui sana sunt mentē saepe adorando, precan-
 do, supplicando, sancitis etiam religione nostra car-
 minibus, DEVM qui vnus omnia nouit, docere po-
 tius quid faciat, quam quid ipsi exposcant, orare se
 iudicent. Quod si DEVM ipsum & credimus, & re-
 rum euētis, puris & veris hominū precibus flecti ui-
 demus, certe apud te, qui ei vicarius successisti, sup-
 plicem & uotiuam tum alterius cuiusuis, tum &
 meam orationem aliquid profecturam dubitare nō
 potui. Non eram etiam nescius, multis quæ à me scri-
 berentur, ipso genere uetera, & ab aliis toties dispu-
 tata uideri posse, cum & de cōcordia, & de barba-
 ris bello vindicandis multæ à multis, & habitæ & scri-
 ptæ orationes circumferrentur: idem autem in ore
 omnium esse, neque quidquam in omnibus etiam
 circulis, & forensibus coronis sapius iactari: Id enim
 uero ego à me futurum magnopere putaui: cum ti-
 bi illud indignissimum uisum iri arbitrarer, quæ
 homi-

hominum consensu, & vna veluti voce iam per tot annos expeterentur, quæque ex rep. esse omnes confiterentur, paucorum culpa aut differri, aut omitti. Animaduertebam præterea nonnullos & doctrina & eloquentia præstantes homines, grauitè & ornate de hoc genere ad principes quosdam scriptas orationes misisse, aut sæpe etiam pro concione copiose & subtiliter diseruisse: ex iis vero neminem apud te (quod sciam) huiusmodi aliquid perpetua oratione tractasse, eo cogitationibus ac sensibus tuis accommodatiore futura, quanto tu cæteros pietate, fide, & in sanctissimam religionem nostram amore antecellis, apud quem hanc simplicem & nudam orationem meam, à voluntate tamen tua nihil alienam, plus poteris, quam apparatus & ornatam aliorum, apud homines ab hac cogitatione plerumque auertissimos habituram speravi. Illud uero me (ut omnis ab oratione mea absit dissimulatio) non modo conturbasset, sed à proposito etiam prorsus deriuisset, si ita à me acceptum esset, ut ab imperitis (ita enim existimandum) iactatum sæpe est: qui quarum ipsi (ut opinor) rerum facultatem non tenerent, eas ne tibi quidem placere commentitii sermonibus in vulgus dispersis, populo persuadere conati sunt: ita demum inscientiam suam se defendere posse rati, si eam auctoritate tua commuissent. Quæ ad

te scriptæ afferrentur orationes, eas te non modo, quas legeres, dignas non putare, sed reicere etiam & contemnere solitum? Quasi uero cum aduentibus ad te, æqualiter omnibus summa esset aditus facilitas, ea scribentibus (si quo casu, quo minus ad te accedere possent, impedirentur) negata interclusaq; esset. Est uero credibile, te qui tam benigne, tam attentè, tam denique patienter unumquemque quam velit diu, dicentem audias, libellorum, & literarum, quæ ut lingua apimi; ita ipsæ lingue interpretes & internuntie sunt, nullam rationem habere: Nam latinæ literas te non admittere, quod scilicet latinæ sint (Nam & id qui dictarent non defuerunt) cui nam probari possit, te uirum in omni literarum genere prudentissimum, eas literas non dicam repudiare, sed non amare, non colere, non maximi facere, quibus religionis Christianæ pars maxima credita & commendata sit, quibus præcepta, quibus instituta, quibus mysteria, & initia, veritatis & pietatis Christianæ per tot secula, à tot iniuriis vindicata, à tot insidiis defensa, custodita cõseruataq; fuerint? An non tot ante te Pontifices, tot religionis Antistites, qui summa sanctitate & grauitate, diuino iuri, cuius te studiis à puero dedidisti, præfuerunt, atque ipsi in primis, in illi, quos fidei doctores agnosceamus, non latine modo, sed accurate etiam & eleganter

ter scripserunt? Sed quid ego aut vetera, aut aliena commemoro? non ipse tu autor omnium maximus, ipsius diuini iuris profundissima sensa plurimis & pulcherrimis latine scriptis libris, excoluisti diuinitus, & illustrasti? Et qua tandem ad te homines lingua scribent, si non ea quæ tibi omnium familiaris. est? cum non tantum summorum sacerdotum cinctus corona, è superiore loco, de rebus maximis ad amplissimum ordinem latine referas, & grauisissimi illi patres tradito à maioribus more, latine sententias dicant: sed latina etiam ferme omnes te alloquantur, & latina tu omnibus voce respondeas. Ego quidem nūquam adduci potero, vt credam, vt cum omnium sermones auscultandos putes, scripta etiam nō humanissime accipias: & si quid temporis à tantarum rerum cura interdum supersit, non iis legendis partem eius aliquā tribuas. Quod si hæc scribendi venia à te præsentibus plerunq: datur, quæ coram ad pedes tuos rite procumbentes, cōmuni cum cæteris, tui cōueniēdi facultate frui possint, mihi cōiustius nō negabitur: Quod & locorū interuallis, & cærtis & honestis cōditionis meæ rationibus, haud scio an vnquā, (quod tamē ardentissime cupio) tui adorādi vel tempus, vel casus aliquis mihi sit copiam facturū. Præsertim vero cum nullam aut facundiæ laudem, aut ingenii gloriam, quibus me rebus carere facile patior, & hæc appetentibus æquisimo animo

animo concedo, ex hac oratione mea quaram: sed immenso sacrosanctæ religionis studio, & amore incitatus, sententiam tibi meam studeam explicare. Quare ut ad ea, quorum causa hæc mihi oratio suscepta est, aliquando intrepide veniam. Si neque tenuitas & obscuritas mea, neque sapientiæ ac solertiæ tuæ magnitudo quidquam officit, quo minus à te, ut a DEO solemus, supplices quæ voto nuncupauimus, exposcamus, neque quod eadem & multitudinis sermonibus tam sæpe vsurpentur, & a præstantibus ingenio viris fuerint aliquoties disputata, mea apud te oratio minus sit ponderis habitura, ac si non præsentis cuiusquam orationi, quam absentium scriptis aures tuæ æquiores sunt, sermone vero si non alio quam latino tecum agere debuimus, reliquum est, ut ea breuiter quæ me ad hanc orationem impulerunt, exponam. Atque ut ab imminente vniuersis Christianis periculo exordiar: Bellum nobis atrox & crudele a Turcis infertur. Qui cum centesimo abhinc anno, ex Asia, cuius quotam partem; scelere & latrociniiis, è Scythiæ solitudinibus effusi occuparant, in Europam traiecissent, obseruatis seditionum nostrarum temporibus, primo Triballos ac Mysiam, neque ita multis post annis Byzantium, mox Trapezuntem, augustissimas imperii nostri sedes expugnant: ipsisque Imperatoribus cæsis, Christianorum in-

genti

genti per miserabiles cruciatus, & dira ac noua cæ-
dium genera, in ipsis religione sanctissimorum tem-
plorum adytis, & Diuorum aris strage edita, Pon-
tum, Thraciam, Macedoniam, Epirum, Peloponne-
sum, Græciam vniuersam præter insulas paucas, ad
hæc Dalmatiæ utiq; magnam partem, non maximo
negotio imperio suo adiecerunt. Deinde vero cum
longa & acri oppugnatione Chalcidem in Eubœa
cepissent, nullum immanitatis aut sauitiæ genus,
quod efferatæ sanguine nostro belluæ in ciues no-
stros non ediderint, fingi aut excogitari potest. Inde
ex ipsa impunitate ad nouas iniurias alacriores &
audaciores facti, nõ tantum finibus suis vicina loca,
sed Italiam etiam ipsam, discordias & inimicitias in-
ter se eorum, qui vlcisci eos potuissent, speculantes,
modo per Noricos & Illyricum in Iapides, Carnos,
& Iulieneses, fere ad Euganeos vsq; excursionibus fa-
ctis, modo Apuliæ oram cum actuariis nauibus ex
insidiis adorti, atq; in ea Hydrunte etiam capta, om-
nia populationibus infesta reddiderunt: rapinis, in-
cendiis, cædibus sacra omnia & profana scedarunt.
Inde præda ingenti, vt par fuit, ex fertilissimis regio-
nibus onusti, iam ter maximum etiam hominum nu-
merum impune abegerunt. Cum interca cæteris tan-
quam è longinqua quadam specula incendium spe-
ctantibus, soli Pannonii ac Veneti, quorum agri &
oppida

oppida hostibus finitima agebantur. Dicam enim non laudandi causa, sed ut res se habuit, apertissime, illi terrestribus & plerumque subitis, quod solum poterant, cum fugacissimo hoste congressibus, hi & terrestribus, & naualibus praeliis, vario euentu cum illis belli fortunam experti sunt. Postremo vero ut ad ea quae praesentibus malis adiunctiora sunt, veniam, cum Barbari id vnum ad opprimendam Europam impedimento sibi esse cognosceret, quod finitimorum in Asia regum bellis, ab expeditionibus in Christianos susceptis, sapissime reuocabatur, omnes opes & vires suas ad Asiaticum bellum conuerterunt. Quo tempore per summum ab Europa ociu, dum inter se ciuilibus armis Christiani decertarent, commodissima vsi fortuna, multis eiusdem superstitionis populis bello superatis, potentissimo & opulentissimo Syriae & Aegypti rege obrucato, Hierosolymis, vbi illa sunt salutis nostrae sanctissima monumenta, in potestatem redactis, incredibili celeritate Asiam vniuersam ad Arabicum usque sinum, Aegyptum & magnam Africae partem subegerunt. Atque ita Asiatico metu & sollicitudine liberati, regem vero postea immanissimum & elatissimi animi iuuenem, vnumque dominandi cupidissimum nacti, opibus vero immensis aucti, ad intermissam expeditionem redierunt. Ac primo quidem impetu in Panoniam
per

per Mysiam factō, Taurunum oppidum situ & natura loci munitissimum, quo vno, veluti repagulis quibusdā superioris Pannoniæ & Germaniæ, aditu se prohiberi semper existimarant, omni ope expugnatum capiunt: Atq; ita patefactum sibi ab ea parte aditum relinquentes, in Rhodum, quæ ciuitas iam. CC. amplius annos, firmissimum & fidelissimum fuit aduersus omnem maritimum barbarorum impetū Christianis propugnaculum, furorem rabiemq; suam cōuerterunt: Ex literis cotidie & nunciis vicinarum insularū affertur, tanta nunc eam vi, tantisq; omnium rerum opibus oppugnari: vt ciues fortissimi omnium & tolerantissimi viri, propter obsidionis diuturnitatem, tanq; acres & assiduas hostis impressiones fatigati & affecti, summa com meatuum penuria circūuenti, reliqua omni spe destituti, sola se in DEVM suum verum & vnicum, quem semper sanctissime & purissime coluerunt pietate, cum frustra a Christianis iam multis mensibus auxilia expectarint, tueantur. Quid primum doleam, aut indignor? quam nostrarum calamitatum prius vindicandam dicam? cui potissimum laborantis Reipublicæ parti, aut à DEO aut à te Adriane Pont. Max. qui vnus maximam à DEO potestatem habes, auxilium implorem? Duo Imperii nostri domicilia vi nefaria occupata, tot claræ Vrbes, Tot nobiles pro-

C uincia,

uincia, sanctitatis & religionis sedes nobis erepta, tot populi, aut fœdissimis cædibus lacerati, aut in morte ipsa miserabiliorem seruitutem redacti: Italia in qua primus ille CHRISTI legatus templi sui fundamenta iecit, ferro & flammis acerbissimi hostis appetita: oppidum Pannoniæ munitissimum, oppidum illud, quo vno veluti clypeo obiecto, maximæ & florentis. gentes barbarorum gladios à iugulis, à ceruicibus suis repellebant, iam in hostiū est potestate. Quid ab his tot cladibus mali abesse potest? Sed has iniurias vel grauioribus aliis, ii quorum crudelitas sanguine nōstro expleri non potest, accumularunt: Ciuitatē quæ vltro citroq;, aut visendi, aut negociādi, aut soluēdi voti causa, nauigantibus Christianis iam per tot sæcula tutissimus & optatissimus portus fuit, de nostrorū equitū hominū honestissimorū, quorum in ea insula antiquitus pulcherrimus ordo institutus est, manibus extorquere, ipsos fœdissimis cruciatibus dedere conantur. Non præterita credo mala vltionem, non præsens periculum subsidium, vel tacentibus omnibus postulat? & adhuc principes nostri, quasi vero desint qui sanguinem nostrum absorbeant, armis inter se dimicāt. Causa quæ sit Adriane vides; nunc attente quæso, bonaq; cum venia reliquas orationis meæ partes legas. Primum omnium, ut Rhodiis qui in præsentia

extremo

extremo circumuenti sunt periculo, primo quoque tempore, & vndecunq: contractum subsidium mit- tendum, si modo non ita obfessi sunt, vt illud ex ali- qua parte recipere possint: ita non prius bellum in hostem mouendum puto, quam ad amicitiam & so- cietatem principes Christianæ reip. reducti fuerint. Nam ut Rhodiorum res cunctationem pati non po- test, ita quidquid his inter se dissidentibus attenta- tum fuerit, non modo tenue & imbecillum contra tantam hostis potentiam, sed instabile etiam ad diu- turnitatem fore existimare debemus. Vt enim in cor- pore aliqua membrorum parte ægra, reliqua non modo auxilio aliorum carentia, sunt ad omnem ni- sum debiliora, sed celerrime etiam labore frangun- tur & fatigantur, sic propemodum populi parte ali- qua discordia laborāte, nihil aut firmum, aut perpe- tuum, quæ sana fuerit & integra, quātum in ipsa est, præstare poterit: Nisi forte non ita ut morbis cor- pora, animos discordia corrumpi atque affici existi- memus. At certe ciuiles discordias, intestinos mor- bos appellare consueuimus: Sunt igitur illæ nō mo- do animorum ægritudines, sed ex eo etiam morbo rū genere, qui quod in ipsis intimis & vitalibus par- tibus hæserunt, nisi quam celerrime & quam accura- tissime curentur, certissimam tabem & perniciem afferunt. Neq: uero nunc quanto animorum in rep.

consensus diffēfioni præftet, vlla disputatione vt doceam, insequor, est enim adeo perspicua concordia: utilitas, vt nullius cuiusquã oratione magis illustrari possit. Nam cum nihil fere omnium sit, de quo inter se homines non sæpissime dissentiant, certe concordiam maximum esse & præstantissimum bonum, omnes confitentur. Atq; adeo, vt cum priuatim singuli incitatis veluti furore animis, ad ciuilia arma rapiantur, si in vnum omnes positis armis conuenerint, ad rerum summam tuendam nihil accomodatius, nihil aptius cõcordia, vna omnes voce cõsentiant. Quod igitur hominum consensu comprobatur, id ego in dubium non reuocarim. Illud dico, ægras & vitiofas reip. partes, tua sapientia & diligentia corrigēdas ac sanandas: Non posse prius externum hostem vinci, quam domestici, qui illi plurimum opitulantur, feditio inquam & discordia victi debellatiq; fuerint. Tunc enim demum, & valentem & stabilem in vlciscendis & repellendis mutuo nisu & auxilio hostis inuiriis, reip. futuram sperare poterimus: cū discordia: nubibus ingenii & consilii tui lumine discussis, Christianis vniuersis concordia: serenitas affulserit. Ac concordia: quidem dum omnes animo rationes persequor, primas huius tam præclari operis partes tuas esse, alteras ad summos reip. principes pertinere facile colligo. Neque enim magis tuum
in hac

in hac cura suscipienda officium, in negotio conficiendo studium, industriam, diligentiam, quam eorum ad cognoscendum æquitatem, tibi iusta & honesta publici boni & vtilitatis causa proponenti, ad parendum facilitatem expetimus. Sed illos quorum vti video ab hac cogitatione animus alienior est, in præsentia missos facio: tecum vno mihi nunc Adriane sermo est. Ac primum quidem voluntatem tuam reip. te præstiturum confidimus: debere id vero te, & maiorem quam quisquam antea, huius rei facultatem habere scimus omnes: nullo autem tempore, propter maxima, quæ nunc imminent omnibus Christianæ reip. partibus pericula, maiore quæquam ad hanc actionem necessitate incitari potuisse, quotidianis & grauisimis, quas a Barbaris accipimus iniuriis, facile docemur. Et sane voluntatis tuæ non dubia, aut infirma habemus argumenta. Nam cum duplicis auxilii CHRISTI res indigeret, quod & reformari. s. eam emendariq: oporteret, & ab hostis terrore liberari: tu breui & quæ neglecta iacebant, excitasti, & quæ per diuturnam licentiam & impunitatem violata fuerant, vindicasti: fidem & religionem intermissam reuocasti: mores deprauatos correxisti: petulantiam ac libidinem cohercuisti: veterem disciplinam, quæ dissoluta ac dilapsa multorum indulgentia fluxerat, seueritate legum ac iudiciorum
reuiu-

reuinxisti; totius deniq; Romanæ Ciuitatis statum, atq; id iniquissimo, serpente in dies latius pestilētia vrbis tēpore reformasti, & in eo corrigendo & confirmando tantum vigilantia, curæ, laboris posuisti, vt vnus id tribus, aut quatuor ad summum mensibus perfeceris, quod complures ante Pontifices cum nihil impediret, vix conati quidem sunt. Hanc te tam præclaram, tam optatam operam, tam mature, tam etiam celeriter reip. nauasse, vt reliquo tēpore ociosus, quantum in te est & securus, ad huc grauisime laboranti reip. opem ferre negligeres? Nō finet profecto DEVS, non finet sæpius spectata & probata virtus tua, in maximis quæ restāt rebus, voluntatem, animi magnitudinem, fortitudinem, auctoritatemq; tuam diutius desiderari. Cui non sunt audite primæ illæ voces tuæ, quibus primum designationis tuæ nuncium accepisti? certe illæ huc ex tam longinquis terrarum partibus renunciata, in hominum memoria permanent, & in peruagato populi sermone versantur. Quod nec cogitanti, nec opinanti tibi euenisset, grato animo accipere, & diuinitus datum interpretari: Pontificatum vero hunc te non tibi, cui si ad propria omnia essent commoda referenda, ad animi tranquillitatem & securitatem, ad corporis etiam quietem, prioris vitæ conditio multo fuisset præstabilior, gloriam vero te neq; vnquam expetisse

neq;

neq; si maxime expetisses, ea quam ex rebus gestis
tuis consecutus esses, contentum esse non posse: Sed
hunc te honorem honorum omnium maximum
CHRISTI reip. gesturum: quam cum vitiatam &
corruptam licentia, censura seueriore (id enim non
leuibus. s. de causis præuertendum putabas) refor-
masses, legum partim veterum, partim tuarum præ-
sidiis confirmasses, omnem deinceps cogitationem,
curam & industriam, ad Christianorum principum
reconciliationem tralaturum. Non est opinor hæc
vox tua, satis certa animi tui index? Quis enim addu-
ci possit, tanta grauitate virum, posse id, quod in ani-
mo non insitum & conceptum habeat, lingua pro-
fiteri & nūcupare, præsertim vero, cum alteram iam
operis partem plane perfectam videamus? An illud
te opus inchoasse credamus, quod pro virili tua ex-
politurus non fueris? tam breui maxima fundamēta
tam præclari operis iacturum te fuisse, si non fastigiū
etiam quamprimum additum cuperes? Ego profe-
cto aliud quiduis facilius crediderim: qui ex firmis-
sima quadam de voluntate tua opinione, priusquam
hæc meæ ad manus tuas perueniant literæ, totam à te
rem cōfectum iri prælagiam: Quod si (vt spero) eue-
nerit, non modo serius hoc argumēto ad te scripsis-
se, ægre non patiar: sed spei etiā meæ me & voti com-
potem fuisse, incredibili quādā lætitia afficiar: ve-
rum

rum de voluntate tua eo mihi agendum putavi: vt intelligeres, neq: me ad id quod nolles, te adhortari aufurum vnquam fuisse, & quod maxime velles, vt quam celerrime capefferes, vel mea hac adhortatione posse non difficillime adduci putasse. Debere vero te non ideo nunc disputo, quod etiam si maxime non debeas, pro tua tamen virtute, & rei honestate facturum te quod vniuersis Christianis maxime salutare futurum sit, non existimem. Sed certe ad voluntatis tuæ ardorem hac officii cura accedente, magis etiam accendi inflammariq: posse putavi. Neque enim dissimilis est, officii & pecuniæ liberalitas: Pecuniam qui ad beneficentiam benemerēdi studio collaturus est, is simul ac alicuius etiam officii recordatus fuerit, ad liberalitatem incitatio veluti cursu feratur? Is qui sponte facturum aliquid sit, sicuius et debiti officii in mentem venerit, nō multo alacrior & propensior fiat? Pontificum vero Maximorum omnium, neq: simplex, neq: vlla ex parte leuis debitionis ratio: atq: haud scio, an omniū sit grauisimæ, atq: eiusmodi, vt neglecta, ipsis dedecus sempiternum, mundo perniciem apporet. Primum omnium cui CHRISTVS claus illas, quæ nunc penes te sunt, regni sui dederit, certe eum regni sui heredē in terris & successorem instituisse fatemur omnes: Huius fidei regnum suum, quod aliis integrum pro virili sua traderet,

traderet, commississe non dubitamus: Quod si quis hæres fidei suæ commissum patrimonium, diminutum & attenuatum ad secundum hæredem, tertium, & item quartum transmittat, neque id fortunæ culpa acciderit, ignauus is, aut dissolutus habeatur, necesse est: quod scilicet illud si non auctius, at certe integrum reddere debuerit: Neque minus in vitio is est, qui quod exiguum & tenue acceperit, si facultatem habeat, non augeat & amplificet. Quid autem sub illis clauibus custodiendum **CHRISTVS** pater omnium maximus, cum ad suum ipse patrem ascendens, tanquam in procinctu testamentum faceret, hæredibus suis mandauit? patrimonium, opinor suum: Et quod aliud est, quam quod extrema eius abeuntis voce hæredes eius acceperunt, cum se ille pacem suam se dare, pacem se suam relinquere diceret? O admirabile patrimonium, o æterni patris insuperabilia dona. Non regna ille omnium regnorum dominus, non opes, aut aurum, non prudentiam, denique, iustitiam, aut fortitudinem, non alia huiusmodi, quæ bonis & sapientibus uiris, quæ denique hominibus in humanis rebus summa esse solent, sed pacem, qua vna omnia regna, omnes opes, omnes virtutes continentur, pacem dedit, pacem reliquit. Videbat enim is qui omnia uidet, si regna dedisset, si bona cætera, parum ea stabilia, aut diuturna sine

D pace

pace fore, neque virtutem vllam sine pace coli posse. Quos penes esset pax, penes eos bona omnia futura. Et fuerit quisquam inuentus, qui tam præclarum, tam amplum, tam sanctum patrimonium labe fecerit ac dilapidarit? Aut tu Pontificum maximorum omnium maxime, non modo illud sarcire ac reparare, sed in pristinam etiam integritatem ac dignitatem à tantis calamitatibus, tam miserabili labe vindicare non debeas? Quid, non illud etiam considerandum est, quod qui beneficium à quouis homine acceperit, is cum potestas sit, si gratiam non referat, non immemor modo & ingratus, sed nec bonus, nec vir quidem putandus est? Qui sit honore ornatus, uel fortunis à quoquam homine auctus, vel alio quouis meriti genere prouocatus, si maiore (ut aiunt) mensura si modo possit, beneficium non reddiderit, in referenda gratia angustioris animi, si non saltem pari, tenuis & exilis, si ne referre quidem conatus fuerit, iniusti habeatur necesse est: Quod cum ita sit, quid DEO Pontifices maximi debeant? quibus honorem quantum nemini, quibus potestatem amplius, quibus imperium latissimum, quibus denique suas in terris uices tam liberaliter dono dederit? Quod si cæteri cuiusuis gradus homines, ne millesimam quidem longo sane interuallo partem, DEI in se beneficentiæ, gratiam referre conando assequi possunt.

possunt, videndum erit, quid de illis existimandum sit, qui in rerum humanarum fastigio à DEO collocati, pro tam immensa liberalitate, ne gratiam quidem quo maxime modo opus fuit, referre studuerint. Quid quod ut reges populorum, ita & tu gentium omnium & regum ipsorum pastor diceris? Nō debes igitur credo, non modo à gregibus fidei tuæ commissis infestissimas feras arcere, sed ipsos etiam gregum duces, irritatos inter se & saeuientes placare: vt cum ut tu ipsos (liceat enim mihi in te non propemodum diuersa, vnus omnium maximi & sapientis. omnis sapientiæ & veritatis autoris verba usurpare) ita ipsi te cognouerint, in vnum omnes gregem conuenientes, tuo vnus pastoris imperio & nutu se gubernari & regi patiantur. Verum hæc tibi cum aliis Pontificibus communia sunt obligatio nis vincula, quibus cum propria quædam tua accesserint, quid maximæ obligationis summæ deesse poterit? In creandis quidem superioribus Pontificibus, DEVM adfuisse, DEI voluntate, cuius nutu omnia dispensantur, omnes designari, dubitari nunquam potuit, in nullius tamen designatione aut plura sunt edita, aut clariora diuinæ voluntatis indicia. Neque ob id tantum quod absens creatus es, & ex remotissimis orbis terræ partibus, ad istam sedem euocatus, quanquam id & inopinatum & rarum,

& quod semel tantum ante . c c . & . x x . plus minus annos, factum memoriæ proditur. Sed illud cui non mirabile videatur? In maximo Italiæ tumultu, cum duo maximi exercitus in armis essent, infectis, si vlllo vnquam tempore, tunc maxime, partibus hominum animis, magnam summorum sacerdotum diffusionem (adnitentibus per legatos regibus, vt is, quem quisq: maxime secum facturum speraret, deligeretur) cunctis populis pertimescentibus, multorum ambitu indies inualefcente, ita accidisse, vt quantisper ex aliis quis gratia & opibus, auctoritate etiam, & in ordine eo vetustate pollentibus, nominaretur, à quampaucissimis assensum fuerit: RES ad disidium spectarit: Vbi tu paucis ante annis in illud collegium cooptatus, semel nominatus es, cuius antea nominis, cum propter absentiam, tum quod ad eam petitionem nihil prorsus studii, aut curæ contuleras, ne rationem quidem habitū iri quisq: putasset, ita omnes editum primum nomen tuum, diuinam veluti vocem venerabundi exceperint, tam cōcorditer in illud consenserint, vt ne in vllius quidem tabellæ latebra, vlla concertationis nota abscondita fuerit. Quid ad hanc creationis consensionem tam inopinatam, tam insperatam addi potest? Quis est, qui hæc nisi diuina vi euenire potuisse existimet? Sed quæ consecuta sunt, quanto planius DEI nobis

nobis mentem declararunt? Quando enim aliàs acci-
dit, vt renunciato eo, quem neq: expectarit, neq: spe-
rarit quisquam, pontifice maximo, populi nõ potius
rei nouitate stupuerint, quam vllam lætitiã præ se
tulerint? At te renunciato, tanta cuncti repente læti-
tia elati sunt, vt omnium ordinum, ætatum, alterius
etiam sexus, infantium medius fidius puerorum ex-
ultantium, voces & plausus ad aures tuas putem in
vltimas terras peruasisse. Quis tunc putasset vllam
spem de eo excitari posse, qui tam magnis locorum
interuallis, ab imperii sui sede disiunctus esset? Quæ
ne in Italiam quidem vêturum, vetus illud Clemen-
tis. V. factum, probabili satis exemplo persuadere po-
terat? cuius deniq: mores, & virtutes, vt fama omni-
bus, ita ex certo, & præsentis iudicio, quam paucissi-
mis cognitæ erant? At ea tanta excitata est, vt solum
te omnes reip. reformatorem, mûdi pacificatorem,
salutare gentium præsidium, ad urbem venturum,
(venturum enim nemo est qui dubitarit inuentus)
& sperarēt, & prædicarēt. **DEVS** (mihi crede) **DEVS**
ipse, tantam animis lætitiã infudit, tantam spem ex-
uscitauit: ipse etiam idem tui absentis tantum & tam
infinitem pectoribus desiderium immisit: ipse te
maximæ Prouinciæ, quam tunc consilio animiq: tui
magnitudine gubernabas, cura omni leuatum, maxi-
marû rerum, quæ ad Urbem aduētum tuum, aut im-
pedire

pedire aut retardare poterant, negotiis explicatum, maturantem quidem ad profectiōem incitauit: mare iam itineris causa ingressum secundissima tempestate profectus est. Quæ cum ita euenerit, tanto tu cæteris ad CHRISTI remp. tuendam obstrictior iure videri potes, quanto ipse illustrius quam alii vquam cuiquam, post eum quem sibi in terris, suis ipse verbis primum legauit, suam ipse tibi volūtatē detulit, suæq; erga te beneuolentiæ tanto manifestiora edidit argumenta. Nam cum in cæteris, huius beneficii partem casus, nōnullam hominum studia, plurimam semper fortuna vindicarit; certe quin totum hoc munus quod ad te delatum est, in te DEI consilio & numini acceptum referendum sit, nemo, modo nō impius, aut diuinæ prouidētix inficiator, dubitandum existimarit. Sed beneficiū fortasse quis id non putarit, quod scilicet & præter votum tuum contigerit, ac spem omnem ocii & quietis tibi ademerit. Te vero certo scio, qui honestis actionibus & laboribus, non commodis tuis bonum omne metiris, maximum te id putare DEO Beneficium debere: Neq; id ob eam tantum rem, quod nihil, quod DEVS dederit, beneficium iudicandum non est, quam quod magna tibi de re Christiana benemerendi occasio oblata est: tanto ea gratior, quanto nullam cura, nulla contentione, ambitu nullo, sed prorsus

sus diuinitus nactus es. Quiescant. n. atq: otio suo
 indulgeant illi, in quibus nihil sit ad hominum socie-
 tatē iuuandam, aut opis, aut præsidii: Qui sapientiæ,
 qui ingenio pollent & præstant, quamobrē nati sint,
 memores, ad iuuandum tuendumq: hominū genus
 omnia studia, omnem industriam, laborem etiā om-
 nem conferant. Hi magistratus & honores vt nō pe-
 tant, certe vltro delatos, multo maxime diuinitus da-
 tos, communium vtilitatum causa, quam libētissime
 & gratisimo animo accipiant. Sed beneficiū quod
 maxime debes, ne debeas, vel quod nullum sit (quo
 nullum maius esse potuit) vel quod eam tibi DEVS,
 vt te omnibus meritis accumularct, debitionē con-
 donarit: Poteris ne etiam quod pollicitus sis, quod
 vltro te facturum sponderis & receperis, homi-
 nibus, qui in leuisimis etiam sibi causis promissi fi-
 dem integram præstari postulant, nō debere? Atqui
 quod a te vniuersi expetunt, & pollicitus es, & me-
 moria pollicitationis tuæ literis tuis, quæ tūc in vul-
 gus editæ sunt, tradita extat & cōsignata. Neq: enim
 vnquam ex Hispania citeriore, cum aut Barcinone,
 aut Victoriæ esses (ex his enim potissimum locis, vbi.
 s. nauigādi facultatem expectasti, tuæ huc literæ per-
 ferebātur) aut ad summorum sacerdotum collegiū,
 aut ad Italiæ principes scripsisti, quin tuum te aduen-
 tum maturaturū diceres: quo cæteris reip. negotiis
 celer-

celerrime ordinatis & constitutis, ad regum & populorum concordiam, bellumq; in impium hostem, totam cogitationem & operam tuam conferres: quæ sane verba eam vim habuerunt, vt non modo mentem cunctis & voluntatem tuam declararent, sed à te etiam quod pollicebare, tanquam debitum postu-landi, fiducia præbuerint. Neq; id iniuria: quid enim quis cuiquam amplius, non dico spondenti aut recipienti, sed ne iuranti quidem credat, si quod tu tanta grauitate & sanctitate vir, lingua nuncuparis, dictaris, aut scripseris, ratum & sanctum non fuerit? Neq; vero hoc loco, dum obligationis tuæ causas commemoro, gloriæ etiam tuæ te tam præclaram actionem debere dicam: quanquam multos video, qui nihil aptius ad principum animos excitandos crediderint, quam si eos ad gloriæ spem, & nominis immortalitatem inuitassent. Mihi quidē & probabilis & efficax ratio ea videtur apud eos, qui communi hac & mediocri sunt, & haud scio an vulgari quadam sapientia præditi. Quia enim hi honesti puram & simplicem naturam intueri non possunt, iccirco eo, quod magis ad sensum patet, speciosiusq; est, vehemētissime mouentur, Cum contra perfecti pleneq; sapientes homines, quod formam ipsam & tanquam faciem honesti vident & perspiciunt, amore veluti quodam eius admirabili excitati, nihil extrinsecus petunt: solum

solum id, quod & si à nullo laudetur, natura laudabile est, per se expetunt: propterea nihil sapientia gloriosius existimantes, quod ea nulla laudis spe, sed sola & mera honestatis, virtutis, officii ratione moueatur. Ego te Adriane summa sapientia virum, si rei ipsius pulchritudine, honestate, præstantia non exciteris, vt id quod in tuo isto honore omnium celsissimo & augustissimo præclarissimum est, summa alacritate capeffas, moueri te iis credam, quibus infimus etiam quisque moueri possit? Equidem illud non dubito, si pacis auctor & effector Christianis, si expeditionis in Barbaros susceptor extiteris, & viuenti diuinis proximos tibi honores homines tributuros, & vitæ huiusce muneribus perfuncti nomen, e-logiis, statuis, ludis, solennibus & festis diebus, multo vero his omnibus ad perpetuitatem diuturnioribus, maximorum ingeniorum monimentis immortalitati consecratum iri. Sed hæc tibi tanto inferiora virtutis propriis ornamentis esse duco, quanto tu sapientia cæteros omnes, & anteis & excellis. Quod si aliud tibi, quam quod in se virtutum opera habent, proponendum putarem, non magis credo te cælestia illa præmia mouerent, quæ maximis virtutibus & ingentibus in homines meritis, tot pii, et fortes viri consecuti sunt; atque in his innumerabiles, qui per tormēta, & cruciatu, sanguine effuso, suam in verum DEVM fidem testificati

E sunt?

Non magis credo te diuini illi honores, quam vlla humana laus incitarent? qui & nunc ab hominibus, te duce & magistro, mitto illum cœli ianitorem, qui primus in isto tuo solio sedit, sed & tot aliis maioribus tuis pio & grato cultu habentur, Syluestris dico, Gregoriis, Clemētibus, Celestinis, Bonifaciis? Nō te postremo Adriani ante te quinq; cognomines tui, sanctis. & de Christianis optime meriti viri excitaret, qui omnes per vigilantiam laborem & studium suum, Reip. cum securitate amplitudinem & dignitatem, sibi cœlestia bona pepererunt? Sed neq; hæc apud te valere puto, quæ si, vt sunt omnium bonorum maxima & optatissima, ita nulla prorsus essent, nihilo te segnus pro virtutis tuæ magnitudine, te quod te dignum esset, aggressurum confiderem. Quamobrem vt hæc, quæ nihil quidquam attinent, missa faciam, cum debitionis tuæ causæ explicatæ sint, quo quibus veluti stimulis certissima voluntas tua incitaretur, demonstraremus, ad eam, quam instituendæ concordie obtines facultatem, mihi oratio conuertenda est. Atque eam quidem aut neminem vnquam habuisse, aut te maximam habere cuncti mortales, & censent & prædicant. Nam cum & vitæ dignitate, & quodam pertractandorū animorum vsu & prudentia, postremo & gratia id perfici possit, in quo vnquam homine hæc aut maiora, aut
 amplio.

ampliora fuere? Primum. n. nulla est tam recondita,
 tam occulta leniendi & reconciliandi animorum ra-
 tio, quæ te profundissima mēte, admirabili ingenio,
 & doctrina singulari virū, aut fugere, aut latere pos-
 sit: qui. n. diuinarum & humanarum rerum arcana
 quærendo & indagando perscrutatus es, qui naturæ
 subtilitatem perspexisti, sapientiæ obscuritatem om-
 nem non tibi solum, sed aliis etiam illustrasti, &
 peruiam fecisti, clausa aperuisti, ardua & diffi-
 cilia superasti, diuinam denique mentem commen-
 tando, & peruestigando interpretatus es, non po-
 teris idem opinor, aut veteres quantumuis retru-
 sos & abditos modos perquirere, aut nouos ipse ex
 cogitando adinuenire, quibus ab odiis & simultati-
 bus abductos hominum animos, quantuncunq: du-
 ros & immites mollias & places, mox ad amicitiam
 & societatem deuincias & coniungas? Non est pro-
 fecto credibile, aut verisimile, qui mundum totū &
 rerum omnium vim, naturam, causasq: mente ac ra-
 tione lustrauerit, hominum cum sensus & mores nō
 exploratos, perspectos & cognitos habere: Qui di-
 uinam naturam sit intelligendo affecutus, humanæ
 vim non tenere. Nempē hoc illud esset, quæ in sum-
 mo cælo essent videre, quæ vero ante pedes, nō cer-
 nere. Non est rursus consentaneum, humanorū ani-
 morum habitum omnem & naturam deprehendis-

se, eas vero res, quibus in omnes partes moueri, regi ac flecti possint, perceptas & obseruatas non habere. Nos vero te Adriane, cum in diuinitus scriptos libros tuos intuemur, omnis naturæ omniū, quæ terra & cælo continentur, gnarum & peritum, multo vero maxime eius scientiæ, quæ ad moderandos animos pertinet, compotenti iudicamus. Sed quia ea, quam quis vel à natura, vel à doctrina rationem adeptus sit, vsu & exercitatione maxime confirmatur, quis in hoc genere te exercitior, qui tot annos prouinciam tibi à Cæsare commissam, magnā quidem illam & florentem, sed propter populorum ferocitatem grauem & difficilē gubernasti? Quoties illic & concitatæ multitudinis animi reprimendi, & à tumultibus, simulatibus, armis deniq: & furore ad æquitatem, mansuetudinem, placabilitatem reuocandi fuerūt? Quod si feroces tunc, & ad arma prōptissimos populos, neq: consiliis regere, neq: prudentia tractare, nec ingenio deniq: & arte demulcere potuisti, neque qua scientia aut ratione id effici possit, tenuisti, Et si multo est illud maioris operæ, tantam .s. multitudinem cohibere, quam paucissima capita ad officium reducere, sed & hoc nescias, frustra id à te & speremus & expectemus: sin tam acres, tam peruicaces, tam concitati populi, tuis consiliis adducti, tua oratione placati, mente in melius conuersa,

armis

armis positis, tuæ se fidei & æquitati crediderūt, tuã sunt auctoritatem secuti, nõ video cur paucos principes, neq; ita grauibus iniuriis irritatos, suæ præsertim ipsorum vtilitatis causa, ad amicitiam reducere non possis. Potius hercle is qui magnos exercitus in officio cõtinuerit, paucos comites & familiares suos continere non possit, aut is qui in oceano quinque remem gubernarit, in Adriatico sinu, scaphã in portum dirigere nequeat, **Quam** tu tantæ & tam turbulenta Prouinciæ, prudentis. & felicissimus rector & gubernator, trium aut quatuor ad summum principum animos mitigare, atq; ad meliorem sententiã traducere non possis. Iam vero cum in cõcordiæ auctore vitæ dignitas requiratur, quod non facile, nisi cuius virtutes suspiciunt & admirantur, cuiusquam consiliis homines obtemperant, eam in te tantam inesse omnes intelligunt, vt non modo præsentis, aut recentiores homines anteeas, sed & antiquitatis omnem memoriam superes: De qua parcius & timidius loquor, quod cum ad te ipsum scribam, vereor ne gratiam potius me laudes tuas commemorando, à te inire contendisse videar, quam huius actionis de qua mihi oratio instituta est, suscipiendæ facultates tuas explicare voluisse. Sed profecto tantum abest, vt à proposito meo alienas laudes persequi studeam, vt necessariis etiam, ne tuus (quod minime

minime velim) animus offendatur, magnopere me tuam: quippe qui non ita sim grauitatis tuæ ignarus, quin nesciam nullo te laudum genere, sed iis actionibus, quæ laude carere non possunt, multo maxime delectari, non necessariorum vero laudum omne genus, vt est intempestiuum & importunum, ita reprehensione atq; odio apud te carere non posse: Sed in hoc metu, & voluntatis meæ conscientia, & mea me natura facile consolatur: cum fidem orationi meæ, nō gratiam a te quærere studuisse, meus mihi testis sit animus, & ipsa me natura nulla prorsus in re acrem aut vehementem, ad laudandum uero gratificandi studio, inertem etiam & languidū finxerit. At enim uero, si recte rem consideremus, multa concurrunt, quæ dignitatem tuam adaugeant. Primum permagni interest, de excellenti alicuius virtute opinio apud quos primum excitata sit: quis primum in vulgus veluti exeunti bonæ existimationi fores aperuit. Qualibus autem & quantis viris virtus tua comprobata est? Sed vt cæteros, quorum certe non obscura, sed non ita ampla & illustria de te iudicia extiterunt, missos faciam: Quanti te Maximilianus Cæsar, Quanti te Ferdinandus Hispaniarum Rex, in quibus viris præter summam potentiam & fortunam, antiquæ virtutis quasi exempli causa, & sapientię vestigia remanebant.) Quanti te inquam
duo

duo illi optimi & prudentissimi viri fecerunt & cum ille ex filio nepotum duorum, Caroli & Ferdinandi, quos honoris & amplitudinis causa nomino, hic eorundem ex filia nepotum, teneram tibi ætatem instituendam & regendam tradiderunt. Non profecto maximi & circumspectissimi viri te pueris duobus, quibus, id quod res indicat, tam magnas opes, tam multa & florentia regna, tanti deniq; hæreditatem Imperii relicturni erant, magistrum & moderatorem delegissent, recusantem etiam (quod opinor, ab instituto vitæ tuæ cursu ea erat alienior provincia) precibus adduxissent, nisi maximas & vniuersas illas virtutes, quibus regum puerorum, tener animus, ad probitatem, innocentiam, iustitiam, liberalitatem, & cæteras regias virtutes, informari & institui posset, in te elucere & eminere cognouissent. Quanta hæc per DEOS immortales de te fuit opinio? quam ampla virtuti sapientiæq; tuæ iudicia cōtigerunt? Quid ipsi à te educti & instituti adolescētes, vix dum puberes facti, tuorum in se meritorum & officiorum memores, qua te pietate profecuti sunt? Ipsi tibi non certe quo gratiam referrent, cum ab omni te huiusmodi honorum cupiditate abhorere intelligerent, sed vt celsiore gradu, & ampliore fortuna virtutē tuā ornarent & honestarēt, summos honores, & magistratus detulerūt, totius deniq; imperii

perii sui summā fidei tuæ, sapiētia, consilio credide-
 runt & cōmendarunt. Quid Leo Medices Pōt. Max.
 cui tu nuper succesisti, quale dignitatis tuæ iudiciū
 vir singulari prudētia, & multis ac maximis laudibus
 ornatisimus fecit? cū clarissima & cōstantissima vir-
 tutum tuarum fama percitus, vltro te itidem absen-
 tem, missis etiā ad te in vltimas terras insignibus, in
 summorum sacerdotum collegiū allegit? Quid col-
 legæ tui Leone iam mortuo, in Pontificiis comitiis
 quantū tibi tribuendū esset, non planissime declara-
 runt, cū grauisissimi viri tanto animorū & volūtatum
 consensu, altissimo tibi gradu, ad quem antea tanta
 animorū contentione enitebātur, tam facile cōcesse-
 runt? Atq: his quidē iudiciis & opinionibus dignitas
 tua cōprobata, quantā in concordia constituēda sit
 dignitatē habitura? cuius enim post hac existimatio
 valuerit, si tantis tā illustrium, tam etiā sapiētium vi-
 rorū de te opinionibus, non plurimū fuerit tributū?
 Quod si quis facta, non iudicia spectāda putet, is si,
 non dico in totam vitam, sed in paucorum mensū,
 inter maximas propter Urbis insalubritatem mole-
 stias, actiōes tuas intueatur, ab his profecto Pōtifica-
 tus tui initiis, nullū virtutis, pietatis, iustitiæ, religio-
 nis aut exēplum, aut documentū abesse cōfitebitur.
 Ego sane ita existimo, nō modo nō amplissimorū &
 grauisimorū virorū, sed ne vulgi quidē iudiciū, nisi

ex magnis in vtranq: partem causis ortum ducere, atq: ita raro falli, vt non ab re, populi vocem, DEI uocem appellemus. Quare cum ad eorum, quos paulo ante nominaui, hominum de te opiniones attendo, mox vulgi animos ad eam spem erectos video, vt aut ab vno te seruari se posse, aut nullam in posterum salutis sibi spem superfuturam arbitrentur: Vir tutes vero tuas, dū mente & cogitatione persequor, ita statuo, neq: meritis tuis hominum iudicia, neq: hominum iudiciis merita tua defuisse: Ista vero qui fit auctoritate, in suscipiendis cuiuscunque modi negociis, omniū expectationi satisfacere, in perficiendis nullam non opinionē & spem assequi & superare posse. Age vero quoniam iis homines fidem maximam habere consueuerunt, quos maxime diligunt, itaq: in priuatis litibus & controuersis arbitri, aut disceptatores non modo non ii, quorum sit alterutri parti fides suspecta, sed ii fere semper, qui gratia apud vtranq: partem valent, deligi solent, Quid tu ea in maxima gentium omnium, quæ CHRISTI religionem profitentur, causa præstare possis, videamus. Et si cum de virtutibus, integritateq: tua egimus, hinc etiam parti satisfecisse videri possumus. Magnas enim vires, magnam necessitatē virtus, & in diuersam partem vitium possidet, vt neq: cuius animus, fraude & malitia nō careat, nō inuidiosus, neq:

F in

in quo virtutis aliquis splendor eluceat, non sit omnibus amabilis & gratiofus. Quo igitur principes & populi in te animo esse debent, cuius admirabilium virtutum facibus, totus iam pridem orbis terræ illustratur? Merita quidem in populos tua, quibus plurimum solet beneuolentia conciliari, non commemoro: quod ea mihi propter loci mei humilitatem non ita spectata & cognita sunt: maxima illa tamen esse ut credam, eâ coniectura adducor: quod accepto primo de creatione tua nūcio, ad id enim plurimum animum attendi, in omnibus ciuitatibus, & prouinciis, quod partim ex multis multorum literis intellexi, partim etiam ipse vidi, à cuiusuis nationis hominibus, noua & inusitata letitiæ & gaudii signa edita sunt: cuius quidem lætitiæ, cū partem sibi committorum diuinus ille exitus, partem communis de te omnium opinio vindicet, vix tamē tam effusam, tam expressam, nisi magna in homines vniuersos officia tua constarent, futuram fuisse crediderim. Neque vero est, quod à simulatione eam profectam quisquam interpretetur: potest enim fortasse paucorū animus simulatione obtegi: Vniuersorum vero populorum sensus, nulla uī quin se prodant & efferant, comprimi, cohiberi ue potest. Illæ igitur liberæ populorum exultationes, festi lusus, plenæ gaudii gratulationes, mitto merita, sed certe gratiā quacunq:

de

de causa collectam apud omnes tuā testificatæ sunt. Sed vt cætera nihil sint, quātam iam ea, quā sanctissime colis, cognoscendi æquabilitate, hominum gratiam collegisti? ita enim prædicari audio: æquabiliter à te summi ac infimi, familiaris & ignoti causam cognosci: in priuatis officiis necessitudinum, in publicis, vnus te iuris, æqui & boni rationem habere: itaq; hoc ipso quod paucorum gratia nihil moueris, longe lateq; omnium gratiam complecteris. Est, n. ita comparatum, vt qui gratiæ in cognoscendo tribuat, paucorum quibus gratificetur, qui iuris constantiam & grauitatem gratia vinci non sinat, omnium benevolentiam promereatur. Quis igitur bonus & moderatus princeps, se arbitrio tuo non committet, qui non oppressione, sed disceptatione, non gratia, sed æquitate secū actum iri intelliget? Quam obrem cum ad cæteras huius quam quærimus, concordiaë conficiendæ facultates, fides accedat, atque hominum benevolentia, quod aliud amplius vel instrumentum, vel adiumentum abesse poterit? Et sane si in solius concordiaë curam incumbendum esset, nihil omnino aliud requirèdum fuerit: Constat enim concordia solo animorum consensu, & voluntatum coniunctione: quæ vt nulla vi cogi possunt, ita, vt rationi cōsentanea esse, iustitiaë obedire, temporum necessitati parere velint, Summi alicuius ho-

minis sapientia, gratia, auctoritate perfici potest. Sed cum magnam curæ tuæ partem, propter hostium impotentiam & perfidiam, pii ac iusti belli necessitas sibi vindicet, quæ in opibus posita sunt, nihilominus ad bellicas expeditiones concipiendas, quam quæ propria animi bona sunt, ad concordiam firmandam necessaria haberi debent. Quanta vero tibi, summe DEVS, huiusce rei facultas suppeditat? Cum vnum te ob tantam & tam incredibilem tibi cum Cæsare eiusque fratre, summa virtute & indole iuvene, amoris & mutæ caritatis copulam, Hispaniæ, Germaniæ, Siciliae, quibus prouinciis Cæsar cum fratre iuste & legitime imperat, magnæ etiam Africae partis, Italiae deniq; omitto eam partem, quæ aut Cæsaris, aut tua non est, quanquam nulla te non patrem, ipsum Cæsarem vel patronum, vel amicitia cœdereq; iunctum agnoscit: Et si qua tua, aut tuorum non est, ea concordia constituta, tam facile, tam libenter futura in officio sit, vt nullius minus, aut opes sis, aut operam desideraturus: Sed de ea nihil dico, de propriis enim nunc præfidiis tuis loquor, tot nationum auxilia & vires, ad id bellum quod publicæ salutis & dignitatis causa susceptum fuerit, vnum, vnū in quâ te præstare posse omnes intelligunt? Quæ vero tanta est belli cuiusquam magnitudo, cui non tam multarum

tarum & bellicosarum gentium præsidia satisfacere posse videantur? Sed quo animo, qua alacritate, qua deniq; piæ vltionis cupiditate, vltro Pannoniã duce optimo, & ad arma promptissimo rege, Cæsaris affine, suum aggregaturã robur putemus? quæ sola per se iam tot annos frustra auxiliis expectatis, truculentissimis hostis conatibus restiterit? Quare cum tam certa, tam firma sit penes te rei bene gerendæ facultas, non solum ob id quod cæteris sapientia & reliquis animi bonis præstas; sed etiam quod ante hæc ne centesimam quidem potentiæ & opum tuarum partem, quisquam ex superioribus pontificibus adeptus est, tanto quã cæteri & clarius & maturius hæc à te reip. opera nauanda est. Quod si longe remotiore adhuc periculo, cum barbarorũ immanitas, Asiæ se, neq; ita latis finibus contineret, Europæ vero vix dum litora attentasset, aliquot tamen inuenti sunt Pont. Max. qui ad eius expeditionis curã, quod nempe proserpens indies latius malum negligendum esse non arbitrabantur, animum adiecerint, si capto deinde Byzantio, Chalcide in Eubœa expugnata, magna & pulcherrima Europæ parte, à perfidis & impiis hostibus non oppressa modo, sed sædisimis cædibus lacerata, & sacrilegis flammis incensa, omnes ad vnum, belli in barbaros suscipiendi causa, de concordia Christianorum & cogitarint & egerint, quidam

dam etiam paruis admodum auxiliis freti, ad bellū tantum suscipiendum, adeo promptum animum & alacrem præ se tulerint, vt & nunc non alia re, quam ob grauisimos iisdem fere temporibus, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ motus, Italiæ vero infestissimos tumultus, & miserabiles seditiones, à pulcherrimo proposito auerti, deterriq: potuisse, memori & grata eos recordatione homines persequentes existiment, quo tandem animo te Adriane Pont. Max. esse par est, cum iam barbarorum faces, non modo in Europæ oras & insulas remotiores, sed aduersus intima Christianorum regna, aduersus ipsam deniq: quam tu nunc tenes, CHRISTI sedem, & diuorum à quibus ad te tantum imperium peruenit, templa accendantur, eorum gladii in adiunctissimos & proximos tibi ciues, in te ipsum deniq; intententur & acuantur? Præsertim vero cum vt periculi magnitudo dilationi, ita res omissa nullum excusationi locū sit relictura: cum tu non solum ob eam qua omnes tanto interuallo superas, sapientiam, grauitatem, auctoritatem, postremo etiam gratiam, ad cōcordiam principes conciliare, Sed maximas etiam opes ad id bellum, quod pro salute & dignitate Christiani nominis geratur, cōferre possis. Nonagesimo & secundo ante hūc anno, inter Christianos de armis in Turcas, cum primum. Salli in Europam conuersi, Thraciam

ciam & Mysiam oppressissent, capiendis agitari cæ-
 ptum est. Flagrabat odiis nihilo quam nunc minori-
 bus resp. Pont. Max. erat Eugenius. IIII. vir & in-
 genio & solertia singulari: Is sedatis (vt potuit) inter
 principes quosdam discordiis, Sarmatiæ, & Panno-
 niæ reges, quibus potuit viribus aduersum Turcam
 iuuit: Et est huius auspiciis clarissima illa, tot Turca-
 rum millibus cæsis, parta victoria: cuius adhuc testis
 impio sanguine Danubius temeratus: cuius adhuc
 testis extat in Thracia Adrianopolis. Succesit huic
 Nicolaus. V. vir & prudentia, & animi magnitudine
 longe præstantissimus: Qua non hic industria vsus
 est, quam non adhibuit curam, vt dissidentes armis
 principes ad concordiam reuocaret? Qua re sæpius
 frustra tentata, cum Byzantium tunc Græciæ, nunc
 Turcici Imperii principem urbem captam accepis-
 set, animi cum ægritudine & mœrore vitam finisse
 creditum est. Callistus deinceps. III. quam ille bo-
 nus & plane sanctus vir, huius expeditionis cupidita-
 tem præ se tulit, qui voto etiam vltro se, & iureiurã-
 do ad id bellum obligasset? Qui cum principes fru-
 stra sæpius ad pacem adhortatus esset, cætenus voti
 compos fuit, quod Pannonii circa Danubii & Savi
 confluentem, ad Taurunum quod nûc Europæ pro
 pugnaculum amissimus, Capistrano Pont. legato au-
 spice, illataq; pro signis in aduersam aciem, cui acce-
 ptam

pram salutem nostram referimus, cruce, parua manu magnas hostium copias fuderunt & ceciderunt. Quid Pius. II. integritate & fide vir summa, virtutibus & doctrina etiam, si quid ad rem pertinet, admirabili ornatus, quo studio, qua cura, qua etiam sollicitudine, de pace inter Christianos, de belli apparatu in Turcas, in Mantuano conuentu egit? Cui cum parum res multorum discordiis & importunitate distraeta, ex sententia processisset, Bellum tamē maximi animi vir, suis ipsius opibus, Pannoniorum ter restribus copiis, Venetorum classe, Burgundionum vero, neq; magnis, neq; ita certis auxiliis aggredi est ausus: Quod si non viribus magnis, at ingenti certe animo gesturus etiam videbatur, nisi in medio rerum conatu, subita morte, cunctorū hominum fuisset desideriiis emptus. O vere felicē optimæ mentis hominum memoriam, qui dum vixerunt, vna hac voluntate, & studio felices fuere, felicissimi procul dubio futuri, si aut maiores ipsi vires, aut reip. Christianæ principes meliores & officiosiores nacti fuissent. Hi se vt Christiani populi causam tuerentur, Pontifices factos meminerunt: Hi se studium illud, quod Pontificibus antiquissimum esse debebat, defendendæ. s. religionis, magno animo complexos esse facile declararunt. Et hi quidem & presentibus & posteris, satis certis & claris argumētis mentē suam

testa-

testatam reliquerunt. Omitto reliquos, quorum ut animus fortasse fuerit in hanc curam propensior, non ita illustres actiones fuisse: cum nemo tamen ad hunc usque diem, ne singulos nominem, ut Paulos, Xystos, Iulios, ipsum postremo Leonem, aliquod, aut studium, aut certe huius præclari operis cogitationem non præ se tulerit. Quod si quis etiã in hac causa lentior & languidior fuerit, non ita is venia, ut laude careat: Eorum alicui (quod tamen timide de tam illustribus viris dico) summa virtus defuit: alii auctoritas, gratia, omnia denique, quæ tibi abunde suppetunt, rei gerendæ adiumenta omnibus defuerunt. Iisdem, quibus & nunc, & haud scio an maioribus, resp. odiis & contentionibus laborabat, diuisæ pluribus regnis & imperiis Europæ partes: neque erat principum quisquam, cui ea cum Pontifice maximo necessitudinis iura intercederent, ut cum publico bono & vtilitate non moueretur, inimicitias suas se ei condonare, pro mutuo inter ipsos animo debere putaret. Quam diuersa nunc rerum conditio? mitto ea, quæ in te ipso sunt, ne idem sæpius usurpem. Vnum illud quanti per DEVM diuosq: omnes est, quod is, qui vnus multorum regna obtinet, qui vnus quæ plurium opes esse consueuerant, in sua potestate habet, tanta tecum necessitudine conuinctus est, ut ad te omnia referat, suaq: om-

G nia,

nia, ipsum deniq; se, nutu consilioq; tuo regi ac gubernari facile patiat. Qui si semel auspiciis tuis publicam omnium causam susceperit, seque dignum in CHRISTI fide propugnanda & propaganda, tanto imperii & dignitatis culmine, præclara indole, virtute, & potentia admirabili adolescens præstiterit (quod transacta & firmata pace facturum non dubitamus) solus nominis nostri hostibus magno terrori, solus magno & perpetuo sacrosanctæ fidei, præsidio esse possit. Et adhuc Adriane, cum te & propriæ cuiusdam obligationis stimulis incitatum, tot & tantis virtutibus ornatum videamus, tam magna pollentem auctoritate, tam ingentibus cæsaris. i. tuis opibus uigentem, dubitare poterimus, quin quæ alii aggressi sint, ipse non exequare? quæ attentarint tantum, ipse non transigas? quæ postremo cogitarint alii, aut conati sint, ipse non felicissime perficias? Atq; id hoc potissimum tempore, quo nullum insolentissimi hostis à ceruicibus nostris repellendi, maiorem, aut magis necessariam curam postulauit. Vlcersi certe eum grauissimis iniuriis toties prouocati sapissime debuimus, & tunc maxime, cum magna & grauis illa Christianis illata est clades, magna etiam infamia iniusta, cum Byzantium alterum imperii nostri lumen, alterum Reip. Christianæ columnen, nobis ui nefaria ereptum: cum tot Christiano

rum

rum hominum millia, cum ipso Græciæ Imperatore in DEORVM templis & penetralibus cæsa, impii hostis manus potius fatigarunt, quam sanguinis nostri sitim satiarunt. Tunc etiam cum alteram illam plagam, neq: multo leuiorem accepimus: cum S. Eubœa Aegæi maris propugnaculum, de nostrorum manibus extorta est. Deinde cum non Mysiam tantum, & Thraciam vniuersam, sed Græciam, & Pelopónesum, & ad hæc Epirum, & Dalmatiæ longe maximam partem amisimus. Tunc profecto, tunc vlcisci debuimus: eoq: maxime, quod non hostis fortitudine, non virium eius, aut opum magnitudine, sed discordiarum & simultatum nostrarum importunitate, ea nobis loca adempta sunt. Neque vero tunc aut leui, aut ita lento & remisso animo ferenda & iniuria, & calamitate affecti sumus: cum idem hostis Illyrici & Germaniæ difficultatibus superatis, cum non ita magna equitum manu pulcherrimã cunctis inspectantibus, paucissimis resistentibus, Italiæ partem iam ter incendiis vastauit, effusissimis excursionibus populatus est: Ingenti deinde præda acta, atq: in ea multis hominum millibus in miserabilem seruitutem abductis, impune sese in suos fines, atque adeo nostræ illudens segnitæ recepit. Quod vero potuit in nos maius, aut quod nisi lentis. fuisset, magis nos excitare ad vltionem debuerit, audaciæ

exemplum edere, quam cum paucis in Calabriam militibus expositis, non modo eam oram prædabū-
 dus excurrit, sed Hydruntem etiam subito impetu oppreſſit, neq; ante oppidum dimiſit, quam regem ſuum e medio exceſſiſſe audiſſet? Quod niſi nuncio eo percuſſus fuiſſet, vti ſe ab eo tempore adhuc res noſtræ habuerunt, non modo illud perpetuo tenuiſſet, ſed ex eo & plura & firmiora ad oppugnandum imperium noſtrum loca occupafſet. Taceo bis oppugnatum Taurunum, & altera oppugnatione captum. Taceo bis oppugnatam Rhodum. Auerte ſupreme DEVS, auertite diui diuæq; omnes, Expugnatam vnquam vt audiamus. Has tam graue, tam inſignes iniurias, tot cædes, incendia, populationes vlcifci certe debuimus: nemo tamen inuentus eſt, qui vltus fuerit: præclare res ſe habuit, ſi ii, quorum fines tentabantur, hoſtem nonnunquam ad tempus arcere potuerunt: Cum interea ne leuiſſimas quidem iniurias inter nos, alter alterius ferre potuerimus. Vt enim omnium ætatum à Chriſtiani imperii initio, noſtrorum inter ſe regum iniurias colligamus, vix quotam earum partem efficiant, quas per hos proximos. C. annos à Turca accepimus: quis non dico ſummorum regum, ſed quis regulus, quis tam tenuis princeps, quæ tam parua reſpub. aut fines ſuos carpi, aut dignitatem ſuam perſtringi animaduertit, quin, non modo per ſe arma

ceperit, sed amicos etiam & socios concitarit? acerbellū, quo toties iam & per tot annos aetate nostra, & Italiae, & Europae regna arserunt, commouerit? Non Italiae principes, non exteri reges mutuas inter se iniurias, & leuissimas quidem iniurias, non Christianorum denique Christiani leuissimas contumelias ferre potuerunt. Vetera non commemoro, non Hispanienses, Gallicas, aut Germanicas strages: sed quoties (quod non possum sine lachrymis recordari) intra proximos superiores. xv. annos, in Italia, quo omnis belli torrens praecipitatus est, stare in acie paratissimos & maximos exercitus vidimus? quorum impetus non Thracia, non Asia, non quid quid est impiorum hostium sustinuisset, exacerbatis odio animis, dum suas se iniurias vltum ire praedicant, collatis inter se signis dimicare? delectissimorum hominum corporibus solum sterni? totas fluuioꝝ, maris etiam ipsius vndas Christiano sanguine, per Christianos effuso infici. Quot magnae & clarae vrbes intra hoc tempus, à maximis exercitibus expugnatae & direptae sunt? quot oppida, & vici exusti? quot ciues à ciuibus in seruitutē abducti? quot omnium ordinum, aetatum, alterius etiam sexus homines à maximis fortunis, aut ad vitam turpiss. aut ad maxime miserabilem calamitatem depulsi sunt? Cū interea ne gladium quidem quisquam, nisi quis maxime

xime finitimus & cui maxime necesse fuit, in Turcã
 strinxerit. Et cum sepiissime omnes aut suas, aut alie-
 nas, quas Christiani fecerint, & leuissimas iniurias vl-
 tum ierint, nemo quisquam aut communes Christia-
 norum omnium, aut proprias sociorum (quãquam
 vix potest, quæ à communi omnium hoste infertur,
 cuiusquam esse propria iniuria) & intolerabiles qui-
 dem vltum ierit. Auxilium Byzantinus imperator
 imploravit: auxilium ferendum multitudo omnis
 clamitabat: ardebant omnes dolore, cum eo præsi-
 dio Christianam religionem spoliari viderent: At
 principes quasi nihil quidquam id ad se attineret,
 alia agentes, primo Thraciam & Cõstantinopolim,
 mox vniversam Græciam diripi, cædibus cruentari,
 in seruitutem rapi, ò Christiani nominis dedecus, ò
 flagitiosa tempora, ò pestiferæ seditiones, partim
 ociosi, partim inter se dimicantes audiebant. Auxi-
 lium Veneti cum chalcis in Eubæa oppugnaretur,
 cum terrestribus copiis Carnos & Iulieneses, iam bis
 maritimis & terrestribus Methonen & Coronen in
 Peloponneso Barbari adorti essent, petierunt: Negli-
 gentibus eam causam ferè omnibus, Italia pulcher-
 rima pars Turcarum excursionibus vexata & lacera-
 ta, oppida munitissima à truculentissimo hoste ex-
 pugnata sunt. Auxilium toties Pannonii petierunt,
 cum per Mysiam ille eorum fines inuaderet: auxiliũ
 vero

Vero nemo vnquam tulit: ne nuper quidem, cum omnibus fatis constaret, Tauruno capto, in superiori etiam Pannoniam & Germaniam, quam vis magno & impedito hostium exercitui aditum patefactum iri. Non vetus hoc est: non quod parentum nostrorum memoria acciderit: oppidum illud, illud Europæ propugnaculum, dum ceteri Christiani maximis & cruentissimis præliis iniurias mutuas vlciscuntur (sic enim sua odia, suam regnandi cupiditatem prætexunt) Turca de Pannoniorum manibus extorsit. Auxilium Rhodiorum equitum magister, auxilium totus illi equitum honestissimus & florentissimus, & in Christianorum causa acerrimus ordo, dum terra marique nobilissima insula oppugnatur, obsideturque petit: Auxilium solus tu Adriane, quantum temporum fuit iniquitas, quantum prima Pontificatus initia præstare tibi potuerent, misisti: Alii quæ illuc mittenda fuerant auxilia, aut in prouinciis, aut in Italicis exercitibus occupata habent: suum se se negocium agere dicunt. o dignos à quibus alienus sit CHRISTVS, cum ipsi aliena à se negocia putent, quæ ad CHRISTI remp. attinent. Pauci qui dem & optima sunt mente, & imperatorem & classem in illis locis habent. Sed quid faciant? irritent ne hostem, vt soli omnem eius iracundiæ furorẽ, si modo possint, sustineant? Et quod grauius est, si quid offensus

sum fuerit, quidquid nunc maritimi praesidii est, per-
 ditum caet? Deseretur igitur Rhodus: Praeda erit im-
 manissimo hosti Rhodus: DEVS diuiniq: oēs prohi-
 bete: in vobis enim solum omnes olim florentium,
 nunc miserorum (si modo misera virtus esse potest)
 Equitum spes fitae sunt: prohibete inquā, clarissimā
 illam insulam, quae per tot annos religionis nostrae
 portus & propugnaculum fuit, vnquam vt captam
 audiamus. Sed praeterita missa facio. Hostis iniurias,
 seuitiam, crudelitatem vlcisci, laborantibus graui-
 ter Christianis, idest ciuibus suis opem ferre princi-
 pes nostri, aut non potuerint, aut noluerint, alienam
 etiam causam putarint: Quid, nunc magno & mani-
 festo periculo circumuenti, oppressis iam, quos tue-
 ri debuistis omnibus, vestram ne etiam ipsorum cau-
 sam deseretis? fines vestros, oppida vestra, fortunas,
 opes, imperia & regna vestra, quorum ne minimam
 quidem partem, quo iure, quaeue iniuria eripi a ve-
 stris vobis passis estis, iam non ab alienis modo, non
 modo a barbaris, sed ab impiis & efferatis hostibus
 diripi, inflammari, distrahi ac lacerari, postremo e-
 tiam auferri, vos vero aut miserabiliter pellicari, aut cru-
 deliter trucidari patiemini? Sed quo me dolor &
 rei indignitas rapit? ita propemodum loquor, vt si
 mihi ad reip. proceres haec oratio instituta esset: pe-
 rinde quasi tantum esset illis a controuersis, a simul-
 tatibus,

tatibus, à præliis inter ipsos ocii, ad meam vt illi orationem animum attenderent. Ad te Adriane redeo: vides in quo statu res sit: vides tot Christiani imperii nobiles & opulentas partes in hostium potestate esse: Vides. C. superioribus proximis annis, Turcã totius Europæ, quæ ad Aegeum & Ionium mare patet, omnium pene insularum, Asiæ ad hæc totius imperium adeptum: qui hostem vlcisci curarit, cum maxime opus fuit, & necesse fuit, neminem inuentum. Sed ne vlti quidem fuerint, non de vlciscendo iam, sed à iugulis ceruicibusq; nostris repellendo agendum nunc est. Quid enim restat, nisi vt aut ei resistamus, aut vt vitam vnã cum imperio & dignitate amittamus? Quod si vitam fortasse non amittamus, dignitatem certe & imperium, sine quibus ne vitam quidem saluã velle debemus, qui retinere amplius, nisi resistamus, possumus? Non enim dubito, quin pro sapientia tua existimes, neque in posterum hostem cum cessaturum, cuius iniquis & insatiabilis sit animus, infinita imperandi cupiditas, opes quantæ citra annos. M. nulli vni vnquam regi contigerunt. Quiescere neque ipse volet, neque sinet eius populorum immensa humani sanguinis sitis: excursionũ non sinet, rapinarum, incendiõrum dulcissima ipsis consuetudo. Quo bellum igitur mouebit? Quo arma inferet? Quo impetum faciet? in Asiam

H ne?

ne? at in quam eius potissimum partem? Ciliciam
 ne, aut Bithyniam, Pontum, aut Cappadociam? Iam
 pridem illi hæc armis debellatæ regiones parent. In
 Syriam igitur & Aegyptū, at nuper victo & obtrun-
 cato Tyranno, eorum locorum potitus est. Seruit ei
 Arabia: seruit Assyria: Seruiunt ei, o dolor, o Chri-
 stidni nominis infamia, eius monimenta, qui ipse o-
 mnibus in cælo imperat. Armenios, Medos sempi-
 ternos sibi hostes bello aggreditur? At illi victi ho-
 stis conditiones acceperunt: Imperata ociosi faciūt.
 In Scythiam ne, aut in Africam mouebit? At domi-
 num eum, earum regionum cultiores partes agno-
 scunt: reliquæ eiusmodi sunt, vt neque ei propter
 itinerum difficultatem & longinquitatem attentan-
 da sint, neque propter locorum infelicitatem expe-
 tenda. Ad Europam igitur animum adiiciet: ita sa-
 ne credendum: Hoc vero non credi modo, sed &
 iam formidari vulgo video. Hanc sibi si Christiano-
 rum imperium delere velit, quod maxime studet
 & contendit, expugnandam intelligit: Hanc ipse o-
 dit: Huius medius fidius non populis modo, aris
 atque focus, sed urbium mœnibus, domorum pa-
 rietibus hostis est acerbiss. Huius ipse partis sibi ad
 hunc diem intactas, potentes illas quidem mariti-
 mis & terrestribus opibus, potentes armis & viris,
 sed grauisimis inter se odiis laborantes, & in suum
 exitium

exitium ruentes, Italiam vero imperii nostri caput, florentissimam (si opibus & felicitate sua non abuteretur) non Europæ tantum, sed totius orbis partem, Urbem ipsam religionis sedem, DEI ac diuorum, tuumq: Adriane domicilium, iam pridem adori cogitat: iam pridem animo & cogitatione expugnauit & diripuit. De proceribus vero reip. nostræ, De te ipso Adriane quæ cogitat, summe DEVS diu diuq: omnes, in ipsius caput vertite. Europam videt non in extremis orbis partibus, sed in conspectu sibi esse: non prohiberi se ab eius aditu, magni alicuius pelagi, aut longi & asperi itineris difficultatibus, cuius maximam iam ipse partem teneat: opibus vero & agrorū fertilitate nullam huic mundi partem parem esse. Huc igitur cogitationes suas, huc omnium bellorum meditationes confert. An aliud cogitasse credimus, cum Taurunum in interiore Pannonia oppugnaret, Scardonam nuper in Dalmatia? Quid illic erat, quod tanta impensa, tanto labore, tantis etiam cum incommodis expeteret? Eane ipse oppidula tanti fecit, vt in eis oppugnandis totum exercitus sui robur occupatum haberet, ipse maxima incommoda (vt in desertis locis par fuit) toleraret? Tot nobiles & opulentas vrbes, in interiore Europa, tot portus, Naualia, tot auri & argenti metalla, tantum aureorum & argenteorum operū, tan-

tum gemmarum, quantum in sacris & profanis, publicis & priuatis ædibus custoditur & possidetur, tot thesauros, tot vectigalia non concupisceret, de Mysiæ vero, & Dalmatiæ tuguriis, ouiculis & pastu- culis tantam curam, tantam sollicitudinem suscipere- ret? Non est profecto, non est id eius cupiditati con- sentaneum: sed dum illa curabat, ad hæc directos & intentos oculos habebat: per illa sibi ad hæc aditum patefaciebat. In Europam igitur, quam concordem perhorresceret, maximis nunc seditionibus agitã impetum faciet. Quo vero. C. proximis dehinc an- nis peruasurum insidiando, discordiarum nostrarũ tempora aucupando putemus, si quãtũ proximis su- perioribus occuparit, recordemur? Sed nihil ad nos futura ætas (quãquã debet ad sapiẽtem & bonũ virũ omnis ætas pertinere.) Quid si imperiũ suum lógius & latius, breuiore multo annorum curriculo propa- garit? Neq; enim dissimilis est in imperio, atq; in re familiari augẽda ratio. Sunt enim in vtraq; re prima quæq; ardua & difficilia: quæ qui superarit, reliqua ei omnia in procliui esse consueuerunt. Quis enim non videt, ex tenui quenquam mediocriter locuple- tari, plenum esse laboris & molestiæ: à medio autem diuitiarum gradu, ad summas diuitias multos cessan- tes fere ipsos, rei natura, veluti secundo æstu ducẽte peruenisse? Qui. C. annis in Europa parua admodũ

manu

manu Triballos, Myfos, Thracas, Peloponnesum,
& Græciam vniuersam, Eubæam, Epirum, bonam
etiam & magnam Dalmatiæ partem subegerit, In
Asia pontum & Cappadociam, tot nationes, tot re-
gna, quæ vix possit quis enumerando assequi, nuper
vero Syriam, Babyloniam, & Aegyptum debellarit,
huic vt totidem anni in reliquis Europæ partibus,
quæ ne decima quidem eius Imperii pars est, non
modo periculum spectantibus, sed acriter disiden-
tibus, ipsiq; earum principibus mutuo se nefariis
armis oppugnâtibus, & ad suum ipsorum interitum
quasi de industria adnitentibus. C. inquam anni con-
sumendi vt sint? Illud illud timendum est (nullum
enim Adriane præsentius periculum vnquam fuit)
ne si non, quod debent, Principes fecerint, non ita
multo post, quæ nolimus omnes patiamur. Qua-
lem rerum nostrarum statum video, non vereor
ne liberi nostri, sed ne nos ipsi aut seruiamus, aut
sanguine tandem nostro (non possum enim diutius,
quæ me proloqui dolor cogit, obticere) hostis
rabiem satiemus. Quod nam igitur huic malo re-
medium inueniri potest? quæ ad tam instantem &
urgentem perniciem propellendâ ratio excogitari?
Si per te reditus in gratiam inter principes nõ inter-
cesserit, si odiis ipsi & exitialibus istis vltionibus
finem non fecerint, si quibus inter se dimicant,

arma

arma in nostrum & CHRISTI hostē non conuertē-
 rint, quid reliquū spei esse possit, profecto nō video.
 Quin quæ iam pridem labuntur, Christiani Imperii
 res præcipites eant, qua ratione sustineri possint,
 mihi hercle in mentem venire non potest. Sin con-
 cordiæ, compositionis, pacis, societatis autor extite-
 ris, ipsi vero per te placati, opes suas, quibus iam
 pridem abutuntur, ad communem salutem confe-
 rant, publicæ salutis curam inimicitiiis suis præferāt,
 nemo est qui dubitet, non tantum superiorum tem-
 porum errata corrigi & emendari, sed victo etiam
 immanissimo hoste, Christianam remp. in veterem
 dignitatem & libertatem suam vindicari posse. No-
 uerunt omnes quæ sint nostrorum principum vires,
 quæ aut in exercitibus, aut in pecunia opes: Sciunt
 singulorum vectigalia: viderunt sæpe, & numero &
 robore singulorum regū firmisimos & maximos
 exercitus: vident quæ tormentorum, quæ classium
 sint facultates: postremo quos Prouinciæ & Regna,
 quos Italia, quam peritos & in maximis rebus specta-
 tos duces dare possit, planissime intelligūt: Ad hæc
 nostras de gentibus Asiaticis victorias meminerūt.
 Neq; vero Themistoclen, Milciadē, aut Leoniden
 recordātur, qui tam parua manu, infinitas prope co-
 pias & immensam Persarum classē fuderunt: Non
 Agesilaum, qui magnam Asiæ partem florente Per-
 fico

fico regno, exiguis copiis, minimo negotio in potestatem suam redegit: Non Alexandrum, Pompeium, Traianum, quibus in Asia non bellandi difficultas, sed peregrinationis fatietas victoriæ terminos statuit: Non ad complures alios cum Græcos, tum Romanos Imperatores respiciunt, quorum non certe aduersus eas gentes minores, sed obscuriores aliquanto res gestæ fuerunt: Non postremo, (vt de Christianis loquar) ad Gottifredum, Balduinum, Hugonem, vtrunq; Robertum, Philippum & Lodouicum, quorum illustres & admirabiles fuere de gentibus illis victoriæ, gloriæ & laudum plenissimi progressus: Sed horum exempla, quorum res gestæ non hominum memoria, sed literarum monimentis continentur, paucis propter rerum longinquitatem, atq; iis literarum tantum gnaris cognita sunt. Meminerunt vero omnes, aut certe à parentibus suis audierunt, ingentes sæpius huius ipsius, cuius insolentia vix coherceri, aut impotens fortuna domari posse videtur, huius inquam ipsius hostis maximas & instructissimas copias à Pannoniis suas & deletas: cum bellicosissimi viri, & in Christiani populi causa, ardentis. & cum religionis nostræ sanctissimæ, tum regni sui fortissimi & Constantis. propugnatores, toties Turcarum cadaueribus strauere campos, Savi, Danubij, Drauiq; flumina, execrabili hostis sanguine infecerunt.

runt. Meminerūt etiam Venetos ita cum hoc hoste aliquoties naualibus praeliis pugnasse, vt quidquid offensum, fortuna iniquitati, quidquid feliciter & ex animi sententia gestum sit, hostium ignauit̃ & imperitĩ, nostrorum virtuti attribuendum fuerit. Sed eo tanto potentior hostis factus. Quasi ego nunc solis Pannoniis, Venetisue cum eo congregiendum dicam. Scio potentio rem esse, quam aut ab vno aduersario, aut à pluribus, vel etiam ab omnibus male conuenientibus in ordinem redigi possit. Sed si omnes per te societatem coierint, qui mediocri potentia nonnunquam vinci, sæpissime ab vno repelli potuit, Is quascunq; sit opes consecutus, à tam multis, tam & ipsis potentibus, & instructis inimicis debellari vt nequeat? præsertim cum ipse belli progressus noua semper nostris auxilia, noua rerum gerendarū adiumenta ostentaturus sit. Quid enim putamus, qui nuper in Asia ab illo subacti sunt, stabilem illi fidem & perpetuam præstituros? Inuiti illi quidem parent: Qui inuitus pareat, rebellandi optatam potius, quam speratam occasionem vt non accipiat? Quod si fida illi putamus & firma ab illis gentibus esse omnia, non pudeat nos conditionis nostræ, qui semper nouarum rerum motibus fluctuamus? Sin infida & incerta, nobis omnia in ea expeditione secundiora fore nemo poterit dubitare. Verum ego
nunc

nunc nihil de belli facultate disputo: tantum illud dico, pace parta & firmata, quæ res Christiani imperii in præceptis ire iam pridem cœperunt, tunc demum in suam dignitatem & amplitudinem restitui; quæ prope iam perditæ & afflictæ sunt, hac vna ratione erigi ac recreari, quæ nunc in salutis discrimen vocantur, hoc vno modo procurari, seruariq; posse. Hanc tu Adriane populo tuo pacem & concordiam, præstare posse videris: Et voluntatem quidem tuam ad id propensissimam videmus omnes: Officii vero tui, ipse quidem neque immemor es, neque ignarus: Facultatem vero tibi huius rei perficiendæ, siue eam uitæ dignitate, siue rerum usu & prudentia, siue gratia, seu postremo propriis opibus metiamur, non modo nulli cuiquam vnquam fuisse intelligimus, sed ne futuram quidem maiorem vlli, omnibus dehinc seculis sperari posse, nemo nõ videt. De necessitate vero temporũ & periculo, res ipsa loquitur. Est. n. eiusmodi, vt aut seruiendum iam iam, vel potius pereundũ, aut paci & concordie studendum sit. Iure igitur, iure vniuersus populus tuus, hæc vt tibi cura prima & antiquissima omnium sit, & expetit, & deposcit, & iis quidem & tam multis, & crebris clamoribus, vt eorum ex omnibus Europæ partibus, istuc usq; ad aures tuas, voces & significationes sepiissime perferri non dubitem. Neque vero

I hæc

hæc à me potius, quam ab vniuersa plebe tua, cuius ego volūtarius interpres hæc ad te scribere aggressus sum, dici existimare debes. Eam ad pedes tuos multis cum lachrymis abiectam, obsecrare te & obtestari putato: p̄r fidem sapientiamq: tuam, per ardentissimum istum tuū sacrosanctæ religionis amorem, per virtutum tuarum certissimam diuinitatem, per augustissima ista à CHRISTO DEO, parenteq; nostro, & Diuorum principibus accepta insignia tua, per vnicum & immortalem DEVM & hominem, à quo & creati, & cuius seruati funius sanguine, postremo per pulcherrimā, candidissimam, & beatiss. illam virginem, à qua nostra omnis pietas salusq; orta, & per quam propagata, ad summū demum cultum & honorem profecit, vt ad eas cogitationes mentem, animumq; tuum conferas, quibus placati per te, & ad amicitiam societatemq; reducti principes sui, qui iam pridem magno errore cæci, atq; acerbissimis odiis impulsī, in suum ipsorum excidium præcipites ruunt, in salutis viam redeant, & veram aliquando belligerendi rationem agnoscant: neq; eiusdem & nominis & pietatis confortibus, quos fratrum loco haberi deceat & oporteat, se iracundos & implacabiles, immanissimo vero hosti, sacris, aris, penetibus, libertati, capiti denique nostro infensissimo hosti, lenes & dissolutos præbeant.

beant. Atq; hæc quanto cum animi dolore, cuiuscunq; loci, ordinis, ætatis ac fortunæ, præter paucos potentes, ob suas inter se dimicationes à communis salutis studio auersos, quanto cum fletu & ploratu non viri modo, sed ipsæ etiam matronæ, neq; matronæ tantum, sed ipsi mediis fidiis pueri, ipsæ id à te virgines precantur? Quis. n. per DEVM diuosq; omnes, si ipse laborantibus rebus non succurras, nõ extrema omnia sibi à crudeli & nefario hoste metuat? Ante oculos iam sunt omnibus, per montes camposq; nostros discurrentes rabidi illi, & efferati hostium exercitus: ingenti iam classe & ad perniciem nostram instructiss. non Aegeum modo & Ionium, sed Superum Inferumq; mare cõmoueri, agitariq; videre sibi omnes iam videntur. Cuius vero iam vr bis, cuius tã aut situ aut opere muniti oppidi expugnationem non metuant, cū Rhodum iam videant, qua nihil aut loci natura, aut arte munitius esse potuit, Rhodum Christianæ reip. decus, Rhodū fidiissimū Christianorum portum, firmissimam religionis arcem, inspectatibus Christianis omnibus, in hostium venisse potestatem? O dolor, o Christiani nominis miserabilis calamitas. Quis non ingemiscat? Quis dolore nõ ardeat? Quis DEVM hominumq; & tuam imprimis Adriane fidem nõ imploret? Rhodus, quæ Christianorum Clypeus, Christianorum

ensis appellari solita est, qua vna Byzantii ereptionē cōsolabamur. Atq; adeo dum hæc meditor, dum in hanc orationis partem incumbo, in Turcarum potestatem venit. Equites illi fortissimi religionis nostræ milites, omni subsidio, atq; adeo subsidii spe destitutam urbem hosti dedere coacti, ipsi sedibus suis profugi, ad alienam confugiunt fidem & misericordiam. Si Rhodus per dissensiones, certaminaq; principum amissa est, Ecquæ erit vrbs, quæ domesticis tantum præfidiis, pugnantibus inter se, quos auxilio esse oporteret, hostis ex recenti victoria longe insolentissimi impetum sustinere possit? Sed non vrbiū tantum expugnationes, agrorum populationes, cæteraq; quæ secū crudelis & impii hostis victoria apportat, quæq; amplificandi causa ab oratoribus sæpe exaggerari solent, Seniorū cædes, puberum miserabiles seruitutes, infantium puerorum in ipsis matrū gremiis iugulationes, sacrorum direptiones, tectorum ruinas & incendia, virginum raptus, matronarum opprobria, non hæc inquā solum vniuersi homines timent, nec diros etiā corporum suorum cruciatus & lacerationes, atq; vt vno verbo cōplectar omnia, extrema quæq; quæ à Turcis Christianos pati, fide alienum videri non possit, sed illud illud Adriane timemus omnes, neq; vllum vnquam periculum propius fuit, (nō possum enim diutius liberā

com-

communis omnium metus vocē continere) ne non modo membris, sed ipso etiam capite debellato, sacrosancta religio nostra, amisso imperio debilitata, fracta & abiecta, maneat quidē, quæ stante mundo aboleri non potest: sed ne seruiat, ne iis gētibus ludibrio sit, quibus facile ut imperaret, cultui, venerationiq; esset, ni tantum suis inter se odiis principes indulisissent, efficere potueramus. Id ne nō modo te pontifice, sed ne in posterum quidem vnquā accidat, tuū est elaborare, omni studio & vigilantia contendere. Tu in CHRISTI naui gubernator es. In dūbia tēpestate, dum salutis spes superest, boni est gubernatoris euigilare: nautas excitare & urgere: ne quid offendatur, omni diligentia & cura cauere. Simul ac nauis vndarū impetu superata fuerit, omnis est cura, omne studium inane. Hunc igitur non naufragi tantum, sed exitii metum cunctatione omni omiſsa, ex hominum animis tuum est conuellere. Nolito pati, frustra à te auxilium diutius implorari. Multis es precibus, multis votis expetitus. Diuinitus vero creatum te omnes existimarūt. O ne spes, ne opinio de te homines fallat: O ne frustra, & renunciatione tua tantopere gauisi fuerint, & absentem desiderarint, & præsentem admirati sint. Appareat nunc reliqua pars promissorum tuorum, quæ ad nos ex vltimis terris perferebantur:

ferebantur: valeat illa vox tua, qua primum de creatione tua nuntium excepisti. Nunc nunc illud instat tempus, quo fidem nobis tuam præstare, quo vota & hominum desideria rata efficere possis. Si hoc secus ac speramus & optamus, effluxerit, non tibi, non alii cuiquam illa, qua nos seruare amplius possis, facultas, aut occasio speranda est. Non dubito quin officii tui ratione, quod est iustitiæ, vrgentis periculi magnitudine, quod est prudentiæ ac prouidentæ tuæ mouere. Sed per fidem pietatemque tuam pater omnium benignissime ac mitis. populi etiam tui miserabiles & assiduæ complorationes, frequentes & à minime inani metu deriuantes te moueant lachrymæ. O nos sæpe clamitât miseros, & miseris in lucem editos temporibus, O luctuosum ætatis nostræ curriculum, O turbulentum & calamitosum rerum nostrarum statum. Quæ uitæ nostræ pars, Quæ ex omnibus prouinciis vna, Qui Italiæ angulus, ob pestiferas principum inter se discordias & contentiones non fluctuauit? Qui Christiani imperii fines diro & cruento bello non arserunt? Qui campi, qui montes non sunt nostro sanguine aspersi & crudelissimis cædibus sædati? Atq; hic alius externa, Italica alius, ad Lirim, Tarrum, Abduam, Rhaucennam, Vicetiam, Mediolanum, prælia reminiscitur: Crudeles tot florentissimarum vrbiũ, Patauii, Brixia,

Brixia, Ticini, & quas iterum in calamitatis memoria vsurpo, Mediolani, & Rhauennæ, tum vero multo maxime miserabiles Genuæ oppugnationes, ac direptiones memoriter recensent. Hic incensas à Christianis villas, abacta queritur à Christianis armenta, direptam à Christianis domum, raptas à Christianis virgines, parentes dulcissimos liberos, liberi parentes, vxor sibi maritum à Christianis crudeliter cæsum lamētatur: O Christiani nominis apud posteros nostros infamia. Quæ in Turcas nunquam necogitarunt quidem, nec in Turcas fecisse Christiano sit nomine dignum, ea in Christianos tam insolenter, tam crudeliter, tam impie Christianos fecisse? Sed plecti nos ita fortasse oportuit: Dederimus iniquiunt, aut meriti alicuius nostri, aut nostrorū principum furoris (quid enim, in tanto animi dolore reticere, aut in tam detestabilium temporum, & tantarum iniuriarum recordatione, se vt possint reprimere?) Dederimus iniquiunt pœnas: perierit res: dignitas perierit: perierint liberi: fratres, propinqui, patria, quæ vna omnes omnium charitates. complexa est, perierit: & nos ipsi postremo (si ita opus est) pereamus. At pietas, religio, sanctissima nostra religio, quæ nobis in lucem primum editis salutem dedit, quæ vita functis salutem pollicetur, ea, quorum ope conseruari propagarique oportuerat, auxilio
 omni

omni & subsidio destituta, iam iam immanissimi ho-
 stis impetu debilitata vt frangatur, vt minuatur, vt
 amisso imperio, amissa potestate, ad originum sua-
 rum tenuitatem vt reuoluatur. Ad has populi tui la-
 chrymas Adriane respice. Miserere per sanctissimū
 caput tuum, miserere. Magna nobis est in virtute &
 sapientia tua, magna in misericordia spes. Huc si cu-
 ram cogitationemq; tuam, ingenium & solertiam,
 quo te virtutis & sapientiae tuae diuinitas vocat,
 quo hominum preces incitant, quo praesens peri-
 culum impellit, conuerteris, & quod populorum pa-
 storem, & quod omnium comunem patrem, quod
 CHRISTI haeredem & successorem, quod Pontifi-
 cem Max. quod denique Adrianum Pont. decet, ple-
 nissime praestiteris: Hominum de te opinioni respō-
 deris: expectationi accumulatisime satisfeceris: Et
 quod tibi antiquissimum omnium esse debet, quae
 lapsa restitueris, quae afflicta sunt, subleuaueris. Glo-
 riam neque expetendam, nec vero tibi contemnen-
 dam puto: sed certe nulla maior tibi esse poterit glo-
 ria, quam quantam mortalium quisquā sit vllō tem-
 pore consecutus, meruisse. Sin & ipse, quod ne cogi-
 tare quidem, ne dum proloqui audemus, aliud ege-
 ris, in alia incubueris studia, ad aliam, quam ad con-
 cordiae, & tam necessariae expeditionis curam, men-
 tem appuleris, non continuo sterilis & infœcunda
 virtus

virtus tua fuerit, cuius plurimos & vberimos fructus perceperimus: non gloria, quam hactenus immensam fere consecutus es, carueris: Felix tu & beatus, quantum in te ipso fuerit, nos miseri, qui ne à te quidē seruati fuerimus: Tu ex primis quibusq: actionibus, magnam laudem fueris consecutus: nos operum tuorum summam desiderabimus. Sed illud omnibus, & haud scio an etiā tibi, miserrimū & acerbissimum, non modo non imperium, non Remp. non libertatem, sed vix religionem quidem, cui tu præpositus es, incolumem & integram futuram sperari amplius posse.

K ROMVLI

ROMVLI AMASAEI DE PACE

O R A T I O .

P A C E M CLEMENS Pont. Max. CAROLE
 Imp. inuicte, Patres amplifs. Principes
 fortifs. ac generosifs. Legati viri lectifs.
 AVGVSTAM & sanctam pacem, E DEI
 summi ciuitate, electoq: eius populo, cœco opinio
 nis errore iam pridem eiectam, ac per tot ante an
 nos, Christianis omnibus optatam semper, vix vn
 quam speratam, à mente spiritusq: diuino, è cœlo ho
 dierno die demissam, gratulabundi excipimus, & ve
 neramur. Effectum tandem est tua Pont. Max. pieta
 te & sapientia, Tua Cæsar clementia & æquitate,
 Regum, Principum, ac Rerump. facilitate atque hu
 manitate, vt à maximis miseriis & calamitatib. vni
 uersæ Christianæ Reip. liceat respirare. Ac si pace
 quouis tempore nihil melius, aut optabilius duci
 mus, quam iucunda & illustris ea nobis pax esse de
 bet, in qua sola fuit post innumerabilia ætatis nostræ
 mala, atq: ingentium bellorum turbulentissimas tē
 pestates, salutis ac tranquillitatis spes reponenda?
 Quæ quoniam pax, non nisi afflictis ac prope perdi
 tis reb. à DEO Opt. Max. potuit impetrari, re quidē
 vera iudicandū est: illum ipsum rerum omnium opi
 ficem,

ficem & conditorem DEVM, populi sui licentiam, grauisimis animaduersionib. coercere voluisse: eiusdem vero, in minime dubiam perniciem labentis, misericorditer ad salutaria consilia mentē conuertisse: vt cum, quæ ipsius esset in puniendo seueritas, in miserando facilitas, maxime perspicuis eucto rum iudiciis, cognitū & perspectū haberemus, à prauis cogitationib. omniq; fraudum genere, ad rectas honestasq; rationes animū reuocantes, & ipsum verum atq; vnicū DEVM, sanctius ac purius coleremus: Ac tum demum maximis periculis liberati, perpetua in posterum pace, atq; ocio frueremur. Merito itaq; hūc tu Pater Beatiss. diem, faustissimum hunc, atq; optatissimū diem, qui & finem aduersarū, & secundarum nobis rerum initium attulisset, Apparatisima supplicatione decoratum, summorum Sacerdotum, Principum, ac Legatorum frequentia celebratum, Te vero vna cum Cæsare diuinis ceremoniis præsidente, hymnis, cantib. preceationib. nobilitatum, illustratum, sancitum voluisti: Idemque mihi imperasti, vt quam accommodatissima possem oratione, hodiernum supremi DEI beneficium, ac mirificam clementiam prædicarem: Quod sane munus, non quod aut ingenio, aut ylla dicendi copia ac vi considerē: Sed eam vnā ob causam à me susceptum: quod quæ tu mihi Pater sanctiss. imperasses, recusa-

re, nefas atq; impium esse ducerem: iam Patris summi, filii, atq; almi Spiritus auspiciis fretus aggrediar. Ac primum quidem, dum pro tempore, breuius, pro facultatis in dicēdo meæ tenuitate, summissius, quam & rei tantæ dignitas ac magnitudo, & huius confessus amplitudo, ac celebritas postulat, de pace, ac de hodierna maxime pace verba facio, Te Pont. Max. Te Imperator Augultis. oro atq; obtestor, vt actionis meæ cursum, Diuinitatis, ac Maiestatis vestræ aura prosequamini. Vos etiam obsecro Patres amplis. Principes ornatiss. Legati, Viri spectatiss. vt me attente, ac benigne auscultetis. **DE PACE** attentius cogitanti, cum tam ingens, ac multiplex se mihi materies offerat, vt non tam copiam, quam in dicendo modum quærendum intelligam, Ipsa mihi quam facillime ratio persuadet: Quæ in rerum natura constant bona, pulchraq; omnia, Pacis ipsius vi, ac potestate contineri: Atq; hanc ab initio, è diuina mente, ac sapientia extitisse: Quæ vniuersi compagem, quem mundum dicimus, stabili partium societate, mutuoq; nisu tueretur. Etenim si rerum inter se diuersarum consensio, ipsam vniuersitatem, idest immutabilem, ac sempiternum efficientium causarum, & effectorum omnium ordinem conseruat, aut eam ipsam consensionem, aliud esse quam pacem statuendum est: aut si ea pax est, cuncta-

cunctorum certe rerum conseruatio, vni huic accepta, pulcherrimæ, atq: optimæ diuinorum operum custodi, fuerit referenda. Nihil profecto quidquam possumus fingere animis, cogitationeue, aut oculis, pulchrius, ac vtilius comprehendere: quam cœlestium sit, terrestriumq:, ac humanarum rerum, æqualitas, ordo, & constantia: Atq: hanc tantam, tam admirabilem, ac prope infinitam pulchritudinem, & vtilitatem, quæ res alia potuit efficere, quam consensionis & conuenientiæ vis, quam pacem appellamus; diuina prouidentia, ac diuino spiritu mundi (vt ita dixerim) corpori, eiusq: singulis membris, infusa & admista: Quod sane nemo dubitarit: nisi qui aut illud supremum, igneis orbibus distinctum & ornatum, DEI summi domicilium, aut harum, quas animantes incolunt sedium molem, aut postremo, animorum, aut animantis naturæ, vigorem, sensum, motum, neq: oculis cernere, neq: mente possit, aut intelligentia consequi: Quid enim in his, non ordinem locumq: suum obtinet? nõ certos ratosq: motus ciet, æternæ pacis inuiolabili lege? Intueamur summum illum, & altissimum cœli ambitum, atq: inhærentia ei sydera, motumq: eius omnem, & perpetuam conuersionem: Intueamur earum, quæ errantes dicuntur, stellarum, ac lunæ, solisq:, orbis. suis, ac temporum momentis, descriptos cursus: Atq: illinc ad concreta,

atq:

atq; è diuerſa ac diſſimili materia conſtantia corpora, quæ elementa dicimus, mentem atq; oculos referamus: & eorum quæ ſit coniunctio, & quaſi compactio contemblemur: intelligemus profecto, quod hæc omnia pro rata ſua parte ac portione, ſuis funguntur muneribus, ac mutuo ſibi complexu, ac temperatione viciffim deſeruiunt, & obtemperant, rerum omnium primordia, lucis ac tenebrarum, æſtus & frigoris viciffitudines exiſtere: Animantes ſpiritum ducere: cuncta foueri, coaleſcere, auge-
 ri: & partes ſingulas, ad totius perpetuitatem propa-
 gari. Atq; hæc diuinæ illius pacis, cuius mihi eſt hodierno die toties nomen uſurpandum, vi effecta ſunt. Per hanc. n. firmo arctoq; nexu, quam ſapiens Poeta auream catenam appellauit, cum imis media, cum his ſumma vinciuntur & copulantur: per hanc diuerſæ, ac natura etiam diſſidentes formæ, ab longinquo extremoq; ambitu, paribus & æqualibus interuallis, ad medium & intimum quaſi punctum, ad ipſius ſcilicet æterni DEI maiestatem, ac potentiam referuntur, & reuocantur. Atq; ab hoc veluti fonte, omnis, quam vel ſenſu percipimus, vel animo, ac ratione luſtramus, vtilitas & pulchritudo deriuauit. Quod ſi DEI permiſſu, eæ, quas ante no-
 minaui partes, factò impetu ſe inuadant, ac locis ordinibusq; ſuis, alteram altera deturbare contendât,
 au:

aut mutuam etiam sibi auxilium ferre recusent, Quæ vis iam obsistere, aut prohibere possit, quin statim vniuersam hanc mundi machinam, humoribus dilui, ardoribus conflagrare, tenebris obdaci, dispari postremo, atque interire videamus? Age vero quæ aut propria sunt hominis bona, aut ei adiuncta ac familiaria consideremus: Quis est tam sensus communis expertus, quin ea intelligat, ipsa in primis pace niti, ac sustentari? Præclara sunt atque admirabilia, quæ in humanis animis insunt, bona: quæ cum partim ad cognitionem, partim vero ad actionem referantur, iis certe quæ cognoscendi partes sunt, bene inter se conuenientibus, purissimum emicat, atque efficacissimum intelligentiæ lumen. At si qua vi, aut offensione confundantur, aut perturbentur, obtundi necesse est humanæ mentis acumen, Iudicium labefactari, subuerti memoriam & cõminui. Iam vero in vitæ actionibus, si fuerint animi nostri motus rationi consentanei, quântus in dictis factisque omnibus, virtutis, & cum virtute coniuncti officii decor, & pulchritudo eminet, atque elucescit? Quod si in per dissidium & discordiam, à recti, rationis scilicet ipsius officio discesserint, quid cogitari, diciue, aut geri potest, nisi vecorditer ac turbulente? Maxime expetitur, atque etiam necessaria ad corporis animique munera obeunda, bona valetudo ducitur.

tur: At qui ea quatuor, quibus in primis vitalis ipsa vis alitur, ac fouetur, humorum consensu, & amicitia conseruatur: per eorundem vero pugnam, & quasi tumultum, variis ac plerumque perniciosis morborum generibus affligitur, & euertitur. Quid dicam de fortunis: quæ non tantum in bonis ducuntur, sed ex communi etiam loquendi usu, solæ sibi bonorum nomen vindicant? Illæ quidem, saluo iure ac iustitia, quæ sunt humanæ societatis vincula, id est vigente hominum pace, & concordia, saluæ unicuique, & incolumes esse possunt: Quod si plus sibi homines appetant, quam humanæ coniunctionis ius, cuius est omnis ex pace orta ratio, patiatur: id vnum certe in causa est: vt sæpissime, illinc aliena inuadendi cupiditate incitatis, hinc iusta in suis retinendis ira inflammatis, disidentium partium animis, agi, ac rapi omnia, Vrbes & agros vastari, sacra & profana violari, suas cuiusque opes, imperium, honestatem, caput etiam ipsum, in periculum & discrimen vocari videamus. Quod si minus ex iis, quas præsertim tam breuiter collegimus rationibus, summa, ac plane diuina pacis vtilitas, ac dignitas deprehenderetur: non eam credo nobis sapientissimorum hominum sententiæ comprobarêt. Atque à Græcis quidem, clarum sapientiæ laude hominem, carminibus vaticinatum ferunt: quæ in rerum natura, totoque mundo constarent, quæque

quæq: mouerentur, amicitia contrahi: discordia dif-
 sipari. Exime, alius inquit, ex rerum natura consen-
 sionem, & beneuolentiam. nec domus vlla, nec vrbs
 stare poterit: nec agri quidem cultus permanebit.
 E Poetarum vero numero, sunt qui pacem bonorû
 custodem, hominum altricem, qui iustitiæ sororẽ,
 qui almam, qui rerum omnium iucundissimam ap-
 pellant. Sed horum fortasse testimonia minus pon-
 deris habere videantur: quod iis vixere temporib.
 quibus nondum veræ sapientiæ lumen hominibus
 affulserat. Sed quid sanctissimi, ac religiosissimi vi-
 ri, pietatis nostræ locupletissimi autores? an non hi
 dignissimi sunt, quorum omnis diuinitus emissa in
 hominum aures vox, pro oraculis habeatur? Atq:
 ex his quidem (ne omnes nominem) Paulus religio-
 nis nostræ firmisimum columen, Augustinus, Am-
 brosius, Hieronymus, Gregorius, quos honoris ac
 venerationis causa nomino: vno consensu, atq: vna
 prope & eadem voce, quoties pacem summe salu-
 tare, atq: ex omnib. maxime expetendum bonum
 esse prædicant? & ad eam in primis amplexandam
 homines adhortantur? Pacem inquit sequimini:
 sine qua nemo DEVM videbit. Pacem qui accipit
 teneat: qui perdidit repetat: qui amisit, exquirat: ab-
 dicatos & exhæredes DEI filios, qui pacem asper-
 nentur, appellant: iidem venturam ad eum nunquã

L

DEI

DEI hereditatem, qui pacis testamentum non obferuet, exclamant ac minitantur. Quam saepe odia, atq: inimicitias detestantur? quam multa de re ditu in gratiam præcipiunt? quam pie, quam gra uiter, quam etiam eleganter immensa, quæ per pacem ho minib. bona DEVS impertitur, commemorant? Sed quid horum quilibet de pace senserit, ac scriptum reliquerit, iccirco prætereo: quod diuinarum om nium, atq: humanarum autoritatum, ille nobis in star esse debet, qui non veridicus aut sapiens, sed ip sa est veritas & sapientia, CHRISTVS. Et is quidem cum sua iustis, innocentibus & integris hominibus, præmia polliceretur, quod præmium omnium ma ximum esset, iis attribuit, quorum ad pacem volun tas, & consilia spectarent. Non enim beatos tantum eos fore pollicitus est: sed filii, inquit, ii DEI voca buntur. Idem vero quam grauib. quam etiam ex presis verbis est discordiam execratus? Omne in quit regnum disfidens desolabitur, & omnis ciui tas, vel domus disfidens nõ stabit. Quid autem fre quentius iis, quos diligeret, cum inter homines ver saretur, quosq: gratia, numinisq: sui præsentia di gnos duceret, quam pacem est ominatus? Pacis cum congrederetur, pacis cum discederet, nomen vsur pabat. Pacem iussit familiares, ac discipulos suos, in quamcunq: domum intrassent, comprecari: quod
scilicet

scilicet ubi pax esset, ibi se esse, ubi ipse esset, læta sciebat esse, ac secunda omnia. Jam vero à Patre, in celsam illam, atq; æternam cœli sedem euocatus, iisdem discipulis, quos patrimonii quasi sui hæredes esse voluit, pacem suam tradidit: pacem suam reliquit. O admirabilẽ hæreditatem: O vera Aeterni patris bona. Non regna ille omnium regnorum dominus, non opes, non aurum, non prudentiam deniq; aut temperantiam, aut cætera, quæ in bonis homines ducunt: Sed pacem, qua vna omnes mundi partes, omnia regna, omnes opes, omnia corporis animique bona continentur, pacem dedit: pacem reliquit. Sed cum de pace in vniuersum satis in præsentia multa dicta sint: De hodierna iam pace dicendum est. **NVLLAM** ego vnquam inter Christianos Principes pacem factam esse arbitror; Quæ amplitudine, dignitate, diuturnitatis spe, atq; opportunitate, possit cum hodierna pace comparari. Respiciamus, quoad longissime humana mens potest, præteriti temporis spacium: pueritiæ memoriam vltimam recordemur: omnia fœdera, omnes imperiosarum gentium, & potentissimorum principum consensiones & conspirationes, ex omnibus antiquitatis monimentis colligamus: nunquam profecto inueniemus, tanto consensu atq; alacritate, tam multas in vnum reip. partes, ac tam breui tem-

pore conuenisse: Atq; in commune prope, non sententias tantum, ac voluntates, sed opes etiam, copias & facultates suas contulisse. Atque huius quidem pacis amplitudinem facile is perspiciet: qui tacita fuerit persecutus cogitatione, quot principes, aut per se, aut per legatos suos, spectatissimos & grauisimos viros, in huius pacis sanctissimas leges iurarent, ac societatem inter se coierint. Quæ enim Christiani nominis pars, pace hac non comprehenditur? Quæ DEI summi certissimo numine aspirante, Clementis. VII. Pont. Max. Caroli. v. Cæsaris Augusti Imperatoris inuicti (Vtrunq; sanctitatis, & maiestatis causa non inino) hortatu, auspiciis, ductu, autoritate, hodierno die, in hoc sanctissimo delubro, ad illud sacrosanctum DEI altare ac puluinar, sacris rite susceptis & peractis, sancita est & constituta. Hæc sibi pacem FRANCISCVS Galliarum Rex, vir bellicosissimus, & opulentissimus, idemq; omni regali laude præstantiss. neque communi tantum maiorum suorum cognomine, sed sensu etiam, & voluntate sua Christianissimus, optatissimam & iucundiss. esse, per Legatos testificatur. Hanc HENRICVS Britaniæ Rex, vir summa virtute, neq; in bello acrior, quam pacis & concordie amantior, nouis nuper legatis missis, comprobauit. Quid IOANNES Lusitaniæ Rex, vir cum paternæ gloriæ stimulis, tum sua a-

nimi

nimi magnitudine, ad nouas & ante ignotas mundi partes indagandas, atque ad veri DEI cultum adducendas, mirifice incitatus, nonne is assiduus precibus iam diu vt hæc pax fieret, & adhortatione cōtendit? Quid vero de Cæsaris fratre FERDINANDO Pannoniæ Rege dicam, viro non modo generosissimo, ac fortissimo, sed vno etiam ad Turcarum furorem comprimendum, atque impetus propulsandos paratissimo? Quoties ille per Legatos, literasq; suas, pacem expetiuit? De SIGISMUNDO vero Poloniæ Rege, sene prudētissimo, atq; in impiis, ac finitimis hostib. debellandis, exercitatiss. quid attinet dicere? Quanta is lætitia hunc de pace nuncium excipiet, Qui semper à Christianorum discordiis, ac dissensionib. non loco ipso modo abfuerit, sed animo etiã & consilio abhorruerit? Atque hi quidem extra Italiam omnes, ad communem Reip. causam, voluntates suas aggregarunt: & iidem, & ante cum Cæsaris imperio conspirarunt: & hodiernam pacem magno animorum assensu, & certissimis auxiliorum promissis, ac pollicitationibus, ad bellum contra impios, atque infensos nomini nostro hostes, suscipiendum, ac gerendum, ratam fecerunt, & approbarunt. Iam vero, in Italia primum florentissima VENETORVM Resp. quæ plurimum semper domestica disciplina, terrestrib. copiis, & nauali gloria valuit ac floruit:

Dein-

Deinde FRANCISCVS SFORTIA Mediolani Dux, vir ingenio, & virtute singulari, ac firmissimo animi robore in utraque fortuna ferenda præditus, vnus concordie studio adducti, non libenter tantum, sed etiam alacriter, propositas sibi pacis conditiones acceperunt. Ad horum autem consensum, suam, quam egregia voluntate sententiam adiunxit, Clarus genere, Clarus iusti moderatq; imperii laude CAROLVS Sabaudie Dux? FEDERICVS vero Gonzaga, Mantue Marchio, non familia modo splendore illustris, sed spectata etiam in magnis imperiis, quæ Pont. Max. & Cæsaris auspiciis gessit, virtute ac fide, is certe præsens nuper declarauit: nunquam se ad iustam paucorum causam, opibus armisq; iuuandam, quam ad communem hanc pacem, studio ac sententia sua comprobendam, paratiorem fuisse. Neque in hac principum enumeratione, prætereundus est adolescens nobilissimus, summa in dote atq; eximia spe BONIFACIUS Montisferrati Marchio: Ipse etiam nuper coram, in Pont. se & Cæsaris fide ac potestate perpetuo futurum, planissime ostendit. Cum quanta præterea officii sui testificatione, & in pace amplectenda studio, & GENVENSIVM illustris in Liguria ciuitas, quæ permultum semper classe, maritimisq; rebus valuit: & in Hetruria SENENSIVM, ac LVCENSIVM, quæ & suis opibus, & Cæsa-

Cæsaris gratia maxime vigent, vt huius pacis conditionibus illigarentur, contenderunt? Quod si qui sunt adhuc, à tanto ac tam communi omnium consensu alieniores, & ipsi etiam breui vt resipiscant, optandum & sperandum est: Et profecto resipiscant. Qui enim credi potest, illam vim ac DEI nutum, qui tot iam prope perditos, ac profligatos populos, per tam multorum, ac tam potentium principum pacem, ad salutis certissimæ spem excitauit, ab vno & altero, aut Principe, aut ciuitate auersum fore? Sed quid ea pace amplius omnino fieri, aut cogitari potest, in quam non modo præstantissimæ, sed plane omnes, quod sæpe tentatum, nunquam ante effectum est, Christiani Imperii partes consenserunt? Iam uero quãta sit eius dignitas, est certe hominum præstantia metiendum. Quid autem, aut iis qui paci conciliandæ præfuerunt, Pontifice scilicet Max. & Imperatore, quam late Christianum nomen patet, sanctius, aut sublimius? aut quid potentissimis Regibus, qui eorum auctoritatem secuti sunt, magnificentius? Quid optima Rep. nobilissimis principib. florentissimis ciuitatib. clarius? Que uero erit vnquam pax diuturna? quæ satis firma, ac sancta societas, si hodierna pax (quod Deus omē obruat) quam nobis ostendit spem atq; expectationē sefellerit? Est certe infirma & instabilis vitæ conditio: spes hominum

num fallaces : lubrici maxime votorum euentus : Sed ipsa primum nobis, minime dubia humanarum rerum uicissitudo, hanc, de qua nunc agimus, pacis diuturnitatem præstare quodammodo videtur. Nam cum tota fere atas nostra, ex acerbissimis Principum, ac populorum discordiis; atrocissimis bellis fuerit infesta, consentaneum certe est, adesse iam illud tempus, quo (nisi suam DEVS Ciuitatem, quod est maxime ab eius infinita misericordia alienum, funditus uelit delere, à turbulentissima calamitosissimorum temporum agitatione conquiescamus. Atque ad reliquam diuturnitatis spem hoc etiam accedit: quod neque ui, neque metu, sed quod pacis proprium est, libero consilio, ac uoluntate, sunt omnium repente cogitationes, odiis restinctis, atque armis abiectis, ad concordiam, & amicitiam conuersæ: Tantumque omnino abest, ut ulla in hac pace simulatio versetur, ut non forma tantum pristini inter summos Principes belli sublata, sed ipsa etiam litium, & concertationum recordatio euanuisse uideatur: Vicit tandem temeritatem ratio: æquitas contumaciam prostrauit: euertit elationem animi mansuetudo: fides, & odia restinxit, & ipsam etiam inimicitarum memoriam aboleuit: Iustitia, & pax osculatae sunt, Veritas de terra orta est: & iustitia de cælo prospexit: Et quisquam dubitabit quin firmissima, atque adeo
indif-

indissolubilis, futura sit ea cōcordia, quæ sit per summas, & maxime diuinas virtutes conglutinata, & in qua, vis victa iure, mitigata sit acerbitas lenitate. Quod verò caput est, & vatum monitis, & virtute tua freti CÆSAR, eiusmodi bellum, terra, marique, primo quoque tempore, à te apparatus, ac susceptum iri confidimus: Vt cum semel Christiani longe à domo, atq; à viscerib. suis, arma promouerint, ac quæ sit, experti fuerint, eorū bellorum dulcedo, in quibus & vincere optabile, ac salutare, & cadere, pium & gloriosum, nunquam in posterum, ad ea certamina animum & cogitationem referant, quorum non facile quis dixerit, miserabiliores ne sint clades, an magis infames, & lugubres victoriæ. Dixi de pacis amplitudine, dignitate ac spe diuturnitatis. Ad eius nunc opportunitatem venio: in qua, & calamitates, ac pericula maxima depellendi, & optatissimam felicitatem comparandi, certissima inest spes. Nam quæ potuit esse pax opportunior, quàm quæ diuinitus in id tempus incidit: Quo (nisi nos DEVS respexisset, mētemq; à seculi nostri fraudum, ac scelerum animaduersione, ad misericordiam ac lenitatem traduxisset) nihil vnquam propius fuit, quam vt cuncti fere Europæ populi, per implacabiles principum discordias, ferro, fame, morbo, vastitate consumerentur? Pulcherrimæ vero Christianæ

M Reip.

Reip. partes, teterrimo atq: à lége, victu, moribusq: nostris alienissimo hosti, prædæ, ac ludibrio essent: Ac postremo diuina religionis iura, quæ ab animorum sempiterna nos pernicie vindicant, à tot retro seculis sanctissime custodita, non falsis tantum, & ini quis interpretationibus vitiarentur, sed nouæ etiam sectæ furore, & amentia, è magna Europæ parte exterminarentur? Non committam, vt in tanta hódier ni diei, ac tam singulari lætitia, præteritorum malorum memoriam refricem. Itaque non commemoro agrorum populationes: non vicorum exustiones: non sacrorum, & profanorum capitum violationes prædico: omitto præliorum strages: Tacco tam multos, ac tam paratos ad pugnam Christianorum exercitus, per hos. xxx. annos, funestissimis dimicationibus deletos, vt vel singuli ad impias gentes oppugnandas, ac debellandas, satis multum fuerint viriû habituri. Prætereo ætatis nostræ innumerabiles alias calamitates, ac miseras, quarû non modo impetum expauimus, sed nunc etiam recordationem ipsam reformidamus: Atque horum quidem, quæ relinquo, omnium, nihil tam fuit deprecandum, quod nisi à DEI summi bonitate hæc esset pax principum Reip. animis illapsa, aut aliquid etiam eo grauius, ac miserius passuri non videremur. Atque id quidem nemo iam plane erat, qui non metueret. Quid ve-

ro?ea pericula, quibus præfens, ac certa pestis, à longinquiribus quasi membris, ad ipsa Reip. vitalia serpebat, Animo dumtaxat, & cogitatione percipiebamus: ac nõ ipsis etiam ferme oculis cernebamus. Erat credo obscurum, quid sæuus ille, & crudelis Turcarum Tyrannus, communis Christianorum, & sempiternus hostis moliretur, ad quas orbis terræ sibi partes viam affectaret. At ille quidem, & ante semper, obseruatis discordiarum nostrarum temporibus, ad aliquam Imperii nostri partem inuadendam ex insidiis profiluit (Neq: enim ad ea, quæ nunc possidet, occupanda, magis bellica virtute, aut copiarum magnitudine, ac robore vsus est, quam nostrarum dissensionum occasione) Sed idem ille cum Asiæ & Aegypti imperio non contentus, Europæ multas regiones, miserabili seruitute oppressas teneat, Byzantium alteram Imperii sedem, Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, Euboeam, Græciam, Peloponnesum, Epirum, magnam Dalmatiæ partem, ac postremis hisce temporibus, in potestatem suam redactam, inferiorem Pannoniam, nimirum ad Germaniam nunc animum adiiciebat. Ac nisi nuper à Vienna regia superioris Pannoniæ Vrbe, ad quam omnibus opibus, atque operibus oppugnandam fuerat aggressus, Ferdinandi Regis, viri clarissimi, & fortissimi, virtute ac vigilantia repulsus fuisset, minus

certe matura (ne quid grauius dicam) de pace fuif-
 femus confilia initari . Illa enim fi præfidia , illud
 Reip. noſtræ fi propugnaculum expugnaffet, Quid
 aliud iam erat expectandum, niſi vt Germaniam, ac
 Italiae pulcherrimas, & nobiliſſimas partes, non ex-
 curſionibus tantum, ſed perpetuis etiam Caſtris, in-
 feſtas redderet? agros & oppida ad vaſtita-
 tem redigeret? DEI, ac diuorum templa, hominumque ſe-
 des ſædiſſimis cædibus cruentaret? Et hoc quidem
 noſtro, coniugum, liberumque noſtrorum capiti, ac
 fortunis periculum impendebat. Alia vero extiterat
 labeſ, ac certiffima religionis corruptela: quæ ſi in-
 ualiſſet, non illa quidem mortali huic & caducæ vi-
 tæ periculum creaffet: ſed animos æternis, ac diri-
 cruciatib. damnaffet. Diſſidentibus enim de impe-
 rio principib. atque ita, vt fit in maximis bellis, aliud
 curantibus, quæ clam ante obrepſerat, iam ſe effere-
 bat, atq; oſtentabat, ſcelerata illa nefariorum homi-
 nū factiõ: quæ vetere ac diuina lege, aut abrogata,
 aut deprauata, inexpiabili introducta voluptatum
 ac libidinum licentia, imperitam multitudinem à
 vera pietate ac legis comprobata, & ſancita obſerua-
 tione auertebat. Atq; hæ quidem cum bello, in Rem-
 pub. peſtes, atq; intoleranda confluxerant mala: quæ
 pacis tranquillitas, aut iam compreſſit, aut ſola cer-
 te in poſterum poterit compeſcere, ac propulſare.

Itaque

Itaque cum primum de pace agitari cœptum est, ipsam fere pacis spem, & agrorum inopinata fertilitas, & summa cœli salubritas cōsecuta est: Insolentē vero illum in nostris discordiis, ac terribilē hostē, in pace, atq; ocio segnem, ac timidū, vnus hic de pace rumor, à Viennæ ante mœnibus repulsum adegit, vt è Pannonia, quo ante milites in hyberna deduxerat, in Thraciam, ac Byzantium, suum illum infelicissime nunc omnia conatum exercitum reportaret. Iam vero improbi, ac scelerati impiarum coniurationum duces, & autores, quo tãdem animo, quam debilitato & fracto, accipient, remp. conuenisse? fore iam legibus, & iudiciis locum, ac sibi, aut statim à pristino furore, atq; amentia mentem reuocandam, aut grauisimas vecordiae, ac pertinaciæ suæ pœnas subeundas? O faustam, & diu optatam pacem, per quam non sensu tantum, ac voluntate coniungimur, sed respiramus etiam, ac reuiuiscimus. Et quales iam constitutæ, & confirmatæ fructus futuros existimamus, cuius tam fuerit ipsa spes salutaris? Quid quod non salutem tãtum, & perpetuam à molestiis vacationem, sed felicitatem etiam, ac certissimam hodierna pax nobis gloriam pollicetur? Mitto perspicua illa, & quæ pacem semper, nō aliter quam vmbra corpus, bona cōsecantur: Tranquillam ciuitatum libertatem: agrorum vbertatē:
 sobolis

sobolis propagationem: libera, ac tuta populorum
 commercia: Mitto, quod quæ bellicis furoribus per
 cussa, ac prostrata iacebant, se efferent, & erigent lit
 terarum, atq: ingenuarum artium studia: quorum
 est cultus, & bene constitutis ciuitatibus, & optimo
 cuiq: principi, maxime honestus, & necessarius. Ac
 vigebit pacis comes, ociiq: socia eloquentia. Sed
 hæc, & alia multa prætereo: non quia maxime expe
 tenda non sint: sed quod in promptu sunt, ac prima
 se, pacis vtilitates intuētibus offerunt. Quæ potest
 autem maior, nostro sæculo felicitas contingere?
 quam si eæ, quas paulo ante nominavi, imperii no
 stri partes, è diri, feriq: hostis manib. extorqueātur?
 atq: ii populi, quos ille iniquissimo dominatu op
 pressos per. L x x x. iam plus annos, probris, dedeco
 re, contumeliis affecit, duris atq: intolerandis impe
 riis afflixit, omni deniq: crudelitatis genere lacera
 uit, à miserabili nunc, ac diuturna seruitute vindi
 cētur? Et quod est certius huius pacis propositum,
 cui & suscipiendæ in Turcas expeditionis, & Chri
 stianorum liberationis causa subscripta est? Et quæ
 te alia Cæsar causa, ex vltimis terris in Italiam euoca
 uit? nisi vt pace Reip. reddita, inuictos exercitus
 tuos contra tetram illam, & efferatam sanguine no
 stro belluam conuerteres, ac suam Pannoniæ, suam
 Græciæ, suam tot Christianorum nobilissimis po
 pulis

pulis libertatem redderes? O dulcis recipientib. libertas, reddenti gloriosa. Illi ad te Cæsar, ex florentium olim Vrbiūm ruīnis, & cadauerib. squallore, & fædo corporis habitu obsiti, macie ac pallore perempti, supplices manus tendunt, tuum sibi promissum toties vatum prædictionib. ac diuinis oraculis nomen, tuam fidem, tuam misericordiam, taciti, ac metu compressis vocib. implorant: aut per te nunc se libertatem consecuturos, aut perpetuis durissimæ seruitutis miseriis damnatos intelligūt. Neq; vero dubitant, quin voluntati, votisque tuis, certissima sit victoria responsura: Ex fama enim ipsa (quæ, quin quo velit peruadat, nullis potest minis terreri, nullo proposito metu, aut pœna cohercēri) satis iam cognoscunt, te virtute, autoritate, felicitate, bellicis, atq; Imperatoriis artib. non solum æqualibus tuis omnib. antepōndum: sed cum maximis, ac præstantissimis superiorum omnium ætatum imperatorib. comparandum: illo vero, cui nūc seruiunt, impio, atque impotente domino, adiunctis præsertim ad opes tuas sociorum auxilium, classium, comætuūm apparatus, copiarum etiam magnitudine, minime inferiorem, robore vero, longo interuallo superiorem futurum intelligunt. Quam obrem si eorum aliquando locorum, vel extremas oras, ac litora attigeris, continere se non poterunt:

quin

quin se vltro ad te cum coniugibus, & liberis effundant. Atq; hæc Cæsar proculdubio populorum liberatio, nomen tuum immortalitati consecrabit. Sed non his tamen est finibus gloria tua circumscripta. Speramus enim (& quæ potest esse de tam excellenti virtute tua, tantaq; apud summum DEVM gratia, vana hominum expectatio? aut quæ non est tam multis, ac minime inter se discrepantibus vatum responsis fides habenda?) Te inquam speramus, vniuersæ Europæ imperiis constitutis, in Asiam fugientium, ac fusorum hostium reliquias persecuturum. Ac multi iam tempus illud cogitatione complectuntur, quo Hierosolyma ingressus, sanctissimum illud monumentum venerabundus osculabere, in quo membra sua condidit, qui per mortem suam, ad æternam vitam nobis aditum patefecit: Atq; inde, in Italiam cum victoria, & triumpho reuersus, in huius Sanctissimi Patris conspectu, pro tam ingentibus, ac tam feliciter gestis rebus, nuncupata DEO vota persolues. Quæ te hic ipse Pont. Max. qui nunc veræ, ac solidæ gloriæ iter ingredientem, tanto te amore, & charitate prosequitur, gratulatione excipiet? Quos tibi, & quam prope diuinos honores decernet? Quis vero ex hac augustissima sacrosanctorum hominum, & illustrium principum corona, cum te intuebitur, non innumeraabiles victorias tuas,

atq;

atq: incredibiles prope maximarum rerum euctus
 obtupeſcet? Quis gaudii tibi ſui certiffima ſigna,
 non voce ſolum, ac plauſibus, ſed iſtis etiam præ
 gaudio effuſis lachrymis, non impertietur? O expe-
 ctati temporis felicitas: O beati qui maximis peri-
 culis, ac malis defuncti, ad hodiernæ ſunt pacis læti-
 tiam reſeruati: Quanto vero beatiore, qui ea bo-
 norum ſumma, quam hæc ipſa confecerit pax, per-
 fructur? Sed quoniam h: c hodiernus dies, & im-
 minentes calamitates depulit, & ad optimam nos
 in poſterum ſpem erexit. DE O Opt. Max. primum,
 à cuius eſt numine, ac benignitate pax profecta: De
 inde ſummis Reip. principib. qui è cœlo precibus
 euocata, ac ſuis conceptam diuinitus animis, tam
 liberaliter cum cœteris communicarunt, ea, quam
 oratione conſequi poſſumus, grati animi pietate,
 ſunt gratiæ nobis agenda. Agnoſcimus IESV CHR I-
 STE Summi Patris Fili, tuam in populum tuum Cle-
 mentiam, & adoramus. Tu proprio primum nutu,
 atq: immenſa ductus benignitate, Almæ deinde pa-
 rentis tuæ, reliquorumq: cœlitum deprecationibus
 exoratus, in difficillimis, atq: anguſtiſſimis tempo-
 ribus, peſtem à nobis, ac perniciem depulſiſti: Tu ſæ-
 ui, & immanis hoſtis accenſas in ſana tua, tectaq: no-
 ſtra, faces extinxiſti: Tu gladios eius à iugulis, ac cer-
 uicibus noſtris auertiſti: Tu nos afflictos odiis, ac

N iam

iam discordiarum tabe consumptos, cœlestis pacis tuæ remediis recreasti: Tuæ deniq: mentis serenitas diuturni erroris nostri caliginem dispulit, ac dissipauit. Tibi vero Clemens Pont. Max. Quas vniuersa CHRISTI Resp. fidei, ac pietati tuæ credita, & commissa, gratias habeat? Cuius semper animus pacis studio, atq: amore flagrarit? Qui, dum per maximas rerum, ac temporum difficultates, mēte, fideq: optima, ad pacem contendis, vitam tuam deuoueris, atq: in certissima pericula caput conieccheris? tua certe nos prudentia, tuum istius altissimæ mentis consilium, tua animorum pertractandorum peritia, tua deniq: tolerantia ac patiētia, hodiernæ nos pacis compotes fecit. Valuerūt illæ repetitæ toties supplicationes tuæ. Vota concepta, ac nuncupata, caste, ac pie susceptæ preces, effusæ toties, quarum istæ aræ, ac sanctissimi foci testes sunt, pacis de syderio lachrymæ, valuerunt. Tuam vero CÆSAR Imp. omnium optime, atq: inuictis. magis ne animi magnitudinem, bonitatem, ac mansuetudinem prædicemus? an vero pietatem admiremur? Tu quidē propensam semper ad pacem, & cōcordiam, voluntatem præ te tulisti. Tuus vero iste magni, & excelsi animi vigor, turbulentissimis temporib. nulli neq: homini, neq: animi perturbationi, neq: fortunæ succubuit: Ac cum multa grauisissimis potentium inimi

corum

eorum iniuriis lacescitus, iusta, ac necessaria etiam bella susceperis, & summa celeritate cōfeceris, eas, quas tibi ipsa prope victrix veritas, & causæ tuæ æquitas detulere victorias, quod sine summa Christiani populi iactura contingere non potuerunt, tristes ac luctuosas putasti: Neque id vultu tantum, ac verbis, sed lachrymis etiam es, & obsoleto habitu testificatus. Tu maxima regna, tu vitam ipsam iis hominibus, quos tuæ potestati victoria subiecerat, condonasti, atque eorum existimasti bellandi cupiditatem, non armis, & Imperio comprimendam, sed liberalitate, & animi moderatione restinguendam. Vbi vero prima pacis emicuit spes, eius tu spei quasi scintillam, non legationibus tantum, & cohortationibus, sed tui etiam aduentus celeritate inflammasti. Atque hæc quidem inusitata, ac omnibus sæculis inaudita animi magnitudinis, ac lenitatis documenta fuerunt. Ad tuæ vero pietatis laudem, quis iam potest cumulus accedere? Tu cum ouans in hanc florentis. Urbem, cum ingenti omnium ordinum plausu, & exultatione intrasles, Hunc sanctissimum patrem, qui te iure, ac merito ardentissime amat, ad eius pedes prostratus adorasti: CHRISTI legatum, ac tuum, ac totius Reip. parētem grauisima, & maiestatis plenissima oratione agnouisti, ac deinde ad eum ornandum, & honestandum, non voluntatem

solum, sed tuas etiam opes contulisti: Ac ut vniuersi hodierna pace fruere-
mur, ad ipsius studia, & auto-
ritatem, curam, vigilias, laborem, omnem denique
animi contentionem adiunxisti. Magnas tu quidem
Cæsar ante hoc tempus es adeptus victorias: maio-
res & clariores, ac tibi etiã ipsi optabiliores à D E O
promissas, ac paratas intelligimus. Ac vige-
bunt illæ quidem multorum seculorum memoria: sed, mihi
crede, mansuetudinis, clementiæ, pietatis, æquitatis
tuæ famam, ad æternitatem, quantum in se fuerit,
omnis posteritas propagabit. Quod si (quod futu-
rum minime dubitamus) ad pacem tuendam, con-
seruandam, amplificandam, consilia, opesq; tuæ, cū
Summi Pont. autoritate, ac dignitate perpetuo con-
senserint, facile iudicare potes, quantam sis ex con-
seruata pace, gloriam consecuturus, cui tan-
ta hodie ex parta, quantam expectare
& excipere potuisti, ab vniuer-
sa Rep. facta sit gra-
tulatatio.

ROMVLI

ROMVLI AMASAEI DE LATINAE
LINGVÆ VSV RETINENDO SCHOLA I.

VAM fracto & demisso animo audi-
 tores, ad hæc solennia studiorum no-
 strorum initia, superiore hoc proxi-
 mo triennio accessimus: tam alacri
 hodierno die, atq; ad optimam spem
 erecto, pristinam huiusce confessus consuetudinem
 repetere nos, ac referre oportere existimo. Etenim
 si acerbissimis & calamitosissimis temporibus, cum
 atrocissimi belli funestissima vi, agi ac rapi omnia,
 pestilentissimis morbor. generibus agros vrbisque
 ad vastitatem redigi, Italiæ vniuersam ferè plebem
 diuturna ac miserabili fame confici videremus, do-
 lori luctuique nostro neque materies, neque causa
 defuit: Nunc vertente se quasi fortunæ orbe, in sum-
 ma anni fertilitate, cœli optatissima salubritate, Po-
 tentium atque Imperiosorum hominum, quorum
 ante odia se in Italiam profuderant, cogitationibus
 ad concordiam pacemque spectantibus, Clemen-
 ti, vero Pont. Max. & Caroli Cæsaris Augusti in
 hanc urbem aduentu, incredibili totius ciuitatis gra-
 tulatione florente, quid impediatur, quo minus seda-
 to ac ocioso etiam animo, nostrum in præsentia mu-
 nus obeamus, profecto non video. Itaque vt mihi
 ante

ante à querelis ac deploratione, quod miserrima tēporum conditio postulare videbatur, libitum est exordiri: Ita nunc ad eam ordien di rationem redeundum censeo: qua pro mea in vos fide, officio ac beneuolentiā, atque ingenii iudicijque mei facultate, pacatiore temporum statu, studia vestra institute atque informare cōsueram. In quam sanè curam, omnibus, qui bonas literas in veterem dignitatem ac nitorem cupiunt restitutas, eo maiore nunc studio, atque animi contentione incumbendum esse arbitror: quod illæ per aliquot annorum iniuriam, retro quasi lapsæ, ac de gradu suo deturbatæ, nihilo quidem minus detrimenti acceperunt: quam quantos superioris seculi felicitate progressus habuere. Nam cum ardente vniuersa infestissimo bello Italia, eorum animos, qui se ante rectissimis studiis atque optimis artibus dederant, aut turbulentissimæ maximarum veluti tempestatum procellæ, ad imminentium periculorum, à capite fortunisque suis depellendorum, curam abstraxerint, aut belli ipsius vis, vel teterrima morborum lues perculerit: nisi iam aut quos ex eo numero ætatis nostræ fortuna reliquos fecit, ii labentium literarum ruinam fulciant, aut earum noui autores & vindices existât: nihil magis vereor, quam ne Latinæ literæ, aut breui euanescant: aut à nostris neglectæ, ad externos populos ac
natio-

nationes profugiant. Quod si aliquando euenerit, (ac ne vnquam eueniat, DII, deæque omnes prohibete) facile auditores cogitare potestis: amissa iam pridem imperii ac bellicæ rei gloria, si literarum cultum, atq: humanitatis elegantiam nunc amittamus, quam sordida ac miserabilis facies, quam fœdus, & obsoletus futurus sit Italiæ habitus. An dubitamus quin Latini nominis lumini, barbariæ tenebris offusis, deprauatis moribus, corrupta studiorum ac vitæ etiam ipsius ratione, ad eum victus linguæq: situm, ac veluti scinium reuoluamur: Quo delcto ab exteris olim & efferis gentibus Romano Imperio, abolitis literarum monumentis, cuncta ferè Italia oppressa contabit? Atq: ego quidem auditores, per multos iam annos, eos adolescentes, quorum mihi studia publice commissa & commendata sunt, pro virili mea, modo ex superiore loco, modo ex æquo, monendo atque hortando contendi: vt ad linguæ latinæ copiam & sinceritatem agnoscendam, & capessendam excitarem: Quippe qui disciplinarum quoduis genus, nisi diserte & emendate, vel dicendo, vel scribendo tractatum fuerit, non solum icium & ineptum, sed mancum etiam atque imperfectum semper existimarim. Sed enim non magis temporum iniquitate, quam noua, ac (quod me hodie vobis probaturum confido) minus recta certorum homi-

hominum opinione, in eum locum rem deductam esse video: ut nisi existant, qui se eorum sectæ opponant, ac pro pulcherrimæ atque ornatissimæ linguæ autoritate acriter resistent, nihil iam omnino prohibere possit: quin sublato latine loquendi, ac scribendi usu & consuetudine, quæ lingua è mediis flammis ac ruinis toties elapsa, à duobus plus millibus annorum, nostra adhuc ætate, nonnullam iuris potestatisque suæ partem retinet, ea nunc ab ista vernacula, Aulica ne dicam, an Hetrusca? utroque enim iam nomine celebratur: euersa ac prostrata, non opes tantum, atque ornamenta, quæ in Italia olim possedit, sed ipsum etiam spiritum ac vocem amittat. De qua quidem hominum opinione, dum paucis, non magis in annum munus meum proludendi, quam veritatem tuendi causa dissero, ac dum meas vobis contra eam rationes expono, attente, obsecro, me ac benigne auscultate. Florente Romanorum Imperio, vna fuit lingua omnibus communis, in ipsa urbe primum ac latio, deinde in tota etiam Italia. Hac viri passim, Hac femina, Hac urbani, Hac agrestes homines utebantur: Hac publice & priuatæ res, Hac domesticæ & forenses, Hac denique urbanæ omnes & rusticæ tractabantur. Indicant habitæ ad populum coniectiones: Actæ in Theatris fabulæ: incisæ in æs leges: inscripti in lapidibus, qui nunc etiam leguntur,

tur, tituli: familiariter ad coniunctissimos homines, ad mulieres etiam scriptæ epistolæ: Indicant postremo quæ aut opificum, aut rusticorum turbæ præcepta sunt, ac literis mandata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Verum iam magis perspicua res est, & eruditorum hominum assensu comprobator: quam vt coniecturis argumentisq: colligendis, multum sit aut verborû cõsumendû, aut temporis. Tantum inter eruditum & illiteratum intererat: quod ille in verbis, ac loquendi formis, in vocis sono, in literis appellandis, delectum & suauitatem multo maiorem habere videbatur: sed erat neutri omnino, vt alterum intelligeret, quidquam elaborandum. Ac multos quidem post Romam conditam annos, hæc vnâ & solam linguam, quæ à Latio, vnde oriunda fuit, Latina appellata est, Romani homines, ac Romanorum Italici nominis focii, & nouerunt, & excoluerunt. Post autem, redacta in potestatem Græcia, Græcorum literis ac disciplinis cognitis, Græcis etiam doctoribus adhibitis, Græcam linguam in latinæ societatem cooptarunt: qua ad Græcorû duntaxat artes percipiendas vterentur. Eam cum in sermone, aut profus nunquam, aut perraro, ac non nisi inter Græcos vsurparent, in scribendo tamen, ad aliquam aut ocii, aut ludi, aut exercitationum suarû partem admittebant. Sed ipsa quidem latina, de qua

O est

est mihi oratio instituta, sanitatem ac natium decorem suum constanter tutata, ad sexagesimum ferè, & septingentesimum vrbis annum uiguit, ac dominata est: Reliquum quod fuit ad Romani Imperii interitum, per annos circiter quadringentos & quinquaginta, quasi luxu ac delitiis delinita, ac ut ita dixerim senectute disipiens, exquisitoribus ornamenti, ac verius fucò, pristinam formæ pulchritudinē emittita, magnā sanè dignitatis grauitatisq; suæ partem amisit. Postea vero quam ex vltimis Europæ finibus, gentes immanitate barbaræ, multitudine innumera biles, iteratis sæpius irruptionibus, diuturno etiam dominatu Italiam affligerunt, vitiari primum barbariæ sono, barbaricis etiam verbis, quasi maculis quibusdam aspergi cœpta est: Ac deinde doctissimorum hominum monumentis partim iisdem flammis exustis, quibus **D E O R V M** templa, atq; vrbium mœnia conflagrant, partim etiam cum reliqua præda in Scythiæ ac Sarmatiæ recessus asportatis, pacis ociique studiis, ut in tanta rerum omnium confusione par fuit, intermissis, iam cœpit obsoletius & absurdus loqui, ac potius balbutire, & pene obmutescere. Postremo cum Langobardi non insolentioris nominis, quam ingenii populi, Italia occupata, sui etiam in ea regni sedem statuissent, quam sub Regibus .II. & .XXX. annos .x. & .VIII. supra

.cc. tenuerunt, cum moribus ac legibus, cum ip-
 sis literarum etiam notis, mutauit Italia loquendi
 consuetudinem: Ac non aliter Langobardicis voci-
 bus, Langobardico oris sono, latinus sermo depra-
 uatus est: quam solent puri amnes influente cœnosa
 aut ex lacunis, aut ex paludibus aqua corrumpi. Hinc
 duæ loquendi formæ ex eodem fonte emanarunt:
 Atque altera quidem, & si nihil ex vetere illa lingua,
 præter speciem quandam, sanguine, colore, ornamē-
 tis omnibus amissis, præ se ferebat, Latinæ tamen
 linguæ nomen retinuit: Altera corruptior multo,
 & externi sermonis illuuiæ quadam ac fordibus con-
 taminatior, vulgaris est appellata. Illam literati ho-
 mines, quantum illa ætas ferebat) qua aut scriben-
 tes, aut grauioribus de rebus disputantes vterentur,
 in familiaritatem suam receperunt: Hæc se imperi-
 tæ multitudinis commerciis, ac sermonibus inuul-
 gavit. Hæc itaque iam duplex loquendi forma in
 annum iam septingentesimum ac septuagesimum
 propagata, ad nostram vsque ætatem, è quo dixi-
 mus fonte deriuauit. Sed enim prior illa abhinc an-
 nos haud minus .lxxx. nacta literarum studiosos
 principes, atque in primis de Pont. Max. numero v-
 num & alterum, Qui magnis propositis præmiis,
 ingenio præstantes, & Græcis latinisque literis, vt in
 maxima præceptorum, ac librorum penuria, erudi-

tos homines, ad ferendam bonis literis, ac liberalibus studiis opem inuitarunt: respirare primum ac emergere visa est: mox nouis subinde auxiliis excitata, ac subleuata, tantum se memoria nostra crexerat: vt si tantundem quod huius seculi reliquum est, à barbarie, in qua ante demersa fuit, recederet, non ita longo tēporis curriculo, ad veteris illius linguæ gloriā, quam proxime accedere posse videatur. Ac multis quidem retro annis, ad doctrinæ ac eruditionis laudem aspirauit nemo: qui non in latine loquendi ac scribendi facultate, multo maximam famæ nominisq: sui spem positā habuerit. Cum interea latinarum literarum rudes homines, fictas, ad vulgi animos oblectandos, procerum pugnas, ac sua veluti quædam somnia, ociosi & feriati temporis solatia, opificum ac scēminarum turbæ, vulgari lingua conscripserint: Ac mediocriter eruditi, non satis illi quidem ad latine scribendum parati, historias è latino in vulgarem sermonem versas ediderint: iam vero & bene (vt illis temporibus) litetati, cum optimam ac maximam temporis sui partem, in latine scribendi meditatione consumerent, eas nonnunquam horas, quibus alii ad somnum se, aut ad talos, aut ad pilam, aut ad tesseras, aut ad doctissimis hominibus in dignas voluptates cōferunt, ipsi aut cantiuaculis cotidiano & plebeio sermone scriptitandis, aut fabel-

lis

lis exponendis, per ludum iocumque transmiserint. Nuper vero, atq: adeo postremis hisce annis exortⁱ sunt, qui vulgarem linguam, aut vnā, aut eam maxime colendam censerent: nobiles quidem homines, & ingenii ac doctrinæ laude præstantes, quique nisi vulgares se, quam latinos dici maluissent, ab ipsis potissimum, ad linguam latinam in pristinum decus vindicandam, nobis fuissent præsidia postulanda. Intelligo auditores in iis collaudandis, quātum ad eorum auctoritatem accedat, tantum de causæ meæ præsidii detrahi: Sed vestrum est rationum veritate, non hominum auctoritatibus moueri: neq: magis quid illi senserint, quam quid sentire debuerint, spectare: Ego medius fidius horum hominum laudibus, quantum alius quiuīs faueo: opinionem hac vna in parte non approbo: & quod maxime admirari soleo, eorundem hac vna in re iudicium desidero: Ac quo magis prodesse linguæ latinæ eos potuisse video, hoc vehementius discrucior, non solum ad corruptam hanc & semibarbaram linguam (quam aut Hetruscā, aut Aulicā appellantes, vocabuli lenocinio honestatam volunt) ornandam ac illustrandam studium suum contulisse: verum etiam quā plurimos (vt est multorum hominum ad leuisima ac facillima quæque ab iis, quæ plus laboris postulare videantur: ingenium procliue) à latine

tine loquendi ac scribendi cura, disputando & adhortando remouisse. Quæ res effecit, vt cum pulcherrimam, & dignitatis plenissimam linguam, de reliquis opibus suis in dubium venire animaduerteterem, cæteris, quorum nunc maxime patrocinio indigebat, lentius ac negligentius id ferentibus, ne ad latinæ linguæ perniciem hæc opinio latius serperet, statuerim hodierno die vestra fretus æquitate, & illorum de toto hoc genere sententiam, & meas contra illam rationes, iudicio prudentiæque vestræ committere. Atq; ob eam in primis causam, vt optimi quiq; ac literarum studiosissimi adolescentes, quorum animum ancipiti sententia pēdere animaduerti, Vtram linguam in posterum studiosius colant, facilius possint statuere. Ac primum quibus illi rationibus nisi, vulgarem hanc suam linguam in loquendi ac scribendi veluti regno collocare contentur, diligenter cognoscite. Nouum esse aiunt & prisca temporibus omnino inusitatum: vt singulæ nationes pluribus, quàm singulis idiomatis (sic .n. Græca voce proprias cuiusque linguæ formas appellamus) in scribendo aut loquendo vtantur. Latinam ipsam linguam iam nobis peregrinam esse: vulgarem patriam: de sua non bene mereri, qui maiorem illi, quàm huic honorem habeant. Neque æquum neq; pium esse, eam ipsam linguam, in qua
nati,

nati & educati sumus, contemnere: alienam tanto studio colere, & ornare: Perinde ac si non matribus, aut nutricibus educationis gratiam, sed alienæ cui piam mulierculæ referremus. Non expedire, quod temporis aut operæ, optimarum ac humanæ vitæ aptissimarum artium studiis cognoscendis impendi tanto vtilius sit, id totum in ea lingua percipienda, quæ cum paucis nobis communis futura sit, consumere. Quod caput est: Non esse multam operam cōferendam, in linguam minime illam quidem necessariam, cognitu vero adeo difficilem, vt à Romani Imperii interitu, ad hæc vsq; tempora, quibus reuixisse quodam modo latinas literas putabamus, nemo eam satis adeptus esse videatur. Hæc illi pro acumine suo, ac prompta dicendi facultate subtiliter disputant, & copiose: Atq; hæc ad vulgaris linguæ tanquam arcem muniendam, fundamenta iaciunt: Quæ si tam firma iudicabitis, vt nullis prorsus rationibus conuelli posse videātur, Acta scilicet mihi res est: nulla ego amplius ope possum resistere: quin de vetere possessione lingua latina deiiciatur: nullam post hac litem intendo: nihil experior: æquo animo iudicatum soluo. Sin illorum vobis argumenta, speciosiora visa fuerint, quam veriora, argutiora, quam grauiora, tunc obsecrabo vos auditores, atq; obtestabor, ne vlla hominum autoritate inducti,

ducti, aut nouæ linguæ illecebris capti, ab optima ac grauisſima loquendi ratione deſciſcatis: Ac vt latina orationis maietatem, in cognitionis ac doctri-næ ſtudiis, omniq: literarum genere retinentes, alteram iſtam, quocunq: ſit nomine appellanda, popularem & vulgo iam tritam, in cotidianis tantum negociis, turbæ foriq: commerciis, in adoleſcentiæ non nunquam veſtræ oblectatiunculis, comitem ac veluti internūtiā adhibeatis. Sed ad ea iam, quæ huic quæſtioni adiunctiora ſunt, venio. Nouum eſſe aiunt, & inuſitatum priſcis temporibus hunc duplicis linguæ uſum. Hic ego, quod nouum ſit, nego eſſe protinus contemnendum, aut reiiciendum: In iis enim, quæ ad humanæ vitæ uſum pertineant, nō vetuſtatem, ſed vtilitatem ſpectādā puto: ac idem quæ noua dedecus aut damnum important, magno pere ſtatuo fugienda: contra, quæ honorem, quæ amplitudinem, quæ copiam afferāt, & cum abſunt, vehementer expetenda: & cum vel hominum opera, vel DEORVM benignitate contigerint, ſedulo cuſtodienda. Quid autem aut honeſtius, aut elegantius fieri potuit, quam locata quaſi in arce, & ſacrario, lingua latina, quam docti tantum & eruditi homines, veluti eius flamines, ſanctæ, & cum ſolen-ni quaſi cerimoniam colerent, popularem hanc, illius vicariam, ne famulam dicam, quæ vniuerſo planè populo

populo præsto esset, extitisse? Quid vero ad sermonis copiam aptius, quam duplici iam lingua posse dicendo animi sensa exprimere? Detraxisse vetustatẽ multum fortasse de vitæ colenda rationibus doceamus: Quæ vero nobis pepererit cõmoda, iis gratò & gaudenti animo perfruamur. Quod si quæ ætati nostræ nõua sunt, omnia missa fiant: Dicit vix potest, quam multa simus vitæ præclariorum degenda ad iumenta in posterum desideraturi. Ac primum quidem nouam hanc artem, librorum quamplurima exemplaria quam breuissimo tempore, quamque minimo impendio describendi, qua præcorum, atque adeo auorum etiam nostrorum ætas caruit, facessere iubebimus. Campani deinde aris, quæ magno omnibus Europæ gentibus, in sacris, profanisque rebus atque in primis in diurnis, nocturnisque horis indicandis vsui est, significationem de medio tollemus.

Non mehercule libenter cum nouis, & iisdem ad maximam, & maxime perspicuam vtilitatem comparatis rerum inuentis, ea coniungo, quæ ad hominum perniciem excogitata sunt: Sed profecto quando noua omnia aspernamur, æneorum fulminum vim Imperatores à castris, à mœnibus, à præliis remouebunt. iam vero (vt ad salutaria Inferiorum ætatum inuenta reuertar) Nauticæ Pyxidis vsus in polli, siderumque obseruatione, per quam tanto nunc

P tutius

tutius ad ignotas etiam ante mundi partes, nauigatur, gubernatores repudiabunt. Quid dicam de illis ipsis ignotis terræ partibus, quæ his proximis. xxx. fere annis, ab Hispanis & Lusitanis repertæ sunt? An quia nunquam ante fuerant cognitæ, Carolus Cæsar ingenti virtute ac fortuna vir, & Ioannes Lusitaniæ rex (vtrunq; honoris, & amplitudinis causa nomino) moleste ferent aui, patrisq; sui, fortissimorum ac sapientissimorum regum virtute, ad veterem suorum regnorum hæreditatem accessisse: Taceo nouas penè innumerabiles artes, ac vitæ victusq; rationes, quarum vsu, non alio, quam quod nouæ sunt nomine, sublato, non solum maxima, in vita tanto commodius agēda, auxilia, verum etiam summam vitæ iucunditatem, ac ipsam prope vitam vitalem, requisituri homines videantur. Quare, mea quidem sententia, tantum abest, vt quenquam hæc aut locupletatæ, aut duplicatæ linguæ nouitas debeat offendere: Vt multo etiam nobiscum præclarior, quam cum priscais hominibus actum exillimem: Quibus & ad grauiiores, & sublimiores oratione res pertractandas, in promptu sit latinæ linguæ dignitas: & ad popularia ac leuioris curæ negocia transigenda, peruulgati huiusce sermonis suppeditet celeritas. Hæmerus poetarum non antiquissimus modo, sed etiã sapiētissimus, alia DEOS, quam

quam homines lingua vti, suis carminibus testatum reliquit. Itaque quam auem cymindin homines vocent, à Dis eam chalciden appellari: collem quemdam ante Ilion, Batican humana lingua, DEORVM vero, Myrrhines monumentum dici: Iam Briareum Di, Aegeona homines nuncupant: Postremo quem Scamandrum amnem dicant homines: illi inter DEOS Xantho nomen esse. Quod cum summus poeta fingeret, qui nihil vsquam temere finxit, illud spectasse consentaneum videri potest: magnam esse linguæ cum mente conuenientiam: eoque fieri, vt ad mētis aut sublimitatem, aut humilitatem semper se accommodet loquendi vis: Par esse igitur, Dis nō esse cum hominibus communem linguam, cum neque vna sit & eadem vtrique naturæ mens: Quod si à ratione id non abhorret: & illud certe doctis concedi potest: Vt qui altiore ac sanctiore (vt ita dicam) mente præditi sint: à vulgo etiam se, atque indoctorum turba, propria loquendi forma seiungant. Et qua nam alia ratione putamus, poetas, diuinos plane homines, suam sibi quãdam, à populari certe sermone alienissimam linguã instituisse, nisi vt se quam longissime à multitudinis imperitæ consuetudine abducerent? Quod si doctissimi plerunq: ac humanarum, diuinarumq: rerum consultissimi homines, de indultria sapientiæ suæ ar-

cana fictis fabulis, & commentitiis ambagibus ac nonnunquam angustiore, atque asperiore dicendi genere obscurarunt: Quid est causa, cur ab eruditis, eruditore & cultiore lingua, scientiarum sacra exornari non facillime patiamur? Sed enim cum iam ostenderim duplicem linguam non modo non contemnendam, verum etiam plurimi faciendam, Quid si iam ostendo vnicam esse, neque magis duplicem, quam priscis temporibus fuerit: atque eos ipsos, qui vulgarem vnicam colendam esse dicant, duplicem tamen, aut triplicem potius vulgaris usum introducere? Ac mihi quidem qui vulgarem linguam aliam à latina esse iudicant, non satis quid aliud, quid mutatum sit, distinguere posse videntur: Sunt autem hæc ut nominibus, ita propemodum ipsa vi, ac natura dissidentia: Est enim aliud, quod alteri in contentione positum, aut contrarium est: aut ei in paucis consimile: Ut rationis particeps, rationis expertus, mors, vita, homo, planta, lapis: Mutatum vero, cui aut accessit, aut detractum est aliquid, ex iis, quæ à subiectis rebus aut remoueri, aut ad easdem addi possunt: atque ex eo quicquid illud est, non quod ante fuit, sed quale fuit, esse desit: Ut si quem ex ægro sanum, sapientem ex itulto, ex formoso puero deformem senem: pauperem ex diuite factum esse dicamus.

Hinc

Hinc illud, quid hoc morbi sit? adeo homines immutarier ex amore, ut non cognoscas eundem esse? hoc nemo fuit minus ineptus, magis seuerus quisquam, neque magis continens. Ac quæ mutantur quidem omnia, aut altera qualitate assumpta (qualitatem Cicero vocat, quam greci ποιότητα) in melius vertunt: ut quæ mista, condita, temperata dicuntur: aut cum in deteriores habitum transeunt, corrupta appellantur: Prioris exempla imitationis: vinum, aqua, vinum item, & oleum melle miscetur: fatuum, salso, amarum, dulci, pingue, acerbo conditur: Calidum frigido, siccum humido, & in virtutibus, seueritas lenitate, grauitas comitate, celeritas tarditate temperatur. Posterioris, aer saluber noxiis flatibus, Perennis aqua, pigra corrumpitur: & Casia liquidi corrumpitur vsus oliui, ut Poeta inquit. Hinc luxu corruptam ciuitatem, corruptos licentia mores dicimus. Ex hac descriptione, quaero vulgarem ne linguam aliam à latina, an mutatam esse statuunt: Aliam dicunt: Atqui neque contraria est: neque in paucis tantum consimilis: An non vitam, mortem, statum, conditionem, literas, virtutem, artem, studium, arma, libros, caelum, mare, terram, caput, pedes, manus, frontem, leonem, aquilam, delphinum: aedificare, armare, legere, scribere, currere, portare, ornare, & alia prope infinita orationis humanæ

manæ membra, iisdem pene literis, eodem sono, eadem vocum notione, & vulgus, & eruditi enunciat? Ac similis in iuncta ex pluribus verbis oratione ratio est: Vt vitam honestissimam agere, mortem effugere, tranquillo vti temporum statu, conditionis suæ nihil pœnitere, & ne multa persequar, ad hunc ferme modum, eorum quæ dicuntur longe maxima pars. Neq: vero si voces singulæ, vna & altera litera aut addita, aut detracta, diuerso exitu cadant, aliæ, sed mutatæ rectius poterunt appellari: neq: si paululum elocutionum multarum formæ quædã, à latinitate descuerint, ius quasi latinum, ac veluti ciuitatem amittent: Quasi vero aut Hector ille Virgilianus, tantum mutatus ab illo Hectore, **Qui** rediit exuuias indutus Achilli, Hectoris nomen debeat amittere: Aut Deiphobus, quem Aeneas inter vmbas vidit: Lacerum crudeliter ora: ora; manusq: ambas: Aut excusso oculo Polyphemus, si esse desinant, qui ante fuerunt: Cum & Proteus non modo cum suis horridus sit, atraq: Tigris, sed etiam cum flammæ dat acrem sonitum, aut dilapsus abire in tennes aquas, Protei nomen retineat. Verum fateor eas, quas ante dixi voces, atq: item quamplurimas, literas alias amisisse, alias recepisse: diuersum iam à prisco referre in cadendo sonum. Fateor etiã bellum, prælium, inducias, templum, hospitium, nonnulla

nulla armorum, vestimentorum, ac vasorum genera aliter nunc vulgo dici: alia rerum vocabula amissa, alia propter similitudinem quandam, ad alias res appellandas translata, ut cum frumentum dicimus, quod triticum fuit: Casam, domum: mulierem, vxorem: spatham, ensem. Fateor etiam exprimi nonnunquam singula animi sensa mutatis verbis: Neque enim iam dicit vulgus, delectum habere: opem ferre: gratias agere: fructum, premium ferre. Nego tamen, cum sit populari huic sermoni, eadem cum latino in reliquis fere omnibus loquendi forma, hunc esse alium quam latinum: At enim multa sunt mutata, quod peregrinis ac barbaris etiam vocibus in latinam linguam inuadentibus, ea corrupta est. Docui iam antea non recte, quod mutatum sit, aliud appellari. Quod si quod mutatum est, continuo idem non esset, Græcæ linguæ nomen, Ionum, Dorum, Aeolensium, Cretensium etiam, ac Boeotorum mutationes perimerent: Et lingua latina, quam barbararum vocum concursu, iam tum corruptam ad Brutum scribens queritur Cicero, cum synceritate ipsa nomen etiam amisisset: Ac nunc Italica, propter infinitas prope mutationes, non recte Italica posset appellari. An non Ciceronis etiam temporibus emendatius multo, ac politius eruditos, quam vulgarem turbam locutos putamus? Quid igitur
 ipse

ipse oratores enumerans, quam paucis quasi peculiarem latini sermonis laudem attribuit: quod castigatius multo loquerentur: quod neque presse nimis, neque obscure literas appellarent: eandem in aliis desiderat? Qui & si inquinatius loquebantur, latinæ tamen linguæ ius non statim videbantur amittere. Sed est hæc vsitata iam multis partibus deprauatior. Esto: quoad tamen à latina non longius discesserit, illam ego, veterem, integram, castam, & incorruptam latinam, nouam hanc, pollutam, & contaminatam, ac vulgarem, perinde ac dicitur, latinã appellandam putabo. Verum, quod multis iam verbis negaui: fac duplicem esse linguam: iam erit his videndum, qui duplicem fastidiunt, ne multiplicem ipsi inducant. Primum enim non conuenit inter istius linguæ autores: cum Hetruscam alii, alii Aulicam anteponant, quam sic à principum Italiæ aulis appellant, vtram nobis proponant vsurpandam. Deinde facile est animaduertere: eorum vnumquęque modo patria lingua, modo hac sua aduentitia, nonnunquam etiam latina aut loqui, aut scribere: quo fit, vt cū alios à duplicis linguæ vsu deterreant, Ipsi triplicem consecutentur. Sed satis cōtra ea, quæ de vnica lingua colenda disputant, dictum fuerit: Hoc enim eorum causæ præsidio, quo maxime freti erant, labefactato, non magno utiq; negocio, vt i spero,

spero, reliquas eorum rationes euertemus. Ac se-
 cundo quidem loco, non esse aiunt maiorem pere-
 grinae, quam patriae linguae honorem habendum. Pe-
 regrinam esse iam nobis latinam, vti fuit olim Ro-
 manis Graeca, isti scilicet homines interpretantur.
 Sed quid habeat hoc simile, quod satis quadret, non
 video. Primum enim è Graecia illa, hæc è latio orta
 est: Vt iure quæ quasi natalibus tam longe disside-
 rant, altera esset alteri populo, ac nationi peregrina:
 At latina vetus, & vulgaris hæc noua, in idem ortæ
 sunt: & vtraque (si duæ sunt existimandæ) eandem
 originis stirpem agnoscunt. Deinde quam parua sit
 latinæ cum Graeca similitudo, facile multas ex vtra-
 que sententias, multa item verba conferentibus, po-
 test liquere. Aliter hominem Græci appellant, vi-
 rum, fœminam, mulierem, animal, plantam, cœlum,
 terram, aquam, solem, lunam, stellas, flumen, montē,
 arborem, vitem, laurum, amicum, inimicum, satio-
 nem, messem, vindemiam: Atque ita aliter penè om-
 nia, vt vix vicesimum quodque verbum, vlla cum la-
 tinis vocibus affinitate iunctum esse videatur: cum
 ne quinquagesimum quidem, ex hac vernacula no-
 strate, alienum à latina notari possit. Iam vero Græ-
 corum quæ coniunctis vocibus constant, pleræque
 loquēdi formæ, tam longe absunt, vt verbum si ver-
 bo reddas, multo quidē Germanicam, opinor, Gal-

Q licam

licam, aut Hispanicam facilius in latinam, quã Græcam mutes: At latinæ quæ non enunciatio, in vulgarem vertentem, & quasi manu deducentem non patienter modo, verum etiam lubenter sequatur? Postremo cur non vulgaris potius quam latina, peregrinæ nomine censeatur: cum hæc non aliunde huc immigrarit: illa, qua parte vulgaris est: ex provinciis, atque è media barbarie, in Italiæ fines ac possessiones irruerit? At est vsitatior. Quam multæ sunt peregrinæ res vsitatiores? neque eas tamen quisquam patrias dixerit. Quis non videt. Gallicas & Hispanicas vestes, in frequenti Italiæ vsu esse? Telorum etiam multa genera: quæ tamen, vti sunt, peregrina & habentur & nominantur. Ego me hercule neutram peregrinam esse iudico: Sed alteram degenerem quasi alterius propaginem: Ac latinam quidem veterem, tanquam aurum, aut merum, ac præstantissimi saporis vinum: nouam, quasi loream, aut vappam, vel orichalcum. Neque vero qui illam studiosius, quam hanc sibi colendam duxerit, Peregrinam patriæ anteponet: sed à peregrinitatis illuuiæ patriam, quantum in se fuerit, defensam ac vindicatam volet. Nam quod impietatis eos condemnant, qui educationis gratiam non matri, aut nutrici suæ, sed alienæ quasi mulierculæ referant: Ipsi enim uero impii & crudeles, qui anti-

antiquam & veram matrem, non modo non agnoscant: sed vt eiiciant etiam, & exterminent, omni sua ope contendunt. Ac, quod indignissime ferendum est: eorum plerique ab ea non tantum in lucem editi, ac educati: sed honoribus etiam ornati: fortunis aucti: nominis splendore, & gloria decorati. Nam si duas esse omnino volunt: vtram tandem matris nomine dignantur: Illam ne castam, seueram & sanctam: vultu & aspectu grauem: matronali habitu atque ornatu decoram: paternis opibus & dote locupletem: magna summorum hominum, quorum virtute est eius omnis ditio amplificata, cinctam corona? An vero vernaculam hanc, quasi ancillulam, toties barbarorum consuetudine corruptam, ore fucum duntaxat & illecebras præ se ferentem, inopem, indotatam, plebeio ac seruili verius cultu: eorum tantum comitatu stipatam, Qui, quod à grecis de Penelopes procis dictum est, cum dominæ pudicitiam nequeât expugnare: ancillarū se oblectāt amoribus? Neq; vero vtriusq; linguæ aliā ferre esse formā intelliget: Qui attēderit quanta sit illius dignitas, grauitas, amplitudo, ac cūctis in rebus quæ in dictionē cadant: explicandis vbertas, copia, varietas: Quanta contra huius tenuitas, exilitas, icuinitas: quæ cum tam exiguo autorū numero circumscripta, minimam ad rerum pertractationem, facul-

tatē suppeditet, & ne linguæ quidē nomē possit sibi merito vindicare. Acta mihi auditores, ac vobis etiam (nisi me animus fallit) probata, magna susceptæ actionis pars. Verum cum in explicanda linguæ tanquam degeneratione quadam, tum vero in duplici loquendi vsu defendēdo, ac confirmando, atq; ad vnā & eandem originem referendo, deinde in vindicanda à peregrinitatis nota latina lingua, atq; impietatis calumnia ab eius cultoribus propulsanda, sim diutius immoratus, quàm quantum toti ferè huic disputationi, inter meditandum temporis præscripseram: Ne in reliquis partibus pertractandis, longius vos detineam, quam vt commodi voluntatisq; vestræ, cui semper fui deditissimus, ratio habita esse videatur. Quod mearum de toto hoc genere cogitationum reliquum est, id in crastinum diem, atque in hanc ipsam horam differam. Vos quo de tota causa rationibus meis cognitis, quid sentiendum vobis sit, facilius multo statuatis, recentem ad ista subsellia attentionem, atque istam ipsam in me, quam facile ex oculis vultuque vestro mihi videor hodierno die perspexisse, animorum æquitatem reportabitis.

ROMVLI AMASAEI DE LATINAE

LINGVÆ VSV RETINENDO SCHOLA.II.

E recuperanda vetere Romani Imperii gloria auditores, In Italia nunc, atque adeo in hac ipsa vrbe, à summis duobus hominibus amplissima autoritate, atque augustissima dignitate præditis, consilia iniri cotidie audimus. Ac vt bene & fœliciter eueniat, à Dis immortalibus votis ac precationibus exposcimus. Atque illi quidem quæ sunt animi magnitudine, ac diuina prope virtute, vt spei, votisque nostris respondeant, quanta maxime poterunt, ope contendunt: Sed cum duæ res fuerint, quibus olim Romani, Italique homines maxime flo ruerunt: Imperii ipsius maiestas, ac linguæ dignitas: suas nimirum illi partis, ingenti totius orbis terræ plausu egerint: si pulcherrimas atque opulentissimas prouincias de insolentissimorum, & à victu, moribus, nomineque nostro alienissimorum hostiû manibus extorserint. Sed quicunque rerum exitus fuerit, faustum certe ac felicem futurum speramus: In rebus utique maximis ac difficillimis, abunde illis gloriosum fuerit: nulli vnquam ætati, voluntatem, curam, vigilantiam, laboremque suum desiderandum reliquisse. Quæ vero sunt partes linguæ ornanda,

ac in

ac in pristinam dignitatem restituendæ, vt plurimum etiam possint, vel in maximis maximarum rerum occupationibus, eorum cura, atq: opibus iuari: eæ tamen sunt ab ociosis ac liberalis doctrinæ, omnisq: humanitatis studiosissimis hominibus peragendæ: Ex quo quidem numero nonnullos magna mea cum voluptate audio, ingenio, ac literis præstantissimos viros, ocio etiam abundatissimos, huc studia, vigiliaeque suas omnes contulisse: Alios molestissime fero: nouæ, sic enim opinor, cuiusdam gloriæ spe inductos, nuper ad nouam vulgaris, vel semibarbaræ potius linguæ, veluti sectam instituentem animum adieciisse: Quorum si autoritas, qua vehementer confidunt: plusquam veritas ipsa, apud vos, cæterosque ordinis vestri valuerit: resisti iam nulla vi poterit: quin breui videamus, eam imperii partem, quæ in literis, atque orationis maiestate sita est, extingui, atque aboleri: imperitos doctis æquari: secretiora literarum sacra inuulgari, ac prophanari: Vestram vero auditores laudem, quæ ex scriptis maxime solet elucere: non Europæ iam, vt ante, sed vnius Italiæ finibus circumscribi. Quod enim uero cum mihi indignissimum videretur, ac minime consentaneum, susceptis à summis reipublicæ Principibus de restituendo Imperio cogitationibus: Vestra in cognoscendo æquitate, in statuendo

tuendo prudentia fretus, aggredi ausus sum, ad hominum auctoritatem rationibus labefactandam.

Ac nunc quidem, cum primos veluti actus huius causæ hesternò die transegerim: reliquæ orationis meæ cursum humanitatis attentionisque vestræ aura prosequimini. Ac primum quale sit illud videamus, quod aiunt, non esse id temporis, in latinæ linguæ studium conferendum: quod vberiore multo cum fructu, in liberalium disciplinarum, atque optimarum artium studiis consumi possit. Hoc loco dicant velim, ea scientiarum genera, quæ nobis perdiscenda putant: quibus nam literis contineantur: Græcis dicent, & latinis. His enim naturæ obscuritas, his morum vitæque ratio, his differendi, docendique præcepta, his medendi ars, his illæ disciplinæ, quæ græci *μαθήματα* appellant, his poetarum enodatio, his verborum interpretatio, his ciuiliū actionum, Ciuilis Pontificiique iuris descriptio, his publica omnis ac priuata, forensis, & domestica disciplina, his postremo omnis diuinarum humanarumque rerum inuestigatio, his humanitas ipsa, vt omnia vno verbo complectar, credita & commendata est. Atque hæc quidem ea sunt studia, quæ cura operaque digna homines censent: Quæ qui literis mandarunt, eorum sane studiorum doctores, & interpretes fuerunt:

Qui

Qui autem possumus, ex docētis interpretantis ue opera, fructum vllum capere, nisi tam bene eius nobis lingua nota fuerit, quam necesse est notam esse, quorum percepta & cognita mentis sensa esse volumus? Quis enim non intelligit, res ei satis cognitae esse non posse, qui vocum, vel simplicium, vel iunctarum, quibus res ipsae traditae fuerint, quae uis ac notio sit, non penitus perspexerit? Cum plerunque videamus, ex ipsa linguae ignorantia, non haesitare modo, atque hallucinari: sed foedissime etiam labi ac caecutire, quam plurimos earum, quas ante nominauimus, disciplinarum professores. Quod si lingua omnino cognoscenda est, neque potest quisquam ad scientiarum cognitionem aspirare, qui eam linguam, qua illae pertractatae sunt, non teneat, certe aut Latinae linguae studio est inuigilandum: aut nihil quidquam eas ad nos artis, quibus hominum vita excolitur, ad nos pertinere existimandum. Quid autem? Graeca ne etiam nobis lingua erit percipienda? Vtraque mea quidem sententia, ei qui maximarum rerum cognitionem, ex ipsis fontibus velit haurire, & in Graeca quidem intelligendi, in Latina maior bene dicendi spes est Latinis hominibus reponenda. Hoc maiores nostri factitarunt: hac tam praecleara utriusque linguae coniunctione, & nostra, & patrum nostrorum memoria, excellentes ingenio, & copia
homines,

homines, & posterorum studiis, & nomini suo egregie consuluerunt. Sed dicam, vt spero, de Græcæ quidem linguæ studio alias latius. Dimidio inquit minore temporis impendio, quæ sunt ab aliis scripta intelligendi, quam dicendi nobis & scribendi vsum comparabimus: cum ad easdem res explicandas, hæc ipsa, qua nunc vulgo vtimur lingua, satis luculentam nobis possit verborum copiam suggerere: Hic ego quod de temporis compendio disputant: modo vt aliquid dicant, atq: hæc parsimonia lucrum, ac non detrimentum apporet, non me hercule paruifacio: Sed enim linguam cognosci oportere fatentur: scribendi ac dicendi vsum ab ea negant petendum. Ego vero, quantuncunq: mea in hoc genere sententia, autoritatis habere debeat: neminem esse posse existimo, cuiusquam linguæ peritum: qui se non plurimum in ea dicendo, ac scribendo exercuerit: Quam enim multa securius legentes parum attendimus, quæ meditantes subtilius & accuratius exploramus? Quod vero linguæ suæ copiam iactant: seiungant eam à leuibus, in quibus adhuc versata est, ac nugatoriis rebus: intelligent profecto aptiorem esse ferendis frugibus harenam: quam linguæ istius tenuitatem magnarum rerum grauitati ac ponderi sustinendo. An non vident duos, quos maximos, atq: adeo solos autores

R habent,

habent: eruditos, ac literis, vt illis temporibus, abundantes homines, ingenio vero proculdubio præstantissimo Franciscū Petrarcam, & Ioannem Boccatiū, in ipso Hetruria gremio natos, in illa temporum barbarie, maluisse quali poterant, latina lingua, quā Hetrusca, grauioris paulo materiae, ac maioris operæ, conscripta monimenta relinquere, ac lusus tantum, & iocularia (vt ita dicam) commenta, sui colligendi causa, patria lingua scriptitasse. At hæc ipsa leguntur: laudantur: in sinu omnium sunt: Sordent illa, ac neglecta ab omnibus iacent: Nempe quod seculi vitio, ad latine scribendum elegantiam afferre non potuerunt: testati tamē sunt, plurimis vterq; libris, vtram linguam maiore studio colendam putarint. Ita, quod conati sunt, summe laudandum: quod assequi nequierunt, tēporum conditioni attribuentium: quod ingenii sui vel inter ludendum tantum specimen dederint, secūditatis in dicēdo maximæ, ac prope diuinæ existimandum. Sed non facile dixerim: vtrū gauisuri, an cū stomacho risuri potius fuerint: si iam tum viuentibus venire in mentē illis aliquādo potuisset: fore illud tēpus: quo existerent homines in alienissima lingua nati, & educati: Qui cuius literarū generi suos ipsi tantū amores, ac veluti nugationes quasdā cōmendassent, ei latinam orationē tanto grauiorē, & ampliorē cedere, ac, vt dicitur, fa-

sces

fces cogerēt summittere.atq: vnicū ex illorum mo-
 nimentis fere lapidē,iam pro DEO venerarentur:ei
 fimiles qui scalmū vnum cum in litore reperisset,
 clasis ædificandæ sibi oblatā occasionem putauit.
 Iam vero qui temporis tam diligentē rationem du-
 cunt:Linguā credo eam nobis proponunt, quæ de
 medio sumēda sit:ex cotidiano scilicet sermone: ac
 non eā, quæ ad certam iam ab istis rationem, ac tan-
 quā normam directa, non sit cum singularum vocū
 insolētia, tum exquisitiore in cadēdo mutatione: ac
 superstitiosa prope verba nectendi forma, multo
 quā latina perplexior, ac quodam modo morosior.
 Sed hoc illis iudicādū relinquo: qui latinæ græcæq:
 linguæ, quā maximam laudē quam celerrime adepti,
 magna ocii ætatisq: suæ parte, in hac, quā tāquam
 Mineruam Phidiæ in arce collocant, lingua cōsum-
 pta, vt sine exceptione laudentur, nondum tamen
 consequi potuerunt.Sed concedamus, in latina lin-
 gua percipiēda tāto plus tēporis consumendū: hæc
 certe tarditas rei diuturnitate cōpensabitur: Nā vt
 in plātis, quæ celerrime surgūt, celerrime etiā cōse-
 nescūt, & emoriūtur: quæ vero serius adolefcunt, &
 viuaciora sunt: & fructus ac stirpiū diuturnitate mo-
 ræ dānum alleuant: Sic latina propemodū lingua fir-
 missimis & altissimis nisa radicibus, ac doctissimi
 cuiusq: iudiciis tāquam adminiculis fulta, tā multas

turbulentissimarum tempestatum procellas, ac turbines, iam bis Mille & Ducentos amplius annos sustinuit: cum vulgaris ista à .DCC. retro anno, ad nostram ætatem toties vitata, toties mutata & corrupta, ab agresti, plebeiaq; ac barbara etiam turba iactata, atq; agitata, in summo vix Italiæ solo hæreat: Atq; illa quidem, vna & eadem per Europæ populos, ac regiones plane cunctas propagata, in Germania, Gallia, Hispaniis, quin etiam Britannia: in his ipsis inquam gentibus, à quibus reliqua nobis Imperii potestas erepta est, viget, & dominatur: ac Dis hominibusq; approbantibus, optimam iuris, dignitatisq; suæ partem retinet, ac tuetur: eadēq; ab eruditissimis quibusque eorum locorum hominibus, pulcherrimis monimētis ac lucubrationibus in dies augetur & amplificatur. Hæc tam multiplex, angustis Italiæ circumscripta, ibidem fere, vnde enata est, languescit, & intermoritur. Videor mihi auditores, multis ex partibus, popularis ac vulgaris linguæ quasi arcē aut euertisse, aut certe vehementer labefactasse: Vna adhuc pars restat: multo, vt illius patronis, ac mihi etiam ipsi videtur, munitissima: Quam si, vti spero, expugnaro: multo iam fidentius & alacrius, ab hoc aditu patefacto, aggredi licebit ad veterem nobilissimæ linguæ gloriam vindicandam. Vos interim obsecro, vt paululum hoc,

quod

quod est susceptæ orationis reliquum, quemadmodum adhuc fecistis, attente, & cum silentio auscultatis. Quod tandem istuc est, tam firmum novæ huiusce sectæ præsidium? Reprehendunt scilicet eorum nimiam diligentiam, qui in linguam minime necessariam, tum vero cognitu adeo difficilem, ut nemo eam omnino adipisci posse videatur, studiū curamque suam conferant. Quam sit ea lingua necessaria, sine qua sit omnis, qui suscipitur in liberalibus disciplinis, irritus labor, est ante disputatum. Sed quæ potest, esse magis necessaria lingua, quam ea, perquam cum exteris nationibus, penes quas fatali quodam Italiæ euentu, summa reip. est, nobis est honesta ac prompta sermonis communicatio? Qua sublata, qua nã lingua Itali homines de privatis, publicisq; rebus agant, cum Gallis, Germanis, Hispanis, Sarmatis, Pannoniis, Britannis? Aut eos per interpretem appellēt necesse fuerit: aut illorum linguas condiscant. Iam quanti referat: ipse ne sensus, cogitationesque tuas exponas: an alterius vicaria opera confidas: nemo est tam sensus communis expertus, quin intelligat. Themistocles certe vnus totius græciæ in rebus gerendis acerrimus, atq; in cōsilio capiēdo callidissimus, nō ante Artaxerxen regem, ad quem ciuium suorū inuidia pulsus venerat, sibi de rebus maximis conueniendū putauit, quam Perficam

ficam linguam didicisset: quod cum se Rex non alia lingua appellari pateretur, non commisit ille: ut quæ animo agitabat, alii cuiquam crederet: quã cui tunc sibi conducere putabat. Tot vero ac tã diuersas linguas, tam abhorrentes ab Italico sermone, tã absonas, tam asperas, & inconditas, quanti sit operis addiscere, æstimant ii, qui linguam latinam, Italicæ huic, qua uulgo utimur, tam germanam ac finitimã, tam præterea lenem ac suauem, percipere Herculei prope laboris esse arbitrantur. Maiores certe nostri ob eam in primis causam instituerunt: ut in augustissimo Christianæ reip. cõsilio, Pontif. Maxx. Latina oratione minores Pontifices rogarẽt, & ii latine sententiam dicerent: ut vnica lingua totius collegii, quod ex diuersarum gentium lectissimis hominibus constitutum fuisset, ratio haberetur. Quæ causa etiam effecit, ut populari turbæ, nouo loquendi usu concesso, in sacrorum cerimoniis, quibus nemini, qui Christiano nomine censeatur, ex quacunque sit gente, ac natione, interdictum est: in scribarum etiam tabulis, propterea quod ad externos plerunq; homines causarum cognitio defertur: In scholarum deniq; cœtibus, quo discendi causa ex diuersis Europæ partibus honestissimi adolescentes conueniunt: vetus latina lingua retineretur. At enim nec percipi quidẽ potest: quæ iam nobis non ex loquentium

tium sermone, sed ex scriptis tantum sumenda est: O incredibilem linguæ difficultatem: O imperitos homines, qui in ea cognoscenda, & ipsi operam & oleū perdunt:& vobis auditores, vt laborē tam irritum suscipiatis,autores sunt: Sed quæ tandē est ista difficultas? certe aut in sono vocis, aut in singulis, aut in copulatis & iunctis verbis eā esse necesse est: Spectatur vocis sonus in literis appellādis,& in quibusdā syllabarū intentionibus, aut remissionibus, quos accētus dicimus. An non facillime quivis, eas literas ac syllabas appellarit,quæ sunt in his rerū notis? Di superi,inferi:animātes:aerem:aquam:ignem: terrā:æternitatem:religionem:Pietatem:fidem:nubes:ventos:sidera:solem:lunam:campos:mōtes:flumina:vrbes:agros:mare:naugia: & quæ his aut agnata, aut subiecta quodam modo sunt: mihi certe in mentem venire non potest:quo hæc alio sono prisca homines pronunciarint:verum eas,quæ primæ sunt literæ in cælo,Roma,aut qui primus in homine, spiritus:aut in pulchro, triūpho, trophæo medius,exilius, & pene putide: & affatim, apprime, profecto, amabo,cedo,ex aduersum,subinde, aliquādo,alioquin,& quæ sunt huiusmodi,alio quā veteres tenore efferimus. Qui vna igitur & altera syllaba, literaue cadat,aut verbū cētēsīmū quodq; tenuius,aut crassius expresseritis cōtinuo latinæ linguæ ius amiserit?

Duræ

Duræ nimis leges, & quibus vix obstringi se uetes pati potuisse crediderim: Qui plerunque loquendi vsu populo concessio, scientiam sibi reseruarunt. Si ex duabus & .xx. literis recte .x. & .viii. ne .xx. dicam, appellaro: in reliquis tantillum offendero: tu mihi statim Vrbe Roma, ac Romani Imperii finibus interdices? Sed est, aiunt, singularum dictionum plane abstrusa, & ab usu nostro remota proprietas: putaram dicturi essent: ut ueritatem Democritus dixit, in profundo demersam. Verû quæ tam multa sunt rerum uocabula, quæ aut iam in lucem hominum solertia non protulerit, aut inuestigando in dies proferri non possint? Mitto peruulgata illa, ac protrita: quæ quis est tam, ut ita dicam, ieiune literatus, qui aut usurpare, cum usu uenerit, aut eorum nesciat notiones distinguere? quis enim quid illa sint, aut quid inter ea intersit, ignorat? Urbem, ciuitatem: castellum, arcem: castra, exercitum, aciem, bellum, prælium: orationem, concionem: hominem, uirum: foeminam, mulierem: curiam, senatum: comitia, consilium: forum, plateam: uicum, angiportum: rus, uillam: iaculum, telum: arborem, fruticem: pomum, malum: herbam, olus: plaustrum, currum: & quæ inuicem ad hunc inter se modum affecta sunt. Sed illa mitto: iam paulo occultiora: Nubes, nebulas: ostentum, portentam, prodigium: monstrum:

monstrum: templum, ædem, fanum: aream, superficiem: formam, figuram: ambitum, ambitionem: lucrum, quæstum: arbitrum, sequestrè: literas, epistolas: fatagere, trepidare: festinare, maturare: relegare, deportare: interrogare, percontari: monere, docere: persuadere, probare: videre, intueri: absoluerè, expolire: Hæc & quæ dici opus fuerit alia, si eodem sensu, quo veteres inseruisse suis scriptis apparet, aut loquens, aut scribens protulero, atq: hinc etiam parce, vt inquit Poeta, detorta, nouis noua rebus. nomina assignaro: Quid erit causæ, cur mea latina possessio non optimo iure sit, ac prope eodem, quo veterum fuit? Quid vero in coniunctis? Quis me tanquam minus latinum exagitabit? si dixerò. Quod felix, faustum, fortunatumq: sit, Clementem Pont. Max. cum Carolo Cæsare, vt runque honoris, atque amplitudinis causa nomino: fœdus percussisse: ad Italiæ statum reformandum, ac impiorum hostium conatus infringendos, eundem Cæsarem à Cal. sextilibus mare transmisisse: Barcinone. x. ipso die tranquillo mari, ac secundo vento Genuam appulisse: Magnam ei à cuncta pene Italia gratulationem factã: inde auditis legationibus, quæ multis ex locis ad eum conuenerant, cum honestissimo comitatu per Apennini tramites, ad veteranorum legiones, quas in Gallia habebat, atq: item ad

noua auxilia, quæ nuper ex Germania descenderât,
 Placentiam venisse: eius itineribus tantum abesse,
 vt vlllo aut agri, aut oppida incommodo afficiâtur:
 vt à grauisimis calamitatibus eo iam præsentē Ita-
 lia respirare, atq; ad optimam futuri temporis spem
 erigere se videatur: ipsum quidem plurima & ma-
 xima iustitiæ, clementiæ, liberalitatisq; suæ docu-
 menta dedisse: Iam Bononiam ad Pont. Max. de cõ-
 munibus rebus consilii capiendi causa venisse. Si
 ad hunc modum de publicis priuatissq; rebus, de fo-
 rensibus, ac domesticis egero, de re bellica, de agro-
 rum cultu, de ædificandi, nauigandiq; scientia, de
 tuenda curandaq; valetudine, de artibus deniq; ac
 scientiis omnibus: Si inquam satis cuius rerum ge-
 neri, sua ac certa dicendi ratione fecero: Quis vete-
 res aliter dicturos fuisse existimabit? Sed non pos-
 sim ego fortasse: neq; satis scio, an quæ dixerim pe-
 rinde dicta sint, ac dici oportuit. At nihil mihi plus
 assumo, quam quantum vos mihi tribuendum pu-
 tetis: At qui possint, neque nobis pueris, aut adole-
 scentibus desuerunt: neque nunc desunt: Ferri enim
 non potest: quod aiunt isti, linguam latinam ex re-
 centioribus neminem adhuc adeptum: At ego mul-
 tos habeo nominare, qui latinæ orationis facultate
 cum antiquis hominibus comparari posse videan-
 tur. Quid enim, Io. Pontanus, vir ingenio & doctri-
 na sin-

na singulari, tam multis voluminibus non magnam rerum varietatem copiose, grauiter, & ornate tum versibus, tum soluta oratione tractauit? Quid M. Antonius Sabellicus, tot ætatum ac gentium res gestas indefesso prope stylo profecutus, quam posteris latinitatis partem, in tanta voluminum turba desiderandam reliquit? Et quoniam historiæ mentio facta est: is, quem nuper immaturo fato ereptū Musæ prope ipsæ lugent: Andreas Naugerius, quam tam pro ingenio iudicioq: suo, ac multiplici bonarum artium, quibus ab incunte ætate deditus fuerat, ad Venetæ Reip. historiam, latinæ orationis copiam afferebat? Quam vero in eodem prope ætatis flore consumptus Chr. Longolius doctrinæ indolem, quam latine dicendi ac scribendi, homo in extremis Germaniæ ne dicam, an, vt ipse maluit, Galliæ finibus natus, copiam, ac vim præ se ferebat? Quod si poetarum, in hoc quasi latini nominis censu habenda ratio est: Quis in Actii Sanazari hominis prudentissimi ac doctissimi elimatissimis versibus (nihil nunc de carminis dignitate, ac grauitate: nihil de rerum dispensatione, nihil de numero, & compositione, nihil de ornamenti loquor) sed quis in eius versibus verbum vnum, aut sententiã vnã offendat, quæ non è medio latinitatis fonte hausta videatur? Iam vero quid est latine scribere? si quæ

vir clarissimus ac grauissimus Iacobus Sadoletus optimis quibusq; artibus præclare instructus & ornatus scribit, non omnes videntur latinitatis numeros implese? Quid summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus, atq; idem elegantium omnium doctissimus, doctorum elegantissimus P. Bembus, quam in scribendo latine, orationis aut excolendæ, aut expoliendæ partem omisisse videri potest? Mitto ingenii, ac latine dicendi facultate summos viros: Quibus certe absentibus sua laus, locusq; suus non defuisset: Sed cum intelligam, graues ac prudentes viros in os cū laudetur, ægerrime pati cōsueuisse: illos debito potius testimonio fraudabo: quam ab istis subsellis intēpestiua laudatione offēsos dimittam. Sed tacitis vestris cogitationibus auditores existimandum relinquo: Qui ex iis ipsis, qui inter vos sedēt, non latinam modo, sed grauem etiam & ornatam nostri tēporis historiā scripserint. Qui carminis aurea vena, cui prima de poetis palma deferēda sit; controuersum fecerit: Qui latinæ deniq; linguæ studio, cognitione, exercitatione, antiquarū literarū memoria, ætatis nostræ rubiginem absterferint: offusam latino lumini caliginē discusserint: Sed & eos, eo quod nihil in præsentia me eorū laudibus plus debere intelligo, quā quantū ipsi gratis ac libētibus animis accepturi videātur: missos facio

cio. Et alios itē cōplures prætereo: neq; enim mihi hoc loco oēs, quibus iure latinæ linguæ laus attribueda videatur, colligere propositū est. Sed si, quos ante nominavi, latini nō vidētur, certe ex vetustissimis multi, qui nihil videri possūt purius aut castigatius locuti: erūt ab hoc latini nominis cēsu remouēdi. Sed me rationū copia in istorū opinione refutada lōgius prouexit: Quod si cui sum visus, quā esse alias cōsueuerim, redundantioris sciat fuisse multarum mihi rationū præsidio, contra spectatissimorū in omni literarum genere hominum autoritatē pugnandum. Cum enim autoritas plerunque veritati fraudem faciat, ad magnam certe iudiciorum corruptelam peruaderet: nisi existerent, qui eius quasi a-
 -ciem rationum robore retunderent. Audistis igitur auditores, & attente quidem, quo nomine vobis etiam gratiam habeo: audistis, quæ rationum præsidia, ad istorum veluti munimenta oppugnāda compararim. Ostendi enim primum, hunc duplicis linguæ vsum non quia nouus sit, protinus contemnendum: neq; .n. nouitate, sed vtilitate quanti sit quæq; res facienda, metiendum: Multa noua magno hominibus vsui, ac commodo esse: Verum non aliā esse à latina popularē hanc linguā: sed corruptam ex ea, & uitiatā: Sinceriorē illā & grauiorē doctorū orationi, hāc pleb. & multitudinis sermonibus opt. cōuenire.

Ostendi

Ostendi deinde latinam linguam colere, non esse, quod ipsi interpretantur, maiorem quam patriæ & natiæ honorem habere: sed cum vtraq; patria sit, veriorem & incorruptiorem, falsæ ac pollutæ temporum vitio, antepone: Atq; id esse, propemodû ex oris dignitate, ac matronali, vel etiam regali cultu, & ornatu, veram matrem agnoscere: deformem, fictam, & fucatam, ac nudam etiam, & inopem, atq; eam, quæ ne lingua quidem recte nominari possit, ad plebeia plane & vulgaria opera amandare. Ad hæc ostendi, non fraudari linguæ latinæ studio, liberalium artium, ac scientiarum genus vllum, vel minima temporis eius parte, quod in iis artibus consumendum sit: cum sit omnino ea lingua, qua illæ traditæ sint, cognoscenda: Ad linguam vero intelligendam prope necessariam esse scribendi exercitationem: cum præsertim grauisimæ sæpe res oratione sint pertractandæ: quas nullo pacto sustinere possit styli popularis infirmitas. Ostendi postremo & necessariam esse eius linguæ cognitionem, qua internuncia & interprete, cum exteris nationibus quæ facillime coniungimur: Et eam adipisci nõ esse tam infiniti, quam isti fingunt, laboris: Cum tam multi & nostri, & patrum nostrorum æquales, plurimis & pulcherrimis monumentis, eam se non difficillime consecutos testatum reliquerint. Quid iam igitur restat

restat auditores? nempe ut pro meo in vos amore,
 ac in studiis vestris iuandis & ornandis perpetua
 cura ac sedulitate, non solum vos magnopere hor-
 ter: verum etiam orem, atque obtester: ut veteris lati-
 nae linguae longe castissimae ac purissimae usum, ve-
 ris ac perspicuis rationibus adducti, constantius re-
 tineatis: quam aut sola hominum autoritate com-
 moti, aut rei nonnulla difficultate deterriti, ad no-
 uae huius tam inquinatae, ac corruptae consuetudi-
 nem delapsi videamini. Nihil à vobis noui aut inu-
 sitati contendo. Non possum, si velim: neque fortasse
 velim, si possum, popularem linguam exterminare:
 Sed ea perinde utamini censeo: ac maiores vestri usi
 sunt: ut cum familiaris ei sermonis, locorum ac lu-
 suum vestrorum partes tribueritis, quidquid gra-
 ue, magnificum, sublime, excelsum, perpetuae ora-
 tioni mandandum fuerit: ad vnius omnium pulcher-
 rimae, atque vberimae linguae opem confugiatis. Non
 proponam vobis exempla aut Syrorum, aut Scytha-
 rum, aut Thracum, qui patria lingua sprete & con-
 tempta, se ad Graecam excolendam contulerunt:
 Non Hispanorum, aut Gallorum, qui Rom. Impe-
 rio incolumi, à latina lingua dicendi ac scribendi au-
 xilium expetiuerunt. Intra hos centum & quinquaginta
 fere annos, nonne Ietrufci homines, excellen-
 tes, iudicii, ingenii, doctrinae etiam laude viri, non
 dicam

dicam, multo maximam eos scriptorum suorū partem latina lingua cōtexuisse: Sed non ne ii nihil suæ plusquam ei conuenire videretur, tribuentes, quantum ope, studioq: suo eniti, atq: efficere potuerūt, eandem latinam temporum ruina iam prope oppressam, ac sepultam erexerunt, & excitarunt: Quorum postea vestigiis inhærentes doctissimi, & eruditissimi totius Italiæ homines, eandem linguam tam diligenter & accurate, tam etiam feliciter excoluerunt: vt mihi munitam iam, & mollem uobis ad eā in pristinum decus, ac dignitatem restituendam viā reliquisse videantur: Videte igitur, ne quam illis pulchrum fuerit latinas literas lapsas restituisse: afflictas excitasse: iacentes erexisse: tam uobis turpe sit, confirmatas iam & florentes tueri, & conseruare non posse. At illud quidem ipsa uobis ratio facile persuadere potest: si latinæ linguæ (quod Di omen obruant) consuetudo, qua maxime scientiarum varietas cōtinetur, de medio tollatur: breui quicquid inter nos adhuc humanitatis uiget, optimarumque artium interituum. Vos appello Italici nominis iuuenes: vos inquam appello: quos in primis eloquentiæ appetentes, atque auidos esse decet: Pati ne uos potestis, eam linguæ gloriam, quæ propria maiorū uestrorum fuit, profugam, neque magis temporum iniquitate, quam quorundam hominum peruersitate,

tate,

tate, dicam enim iusta indignatione impulsus, liberius, ciec̄tam, in exte rorum & prouincialium hominum sinum confugere? Ac mihi credite, nisi hanc nostri nominis, iam tot secula peculiarem laudem, omni vi, opeq; nostra in Italia retinuerimus, non de futuros, qui ad se eam in prouincias confugientem liberaliter excipiant: ac nostrā etiam socordiam & inertiam illudentes, arctissime complectantur. Excitate vos per DEOS immortales, optime ac liberalissime instituti adolescentes, ac pro vestris his veluti Imperii reliquiis strenue ac fortiter pugnete: Hanc vindicandæ linguæ causam gnauiter ac viriliter suscipite: Quod eo alacrius facere debetis: quod Deorum placabilitate, atq; infinita prope in nos clemētia, superiorū tempestatum impetu compresso, nulum incommodorū, aut calamitatū genus vestro iā ocio ac trāquillitati aduersatur. Non verendū nunc est: ne illa intolerāda annonæ caritas, aut cœli insalubritas, aut superbissimorū & infestissimorū agminū irruptiones, studiorū vestrorū cursū interpellēt, atq; animos vestros molestiarū molibus oppressos teneāt. Læta iā, salubria, ac secunda omnia: ac breui etiam, in spem maximam, & quemadmodū cōfido, certissimam sumus adducti: Caroli Cæsaris, viri vnus omnium, quicumq; nati sunt, inuictissimi, ac fortunatissimi, virtute, animi moderatione, ductu,

T & au-

& auspiciis, Clementis etiam. VII. Pont. Max. confilio, prudentia, autoritate, vniuersam Italiam pacatam, atq; omnium periculorum metu vacuam fore. Quæ vero vobis ad hanc prouinciam capeffendam præfidia deesse possunt? Ingenia sane vestra longe cæterarum gentium ingeniis antecellunt: Ciuitas certe hæc, in quam discendi studio incitati conuenistis: cum pacata est, & quieta, ac rerum omnium copiis exuberans: tum bonarum artium præceptis atq; institutis, præstantissimisq; dicendi ac intelligendi magistris abundat. De me vero tantum vobis polliceri posse videor: in vestris studiis instituendis, ac ad latinæ linguæ copiam deducendis, quantum à summa doctrinæ laude absim, tantum me à summa ignauiæ ac negligentia reprehensione abfuturum. Postremum illud est, vt vos moneam: duo esse eorum hominum genera, qui vos à Latina lingua capeffenda deterreant: Vnum eorum, qui cum, quemadmodum in Græcorum prouerbio est: aulædi sint, quod citharoedi fieri non potuerunt: vestra ingenia suorum infirmitate metiuntur. Alterum eorum, qui quæ ipsi honoris, fortunæ, nominis ornamenta consecuti sunt, ea vobis magnopere inuideant: Quorum alterum contemnendum: Alterum etiam odio habendum cenfeo.

ROMVLI AMASAEI DE RATIONE

ET ORDINE STVDIORVM SCHOLA. I.

VICESIMVM, Auditores, publici huiusce muneris annum ingredior: ætatis vero cum, quo natu multo maiores, ad hoc publice docendi munus capessendum, aliquot ordinis mei homines, maturitatem sibi suam nondum aduenisse iudicârunt. Nam cum ab vndeicesimo ætatis anno, omne meum tempus, cum Patauii, tum Bononiæ, In Græcæ, latinæq: linguæ auctoribus publice explicandis consumpserim, illi quinquagesimo, aut eo etiam natu grandiores, tanquam ex umbraculis in Solem, ac puluerem prodierunt: Reliquo omnino tempore, aut sibi (vt aiunt) & musis cecinerunt: aut certe domestica contenti solitudine, tandiu, quasi frequentiam, ac lucem hominum reformidantes, vestro isto multo iocundissimo, atq: ornatissimo conspectu, atq: hoc ad agendum amplissimo loco caruerunt. Rectius vero ne illi, an ego fecerim, in præsentia non disputo: neq: meo, quam illorum consilio plus faueo. Illos quidem fortasse nihil poenitet, suis ipsorum commodis inferuisse: & multorum quasi annorum messem, ad recentis laudis semetem reseruasse. Ego vero facillime patior: aliun-

de iam mihi, quam ex nouitate, gratiam quærendâ: dum quantum tot annorum cotidianis operis, & vigiliis profecerim, crescenti præceptis, monitisque meis, & se ad nominis claritatem in dies corroborante, ornatis simorum, ac mei amantissimorum, cū ciuium, tum exterorum iuuenum laude metior: Et nullum recordor à me tempus, de vniuerso vestro isto longe honestissimo ordine benemerendi prætermisum: Atq: illos intelligo nihil plus ex ocio, ac pene cessatione sua sibi fructus cepisse, quàm quantum ex perpetuo labore, & assidua exercitatione mea, ad multorum ingenia ornanda, & expolenda, adiuuenti redundarit. Atq: vt adhuc vobiscum libentissime satis longam ætatem egerim, Illud mihi non mediocriter lætandum video, quod nihilo sint illi, qui tanto serius in hunc campum descendunt, ex naturæ, & humanæ conditionis lege, ad bene de vobis in posterum merendum, longius quam ego tempus habituri: Vt neq: quod temporis iam effluxerit illi reuocare, Neq: ego tamē nō possim, quantum ipsi posthac ad hoc exercitationis genus ætatis suæ contulerint, vel exæquare, vel etiam superare. Quod si quis me vel temporum, vel fortunæ meæ casus præter cōsiliū, volūtatēq: meam, à vobis abstraxerit: Dabo certe operam, vt cogitationum vobis mearum, aut animis vestris, aut literarum

rarum monumentis consignatam memoriam relin-
 quam: Vt cuius & præsentis, & viuentis voce, vestra
 iuuari studia senseritis, sublatis etiam quouis ex ocu-
 lis vestris modo, studium, & officium non desyder-
 etis. Ac nunc quidem (quoniam quæ certo consi-
 lio dilata fuerint, sæpe inopinato aliquo casu, aut
 temporum euentis, nostro arbitrio, ac potestati eri-
 piuntur) cum hic idem annus, vt ante dixi, & mune-
 ris mei viceſimus, & quinquēnalis, quod mihi cum
 Senatu Bononiensi intercedit sacramenti, postre-
 mus aduenerit: Vtar hodierno die, hac in tam fre-
 quenti confessu agendi facultate: quam vt annuam
 & statam mihi dari, & sperem, & optem, præstare ta-
 men nullo pacto possum: Ac quam potero breui-
 ter, & enucleate, de studiorum vestrorum ratione
 disseram: Quo simul & satis multis, qui hoc de ge-
 nere me in priuatis sermonibus consulunt, faciam:
 Et quicumq; in posterum sit rerum mearum status
 futurus, huius diei vocem, certæ, ac definitæ senten-
 tiæ meæ testem, ac veluti expressam relinquam
 meæ mentis imaginem. Dicam igitur, quem ex-
 pedire putem vos studiorum cursum tenere. Vos
 dum strictim quod proposui, persequor, eadem ora-
 tionē meam attentione, quam mihi semper ante in
 his studiorum exordiis præstitistis, prosequimini.
 Omnes vos quidem auditores, qui rectissimarum
 artium

artium studio inflammati, ad hæc sanctissima, atq; augustissima Musarum templa cotidie conuenitis, ueræ nimirum estis foelicitatis iter ingressi: Sunt. n. cum à virtute, ac scientiarum studiis discesseris, cætera omnia, quæ homines in bonis ducunt, fluxa & caduca, parumq; homini propria: ac plerunq; etiam perniciofa, atque omnino minime digna, quæ tanto labore, ac sollicitudine expetantur. Laudi ducuntur maiorum imagines, & familiæ splendor: Sed hæc illis est laus attribuenda, quibus generis accepta referimus initia: Pecuniæ honos habetur: At eius omne sibi ius fortuna uindicat: quippe, quæ erepta sæpe opulenti ac beatis bona, ad tenues, & egentes transtulit: ac plerunq; quo quisq; indignior, eo copiosus est abundantior: Adde quod opes libidinis nõnunquam, luxus, & libero homine indignissimarum uoluptatum fomenta sunt. Expeditur pulchritudo, & bona ualitudo, at illa semper ætate deflorescit, & utraque sæpe morbo corrumpitur. In gloria ponitur corporis robur: Sed cum sapientiæ coniunctæ uires, iis, qui earum compotes fuerint, præsidio esse solent: per se, magno multis damno, ac calamitati fuerunt: Et certe multis animantium generibus suum hoc natura munus, multo quam homini liberalius detulit. Virtutis verò, & honestissimarum quarumque artium studium immortalia plane, ac diuina, & maxime

maxime homini propria sunt bona: Quæ cū duas humanæ naturæ principes partis, rationem scilicet, & orationem instituant, & exornent, Ea qui consecuti sunt, & sibi semper recte consulunt: & nunquã noua desinunt, ad communem hominum utilitatẽ meditari: Atque ea quidem nec fortunæ subiacent casibus: nec senio læduntur, nec morbo uitiantur. Sola enim ex omnibus mens, qua duo hæc continentur, & ab aduersis casibus ualentior exoritur: & ab ipsa senectute, qua cætera comminuuntur, ac debilitantur, usum ipsa firmiorem, ac scientiam maiorem acquirit. Iam uero cum bellorum impetus, torrentis more, omnia prosternant, ac diluant, sola nõ possunt bene, ac præclare instituti animi ornamenta conuellere. Præclare itaq; Stilpo Megarensis, cuius cum patriã Macedones diripuissent, quæsissetq; ex eo Rex Demetrius, ecquidnam rerum suarũ amisisset: Græce ille quidem aptius, ac significãtius, sed in hanc ferme sententiam: Bellum, inquit, de uirtute nunquam triumphat. Præclare etiam Socrates, de quo cum Gorgias quæreret, quidnam de Persarum Regis fortuna sentiret: nondum, inquit compertum habeo, quantum in disciplinis, bonisq; artibus profecerit: Quod scilicet non extraneis, & aduentitiis bonis, sed sola uirtute niti felicitatem statueret. Ad quam cum uos Auditores, quasi uitæ hu-

manæ

manæ metam, per doctrinarum curriculum videã
 equis, uirisq: (ut aiunt) contendere, pro mea summa
 in uos beneuolentia, uobis mediufidius magnope
 re gratulor: ac si ad ea, in quibus estis, studia, alacri-
 ter, & perseueranter incubueritis, bene & fœliciter
 uobis, patriæ & parentibus euenturum spõdeo. Sed
 enim cum in his ipsis studiis capessendis, propter iu-
 dicatorum uarietatem, ac dissimilitudinem, in diuer-
 sas plerunq: animi iuuenum sententias distrahãtur,
 qua nam ego uobis uia ad dicendi cognoscendique
 laudem maturandum censeam? Hic cum uos uni-
 uersos non posse intelligam, una, & eadem lege alli-
 gari: Diuidam sententiam meam, Describamq: to-
 tum istum ordinem uestrum in duas classes: ac cum
 earum utriusque, separatim, suis aptum rationibus cõ-
 siliium dederò, ad sua utrosque (uti spero) munia o-
 beunda alacres, & paratos dimittam. Nam si liceret
 Auditores, ex sua cuique uoluntate, ac iudicio pen-
 dere, ac posset suis quisque (ut inquit Poeta) uitam
 auspiciis ducere, Vnam ego nossem, ac monstrarem
 omnibus communem, ac nisi me animus fallit, ad a-
 nimi bene, & præclare à Natura informati uitã, mul-
 to accommodatissimam discendi uiam. Nunc uero
 cum alios uestrum intelligam summa uti posse, pe-
 rinde ac uelint, uiuendi libertate ac facultate: Aliis
 siue ad parentum imperia, siue ad ingenii, seu, quod
 plerunq;

plerunq; grauius est, & acerbius, ad rei familiaris tenuitatem consilium accommodandum: vt aut horum vnum dūtaxat, aut vnum, & item alterum, aut nonnunquam omnia, egregiæ voluntatis ardorem restinguant, ac tanquam currentis obiecta repagula retardent: Superiores illos, quibus nihil omnino officit, quo minus quam potissimum velint, & quam velint diu viam insistant, luculentis quidem copiis instruem, & ornabo: neq; tamen illos, quibus multis est difficultatibus ad summam gloriam aditus obstructus, non sua quasi dote subleuabo: cum quo minus quod volunt possunt, eo sint benignius, atq; amantius, vt id quod possunt perficiant, adiuuandi. Quid enim? aut parentum imperia sancta nō habeant, vt scilicet æque è Titanum esse genere, vt qui Magistratibus aduersantur, vt à Platone scriptum est, esse videantur? aut naturæ & fortunæ refragentur? At quid vtraq; in rebus humanis aut imperiosius aut violentius? Qui potest autem esse infelicior conatus, quam vbi ab ipso statim pugnæ initio victoria desperatur? His igitur ego suadeo, vt cum grammaticorum, Rhetorum ac Dialecticorū primis illis rudimentis eousq; fuerint imbuti, vt & sine vitio loqui, ac scribere possint, ac nonnullam perceperint commode differendi, & apte, atq; ornate dicendi facultatem: tunc quodcumq; sibi semel

propofuerint ftudiorum genus, in illo cogitationē,
tempusq; fuum omne confumant: ad alia vero ftu-
dia, nunquam nifi aut colligendi fui, aut maxime ne-
ceffarii auxilii implorandi caufa digrediantur. Qua-
re & ad Poetas illi accedent, cum conceptam è feue-
rioribus, ac magis tetricis, quæ cōfectantur ftudiis,
miferiam volent (vt poeta inquit) animo expuere:
deinde cum modice fuerint ea voluptate perfufi,
quæ ex numerorum concinnitate, & fabellarum fe-
ftiuitate exiftit, ftatim ab illis tanquam à Sirenum il-
lecebris refugiant: neq; quod fapientia genus in eo-
rum fit penetralibus abditum, aut quæ bene bea-
teq; viuendi præcepta figmentorum inuolucris te-
gantur, quicquam putent ad fe pertinere: vt ab afsi-
duo labore, ad eos, tanquam ad pilam, talofue, aut
tefferas, non tanquam ad vitæ magiftros fe contulif-
fe videantur. Neq; tamen fieri poterit, quin vel tan-
tilla eorum cōfuetudine, excitari fe, ac quemadmo-
dum pleetro cientur nerui, fic animi quafi ignicu-
los poetarum afflatu fentiant ventilari: Vnde agi-
liore, vt ita dixerim, fpiritu delibato, ad priftinam
fuorum ftudiorum confuetudinem, non modo no-
uati, fed etiam confirmati redeant. Cum Hiftori-
cis vero agāt velim aliquāto familiarius: atq; iis præ-
cipue, qui fttylo quæ Reges, & Populi gesserint, ita
fuerint perfecuti, vt antiquiffimā incorruptæ veri-
tatis

tatis rationē habuerint. Est enim, si antiquitatis memoria, si hominū, rerū gestarum, locorum, temporum, descriptiones, è veterū monumentis excepta, animo non contineantur, vita omnis nō incondita tantum & rudis: sed plane puerilis, & ad omnes humanarum rerum casus, ita propemodum stupens, vt cui noua sint omnia & inaudita. Ad quoscunque tamen rerum scriptores diuerterint, mature se intra fines suos recipiant: & ad excurrendum sibi non ad commorandum spatium datum putent. Vnum est, quod à susceptis quilibet studiis, non modo alienum existimare non debet: Sed cum omnibus artibus ac disciplinis, actionumq; generibus ita coniunctum est, vt facilius possit spiritus ab animante natura, aut à vita lumen separari: Id vero aliud profecto nihil est, quam dilucide, copiose, grauiter, & ornate dicendi facultas, quam eloquentiam appellamus. Cum enim duas Natura hominum generi maxime peculiare dotes sit elargita: in quantum inest altera intelligendi, ac iudicandi vis, quam rationem nominamus: In altera orationis facultas: Ac earum quidem utraque ad frugem optimam per doctrinam proficiat, an non is naturam debita industria defraudat, Qui cum ad alteram excolendam omninū incubuerit, alteram omnino neglexerit ac pro nihilo habuerit?

An non animaduertunt isti, ex veteribus eos, quos in Dialecticis, quos in Physicis, quos in civili iure, quos deniq; in medendi scientia auctores summos habent, Quorumq; scripta tanquam diuinitus mis-
 sas voces venerantur: ad eam, qua maxime florue-
 runt, rerum amplissimarum prudentiam, factæ, &
 elaboratæ orationis splendorem & elegantiam ad-
 iunxisse? De quo quidē genere iccirco minus mul-
 ta in præsentia dico: Quod sæpe ante hoc ipso in lo-
 co, tam plene, tamq; accurate hanc egi causam: vt
 cum quæ ante dixerim, solitus sim de industria re-
 pudiare, vix hæc pauca, quæ nunc dicerem, ab illis
 diuersa suppeditarint. Ego mehercule Auditores,
 omnem existimo quamuis amplam, & magnificam
 rerum cognitionem, nisi orationis pulchritudine
 commendetur, non imperfectam modo, & mancā,
 sed ieiunam etiam, & insulsam, ac, vt verius dixe-
 rim, obscuram, & infantem merito posse iudicari.
 Quare si me audiant, quos fide, ac beneuolentia
 summa, in hac orationis meæ parte, in maxime ac-
 commodatam ad vitæ suæ rationes, discendi viam
 deducendos suscepi: ex Ciceronis librorum omniū
 frequenti lectione, & crebra, atque apposita ad ea,
 quæ in dictionem aliquando suam cadere posse pu-
 tent, exercitatione, tantum sibi in dicendo facultatis
 comparabunt: vt cum illis fuerit (quod frequen-
 ter con-

ter contingit) aliqua de re differendum, & suis non alienis copiis, quas propter, orationis inopiam sæpissime emendicare coguntur, confidant: & à rerū, de quibus dicent, dignitate orationis forma non longissime recedant. Vnum ad hanc iuuenum classem instruendam restat: quod ne videar eorum festinationi moram iniicere, timide, & diffidenter attingo. Id vero est Græcæ linguæ studium: Quod ut non omnino sibi necessarium, qui iuris prudētiam complexi sunt, concedi velint: non negarint tamen, opinor, ad ea explananda, quæ in suis voluminibus magna ex parte vitiata, & corrupta leguntur, magno sibi adiumento esse posse Græcos eos libros, quæ Paudectæ Græca voce appellantur: In quibus quoniam prisca veterum iuris consultorum auctoritas, & maiestas sanctius multo, quam in latinis commentariis conseruata est, qui ad eas tanquam ad .xv^m. libros se cōtulerunt, vel in legum quasi naufragiis, tanquam ad sacram anchoram confugerunt, sæpe sunt certissima nacti præsidia. Et certe vocū multarum, quæ à Græcis ad nos emanarunt, vim & naturam, de qua sæpissime iuris consulti digladiantur, qui literarum Græcarum nō sit expertus, facillime possit ex ipsius linguæ græcæ primordiis elicere. Quanto vero ea res paucis quibusdam, cum Italis, tum exteris hominibus honori fuerit: licet ex eorum voluminibus,

luminibus, qui in manibus sunt, iudicare. Verum ut hunc laborem nostris iuuenibus, qui longe diuersam iuris ciuilis cognoscendi uiam ingressi sunt, ac purissimis sæpe fontibus relictis turbidos riuulos confectantur, condonemus: Iam Philosophorum, & Medicorum cætus, quonam sibi ore à Græcis literis immunitatem postulet? cum ipsimet scientiam suam, aut certio rem, & constantio rem, aut certe purio rem, & magis perspicuam ex ipso, unde in minus latinas (vt leuissime dicam) literas defluxit, capite accersi posse fateantur. Quorum è numero nonnulli ea auctoritate, & doctrina viri, quantam sine Græcis literis adipisci potuerunt, facile quid hoc toto de genere sentiant, declararunt: cum ex iis quidam iam grâdes natu, Græcas literas didicerint: Liberos alii suos Græcis in primis literis erudiendos, & imbuendos curent. Verum cum iam satis eos, quorū est certis finibus studiorum cursus definitus, pro animi mei sententia ornari: Dum ad eos, quorum studia non aliis, quam quibus humani ingenii uis, & acumen, terminis circumscribuntur, præclaram, & luculentam ornamentorum copiam congero: & ipsi grato animo sententiam meam accipiant: ac reliqui ad alios deferri, quæ ipsi in medio relinquere coacti fuerint, non moleste ferentes, se cū illis benignos, tum mihi in reliquis orationis meæ partibus audien-

dis,

dis, æquos & moderatos præbeant. Adeste igitur iam, quos & cœlestis ille præstantis ingenii vigor, & æquissima parentum indulgentia ad laudē excitat: quorumq; progressus fortunæ lenitas secundissima aura prosequitur, ac dum ad veræ, solidæq; gloriæ spatia, à quibus aduersissimi tum communium, tū meorum me temporum casus auerterunt: vos fidelissime, atq; amantissime deduco: sedulitatem meā, attentione, silentioq; vestro adiuuate. Ante omnia, huius, quod inchoo operis fundamētum mihi iactū velim: quoniā hos multiplici rerum cognitione instructos, atq; ornatos volo: Ne nimis magnum illis onus videar imponere, Quæ sciri cognosq; possint omnia, ea naturam omnium hominū intelligentiæ subiecisse, eadem vero esse, quæ semper fuerūt: Et si semper ante, omnes omnia cognouerūt: & nūc posse omnes omnia cognoscere, & quæ singuli ante inuestigando, & explorando consequi potuerūt: eadem nunc singulos, & indagare, & sciētia posse, atq; animo cōprehendere. Vt enim quæ orbis terræ partes habitari, coliq; possunt, ab incolis suis tenentur & quæ habitari possunt, oēs ab omnibus: neq; plus vnquā suo corpore singuli, quā nunc loci occuparūt: Sic propemodū quod aut mente, aut sensu percipi potest, id percipi potest ab vniuersis: Et quod vnus aliquando sit intelligendo mens, consecuta,

nihil

nihil certe prohibet, quin idem ab eorum, qui nūc viuunt, aliquo percipi & inteligi possit. Magna hæc, & late patens quæstio: Verum si id mihi dari, vt Geometra solent postulanti, concedatur, ne scilicet argumentando, quod est mihi temporis aliò conferendum, in prima huius loci ingressione consumam: agā & ipse liberaliter, & in reliquis æquior ero multo, quam vt ab iis, qui sententiæ meæ forte repugnent, pro summo iure meo mihi putem omnia obtinenda. Si potest igitur ex his, qui nūc sunt, aliquis, tantundem intelligendo consequi, quātum è veteribus vel Græcis, vel Latinis scierit, qui scisse plurimum iudicetur: Poterit certe ex hoc meo Iu uenum delectu, vnusquisq; ad eam, quam & animo continuerunt, & literarum illustribus monumentis testatam reliquerunt, doctrinarum illa lumina Plato, Aristoteles, M. Tullius Cicero, M. Terentius Varro, scientiam, & eloquentiam aspirare. Sed non esse dicat quis nostræ ætatis ingenia cum Veterum ingenii conferenda: mihi certe probari nunquam potuit: cum in rerū natura ita ingeniorum, vti cæterarum rerum, nūquam esse desinant exemplaria: ex illis ætate nostra non gemina, & simillima illorum ingenii exempla posse exprimi, atq; informari: neq; vero ego, qui tardiore sint animi motu insti tuo: Verum nihil nunc volo, nisi quod sine pugna possim

posint obtinere. Sint igitur nostrorum hominum vel acutissimorum ingenia, multo quam illorum fuerunt, leuiora, atq: infirmiora. Illud etiam vel nemine postulante do: Scientias nonnullas, vnde sibi illi ad perfectam cognitionem gradum struebant: vt Arithmeticam, Musicam, ipsam etiam aliqua ex parte Geometriam exoleuisse. Quid igitur? quid vires possint, facultatesq: nostræ, ætatis nostræ (vt ita dicam) pede, ac modulo metiamur: Veterum vero gloriam fateamur esse multo sublimiorem, quã vt eam cogitando, ne dum certando consequi possimus. Eximendi itaq: aliquot nobis ex omni doctorum, & eloquentum numero, qui aut nunc sunt, aut proximo superiore seculo fuere: ad quorû præstantiam nostra contendat æmulatio. Non petam ab iis, qui nunc viuunt, exempla, non quo non possit, eorum vni & alteri hic honos merito haberi: sed quod eorum, qui è vita decesserunt, sublata obtreccatione, laus multo est illustrior, & fauorabilior. Floruerunt Patrum memoria Græci homines duo, scientiarum varietate, amplitudine, grauitate, ac simul vtriusq: orationis vbertate: Theodorus Gaza, & Bessarion Nicænus: nobis vero pueris, ac pene infantibus Latini sex, omnibus ingenii, doctrinæ, & elegantix ornamentis præstiterunt: Marsilius Ficinus, Hermolaus Barbarus, Picus Mirandula, Iouia-

nus Pontanus, Hieronymus Donatus, Angelus Politianus. Quid iam impedit? Quid prohibet, quominus quantos eorum singuli in doctrinarum omni genere processus fecerint, eodem mea hæc, quã nunc instruo, lectissimorum Iuuenum classis possit euadere? At illi ita scientiarum omnem orbem perlustrarunt, ut cum in maximarum, & ab hominũ sensibus remotissimarum rerum disputationibus dominarentur; eorum etiam, quæ leuioris operæ esse videantur, studiorum, tanquam propriam, aut certe cum paucis communem possessionem retinerent: Et quæ illis non defuerunt, quæ nobis nõ suppeditent discendi adiumenta? Illis, de Latinis iam loquor) aut in Græciam fuit ad Græcarum literarum magistros nauigandum, aut è Græcia à quibus eas discerent, magnis inuitati, & conducti præmiis arcescendi. Nobiscum vero iam pridem, è suis profugæ sedibus Græcæ literæ habitant. Illi veterum monimēta è latebris, carie, & situ eruerūt, atq; adeo ex ipsis sepulchris magna impensa, & labore excitant. Nobis licet luculentas librorum copias minore fere negotio, ac precio, quam fictilium, aut vitreorum suppellectilem comparare. At illi in omnibus, ad quas animum adiecerunt disciplinas, doctores nacti sunt optimos: At certe non meliores, quam quibus nobis liceat uti, si interdum non grauemur

uemur & diligenter eos, vbi vbi sint, exquirere, & inuentos officiis, atq; obseruantia, & nostra etiam nobis liberalitate deuinciamus: neq; eorum peruersissimam imitemur consuetudinem, qui cum magna mercede conductos adhibeant, à quibus aut canes ad venādum, aut aues ad aucupia, aut equos ad cursum institui velint: Iam non hominum dignitatem, sed pecuniæ compendium secuti, aut se, aut liberos suos contemptissimis, atq; indoctissimis hominibus erudiendos tradunt. Verum vt ad illud, vnde huc digressus sum, redeam, si potest horum, qui nunc sunt, Adolescentum, quibus & egregia ingenii indoles, & fortunæ, ac parentum obtemperat obsequia, ad eandem quilibet scientiarum metam euadere, è qua sibi superioris proximæ ætatis homines, quos ante nominaui, palmam petendam putarunt, videri profecto nō debeo, cuiquam nimis magnum onus imponere, si cum statuero iisdem institutum, & expolitum disciplinis esse oportere, per quas Heros ille Picus Mirandula, cum ætatis annū nondum tricesimum secundum impleisset, nomen suum ad certissimam immortalitatis spem propagauit. Atqui ille non Latina duntaxat, & Græca, qua æque est familiariter vsus, ac Latina, linguā contentus, Iudæorum etiam, Arabum, & Assyriorum linguas tanquam Græcam calluit. Sed licebit per me

hanc linguarum varietatem, qui volet, nihil ad scientiarum summam pertinere putet: modo ut quantum hinc detraxerit, tantum ad latinæ linguæ cultū, & expolitionem adiciat. Sic igitur statuo: sic definitio: qui ex hoc iuuenum numero (satis est de quibus loquor declaratum) mature discere cœperit: Qui ad discendum eximiam voluntatem attulerit, studium & ardorem quendam amoris, sine quo ne in leuisissimis quidem rebus, quod expetet, quisquā assequetur: qui deniq; certo, constantiq; ordine disciplinarum quasi spatia institerit, posse cum Pici doctrinam assequi, eloquentiam superare: Et vestrum quidem nemini suam discendi tempestiuitatem video efluxisse. Quod vero in voluntate, & studio positum est: Ego mediusfidius ab initio, nō modo non eos, qui à liberalibus studiis, atq; ab omnī humanitate adhorrent: Sed ne eos quidem, qui eius, quæ à literarum studiis expetitur, gloriæ, admirabili quadam cupiditate non flagrarent, consilio, iudicioq; meo iuandos suscepi. Reliquum igitur est, ut de studiorum vestrorum ordine, & ratione carptim pauca, & breuiter exponam. Verum quod diei tempus est, non poterit hic meus, quo à me deducitur peruenire. Consultius itaq; fuerit, & ad cōmodi vestri rationem magis appositum, si crastino die hac ipsa hora, in propositam viam reductum,
ad cur-

ad curriculum eum sui calcem fuero profecutus. Vos vero Auditores ornatissimi, si molestum vobis non duxeritis, orationis meæ reliquum auscultare, spero hercule futurum, vt humanitatis, diligentia, atque officii vestri nihil pœniteat.

ROMVLI AMASAEI DE RATIONE

ET ORDINE STVDIORVM SCHOLA.II.

ETVS est Græcorum illud Audito-
res, ab Amore, vel rudem, & à Musis
V etiam alienum musicam doceri: Et
Amorem quidem Plato rerum om-
nium susceptorem appellauit: quip-
pe qui & timidum fidentem, & infantem disertum,
& ignauum solertem possit efficere. Quæ si Amo-
ris maxime propria vis est, mirari certe non debe-
tis, me, qui vestrum omnium amore prope incredi-
bili iam tot annos ardeo, eius quasi aculeis incitatû,
in hac, quæ mihi de studiorum vestrorum ratione,
instituta est, oratione, de maximis, & grauissimis di-
sciplinis agere non dubitasse. De quibus si quæ di-
xero, neq; à suscepta re, neq; à vestris sensibus ab-
horruerint: & vestris ingeniis, vestrisq; studiis aptis-
sima fuerint, omnem facile patior meo in vos exi-
mio, & perpetuo amorî laudem attribui. Sin vero
quid

quid vobis minus probatum fuerit, omnes oratos, atq; etiã exoratos velim, vt meum bene de se mendi studium non aspernentur. Eam vero, quam idem ille Amor spiritu quasi suo mihi afflarit fiduciam, & alacritatem boni æquiq; consulant: neque eam ab arrogantia, qua nihil duco esse in vita odiosius, sed à suã laudis flagrantissima quadam cupiditate profectam interpretentur. Sed ad eum iam, cuius gratia mihi hodiernæ susceptæ sunt partes, instituendum nostra redeat oratio: Vos eam nihil minus aut attente, aut benigne, quam hesternò die fecistis, auscultate. Principio meus hic Puer, qui me duce, & auspice, in doctrinæ, & eloquentiæ curriculum ingreditur, neq; simul omnia, neq; præpostere quicquam discat. Nam & multarum in vnum confusæ rerum formæ, non aliter quam plura opposita luminibus corpora, humanæ intelligentiæ lumen obumbrant: ac quemadmodum epularum congesta varietas, intestinum humani corporis calorem oppugnat, & sanguinem vitiat: Sic propemodum rerum ille aceruus multarum, mentem opprimens, iudicium conturbans, nullam finit satis distinctam, & expressam rei cuiusquam notionem animo adhærescere. Iam vero qui quod suo demum tempore debuit, præpropere discere conatur: idem prope agit, ac si scandere altius, quam humani corporis grauitas,

grauitas sinat, sine vilo gradu postulet: ac sæpe ut qui ad summos principes aditu non impetrato accedere conati sunt, ipse à Musarū recessibus quasi ad ianitores repellitur. Stet igitur illud primum, ut parentem optimam, ac prudentissimam opificem rerum omnium naturam imitemur: Quæ neq; simul omnia, sed separatim fecit singula: ut in animalibus Cor, spinam, cerebrū: partis deinceps, ac membra reliqua: In plantis radices, fibras, truncum, corticem, ramos, frondes: Neq; secūdem ante aggressa est, quam primum quidque absoluerit. Singula fiunt multa, quæ coalescunt, & augentur simul, ac mutuo se deinde nisu alunt, & tuētur: Sic perceptæ singillatim disciplinæ, orbem suum vniuersæ mutuis adminiculis continent: Ita ut singulæ per se inchoari & informari possint: non ante tamen absoluantur, & expoliantur, quam in vnum, & eundem cœtum conuenerint, & conspirauerint vniuersæ. In singulis enim quam multa nota esse non possunt, cui notæ non sint, aut pleræq; aut omnes. Duo tamen sunt, quæ eodem tempore percepta, non modo discentis animum non fatigant, sed alterum alterius auxilio, supra quam dici possit, erigitur, & subleuatur: Ea vero sunt Latina, Græcaq; lingua: quarum alteram aut coniungi, aut certe alteri subiungi ita in discēdo velim, ut læua solet in opere dexterae succur-

succurrere. In omnibus enim disciplinis, cum defecerint latinorum riui, è Græcorum licebit fontibus, quantum ad discendum sitim explendam sat sit, haurire: Et quidquid à latinis didicerimus, id in Græcis agnitum expressius eminebit, & ad memoriam erit firmitus, ac diuturnius. Has cum ratas & sanctas leges habuerit: primum se Grammaticorū mysteriis initiandum tradat: a quibus cum simplicium vocum vim, & potestatem, atq; omnes mutationum, ac translationum formas, varias illas quidem, & multiplices acceperit, ac plane didicerit: quid cōuenientia, quid dissimilitudo, quid loquendi vsus in dictionis serie, & contextu vel admittat, vel reiiciat, atq; ut vno verbo complectar omnia, linguæ, calamiq; qui linguæ interpres est, offensiones omnes, illorum monitis effugerit, ac latini sermonis integritatem, & sanitatem omnem, in Terentii, ac Ciceronis in primis, deinde etiam Virgilio libris, tanquam in speculo, iisdem magistris omnia denudantibus, & enucleantibus, inspexerit: Ab illis tamen ne discesserit, priusquam Poetarum patriam quasi linguam, neq; communem omnino cū cæteris dicendi vsus, eorundem argumenta, ac veluti historias, fabulas, consilia, dignitates, numeros, & ornamenta cognouerit: & optimorum etiā quorumq; lectissimos versus memoriæ commendarit:

Quin,

Quin, & imitando, atq: se exercendo aliquam ab illis similitudinem arripuerit. Hinc enim & solutam orationem quasi neruis quibusdam astringet, & pleniore veluti spiritu impellet: & erit in promptu, quæ frequētissima est in doctissimorum hominum libris ad fabulas allusio, atque è re nata suppetent, quæ Platonis, Aristotelis, Ciceronis exemplo, aut sermoni, aut scriptis, tanquam oraculorum testimonia inserat carmina. Vbi vero Poetarum uireta, saltusque peragrarit, tum iisdem ducibus præeuntibus omnem rerum gestarum, & ueteris memoriæ ordinem cognoscat: Cognoscat regna omnia, & Imperia, ex Illustrum cum Græcorum, tum Latinorum scriptorum grauisimis monumentis: Vnde dictorum, factorumq: sibi reponat exempla, magno certe vsui futura, vel ad vitam instituendam, vel ad quærendam orationi auctoritatem & fidem. Cōprehendi in hac parte velim, quæ de terrarum situ, & descriptione, quæ de castrensi, ac militari disciplina, de ædificandi ratione, de agrorum etiam cultu, literis mandata fuere. Neq: enim hunc, quem tã liberaliter eductum, atq: educatum cupio, vlla in re patior, quantum in me est, rudem, aut ignarum videri. Et quoniam quæ Rhetorum olim partes fuerunt, iam Grammatici sustinent, nihil erit, quod idem Doctor dubitet, firmum iam, &

suis nitentem viribus adolescentem, quasi manu
 præhensum ad Oratorum vestibula, atq: ipsa etiam
 atria deducere: Modo vt cum locos et omnes con-
 ciliandi, impellendi, probandi patefecerit, atq: om-
 nem exposuerit, in quouis causarum genere exor-
 diendi, narrandi, confirmandi, & concludendi ra-
 tionem: tum grauitatis, tenuitatis, ac veluti cuius-
 dam in dicendo temperationis formas monstrarit:
 perspicuitatis, exornationis, dignitatis lumina, & in
 signia omnia notarit: Atq: ipsas planè Rhetorum
 arculas recluserit: moneat illum multa, quæ primis
 quasi lineis notata perceperit, clariora, & expressio-
 ra cogniturum, cum in Dialecticorum, & Philoso-
 phorum Scholis cõsederit: Cum Rhetorica ita Dia-
 lecticæ, addo etiam Philosophiæ, è regione respon-
 deat: vt Dialectica cõpressa, & quasi coarctata Rhe-
 torica, Rhetorica fusa, & late patens Dialectica, &
 Philosophia nuda, & inornata, ac sæpe etiam muta
 Eloquentia. Eloquentia diserta, & compta Philoso-
 phia rectè appellari possint. Et certe iam ante di-
 ctum est, esse in singulis scientiis, vt in clementis,
 primordia, in omnium complexu, tanquam in ipsa
 mundi compage expolitionem. Sed quò nam lon-
 gius, Grammatici iam ne dicam, an Rhetoris pro-
 gredietur solertia? Volo ne Adolescenti suo vllum
 det vacuū à dicendi exercitationibus diem: Scripta
 eius

cuius ad Ciceronis in primis, si soluta fuerit oratio, si versus, ad Virgilio, aut eorum, quorum magis aut argumentis, aut numeris capiatur, modo optimorum exemplar, & quasi normam exigat. Aliquid non nunquam, quod è Græcis vertat, proponat: ac sententiam in eo genere, ac quosdam orationis tanquã habitus, & figuras retinendas, verba ponderanda, non numeranda doceat. Eius epistolam, quæ est his temporibus aptissima exercitatio, factam (vt ita dicam) & tectam ab omni reprehensionis periculo præstet. Iam vero modo subita, & fortuita oratione, modo cogitata, & commentata interpretãtem, laudantem, vituperantem, obiurgantem, monentem, consolantem, de vniuerso genere in vtranquẽ partem differentem, miserantem, querentem, indignantem audiat: Vocem, gestum, vultum, motusq: omnes corporis animaduertat. Age vero cum hic discipulum suum preceptor, iam altius euolaturum è sinu suo dimittet, quid monebit? quid illum memoria tenere iubebit? Primum, vt quod succisui temporis à reliquis studiis suppeditarit, iis, quas Paulo ante significauimus, exercitationibus imperiatur, atq: eas etiam assumat, quas noua deinceps studia suggerent: Quo neq: ciuiles causas, neq: vllã quouis de genere disputationem reformidet, cum in omnem fuerit partem paratus, ac meditatus.

Deinde vt, cum multa in posterum (quippe qui iam sine cortice nare possit) suo sit per se studio lecturus, optimos tum dicendi, tum intelligendi auctores, quibus familiariter vtatur, sibi deligat: ne, vt vita prauorum consuetudine corrumpitur, sic aut scientia, aut oratio deteriorum scriptorum lectione vitietur. Permittat ei tamen, vt quod optimi forte non dixerint: ab iis, qui primi post illos censeantur, siue id ad cognoscendum, siue ad linguæ vsus pertineat, mutuetur: ad eos tamen tantum, vt aliquando diuertat: cum probatissimis quibusque habitet, & commoretur. Tertium illud fuerit, vt lectionis sibi suæ commentarios conficiat: aut potius, quo bonas horas interea ipse maiore cum spe aliò conferat, à quoquam comite studiorum, aut librario sibi suo conficiendos curet: & in eos referat quæ magni interesse putet, si ex animo effugerint, posse reuocari: Res in primis, verba etiam quædam ac dicendi formas: Ita tamen, vt cogitationū potius suarum inde subsidia petat, quam sibi quo quid modo dicat, in illis præscriptum esse velit. Eam enim esse rectam, & grauem in dicendo antiquorum imitationem, vt quemadmodum illi dixerint, non eadem, quæ illi dixerint, nobis dicenda putemus: Nam sicuti mella apes è tam multis floribus ita conficiunt, vt longe aliud illa, quam flores esse videantur: Atq; vt
in ani-

in animantium corporibus succus, & sanguis aliam longe speciem præferunt, quam illa vnde emanarunt ciborum genera: sic esse à veteribus dicendi formulam sumendam: vt nostrum tamen esse, quicquid ex ea fuerit expressum, videatur: Quæ vltro se se ostendunt, & offerunt, dignitatem, & grauitatem habere, quæ curiosius quærantur, inanem redolere, & pene puerilem elocutionem. His itaq: memoriæ, vel, vt Plato voluit, obliuionis potius remediis vtendum: non vt recte dicat, quod ex assidua dicēdi cōsuetudine multo facilius consequetur: Sed vt quod minus confidet recte dictum, id tanquam ad perpendiculum, aut ad amussim exigat: Videndum tamen esse, ne aduentitiis hisce fretus auxiliis, mentis, vt ita dixerim, custodias remittat: Tutius vero esse omnia in animi Thesauro, quam in fluxa, & caduca materia habere consignata. Hæc prudens, & fidelis Præceptor à se digredientem Iuuenem moneat. Nos vero illum Grammaticorum, Poetarum, Historicorum, & Oratorum diuitis acuminatissime ornatum, atq: honestatum, ad alios iam Magistros vadentem cum plausu, atq: optimis hominibus prosequamur. Et quoniam eum, cum satis multos peragrauerit scientiarum fines, & regiones, in Philosophiæ volumus gremio conualescere: ad eam nimirum fuerit via munienda. Illud igitur ei veniat in mentem,

mentem, Platonem scientiæ, & eloquentiæ Antistitem summum, Academiæ foribus in scribendum curasse, ne quis intraret Geometriæ experts: Vt sibi sciat, aut ad Philosophiam accedendum non esse, aut iis disciplinis aliquid operæ, & temporis impendendum, quas ii docent, qui Mathematici vocantur. Omitto enim, quod quæ ab illis de punctis, lineis, magnitudine, interuallis, planis solidisque corporibus, deq: omni figurarum forma, earumq: inter ipsas disfidio, aut conuenientia subtilissime differuntur, & perspicue demonstrantur: Tum quæ de numerorum omni descriptione, nexu, & quasi iunctura: Addo quæ de ortu, obituq: & fixarum, & errantium Stellarum, deq: Cœli motu, & conuersione: ac postremo de sonis, modis, numeris, omniq: uocum consensu: Omitto, inquam, quod hæc omnia, quæ sunt ab eruditissimis hominibus acutissime disputata, ipsa rerum subtilitate, & obscuritate ingenium acuunt, & ad contemplandi studium excitant. Taceo quod Græci humanitatis, ac liberalis institutionis bonam hanc, & magnam, atq: adeo principem partem esse uoluerint: Vt merito Aristippus, cum naufragio eiectus Geometricas figuras in litore conspexisset, dixisse uideatur, Bene speremus, Socii: hominum uestigia uideo. Taceo etiam quod per has disciplinas hominum mens intueri assuecit, & quæ
 sensi-

sensibus percipi possunt, quatenus quæ demōstranda suscipiunt, cum materia aliqua coniuncta sunt: & quæ sola possumus cogitatione consequi, quod earum omnis descriptio vt nulli adhæserit materiæ, per se considerari potest, Taceo postremo, quod hinc sumptis certissimis rationibus, & quæ dissidēt in animis nostris componi, & eorum concitatiores motus sedari, aut languentes incitari possunt. Hæc omnia missa facio: ne dum quæ ab aliis copiose de toto hoc genere disputata colligo, vulgarem potius, & omnibus expositam cognitionem iactare, quam ex sententia, iudicioq; meo rectissimum discendi iter monstrare videar voluisse. Quis vero in Aristotelis, & Platonis diuinis illis vigiliis, ad quas ei, quem instituo, adolescenti, maturādum censeo: quis vnquam in illis sine Mathematicorum disciplinis versabitur? cui non vt in Labyrintho sine Ariadnæ filo, aut in medio Oceano, erepto Poli conspectu, errandum perpetuo non sit, & fluctuandum. Quare hic sibi meus persuasum habeat: non ante fore cuiquam satis aperta & expedita Academiæ, & Lycei spatia, quam eo fuerit à Mathematicis intromissus. Viderit tamen ne eorum blanditiis delinitus, ad ampliora grauioraq; studia pergere desinat. Est enim apud Platonem: hæc, de quibus nunc loquimur, disciplinas, quanuis propter socordiam, &

impe-

imperitiam negligantur, sua tamen pulchritudine vel inuitos homines, qui propius accesserint, detinere. Verum cum ab his iuuenis meus auxilium impetrarit, ad Dialecticos mox alacrior, & fidentior abeat. Sed ad quos nam cum Dialecticos dimittam? ad Chrysippum ne, aut Zenonem, aut tam multos e Stoicorum familia, a quibus hæc primum inuestigata, & literis prodita esse dicuntur? At illi quidem tot ante seculis euanuerunt: neque si nunc reuiuiscerent, quæ fuit in differendo obscuritas, satis intelligerentur: aut eorum certe morositas, & iciuitas, præ Aristotelis grauitate, & copia contemneretur. An ad Semilatinos nescio quos, aut? Dic meliora. Ambages ego quenquam, & nugas iubeam consecrari? & dediscenda discere? Ad ipsum volo, ad ipsum adeat omnium ingeniorum, omnium doctrinarum instar Aristotelem: & Græcorum eius interpretum auxilio, ex eius libris, qui de hoc genere, ne scias acute ne magis, an breuiter, & eleganter scripti sint: cognoscat primum ad quæ singulæ voces, quæ in dictionem cadere possint, sint tanquam capita referenda. Deinde quam connexæ, & copulatæ ad animi sensa exprimenda vim habeant. Tum cum iam ex illis certæ, & suis circūscriptæ finibus extiterint, aut ad affirmandum, aut ad negandum destinatæ enūciationes: Quid ex illis possit colligere, & quasi ratio-

ratiocinari, & quæ sua sit omnibus colligendi mo-
 dis constructio, & veluti figura: Ad hæc è quibus
 quæstionum summis generibus, & veluti perenni-
 bus fontibus, omne probabile ducatur inuentum;
 Iam vero quibus positis, quid aut necessario, aut
 probabiliter consequatur: Postremo quæ sit in al-
 tercationibus cauillatorum captiones refellendi ra-
 tio. Hæc cum acceperit, atq; in his fuerit disputa-
 tionibus multum, studioseq; volutatus, tum sciat iã
 se (vt verba Ciceronis vsurpem) rem definiendo
 explicare, in partes tribuere, consequentia cernere,
 repugnantia videre, ambigua distinguere posse:
 Tenere vero omnem sine villo errore inueniendi,
 ac quæ vera, quæ item falsa sint, iudicandi viam:
 Vnde iam magna ex parte, nube discussa, vt inquit
 Poeta, quæ obducta tuenti mortales hebetat visus:
 quæq; humida circum caligat: recta possit, atq; om-
 ni impedimento amoto, ad veri, summiq; boni co-
 gnitionem contendere. Sed ad eam iam perueni-
 tum est bonarum omnium artium, ac scientiarum
 parentem, vitæ magistram, veritatis ducem, virtu-
 tum altricem: Qua nihil & ad animi motus rationi
 parum obtemperantes compescendos, & ad homi-
 num societatem tuendam, ac Ciuitates regendas, &
 gubernandas, ad conciliandum deniq; Dis ipsis ho-
 minem, est Mortalibus aut vtilius, aut melius, aut

Z praesta-

præstabilius à Dis immortalibus donatum, quam Græco nomine φιλοσοφία, Latino modo virtutem, modo sapientiam, modo etiam, quia hominem à peccatum vita longissime disiungit, humanitatem dicimus. In huius familiaritatem tam multis, tamque liberalibus, & ingenuis artibus excultus iuuenis, iam receptus: & ab Aristotele primum, deinde Platone, quibus apud eam nemo vnquam fuit gratiosior, non vulgarem in modum cōmendatus, eū eius arcanis consiliis interesse cœperit: Spectabit occultas & inuolutas à Natura rerum causas: quæ vis materiam omnem, & quæquid ex ea efficitur, & quasi informatur, contineat: quam variæ ex ea, & multiformes expressæ fuerint qualitates: Vnde illa corpora extiterint, quæ elementa appellamus: Quæ principes, quæque aduentitiæ dicantur esse causæ: & quæ diuinæ mentis, vel efficientis naturæ: quæ fortunæ, & casus, ad res impellendas vis: Vt possint corpora omnia in finite diuidi, & secari: nec minus ea ipsa in quibus mouentur interualla: quæ motuum sint, mutationū, & quietis vicissitudines: Esse vero præter quatuor illa corpora, quintum quoddam genus: Vnde sunt astra, mentesque singulares: quæque vniuersi sunt & simplicia, atque ea tum caduca, tum sempiterna. Ad hæc cum vita spirituque carentium omnium naturā, & formam omnem perspexerit: animantium corpo-

rum

rum natales, interitus, partes, motus, sensus, progressus, affectiones varias, quæq; huic generi ad vitam tuendam natura communis parens tribuit, intuebitur. Inde ad humani animi habitum omnem, rationis in eo iustum, ac legitimum imperium, Iræ, & cupiditatis insolentem dominatum, exteriorum cum interioribus sensibus consensum, mentis aciem intendet. Iam vero quanta cum voluptate earum rerum causas deprehendet, ex quibus indocta multitudo tam sæpe & admiratione afficitur, & terroribus completur: Quæ vis fulmina, & tonitrua impelat: inusitatos ignes accendat: arcum tam variis coloribus distinguat: vëtorum prælia concitet: terram cōcutiat: aut aquis terras aperiat, aut perpetuos terrarum tractus aquis obruat: ac cum ab iis, quæ infra lunæ Globum sunt densa, & cōcreta, ad ea animum referet, ad quæ cum sensum omnem effugiant, vix mentis potest, & eius non nisi purissimæ, & acutissimæ obtutus collimare, vt itelligat, elaborabit, è qua summa, & eminentissima causa, causarum omnium series pendeat: & è solò ne diuinæ mentis nutu, an vero è primis, in quæ illa intueretur exemplaribus facta omnia sint, & informata: atque vt ipso semper quiescente, circa opificem, & conditorem omnia moueantur: Iam vero cum satis diu longe fuerit à domo peregrinatus, cogitationem totam ad suum

ipsius orbem, exiguum magni mundi simulachrum,
 reuocabit: Ductaq; , quantum hominum conditio
 patitur, à diuina prouidentia similitudine, eorum,
 quos ante nominaui, nostri etiam Ciceronis aucto-
 ritate subnifus, vt imperum omnem in rationis offi-
 cio contineat, operam dabit, agēdo semper aliquid
 cum dignitate, & decore: prudentiæ, verecundiæ,
 æquitatis, religionis, pietatis muneribus fungetur:
 Externas omnes res despiciet: nihil nisi quod hone-
 stum, & decorum sit, in bonis ducet: arduas, & peri-
 culorum plenissimas res honestatis, & vtilitatis cau-
 sa suscipiet: Nulli homini, nullis rerum casibus,
 nullis fortunæ minis succumbet. Cumq; se paren-
 tibus, liberis, amicis, ciuibus, cunctæ deniq; homi-
 num societati genitum meminerit, neq; in familia
 sua moderanda, neq; in publicis, aut priuatis causis
 agendis, neq; in legibus ferendis, neq; in iure dicen-
 do, nec in belli, pacisq; artibus colendis, studium vl-
 lo tempore, operamue suam desyderari sinet. Et
 quid ab hoc iam viro abesse poterit: qui suo maxi-
 me proprio pastu animum aluerit, suis veris, & im-
 mortalibus ornamentis decorauerit: Quin rerum
 omnium expetendarum cōpos, in summa animi
 tranquillitate vitam degat beatissimam? Et cum vir
 tutis perfectæ perfecto functus munere, è vita non
 sanè exierit, sed quasi vinculis leuatus, atq; è custodia
 corporis

corporis emissus, in æternam, ac planè suam domū remigrarit: apud posteros locū disissimam relinquit, & sempiternam nominis sui memoriam? At enim ex hoc auditorum numero non pauci, cum tam amplam me huic iuuentum classi, & ad caste, & ornate dicendum, & ad rectè intelligendum, ac præclare, & cum laude agendum, materiam subiecisse attenderint, existimabunt fortasse multo vitam esse hominum breuiorem, quam ut ad hoc studiorum curriculum conficiendum, suppetere ætas possit: Ac nihil magis esse metuendum, quam ne qui hanc discēdi viam tenere cœperit, in medio cursu, vel paulum etiā prouectus (quod multis accidit) fati sui impetu opprimatur. Est quidem vita nostrum omnium varijs obiecta casibus: Neque tam celeriter quidquam, aut tam parui negotii ordiari, cuius tibi finem possit hominum quisquam præstare. Illud vero ipse videor posse affirmare: si quidquid est in studiis, omniq; veterum lectione superuacanti remoueatur, & quasi amputetur: de hac Iuuentū manu quemuis celerius multo quæ exposui, studiorū spatia decursurum: quam è sua voluminum innumerabili prope turba, qui vni se tantum, diuersa tamen ratione, aut scientiæ, aut studio eodem tempore didicerint, quod sibi putauerint vsui fore, desūperint. Neque enim celerius quis è multis, & ipsa siccitate arentibus

arentibus riuus, quam è paucis & plenissimis fontibus aquam hauriet. Quare vt addat hic meus, quo discat bonam corporis valetudinem, aut tueri, aut restituere, ad lectionem suam, Galeni, Hippocratis, Dioscoridis, Pauli, Aetii, & Oribasii, Celsi etiam nostri libros: Assumat ad dicendi copiam, & doctrinae grauitatem veteres omnes Iurisconsultos: & quae nullo pacto praetermittenda censeo, veterum, nouarumque legum, quibus religionis nostrae sanctitas continetur, sacrosancta volumina, & Sacrarum literarum Auctores aliquot: Vt pari sint studio, meus tamen hic, cum metam ipse contigerit, in cursu illum anhelantem respiciet. Quod ne inanem quendam esse cogitationem putemus, vt multos, quos ipse noui, omittam: non ne Picus ille Mirandula, cuius hodie no die maxime nitor exemplo, planum omnino fecit, nihil esse tam abditum, & reclusum, nihil tam fuscum, & multiplex, quod quam celerrime scientia comprehendere non possis: modo vt tantum, quantum opus est, & quo maxime opus est ordine discas: Is enim & diuinis scriptis suis, & sententiis nongentis, quas è mediis scientiarum omnium penetralibus erutas & proposuit, & in magno hominum conuentu, Romae, vno & altero antequam è vita decederet anno, contra ea, quae dicerentur, defendit, facile testificatus est, nihil, aut in humanis, aut in diuinis rebus cognosci

cognosci posse, quod ipse indagatum, exploratum, perspectum, & cognitum non haberet. Neq: vero audiendi sunt, qui magna & assidua in studiis animi contentione vitam atteri, mortem ante præscriptū à Natura diem prouocari dicunt. Quasi vero quæ Picum rapuit anno ætatis trigesimo secundo imatura, & acerba Mors, ea è medio indoctorum grege multos, vel multis annis celerius absumere non possit: aut quasi indignæ libero homine corporis voluptates, non frequentius multo, quam rectissimarum artium studia, vitæ periculum afferant: Aut quæ vel fatis longa, vel longissima etiam ineruditis vita contigerit, Doctrina, & ingenio abundantissimis, ac plane diuinis hominibus defuerit: Pythagoræ, Socrati, Zenoni, Platoni, Gorgiæ Leontino, Hippiaæ Eleo, Isocrati, Ciceroni, Varroni: ac non etiam & patrum memoria, & nostra multi, cum ætatem in singulis studiis incredibili cum labore consumpserint, ad extremam tamen senectutem peruenerint. Dedit huic meo Natura fatis firmam corporis habitudinem, sine qua nemini esse potest, in quocūq: vitæ genere versetur, spes diuturnæ vitæ proposita: Secundam ipse valetudinem, cum frugalitate, & temperantia, tum modicis, & tempestiuis membrorum exercitationibus tueatur: Nemo certe poterit, qui in alio quouis vel labore, & occupatiōe se exerceat,

vel ocio etiam desideat, longiorem sibi vitam polliceri. Quod si quis etiam inopinatus eum casus, priusquam portum tenuerit, quasi subita tempestatis vis opprefferit: Quod præclarior suæ indolis, suæ animi magnitudinis dare specimē possit, quam si hominibus iudicandum reliquerit, cum immortalitatis amore flagraret, pro ea breuem hanc, & caducam vitam æternitati deuouisse? Est enim omnibus definita Mors: Sed præclare institutum, atque informatum à Natura hominē decet, magna spe res magnas, & omni laude dignissimas capessere: putare uero sibi vitæ spatium, non his angustiis, quas nobis ad uiuendum Natura dederit, sed sempiterno gloriæ cursu metiendum. Exposui uobis Auditores, meam de tota studiorum uestrorū ratione sententiam, quā nisi diu in animo inclusam pressissem, & lente, ac pene fastidiose probassem, nūquam eam iudicio uestro, quod semper plurimi feci, committendam duxissem. Equidem spero me eam uobis probasse: Quod si mea me fortasse fecerit opinio, opto ut meliora, aut uobis, aut iis, quorum consilio utamini, in mentem ueniant. Nunc pro mea summa, & perpetua in ordinem uestrum, quo cum tam multos annos coniunctissime vixi, beneuolentia: primū eos, quorum nō sunt prorsus libera, & soluta studia, moneo, & hortor: ut eam, quam semel amplexi fuerint stu-

rint, studiorum partem gnauiter, & perseuerāter colant, & persequantur, duplicemque sibi propositam laudem habeant: Vnam, quod æquo animo necessitati paruerint, Alteram, quod cum quantum potuerint, fuerint consecuti, certam daturū sint significationem, si plus licitum fuisset, voluntatem, & studium non fuisse facultati defuturum. Sciant vero non vniuersam tantum Doctrinarum stirpem, sed singulas etiam eius quasi propagines, iocundissimos, & vberrimos fructus ferre, per quos ad opes, dignitatem, vitæ commoda, & utilitates, nominis etiam diuturnitatem possit egregie, & luculenter profici. Vos deinde fortunatissimi adolescentes, quorum studia secundissima aura prouehuntur: videte obsecro, ne vnquam, aut naturæ, aut DEORVM muneribus, aut parentum in vos lenitate minus sapienter vsi, aut necum in conspectu, non multis tritum gloriæ iter haberetis, ad popularem orbitam, id est ad socordiam, aut ad leuem quandam, & tam præclaris rei bene gerendæ facultatibus indignam studiorum rationem, præ animi demissione, atque inbecillitate diuertisse videamini. Et externos quidem minus cohortatione vlla indigere censeo: quos neque itinerum longinquitas, neque rei familiaris impendia à pulcherrimo proposito deterrere potuerunt:

AA quo-

quorumq: plerosq: cum quibus mihi vsus prope
 cotidianus, & familiaritas intercedit, incredibili qua
 dam discendi, & optima ratione discendi, cupidita-
 te ardere video. Vos Ciues appello: quibus pro ea
 beneuolentia, quam mihi semper parentes vestri le-
 cissimi, atq: ornatissimi viri, vultu, oratione, & in
 me etiam ornando sententis suis declararunt, pri-
 mas huius officii partes debeo: Vos inquam non
 moneo tantum, Sed oro etiam, atq: obtestor, vt cum
 vestra hæc Ciuitas sedes, & domicilium sit beatissi-
 mum, & augustissimum disciplinarum omnium,
 vos etiam iis studiis fruamini: quibus Peregrini hinc
 tam multi accumulatissime ornati domos suas ab-
 eunt. Et cum eadem patria vestra inter principes
 Italiae ciuitates locum habeat: opibus vero, mœni-
 bus, rerum omnium copiis, gentium commerciis,
 populi amplitudine quamplurimis antecellat: quod
 in vobis est, ad cæteras, quæ magnæ sūt, & illustres,
 hanc etiam liberalis institutionis laudem adiungat-
 tis. Ad me vero, vnde initio exorsus sum, vt redeā,
 ac cum vniuersis iam agam: Ego Iuvenes nobilissi-
 mi, ac mihi rerum omnium carissimi, quādiu apud
 vos fuero tantum aberit, vt quidquam sim de stu-
 dio in vos meo remissurus, vt mea permagni inte-
 resse putem: nouum semper aliquod industriæ, &
 solertiae genus exquirere: Quod si quis me à vobis
 casus

casus abstraxerit, meus tamē semper vobiscum animus habitabit: Et cum in vestrorum erga me officiorum, tum in hodiernæ celebritatis, & frequentiæ vestræ iocundissima recordatione conquiescet.

ROMVLI AMASAEI DE PERENNI

ELOQVENTIÆ VSV ORATIO.

I eloquentia Auditores, qua nullum
aut maius, aut præclarius munus est
S ab immortali DEO generi hominū at
tributum, ingenii tantum præstantia,
& imitandi industria comparari pos
set: Vestrum scio complures esse, qui acumine suo
& frequenti atq; accurata exercitatione freti, mon
stratis iam à me per tot annos, quot Ciceronis ora
tionib. prælegendis transmisimus, optimis ac pul
cherrimis exemplaribus, neq; Doctoris vllam ampli
us operam, neq; dicendi iam præcepta desyderarent.
Sed cum satis constet, nullam esse vel mediocri
um rerum facultatem, quæ finem suum consequi
possit: nisi ad Naturæ vim, & imitandi curam doctrina
& præceptionis certa ratio accesserit: proposita
vobis orationis præstantissima forma, ad quam ex
primendam & effingendam ingenii vestri nervos
intēderetis, reliquum id esse visum est: vt ex abditis

AA 2 quasi

quasi thesauris, artis quam grauissima vobis, quanq;
 ornatissima præcepta depromerem. Ipsa enim per se
 imitatio, nisi artis moderatione quadam gubernetur,
 quo celeriore, ac vehementiore ingenii motu feratur,
 huc & illuc vsu rationis experti, tanquam impatienti
 frenorum equo rapta, grauiorib. ac turpiorib. offensionibus
 obnoxia est. Quo fit vt optabile quidem sit, & ingenio & arte præstare:
 verum si id minus contigerit, qui minore plerunque, quam me
 diocri ingenio sunt, modo vt certa ratione nitatur,
 natura quenq; præstantissima, in iis quæ cuiusuis, in
 qua versentur rei propria sint, operib. perficiendis &
 expoliendis longo interuallo superent. At magnæ cuiusdam
 est operæ, & summi laboris, artis quasi an fractus, &
 salebras consecrari. Est nimirum ita comparatum,
 vt quæ vtilia ac præclara sunt, multis obstructa sint
 difficultatibus. Sed hic labor fructus excellentia, &
 pulchritudine compensatur. Quid enim est homini, cuius
 est oratio maxime proprium munus, ad vitam degendam
 & ornandam, apta, graui, & ornata oratione accommodatius?
 Quæ si non naturæ tantum vi, aut imitandi diligentia,
 sed doctrina maxime continetur (quando vt est à Platone dictum,
 laborem nostrum Di suorum sibi bonorum precium esse voluerunt)
 non est profecto ille nobis labor reformidandus: cui & vitæ
 summa comoditas & laus

& laus (qua nihil bene à natura informato homini est prius secundum virtutem expetendum) certissima proposita est. Atque ego quidem iam per multos annos eos adolescentes, quos ingenio & discendi studio præstare animaduerti, per eos gradus ad eloquentiæ laudem deducendos putavi: vt primum illis, Quos bene dicendi autores haberent, pro iudicii mei facultate proponerem: Deinde vt ad artis etiam penetralia aditum patefacerem: Postremo cum ab exercitatione omnis sit cuiusuis operis perfectio, in hac quoq: parte nunquam operam, curam, laboremque meum desideratum esse, ii. s. norunt, qui mecum coniunctius vixerunt. Quas muneris mei partes, vt olim à prima adolescentia, admirabili quodam & rei ipsius, & vestri ordinis amore incensus, summa voluntate suscepi: ita quoad per humanarum rerum cõditionem licitum fuerit, tam constanter retinebo: vt non aliam existimem vim ab hoc me instituto abstrahere posse, quam quæ mihi sit vitæ finem allatura. Ac quod ad artis tradendæ rationem pertinet, speciem quidem & ante, ac veluti frontem eloquentiæ contēplati sumus: Nunc vero eius omnis recessus, ac vt ita dixerim adyta, ex hoc Ciceronis. II. de oratore libro vobis patefaciēda omni cura, studioq: meo suscipio. Neq: n. quisquā, qui paulo attentius, quæ de dicēdi ratione scripta sunt, legerit,

legerit, ac didicerit, dubitare possit: quin hoc & sequenti libro contineatur: quicquid acute & subtiliter, quicquid grauius & ornate, quicquid ad rei ipsius deniq; naturam, de toto hoc genere maxime ac commodate præcipi possit. Multa sunt & à Græcis & à Latinis, atq; adeo ab ipso Cicerone de dicendi facultate literis mandata: Sed his. III. exceptis de oratore libris, & aliorum, & ipsius etiam Ciceronis pæce dicam, nihil omnino extat, quod non aut perplexam, aut spinosam (vt ita dicam) & tenebricosam, aut morosam ac superstitiosam, aut certe ieiunã, ac pene puerilẽ præceptionẽ præ se ferre videatur. Hac vero Ciceronis via nihil planius, clarius, dilucidius, explicatu vberius, nihil mollius, nihil amœnius, grauius, nihil bene, ac liberaliter educto atq; educato ingenio aptius. Hac non modo ad vberes & puros eloquentiæ fontes possis contendere: Sed pulcherrima etiam ac festiuissima vbi rer. magnarum pondere fatigatus requiescas, et quasi respiras, lectionis habeas diuerticula. Hanc mecum Auditores si institeritis, & certissimos vos bene dicendi fructus, & iocundissimam ex multarum optimarumq; rerum varietate voluptatem capturos intelligo. Sed antequam in eam ingrediamur, libet pauca præfari: quæ & hanc, quam toto hoc anno tractaturi sumus, materiã attingũt, & apud vos animosq; vestros

vestros non iniocunda fore confido. Atq; illa quidē à tam multis iactata atq; agitata, & à me ipso aliquādo disputata, nunc consulto missa facio: quæ sit huius rei quā Rhetoricen appellamus, vis & potestas: quæ origo. Ars ne sit, an naturalis quædam facultas: an vsus & exercitatio, & quæ his similia. Quæremus id vnum hodierno die, an ætate hac, qua à veterum moribus & institutis tam longe discessum est, vllus eloquentiæ sit locus relictus. Vos dum propositam commētationem, & quasi scholam perago, me cum silentio auscultate. Complures ego noui & ingenio præstantes, & bonarum artium studio flagrantés Iuuenes, qui minus libenter, minusque alacriter se dicant in eloquentiæ studia incumbere: quod sibi neq; locum, quo ea vtantur relictum, neq; vllum prope huic studio honorem haberi videant. Eos ego mihi ab hac opinione deducendos, & ad rei vnius omnium pulcherrimæ studium, pro virili mea reuocandos censeo. Breui itaq; ac per etiam familiari oratione vt ostendam aggredior: non locum disertis & ad dicendum paratis hominibus, sed eiusmodi homines locis ac temporibus, vitio ne ætatis dicā, an iudiciorum peruersitate deesse. Orationis omnem facultatem in partes quinque Plato dicendi & intelligendi magister præstantissimus distribuit: Atq; earum vnā ciuiliū hominū, oratorū alteram

alteram, Tertiam vulgi, quartam Dialecticorum, potestremam artificum esse propriam voluit. Primam eos usurpare, qui de republica deliberantes, aut in senatu, aut in concione. suaderet quid, aut dissuaderent: alteram qui in foro & iudiciis causas agentes, vel accusarent, vel defenderent: Tertiam iis conuenire, qui vel domi, vel foris inter se, aut de priuatis, aut publicis, rusticis, aut vrbis, domesticis denique: aut forensibus negociis sermones haberent: iam vero quartam eorum esse, qui in scholis & gymnasiis, de quauis aut Philosophiae parte, aut disciplinarum quouis genere disputarent: Extremam omnibus, qui de sua quique arte, atque opere agerent, communem esse. Harum quinque partium quibus omnis dicendi facultas continetur, cuiusnam potissimum vsu nostrae aetatis hominibus sit interdictum, videamus. Ac earum quidem duae, sermocinatrix scilicet, & illibera lium artium interpres, cum natura duntaxat vsuque constent, dubitari certe nihil potest, quin & aequae nunc, atque olim vigeant, & quandiu hominum artiumque genus steterit, praesto sint ad necessarios humanae vitae, victusque vsus futurae. Quae quanquam magni refert, aspersae ne quodam sint humanitatis sale, & vrbis lepore conditae, an vero ab omni cultu, atque elegantia longissime absint, cum & emendate loquentem, & commode de artificio suo

suo agentem laus sua consequatur: quod minimum tamen curæ operæq: requirunt, ab arte remotas naturali cuidam facultati, ac populari loquendi consuetudini subiiciamus. Sed superiorum trium partium, cum earum singulæ accuratam, factam & elaboratam orationem exposcant: quæ nam obsecro in nostræ ætatis vsum non sæpissime accersitur? Quæ non & magno ciuitatib. præsidio est? & certissimus ad opes, honores, dignitatem bene dicendi facultate instructis atque ornatis hominib. gradus? Floruerunt Athenis, & in reliqua olim Græcia, ac deinde Romæ in sententiis dicendis, graues & ornati uiri, & magni ac locupletes publici consilii auctores. Sublatus ne hic est ætate nostra ingenii, & artis declarandæ locus? Atqui deliberandi certe consuetudo & manet adhuc, & maneat necesse est: vsque dum homines rectius ac verius esse senserint, mente & cōsilio, quæ inciderint negocia gubernari: quam casu & sortis incertis fluctib. agitari. Quæ nunc in Italia Reip. formam ciuitas retinet, in qua non patrum conscriptorum autoritas uigeat? Romæ præfidente Pont. Max. purpurati patres in curiam ueniūt. Venetiis de maximis reb. Senatus cōsultitur? In hac ipsa etiam ciuitate, quæ iam cum paucis splendore & opib. floret, optimatum consilium summæ rerum præest. In Regnis & prouinciis sua consilia,

fui conuentus celebrantur. In his cum de cultu Deorum immortalium, de legib. aut ferendis aut abrogandis, de concordia ordinum, de pace, de bello, de uectigalib. de publicis, sacris aut profanis operib. de ceteris, vtrata tandem in capiendis consiliis, discretiue & facundi hominis sententiam, an vero infantis & ieiuni plus valere existimamus? Ego me hercule in his omnib. quorum ante mentionem feci conuentib. plurimum aptissimo cuiq: ad dicendum tribui intelligo. Quid vero in castris & exercitu, nonne saepe audimus, & maximas seditiones compressas, & militum animos, Ducum & Imperatorum oratione, aut ab ignauia ad virtutem, aut a furore & temeritate ad animi moderationem reuocatos? Quid in concionib. nonne prudentis & grauis hominis oratione multitudinem, aut ad deditioem pro patriae salute faciendam, aut ad decus ac dignitatem retinendam, ad pericula fortiter adeunda, ac perniciem propulsandam, commotam fuisse maxime recentibus magnarum ciuitatum exemplis cognouimus? Non est igitur aetate nostra eloquentiae, neque ad curiam & magnarum rerum consultationes, neque ad populares & castrenses actiones aditus obstructus. Sed e foro inquit, obsoleta vetere iudiciorum consuetudine, contentiosum illud & pugnae orationis genus plane eiectum est: At mihi quidem non

locus

locus ad agendum hominib. Sed homines loco defuisse videntur. Quid enim immutatū ita est, ut impediatur, quominus prisco illo more causæ agitari possint? fora certe sunt, & iudiciorum cancelli: subsellia, tribunalia: Rei fiunt: Defenduntur: De criminib. quæstiones habentur: Testimonia dicuntur: Tabule citantur: Leges proferuntur: Sunt qui aut ad Iudicem, aut ad arbitrum, petendi, aut inficiandi causa, veniant. Hominum scilicet ingenia se à laboriosa illa quidem omnium honestissima exercitatione remouerunt, ac studiorum molliorem viam secuta, Pragmaticis & forensib. rabulis, quæstui ac potius prædæ, ciuilia certamina reliquerunt. E quorum tamen si qui numero, linguæ volubilitate, & aut naturali, aut industria quæsitæ verborum copia præstet, eos videmus in omnib. passim urbib. magna clientum caterua stipatos, huc illuc volitare, & breui præclaram sibi & luculentam pecuniam cogere. Quamquam & Venetiis hac ipsa ætate uetus illa iudiciorum forma celebratur: ubi in suas partes descriptæ, vel publicæ, uel priuatæ causæ, à disertis & exercitatis in dicendo patronis, magna cura, magno adhibito ad meditandum studio, magno apparatu & contentione perorantur. Atque ut à foro & iudiciis exclusa non est eloquentia, sic per amplissimum laudationum campum, libera & frequens spaciatur:

Neque modo dum eos ornat, qui cum laude uixerunt: verum etiã cū in DEI diuorūq: templis, ac frequenter in ipso Pontificum confessu, magno hominum silentio, religionem, pietatem, fidem, temperantiam, iustitiam, concordiam, summis laudib. effert: aut DEI summi in hominum genus, & Magnæ matris multis modis testata beneficia, aut locupletissimorum Christianæ legis testium ærumnas prædicat: sæpe etiam hominum fraudes, atq: omne improbitatis genus infectatur. Age uero in disputando quem habeat locum eloquentia, videamus. Atqui nulla iam est orationis humanæ pars: in qua se illa magis exerceat ac dominetur. Philosophorum & Iurisperitorum Scholæ, ista subsellia, ac ipsi medius fidius hi parietes, disputantium de disciplinis cuiusque ac studiis suis vocib. personant. Omnes Itali, omnes prouinciales conuentus literarum, lene hoc & quietum vsurpant, & celebrant orationis genus. At enim multo maxima pars, aut qua lingua, aut qua dicendi ratione his muneribus, quæ sunt ante à me enumerata, fungantur, parui referre existimant: Nihil id ad susceptam disputationem: satis habeo, si doceo hoc tempore, studium ac diligentiam hominum, ad eloquentiam ornandam & honestandã, non locum, aut occasionem desiderari posse. Nam per DEO s. immortales, cur si barbare & inepte loquentes,

quentes, aut arte carentem & fortuitam orationem
 afferentes, æquis animis atq; aurib. audiuntur, com-
 posita & veterem loquendi formam redolenti, ad-
 do ad hominum aures inuitandas & demulcendas
 accomodata vtentes, repudiantur & exploduntur?
 Quod si latinæ linguæ vsum maxima ex parte ex-
 leuisse dicant, ac patrio iam quenq; sermone causas
 agere, concionari, sententiam dicere, Inueteratam
 ego loquendi consuetudinem nihil immuto: Quos
 sibi à multis iam retro annis fines, vulgaris regionis
 cuiusque lingua pro iure quodã suo arrogauit, tucatur.
 Est linguarum quidem alia, alia grauior, concin-
 nior, venustior, suauior. Prudentia, iudicium, dele-
 ctus, collocatio, pertractandorum animorum perit-
 tia, quæ legitimæ sunt eloquentiæ partes, nõ video,
 qui cuiuslibet linguæ communes esse non possint.
 Sed quoniam eloquentia non iis tantum finibus,
 quos Plato orationis constituit, circumscripta est,
 verum è scribendi sibi industria, si non maiorem &
 illustriorem, at certe stabiliorem multo & ad me-
 moriam diuturniorem laudem solita est compara-
 re: Quis non intelligit, eodem eam omnino iure esse,
 atque olim fuit? Atque haud scio, an amplior
 multo nunc ad scribendum campus, quam ante
 M. ferme annos doctis se aperiat, & ostendat: Qua-
 do abolitis tot, ac tam præclaris literarum mo-
 nimentis,

nimentis, quanta illum tandem maneat & præsentium & posterorum commendatio, qui tot bene viuendi præcepta, tot rerum gerendarum documenta, tot intelligendi ac dicendi adiumenta, quæ à priscis, literis mandata temporum iniquitas è medio sustulit, & aboleuit, suo nobis ingenio, labore ac sedulitate instaurata, ac restituta curarit. Nam quid ego de rerum gestarum expositione dicam? Est ea quidem & in dictionis contextu ornando atque expoliendo, & in illustrium virorum cõtionibus ac sententiis adumbrandis & exprimendis, cum omni oratorio opere coniunctissima. Hoc scribendi genus qui consecrabitur, vnde sibi materiam peteret: cum ab æquali ætatis nostræ memoria discesserit? Acerba illa quidem fuit & calamitosa: & cui similem liberis posterisque nostris à Dis immortalibus deprecari debemus: Sed vna omnium maxime, dissensionum & funestissimorum bellorû, ac maxime admirabilium euertorum plenissima. Hæc incognitas ante gentes, & orbis terræ omnibus ante seculis absconditas partes, solerti Lusitaniæ atque Hispaniæ nauigatione repertas, ad veterem mûdi descriptionem adiecit. Hæc ferocem & opulentum Syriæ & Aegypti tyrannum vita ac regno spoliavit. Hæc alterum successibus & victoriâ elatum, opumque suarum infinita prope magnitudine insolentem tyrannum,

ad Pannoniam & Rhodum, cum magno Christiani nominis dedecore ac detrimento debellandam, & Germaniam attentandam immisit. Hæc magnos Europæ regum exercitus sæpius repetitis cladib. deleuit: Reges ipsos è summo fœlicitatis gradu deturbatos, in dubiũ de fama, fortunis, ac libertate vocauit. Hæc postremo sterilitatis, hæc pestilentia, hæc eluionis nobis maxime ad memoriam insignia exempla reliquit. In conspectu vobis Auditores ea spacia posita sunt: per quæ nostri temporis decurrere possit eloquentia: vt intelligatis, nihil esse quamobrem aut locum sibi quis dicendi ereptum queratur: aut stylo literisque suis materiam desyderet. Nam aut alias eloquentiæ quasi regiones, quam quas ante commemorauimus, olim fuisse demonstrandum: aut si in foro semper, curia, concionib. scholis, literarum monumentis, grauitè, copiose & ornatè dicendi, ac scribendi facultas habitauit, ac dominata est: non video, qui semper maiorib. nostris patuit, summæ gloriæ campus, quæ eum nobis his temporib. causa intercluserit. Sed dicent fortasse hanc certi homines studiorum viam, ad rem familiarem augendam minime idoneam esse. Primum ego, cui quæ vitæ corporisq: tuendi causa, natura adiumenta sibi à Fortuna deposcit, præsto sunt, nihil minus ei, quam pecuniam expetendam censeo. Quid.n. sordidius,

aut

aut quid bene ac præclare à natura informato animo indignius, quam quæstus, ac veluti cuiusdam studiorum mercedis, in honestissimis artibus, ac ingenuis disciplinis spem positam habere? Deinde si quantum quæq: ars ac liberalis facultas lucri apporet, æstimandum est: Næ si illi ad paucos eos homines, qui orationis laude ætate nostra floruerunt, animum retulerint: intelligat hac vna eos maxime re, & luculentum sibi ocium, & vitæ optatissima comoda meruisse. Nam quod eloquentiæ honorem haberi negant: Ego quid excogitari, aut fingi magnificentius atq: honorificētius possit: quam vnum aliquem in multis millibus, attente & cum silentio etiam atq: admiratione audiri, dum omnes honoris rationes mente ac cogitatione colligo, mehercule non reperio. Verius illud dixerint: paucos, aut etiam neminem his temporibus reperiri: qui ad quotam prisæ illius in dicendo præstantiæ partem, possit aspirare: quam eos qui eloquentes habiti sint: præmiis aut honoribus, ab vllis vnquam, quamlibet magnæ & honestæ artis peritis, ac iisdem infantibus, superatos iacuisse. Possum ego nominare, & vestrum fortasse aliquot recordari: qui superioribus hisce proximis annis, vna & altera oratione, aut dialogo accurate & polite conscripto, in omnes gentes late nominis sui gloriam propagarunt. Qui etiam in maximis Italiæ ciuitatibus.

titatibus voce solum, & motu ad antiquæ actionis
 imitationem apposito, cum reliqua in illis multo ef-
 sent minora quam mediocria, et summorū sibi Prin-
 cipum gratiam meruerunt, & ad maximam digni-
 tatem, maxime compendiarium viam munierunt.
 Quod si dignitatis gradum aliquem, ante obtinuit
 bene dicendi vis & facultas, ea iam tela textitur: ea
 de sacro publicoq: iure certamina, ac disceptationes
 comparantur: vt nihil dubitem, ei & honorem, &
 gratiam summam expositam fore: qui aut in legatio-
 nibus obeundis, aut in maximis causis agendis, se
 quam instructissimum ad dicendum, quamq: para-
 tissimum ostenderit. Quare non est, Auditores,
 quod vestrum cuiusquam industria elanguescat: aut
 animus ab vno omnium pulcherrimo, & grauiſſimo
 dicendi studio, atque exercitatione refugiat. **Quin**
 pro meo in vos officio, ac fide magnopere uos hor-
 tor: vt orationis facultatem, qua ratione excepta
 (quanquam & ipsa vt verbo, ita re cum ratione tam
 coniuncta est, vt neutra ab altera separari posse vi-
 deatur) nihil in humanis reb. est præstabilius, cum
 optima spe, atque egregio animo ac voluntate, sedu-
 lo ac solerter colatis: ac omnium nobilissimam, &
 à tam multis, cum Græcis, tum latinis, tanto studio
 & contentione expetitam eloquentiæ palmam, pro
 se quisque vestrum, sibi studeat asciscere. **Tantum**

enim abesse arbitror vt verendum fit, ad vestræ in hoc genere gloriæ quasi semina iacienda, locus ne sit defuturus, vt adesse iam tempus vobis promittere ac spondere non dubitem: quo & tutissima præsidia, & maxima atque honestissima ab eloquentia in primis emolumenta sint expetenda. DIXI.

ROMVLI AMASAEI PRO SE IPSO
BONONIÆ HABITA ORATIO.

RÆCLARE, Auditores, cum nostris
 P hisce scholarum exercitationibus iam
 toto triennio actum est: Quo & se no-
 bis qualia iam per multos annos opta-
 ramus, iaitia dederunt: Et temporum
 summa ac perpetua tranquillitas nostris progressibus obsecundauit: Neque enim vt quotannis fere ante, in magnis intestinorum bellorum incendiis, & multis ac fœdis Italiæ calamitatibus, vel impendentium malorum metus, hæc solennia exordia retardauit: vel iam longius prouectos subitæ trepidationes, ac turbulentissimarum tempestatum violentissimi impetus, ab instituto cursu auerterunt: Atque vt hæc quidem securitas toti huic tempori communis fuerit, cuius initium exitit salutaris ille, & faustus dies, quo in palatina huius ipsius vrbis cella, in-
 ter

ter augustissima Dei diuorūq: puluinaria, à summis & sacrosanctis principibus tanquā à capite accersita pax, me interprete, & quasi caduceatore, per omnia Christianæ Reip. membra dimanauit: Eius tamen lætiores multo atque vberiores fructus, hic ipse annus suo sibi iure videtur quodam modo vindicare. Nam cum adhuc ita fuerint bella intermissa, vt belli tamen apparatus & veluti quidam rerum nouarum fomites, in ipsius Italiæ visceribus hærent: deportatis iam omnib. in vltimas terras, ad pium iustum omnib. seculis optatum bellum, lectissimis & florentissimis Christiani imperii legionib. ea huic anno peculiaris felicitas obtigit: vt quod ab hinc. *VIII.* fere & .xxx. retro annum non contigit, omni exercitu aliò dimisso, atque euocato, ne suspitio quidem ulla, aut significatio belli in Italia relinqueretur. Quare si funestissimis temporib. cum hos agrorum populationes, vrbiū direptiones, vicorum exustiones, illos fames, alios pestilentiæ metus, atque hæc plerosque omnes omnia exercerent, anxia nōs & acerbæ ægritudines, in his studiorum initiis aut mœrore oppressos, aut maximorum malorum metu afflictos tenuerunt: atq: omnem docendi, discendi ue ardorem, atque alacritatem, quæ animi securitate in primis excitatur, compresserunt, & restinxerunt: Nunc in tâta, ac tam optata Italiæ tranquillitate, bel

horum non solū terroribus sublatis, verum etiā ipsis
 vestigiis abolitis, quid iā officit, quo minus studio-
 rum nostrorū cursus, in præsentia, secūdisima aspi-
 rāte fortunæ aura instaurētur? & cōstantius quā an-
 te hac multo retēti, ad optatos exitus prouehantur?
 Atq; eo maxime, quod hāc pacē nō vni Italiæ, sed cū
 ceteris Europæ gētib. & nationib. quæ solitæ sunt suos
 ad nos liberos, ad ingenuas liberalesq; disciplinas co-
 lēdas mittere, immortalis DEVS pro sua in nos chari-
 tate & indulgentia, cōuersis in Barbarū, & impiū ho-
 stē armis, impertitus est. Quæret hic tamen fortasse
 aliquis: Qui possimus in præsentia molestiis & peri-
 culorum metu vacare: cum hoc ipso tempore bellū
 maximū terra mariq; , illinc in superiore Pannonia,
 hinc in ipsis fere superi, inferiq; maris faucibus, con-
 tra illum ipsum, quem paulo ante significauī, imma-
 nisimum, & omnibus copiis, ac bellico omni appa-
 ratu instructissimum Tyrannum geratur? Ego vero
 tantum abesse puto, vt hac de causa quidquam sit
 molestiæ suscipiendum: Vt gratulari etiam huic æta-
 tis nostræ parti magnopere debeamus: quod in ea
 potissimum diuturni, ac toties frustra ab vniuersa
 Rep. nuncupati voti, eadē nos DEI diuorūq; beni-
 gnitas compotes fecerit. Quid enim frequētius op-
 tauimus? Quid sacris, & precationibus sæpius expe-
 tiuimus? Quam vt Christianæ reip. pace parta, eos
 ipsos

ipſos gladios, quos tam multos iam annos in Ciues intentaffemus, iam in feros & truculētos nominis, legumq; noſtrarum hoſtes, diſtingeremus? Cōuenit tandem Reſp. poſitæ ſunt optima fide inimicitia: cōcuſum eſt ex omnibus Europæ partibus, ad hāc omnium præclariffimam, & glorioſiſs. Turcici belli expeditionem. Conuicti certe votorum ſumus. Quis iam igitur locus ſolicitudini, & angorib. relictus? Niſi forte, aut optaſſe nos, aut quod optauimus conſecutos eſſe pœniteat. Quid? quod nunquā certior victoriæ ſpes vllis fuit exercitibus, quā huic noſtro propoſita. Res enim eſt florentiſſimis legio nibus, & auxiliis ex Italico, & omnium Chriſtianorū delectu, cum ſeruitiis, & vltimæ Europæ ergaſtulis, aut cum ipſa Aſiæ collauie: vnde Græcis ac Romanis, Chriſtianis etiam ducibus, nullo non tempore triumphorum ſeges, & materia extitit. Pugnat cum impietate, & ſuperſtitione, religio: cauſa optima, atq; adeo ipſum ius cum iniuria: cum fraude & ſcelere conſilium: cum temeritate prudētia: obſeruantiffima ordinis & diſciplinæ acies, cum diſſipato agmine: Atq; ex literis quidem, ac noſtrorum nunciis cotidie audimus: quoties ſit, aut naualibus, aut terreſtribus copiis, minutis duntaxat præliis dimicatum, toties Trophæorum veluti proludiis, ad certiffimā pulcherrimi triumphī ſpem, fuiſſe noſtrorū animos erectos

erectos: illorum impetus fractos ac debilitatos. Et haud scio, an dum hæc ego vobiscū ago, nostri omnium ciues, vestri vero multorum fratres, aut propinqui, summa virtute & pietate viri illum iam castris exutum, & intra fines suos cum fusi exercitus infelicissimis reliquiis, amissis signis, & omni regia Gaza fugientem persequantur. Quam sane spem, neq: inanem, neq: irritam fore, cum Vatum prædictiones, & arcana diuinæ legis oracula, tum vero vniuersæ multitudinis omina, & communis quædam omnium ordinum, & penè inusitata in actionibus & operibus suscipiendis, & conficiendis alacritas, nobis haud dubie pollicentur: Iam vero ne remotiora commemorem, quæ perspicua ex eo & illustria optimæ spei signa extiterūt? Quod vrbs huiusce præf. vir grauis. & sapientis. amplis. & ornatis. patrum cōscriptorum ordo, hoc ipso anno præcipue, magno quodam animi ardore, in ea opera, quæ ad vestra studia ornanda & incitanda pertinēt, incubuerūt: Quorū certe in nos studiis atq: DEI ac diuorū in primis immortalis benignitati, à qua & præsentis tranquillitas, & posteri temporis spes optima affulsit, si gratias habitas volumus: decet certe nos nō tantum paratis & nouatis (vt ita dixerim) animis, ad hæc studiorum initia accedere: sed ipsa in muneribus nostris obeundis perpetuitate, & assiduitate, quam

quam fecundissimam nacti sumus, temporum conditionem profequi: Illudq; maiorem in modū contendendum: Vt cum ciues nostri armis & sanguine etiam suo, maxima nobis imperia cōfirmata, & propagata studeant: Nos domesticis laudibus, nos pacis ociisq; artibus, quibus ab ineunte atate dediti fuimus, grauiter & constanter colendis, bellicam illorum gloriam cumulemus. Ac video Auditores, atq; ex hodierna cætuum vestrorum celebritate facile perspicio: ab ipsa temporum tranquillitate mirificam quandam vos alacritatem duxisse: Vt mihi iam persuadeam: si postrema primis, media vtrisque (quod futurum omnino confido) responderint: nostra omniū studia, ad multo meliorem & vberio-rem, quam vnquam ante hac frugem peruentura. Verum enim vero in hac tanta, & tam communi animi ad instituta studia contentione, satis intelligo: nobilium aliquot, & optimarum artium amore flagrantissimorum iuuenum studia, ob eam vnā causam nō parum refrixisse. Quod cum opera ductuq; meo, se magnos in literis processus aliquando facturos sperassent: Jam cum, S. C. duplici me munere ornatum, & vt ipsi interpretantur, oneratum videant, & altero cum reip. administratione, quam cum otio & literis coniunctiore, ope se mea destitutos, ac veluti fraudatos putant: Hos ego, cum pro eorum in-
dole,

dole, magni interesse putem: aut languentes commoueri, aut currentes incitari: dabit mihi humanissimi Auditores, hanc (opinor) veniam: vt de meo instituto, ac consilio pauca dicam: Quo & illi nihil minus, mea quidē causa, suum sibi studiorū cursum retinendum statuunt: Et ipse me certo cōsilio ostendā, aliquā ætatis meæ partē ciuilibus actionibus impertiēdam putasse: Et vos omnes, è quorū ego gratia, & beneuolentia semper uitam, spiritūq; duxi: quam voluntatem, quam studii & officii cōstantiam vobis præstiturus sim (quod multo magis in dies re ipsa, & meritis me probaturum, Dis & vestra benignitate fretus, confido) ex hoc sermone, aut verius sponcione mea cognoscatis. Ego, Auditores, à quo primum tempore per ætatem licitum est, satis certum viuendi consilium capere: ad eas vitæ degēdæ rationes, intentum & directum animum habui: per quas si non præstantissime, at saltem ad naturam humanam, ad virtutem, ad optimorum & probatiss. quorumq; hominum exemplum, quam accommodatissime me perpetuo vixisse, æquis & benignis rerū æstimatoribus probare possem. Quare cum & ratio ipsa, & doctorum ac sapientium hominum oratio atque auctoritas, facile in eam me sententiam adducerent: vt omnia animalia, & quæ mouerentur tantum, & quæ sensum etiam haberent, & quæ postremo

stremo, & motu, & sensu cierentur: Et amplius spiritu, atque animo regerentur: certos putarem quosdam habere à natura propositos fines: Quos si consequerentur, nihil ad summam perfectionem desiderarent: id uero quoniam aut fere nunquam, aut certe non frequenter contingeret: quo quæq; ad eos ipsos fines propius accederent, tanto ab inchoatione, & sui informatione, ad absolutionem & expolitionem longiores progressus habere: Ac cum eadē parens optima, & rerum opifex solertissima natura, aliis animantium generibus, alia summa & extrema, atque alios ut ante dixi fines, pro suo cuiq; captu, ad quos ipsa met duce contendere, proposuisset: Homini, quo nullum aliud animal præstabilius, aut excellentius terra sustineri, ac cælo incingi voluit, & felicitatem vitæ quasi arcem constituisse: & duos per quos ad eam ascendere liceret, gradus præstruxisse: cognoscendi alterum, alterum vero agendi, atque ad eos cum laude obtinendos, maxime idoneas in mente, animoque nostro facultates ingenerasse: Quo & cum ipsius opera, ex effectis primum, ac deinde etiam ex causis cognouissemus: Et animi motus in rationis officio continuissemus, quæq; ad hominum societatem tuendam, ac iuuandam pertinerent, cogitando, dicendo, & efficiendo persecuti essemus: à brutis mutisque animantibus magnis, &

præclaris, ac maxime peculiaribus bonis segregati, DEO ipsi, e cuius mente hautam & delibatam rationem habemus, quam simillimi redderemur. His beatæ vitæ quasi fundamentis iactis, & constitutis, eorum semper vitam imperfectam, ac veluti mancam duxi: Qui aut ad sola se cognoscendi studia tradidissent: aut illis omisis, ad res gerendas animû applicassent: Quod. s. illi perinde quasi sibi vnis, atque vni animo, non corpori, aut eiusdem naturæ confortib. animantib. nati essent: semetipsos, atque a deo solum animum diligere viderentur: & humanorum operum immunes, tanquam fuci (vt Poeta inquit) ad aliena pabula sederent: Nempe qui quasi in vitæ nauem, à natura impositi, neq. in secundis, neque in aduersis tempestatibus, aut clauum tenerent, aut remos pellerent: Hi vero omnis humanitatis, ac liberalis institutionis rudes, & expertes, ad ea negocia aggredierentur: quorum neque vim, neque naturam, aut exploratam, aut saltem cognitam haberent: & vel in perpetuo errore, tanquam oculis capti versarentur: vel temere se in ciuiliū rerum fluctus abicientes, & sibi turpia, & iis qui se illis commisissent, perniciofa naufragia concitarent. Hac itaque adductus opinione, pro virili mea, ad vtrunque bene & præclare institutæ vitæ gradum aspirauit: vt si minus, aut ingenii, aut fortunæ etiam meæ

impe-

impedimentis retardatus, quo contenderem, peruenire potuiffem: in ipfa faltem conatus mei recordatione conquiescerem. Ac primum bonam, & magnam ætatis meæ partem, ita in cognitionis studiis consumpsi: vt nullum ingenuarum artium, ac liberalium disciplinarum genus mihi attingendum, ac degustandum non putarem: Atque interea tamen ea ipfa quæ acri studio, assidua lectione, exercitiatione plurima effem consecutus: non vt qui suo duntaxat commodó & voluptate omnia metiuntur: animo compressa tenui: sed ad communem vestri istius multo ornatissimi ordinis vtilitatem, ex hoc loco, cotidie declamitans in medium protuli: neque vquam destiti: quicquid id esset, in quo me quantum profecissem, non pœniteret: cum omnib. qui sibi in discendo operam meam expetissent, fidelissime atq: amantissime communicare. Et ab incunte quidem adolescentia, per viginti iam annos, me ita intra hoc vitæ (vt ita dixerim) curriculum continui, vt non modo aliud nihil, quam quod cum literarum studiis coniunctum esset, egerim: Sed ab alio etiam quouis ocii & negocii genere abhorruerim. Postremo ipfa quasi aurem vellit instituti mei ratio, ac (vt vetus est Græcorum verbum) satis esse querens monuit: iam aduenisse suam ad ciuilia munia capeffenda maturitatem: nisi forte, si quod reliquum esset

huius vitæ, totum esset in discendi studio exhaustum, id ex altera quapiam vita sumptum, ciuilibus me negotiis atq; actionibus repositurum sperarem. Hic ego, cum assuefactus ipsa rerum omnium multo iocundissima musarum, & vestra etiam iuuenes cõsuetudine animus, vt se ab illa, vel larum vnguem abduci sineret, & agre persuaderi posset: ac à suo vterere pene consilio descisceret: diu sum cunctatus, priusquam me vllò noui muneris genere paterer implicari: multas & honestiss. peregrinandi occasiones repudiaui: multas reieci magnorũ & illustrium hominũ minime contemnendas condiciones. Nuper vero cum ita accidisset, vt huius ciuitatis Senatus, quem honoris & amplitudinis causa nomino: non nullam mihi significationem daret, meam sibi operam duplici ex vsu esse posse: Iam cum ad rectam, ac maxime naturalem viuendi normam officii etiam ratio accederet: neque possem ingrati, & immemoris animi crimen effugere: si non modo non sponte me in officium, ac potestatem de me optime quouis tempore meriti ordinis traderem: sed vltro etiam inuitantis fidei, & egregiæ cuidam in me ornando voluntati non obtemperassem: Fateor Auditores, vt satis naturæ instituto, satis consiliorum meorum rationibus, satis humanitati atque officio facerem: Alterum quem iam in Rep. senatus benefi-

beneficio honestissimū, & dignitatis plenissimū locum teneo: nō tā petiui (quanq; profecto debui gratiæ referendæ occasionem nō prætermittere) quam delatum non recusavi: Neq; tam hoc, quo nunc deinctus sum publici muneris sacramento, vt auctorarer postulavi: quam perhonorifice iam auctoratum me nihil pœnituit. Quod si aut ex veteri, aut recenti memoria, vel nemo, vel pauci à literis & doctrinæ studiis, paululum ad ciuilibus vitæ occupationes deflexissent: Quoniam nulla cuiusquam facti tam honesta ratio est: Quæ ex se ipsa si exemplo careat, se satis probare, Iusq; suum obtinere possit: Vererer profecto, ne in vitæ genere deligendo, opinionis errore à recta via aberrassem: ac ne nullo purgationis genere, factum hoc meum possem à calumnia vindicare: Nunc vero cum satis constet, summos homines, ac maximos cum intelligēdi, tū dicendi, tum vero bene viuēdi māgistros & auctores, à scholis & ocio, non vnquā digressos ad res gerendas se accommodasse: Nō debeo profecto videri, in officii (vt ita dicā) linea claudicasse: si quorū ingenii magnitudinē & doctrinæ excellentiā omnes admirantur: eorū ego quātū facultates meæ tulerūt, & præcepta seruarim: & facta fuerim æmulatus. Pythagoras in naturæ obscuritate indagāda, atq; inuestigāda, plus multo quā alius quiuis è doctis. numero operæ dicitur posuisse, &

se, & tamē non suā tantū patriā, sed multas etiā Italiæ ciuitates legibus instituit; Idēq: eum secuti nobiles aliquot eius discipuli, vt Architas Tarentinus, Philolaus, Arcesus, & Lysis fecerunt. Plato cum ciues suos praua corruptos consuetudine, & vt ipse dicere solebat, populum desipientem senectute offendisset: Syracusanis, ad quos ter Athenis, & Academia relicta, à Dione, & Dionysio inuitatus venit: ac deinde Arcadib. Thebanis, Cretensibus leges dedit. Xenophon cum Proxeno Cyri fidem secutus, magna Bellicæ virtutis primo miles, ac deinde Imperator documenta dedit. Aristoteles ipse Alexandro non præceptor tantum, sed susceptæ in Darium expeditionis comes & consiliarius fuit. Theophrastus Ereßum patriam suam Tyrannorū dominatu liberauit. Ac ne Parmenidem, Melissum, Empedoclem enumerē: Quorum magna vel in suas, vel in alienas patrias merita extiterunt: Vt Polybium, & Panætium prætereā: Qui cum Africano tam familiariter vixerunt, vt magnus ex eorum consilio, ad vnus omnium maximi Imperatoris gloriam cumulus accesserit: Nemo plane ingenii, & doctrinæ laude excelluit: quin quod esset discendo, atq: inuestigando consecutus, ad publicam sibi & communem vtilitatem conferendum putarit. Nam quid ego de Cicerone & Varrone latinæ eruditionis, & linguæ luminibus dicam? Cum
non

non à foro & curia, sed à Græcorum gymnasiis exē-
 pla petere propositum fuerit: cum præsertim per-
 spicuum sit, in Romanis hominibus vix vllam à ciui-
 libus & forensib. munerib. cessationem culpa vaca-
 re potuisse. Verum quid ego vetera consector: cum
 recentia, & quasi in conspectu posita exempla plus
 fidei acquirant, & animaduertantur attentius? Quis
 Iouiano Pontano, ingenio acutior? carminis & solu-
 tæ simul orationis copia præstantior? At is nõ maio-
 rem Academia, quam Neapolitano regno operam
 nauauit. Quis Philippo Beroaldo omni antiquita-
 tis memoria abundantior, & in veterum monimen-
 tis ex hoc ipso loco explicandis, aut aptior, aut faci-
 dior? Et is quidem inter huius Reip. secretiores scri-
 bas multos annos sedit, Et postremo hãc ipsam qua
 nunc ego fungor publici Tabularii, & aëtorum præ-
 fecturam multa cum dignitate sustinuit. Quanta ve-
 ro indole, quanta fuit apud istum ordinem vestrum
 gratia, Beroaldi affinis, & discipulus Camillus Palæo-
 tus? Et is Palatinum munus coluit, & hoc scholasti-
 cum, quam diu per temporum conditionem licuit,
 constantissime retinuit. Nam de Philippo Phasiani-
 no homine bene mehercule literato nihil dico:
 quod ei ad bina munia suscipienda vt animus non
 defuerit, valetudo certe, & corporis firmitas eius
 voluntati minus obtemperauit. Jam vero in Floren-
 tina

tina Rep. nonne Marcellus Virgilius in omni Græcorum, & latinorum lectione diligentissime versatus, cum hoc scholarum munere, neq: ociosissimæ, neq: (vt leuissime dicā, quietissimæ Reip. negocia, suscepto & ipse scribarum magisterio coniunxit? Mitto Scalam, Antiquarium, Capellam: quorum fuit in literis minime obscurum nomen: Et eorum quidem vnus Florentinorū, Alter Mediolani Reguli, Tertius Veneti Senatus publicis monumentis præfuit. Atque vt iam eos nominem, quibus nos ætate suppare sumus: Consenuit opinor in otio ac literis, vir infinitæ prope lectionis, & omnis antiquitatis, quæ Græcis, ac latinis libris continetur, copia instructis, & ornatiss. Gulielmus Budæus, & non maturræ ad magni & præpotentis Regis negocia animum applicauit. Quid, qui inuictò prope stilo res gestas nostrorum temporum persequitur, Paulus Iouius? Quid, qui multiplici eruditione, & latini carminis aurea vena cum ipsa certat antiquitate, Io. Franciscus Moltius? Quid Vbaldinus? Quid Grana Signinus pont? Quid Cursius? Quid Petrasancta, homines optimis artibus præditi, & dicendi scribendique laude insignes? An non omnes Principum familiaritates, & fortunam secuti, non magis in cognoscendo, quam in agendo, iam magnam ætatis partē consumpserunt? Sed mihi omnium instar esse possunt

sunt, doctissimi homines, & multa vitæ elegancia atque ingenii splendore perpoliti, addo etiam fortunæ muneribus, cumulatissime ornati, Iacobus Sadoletus P. Bembus, & ciuis noster, qui cum coniunctissime viuimus, Gaspar Argillensis: Hi quidem, vt perpetuo cum musis rationem habuerint: A rerum tamen maximarum cura, non nisi iam grandes natu se abduxerunt: Atq; in secessum, & ocii ac tranquillitatis portum receperunt. Quod si quis fortasse existimat priscos homines, atq; hos etiam recentiores, Quorum exempla collegi: maiores multo, & fuisse, & esse, quam vt eorum viuendi instituta imitari me posse, sperare debuerim: Ego medius fidius satis me minorem ferè, quam mediocrem esse scio: Ad illorum gloriam nunquam dubitavi, frustra me aspiraturum. Viam vero rectam, & constantem, per quam ad bene & beatæ viuendum contendatur, omnibus quoquo ingenio, quibusq; facultatibus sint, communem, & in medio esse positam semper putavi. Quando vt à DEORVM præstantia longius multo, quam quantum ima terra summo cœlo intersit, homines absint, nulla tamen, aut lex, aut ratio impedit, quin pro humanæ naturæ captu, ab illis quam possimus, plurimam similitudinem arripiamus. Quare nemini videri debeo confidentior: si in vita constituenda, eorum vestigiis instuti: à quorum magnitudine

EE atq;

atq; excellentia me longissime abesse, & omnes norunt, & ipse confiteor: Neque rursus mihi crimini ducendum puto: Quod eam viam, vel reflante sæpius fortuna tenuerim, ad cuius illi extremam fere metam, Dis hominibusq; approbantib; peruenerūt: Quod si mihi noua hæc conditio ad veterem ita addenda fuisset: vt de meo pristino in uos Auditores officio, vel paucillulum detrahendum, ac diminuendum esset: nihil (DEVM cœlitesq; omnes testor) tantum æstimassem: nullum mihi tam amplum, tam prolixum, tam honorificum proponi præmium potuisset: quod mihi præ meo perpetuo commodi, atque utilitatis vestræ studio non spernendum, ac pro nihilo habendum duxissem. Nunc vero cum rebus omnib; circumspectis, quasi summam ocii, ac negotii mei fecissem, ac plane collegissem, ita me nouum pensum sustinere posse, vt ne punctum quidem temporis meis erga vos publicis, aut priuatis officiis dederem: non putau mihi committendum, vt præclarum uitæ meæ expoliendæ, & officii conseruandi, ac tanquam æris alieni, sine vorsura dissoluendi occasionem amitterem. Quod cum ita sit: vobis persuasum Auditores habetote: hoc prælegendi & docendi munus apud me semper primario, & antiquissimo loco futurum: neq; in eo vnquam me minus, aut temporis, aut operæ positurum: quam vestrorum studio-

rum,

rum, & existimationis, ac fidei meæ ratio postularit: Quod certe & mea sponte facio: & ciuitatis principum monitis, & imperio. Illi enim cum mihi actorum suorum præfecturam committerent, Senatus etiam consulto cautum voluerunt: ne id gymnasio detrimento esset: ac me ita iusserunt utriq; muneri præesse: ut hoc necessarium, illud honorarium, et huic illud ornamento, non impedimento esse voluerint: Neq; vero adhuc alias necesse habui pub. negociis horas, quam succisivas, & vel ambulationib. vel tempestiuis animi remissionib. interdum creptas imperitari. Non est itaq; nobilissimi, ac bonarum artium studiosissimi iuuenes, quod vestrum quisquam se à me destitutum, vel queratur, vel tacite suspicetur: aut mea quidem causa, aut de spe decidat, aut de pristina industria remittat: Quin, qui se meo studio, meo consilio, mea ope iuuari posse putat (atque hæc tam exteris, quam ciuib. edico ac denuncio) aut deposcat, aut significet: Dabo hercule operam, ut intelligat, eque me nunc, atq; ante semper, in bene de isto ordine vestro merendo, acrem & ardentem esse. Et profecto qui possum ego vos Auditores destituere, quin ab humanitatis, pietatis, grati, memorisque animi officio discedam? Vos enim me quasi è sinu vestro dimissum, semper secunda fauoris, gratiæque vestræ aura estis prosecuti. Vos primi indolem meam

(quantacunq; ea fuerit) ad spem aliquam nominis crexistis: Vos ingenii mei igniculos prædicationis vestræ veluti afflatu accēdistis: Vos in Patauino, Vos in Bononien. hoc gymnasio perpetuo me concursu, frequentiaq; vestra celebrastis. Vobis quod Clemēs Pont. Max. Quod Carolus Cæsar Augustus Imperator inuictus, in magna maximorum principum corona, me de pace perpetua oratione differentem, quæ magno cum silentio, atque attentione audirent, dignum duxerint: Vobis quod. S. B. sæpe me ante decretis, auctoritatibusq; suis ornarit, & postremo ingenti totius populi, ac ciuitatis assensu, qui publicis omnibus monumentis, ac sanctiori Tabulario præessem, me potissimum delegerit: Vobis inquam vestrisq; de me testimoniis acceptum refero: Tam multa igitur, ac tam illustria vestra in me merita possum ego obliuiscî aut si meminerim (hoc in primis anno, quo studiis nostris optata aridet temporum tranquillitas: & exterorum bellorum successus ad victoriæ spem animos nostros erigunt) non dies noctesque cogitare, qua maxime vobis ratione gratiam referam? Ego vero ex hoc loco, quam accuratissima opera satis vt vobis faciam, quantum ingenio, quantum studio, quantum laboribus, ac vigiliis efficere potuero, enitar, atque elaborabo: ac si quid vestrum quisquam sibi de me amplius expetierit:

uerit: is profecto intelliget, ad obtemperandum, neque facultati voluntatem, neque facultatem voluntati plusquam, cum nihil aliud agerem, defuisse. Sin mihi à priuatis operis vestra fortasse in petendo, aut significando minime hercule necessaria verecundia, aut alia quæuis causa vacationem dederit: Quod vacui ac liberi temporis suppeditarit, in id literarum genus conferam: Quo testatum relinquam: antiquissimum mihi, ac maxime præcipuum studium fuisse: vt vobis in studiis vestris iuuandis, ac subleuandis, pro maximis vestris in me officiis, meoq; in vos constantissimo amore, quam possem maximam gratiam referam.

ROMVLI AMASAEI OB AMICORVM

DVORVM OBITVM LVGVBRIS ORATIO.

QVI per vnum iam & .xx. annos, ab æstiuis scholarum intermissionibus ita paratus ad vos auditores rediit: vt in meis hisce studiorum exordiis, ingenium, ac dicendi facultatem fortasse multi, curant certe, & in meditando soletiam nemo iure desiderare potuerit: Idem tam ab omni apparatu vacuus, & ieiunus ad annum manus meum in præsentia venio:

nio: vt nisi à vobis & præteritor. annor. nunquam an
 te hac intermissa. consuetudo, & præsens temporum
 meorum ratio, et mei me conatus conscientia omni
 negligentia crimine liberet: nõ polsim mihi ipsi,
 nedum vobis non vehementer displicere. Sed est sci
 licet peccati huius mei purgandi (si factum id, à quo
 voluntas absuit, peccatum est appellandum) in ve
 stra æquitate reposita spes omnis: Eam enim excusa
 tionis causam affero: Quæ (nisi mea me fallit opi
 nio) non modo veniam, sed mitis etiam, ac miseri
 cordis animi significationem aliquam mihi à vobis
 elicere posse videatur. Equidem aud. tantum abest,
 vt de pristino meo in exordiando studio quidquã
 fuerim remissurus: vt me nuper grauissimis fortunæ
 meæ iniuriis perculsum, vel ob id vnum indignissi
 me feram: Quod quo tempore novos quosdam la
 boris mei cursus, atq; vt ego existimabam, ad inge
 nia vestræ excolenda magnopere accommodatos
 instituebam: eo potissimum tempore ita fuerim lu
 ctu & mœrore oppressus: vt nullam adhuc aliam,
 quam aduersissimorum casuum speciem animo cõ
 cipere, aut cogitatione persequi potuerim. Quo. n.
 tandem animo me fuisse aud. putatis, cui intra men
 ses ferè tres, duorum adolescentum fuerint funera
 spectanda, quos à primis pueritiæ annis, ea cura &
 caritate eduxeram, atq; educaram: ut neq; illos ego
 à libe-

à liberis distinguerem: neque illi suis vterq; paren-
 tib. orbat, alium omnino, quam me vnum patrem
 agnoscerent? Quid mihi in hoc geminato fortunæ
 meæ vulnere dolendum, aut deplorandum nõ fuit?
 Quid ad innumerabiles quas ante perpeffus fuerã,
 vitæ molestias, aut acerbius, aut calamitosius addi
 potuit? Sinite me obsecro humaniffimi Aud. in fi-
 nu veluti veftro, mei huius infortunii acerbitem
 deplorare: Sinite, per fidem veftram vos rogo, expe-
 riri me, num, quem adhuc animo comprefsi, libe-
 rius effufus dolor, mihi quietem in posterum ali-
 quam, aut lugendi fatietatem afferre poffit. Quales
 amicos, quales alumnos amiferim, & fi noftis fere o-
 mnes: eorũ tamen memoriam quantisper pia profe-
 quor recordatione, nõ attentionem modo veftram,
 fed commiferationis etiam aliquid dolori meo im-
 partimini. Ac quod inufitato mihi ex hoc loco ora-
 tionis genere vtor: boni quaefo confulite. Eorũ ego
 Iuuenum Auditores, interitum non iccirco tam do-
 lenter fero: quod mali illis quidquam in morte ac-
 cidiffe putem. Nam fi mores, fi vitæ ratio, mihi in il-
 lis probata non fuiffet: eos ego ne fi ex me quidem
 geniti fuiffent, diligere potuiffem: lam vero qui ea
 vitæ integritate fuerint, qua femper eos effe existi-
 maui: Qui optimis artibus ad veræ laudis studia,
 fumaq; animi contentione femper aspirarint: cum
 bonis

bonis, & innocentibus mortem malo esse nō posse, & ratio, & sapientum mihi facile persuadeat hominum auctoritas, mortem illis non mali cuiusquam initium, sed miseriarum, quib. assidue vita hominū conflictatur: finem attulisse interpretor. Reliquum est, ut mea ipsius causa angar: Quod si fatear: an nō dignus venia iudicetur mœror meus? Si vratur corpus, aut secetur, ac non contrahatur dolore, humani nimirū sensus expers iure existimetur: Si animus quæ tanto mollior est hominis pars, graui aliquo aduersi casus impetu feriat, possit is plagam suam aut leniter, aut dissimulanter ferre, quin ab omni humanæ naturæ more ad agrestem, ac feram potius duritiam descivisse videatur? Quid vero non grauius, non indigne in tanta casus mei acerbiate ferendum fuit? Amicos brevissimo temporis curriculo duos amisi. Sanctum & religiosum est amicitia nomen. Ac quo pauciores reperias, quibus id recte attribui possit: cum omnes ætates omnis antiquitatis memoria, nobis quam paucissima amicorum paria prodiderit: eo est grauior, & calamitosior amicorū iactura. At quos amicos? Alterum domestico, & comultorum annor. conuictu, Paterna necessitudine alterum mihi coniunctis. Iam vero vtrunq; optime conuenientes meorum studiorum comites, & honesti laboris fideles, ac sedulos adiutores: Consortē

vtrunq;

vtrūq; fortunæ meæ, q̄; à sua neuter vnq̄; sciūctā pu-
 tavit. Quid qđ nō amicos tātū, sed binos simul libe-
 ros amisi? Neq; n. quos genui, mihi magis vnq̄; libe-
 ros esse duxi: q̄; quos erudii atq; istitui: Quinimmo
 illos, quatenus à me duntaxat geniti essent: minoris
 semper feci: q̄; quos instituisē tātū: Atq; id certissi-
 ma opinor ratioe: Et. n. sobolis procreādæ ipetus eo
 pertinet: vt caduca corpora per filiorū propagatio-
 nē, à mortalitate quodā modo vindicētur: Vt quod
 in singulis breui interit, id per traduces veluti quos-
 dā, in vniuersa specie conseruetur. Atq; hic nobis cū
 animātib. cunctis ratione carētib. occulta naturæ vi
 ingenitus, cōis est gignēdi appetitus: Proprius autē
 is est hoīs: quo impellitur, vt quas rationis, atq; itelli-
 gētix formas, tāq; semina quædā, animo cōcepit: ea
 docēdo, in bene à natura iformata, & liberali educa-
 tioe diligēter culta ingenia, tāq; i emollitos, & suba-
 ctos sulcos, ad optimæ frugis spē iaciat: Quo quæ
 fuerit quisq; cogitādo, atq; inuestigādo cōsecutus, i
 alios, atq; alios trāsmissa, & pmanēat diutissime, & la-
 tissime ppagētur. Quare & ipsā id nobis cōfirmātē
 rationē, & sapiētis. ac doctis. hoīum auctoritatem
 secuti, non magis hercule qui ex nobis nati, q̄; qui
 sunt a nobis eruditi, liberum nomine dignabimur:
 quin & eo cariores hi esse debēt: quod p illos cor-
 poris, & oris similitudo, per hos imago animi, & op-
 timat. artiū ac studior. laus posteritati cōmēdatur.

Ac vicissim ii ipsi, quos veluti è sinu institutionis nostræ emisimus, nihil profecto est (modo non abutantur, qua nostra opera tanto meliore vti possunt ratione) quod plus parentibus, quàm doctoribus tribuât. Per illos enim oculis lumen hoc cœli, omnibus sensu præditi commune corporibus aspexerunt: Per hos emicantem è diuinæ mentis radio purissimam illam scientiarum lucem, tanquàm à Prometheo ferula ostentatam hauserunt. Et quid tandem à parentibus, si aliud nihil, nisi parentes sint, habemus? Nempe quod sumus: quo certe nomine, quantum natura præscribit, Lex imperat, illis debemus: At præceptoribus, quod maius, aut præstabilius beneficium deberi possit: quam, quod per illorum solertiã, & summam in nos charitatem consequimur, vt non humana figura, ac humano tantum habitu homines simus, sed vt omni humanitatis genere, quo augeri, & exornari ratio, & oratio possit, cœteris etiam hominibus antecellamus, & ad diuinæ naturæ excellentiam, ac maiestatem (quam proxime homini ius fasque est) accedamus? Ac doctores quidem, & magistros melius multo de discipulis, quàm de liberis parentes mereri, Atheniensium lege est declaratum. Nam cum omnes Græcorum leges liberos cogèrent, vt parentes alerent: sanxerunt hi, vt eos tantum parentes fraudi esset capitali non alere: qui filios bene ac liberè aliter

erudissent

erudissent. Quod si parentib. plerunq: eam ob rem plurimū nos debere putamus: quod domos, agros nobis, quod pecuniam relinquunt: quæ sunt res incendiis, direptionib. multis calamitatum generibus expositæ: Quid tandem iis debeamus: quorum in nos singulari beneficentia, virtutis immortalia, atq: omnium externorum casuum immunia adepti fuerimus bona? Quare si ii, quorum nunc obitum deploro, æque mihi cari, ne cariores dicam, quam ipsi liberi esse debuerunt: cum non vnos, sed binos eodem prope tēpore liberos amiserim: miretur quisquam, tantæ calamitatis meæ perpetuæ cogitationi trimestre tēpus datū, ac nulli fuisse in oppressa mœrore mente alii cogitationi locum? ac nō potius miretur, cum alterum nocturnis insidiis (incertū quorum hominum scelere & immanitate) audissem foedis vulnereb. optimum atq: innocentissimum adolescentem (sic enim semper existimaui) transfixum, ac laceratum: Alterum vero morbi occulta vi ipse viderem intra primum & vigesimum diē, quā decumbere cæperat, consumi: duplicato dolori me tam diu superstitem esse potuisse? aut me nunc animum induxisse, vt in hunc locum, atq: hūc ornatiss. confessum vestrum prodirem: cuius cōspectus vt ante me ad agendum, & dicendum vehementer consueuerat excitare, ita in præsentia, tristi atq: acerba

recordatione, obiecta carissimorū capitum specie,
 non modo operis, ac muneris mei, sed mei etiam ip
 sius mihi memoriam eripit? An possum ego vultus
 oraq; vestra luenes intueri? aut in vllam iltius ses
 sionis partem oculos conferre: Quin statim animus
 illorum præsentiam requirat, & stupore defixus, in
 quib. illi tam sæpe cōsederunt, subelliis inhærescat?
 Quid vero? quod non mea vnus, sed vestri etiam
 ordinis, ac vestror. studior. nostræ etiam huiusce ci
 uitatis causa, eorū ego mortem molestissime fero?
 Erat. n. alter id exercitationis curriculum ingressus,
 vt, cum natu multo grandiorum, qui studia hæc no
 stratia profitentur, laude certaret: Me vero, cuius il
 le similitudinem, vel cōsilio, vel errore effingere, &
 exprimere cupiebat: ita fuerat assecutus: vt qui eius
 in discendo opera vti posset: is iam nihil meam ma
 gnopere desideraret. Erat in meditādo ac commen
 tando solers, in dicendo clarus, & compositus: ora
 tione vtebatur tam castigata, tam polita, tam multis
 ingenii luminibus distincta: Enunciabat cum latina,
 tum græca, tam soluto oris sono, tam dulci & splen
 dida voce, eaq; actionis venustate, vt ad hoc schola
 sticum dicendi genus natum, & factum omnes iudi
 carent: Neq; ad perfecti interpretis laudem, quidq;
 ei, præter prolixiorē quādam lectionis vbertatē,
 quam pro summo eius studio, ac vigilātia maximā
etatis

ætatis progressio fuerat allatura, deesse videbatur. Quid igitur damni hoc amisso factum sit, in tãta hominum penuria, qui ab hoc pernecessario quidem, sed plerisq; omnib. molestissimo docēdi labore nō abhorreant: non est difficile iudicare: atq; hæc fuere spectatæ, & probatæ omnib. qui illum norant, alterius laudes. Jam vero alter, quod exempli, atq; imitationis lumen natu minorib. accensurus videbatur: Qui grauitate, prudentia, ciue optimo dignissimis quibusq; virtutibus, nulli non prouecta iam ætate homini par esse videbatur? Sed mitto mores probissimos, vitæ etiam integritatem, atq; innocētiã, quæ fuere in eo summa, ac prope singularia. In tanta eorum iuuenum paucitate, qui spreitis & contemptis voluptatum ac domesticar. delitiar. illecebris, per laborem, & vigilias optimum doctrinæ genus confectentur: Quanto huic ciuitati, ac nostrati iuuentuti erat ornamento, tãta in Græcis latinisq; literis atq; omni humanitatis cultu indole adolescens? Vt optare multos eius similes debeamus, quam paucissimos, singulæ huius ciuitatis ætates prolaturæ videantur. Satis iam à vobis auditores, iustum dolorem meum, non mea magis, quam vestra etiam, ac ciuitatis huius causa susceptum, veniam arbitrator poposcisse: Quod hoc anno non modo imparatior quam vnquam ante ad vos redierim,

Verum

Verum etiam, quod ne inchoatam quidem, & infor-
 matam in cotidianas operas, ac prælectiones meas
 commentationem attulerim. Qui. n. potui: cui ami-
 cis opt. ac mei amantiss. cui alumni, cui deniq: filiis
 duob. ereptis, ne tertia quidem eius temporis pars
 exierit, quæ veteri lege, ac populari cōsuetudine ad
 legendum, vel singulos cuius vis gradus necessarios
 constituta est? Verum enimvero, & res ipsa iam, & fa-
 pientissimorum hominum scripta me, & voces ad-
 monent: Omni animi ægritudini esse aliquādo mo-
 dum statuendum: ac necessitatis vim ratione ante-
 uertendam. Video præterea ab officio eos parentes
 discedere: qui amissorum dolore, ac desiderio libe-
 rum, reliquorum curam negligant. Quare satis me
 meorum interitum luxisse putabo: Si illis in hoc iu-
 uenum conuentu, qui mihi solet amplissimus sem-
 per atq: ornatiss. videri: iusta quodam modo fece-
 ro: ac nouissima ad eorum veluti tumulum, verba
 dixero: Tuos igitur primū Faustine manes testor:
 fore mihi coniunctionis, ac necessitudinis nostræ,
 atq: simul honestissimæ vitæ memoriam multo
 iocundissimam: interitus vero tui, quo meus tanto
 celerior esse debuerat: quāto ego in vitam celerius
 veneram: omni tempore fore mihi acerbissimā re-
 cordationem: tui vero ingenii, tuæq: indolis floscu-
 los tam diligenter conseruaturum: vt ex corū ele-
 gantia

gantia, ac pulchritudine, quales fructus daturi fuerint, si nobis eos fati tui iniquitas non inuidisset, facile, & praesentes, & posterius etiam fortasse intelligat. Tibi vero optime ac suavis. Garisende, quonia ante mihi te praeproperae mortis eripuit imaturitas, quam aut egregii mei in te amoris, quale maxime cupiebam specimen dare, aut meis erga te officiis, ingentibus. Patris tui viri grauis. ac prudentis. in me meritis potuerim respondere, Filiolum certe tuum, quem marem vnicum reliquisti, mea a te tutela atque institutioni testamento commendatum, ea me charitate, usque dum in vita mansero, ac beneuolentia complexurum spero, ac recipio: ut nihil plus curae, atque operae in eius aequalis, ex me nati educatione, ac disciplina a me impendi, & conferri potuisse, & communes olim nobis amici, ac necessarii iudicent: & pueri, quem quantum conici possit, ex tam tenerae aetatis indole, tui auique caetera simillimum, viuaciorum vero multo fore spero, in optimis artibus, ac studiis progressus planissime declarent. Sed ab hac luctus mei veluti clausula, ad vos auditores redeo. Vestra profecto studia, eo mihi maiori iam curae esse debere existimo: Quod cum de iis in quibus aliqua laudis, meriti que mei spes erat reposita: quique quantum in literarum studiis profecissent, mihi id totum gratuito memorique animo acceptum referebant, Multos e vita

vita immaturus exitus sustulerit: Multos locorum
 interualla ab oculis remouerint: Tam nouum mihi
 optimorum iuuenum veluti seminarium instituend-
 um censeo: in quorum ingeniis quasi felicib. plan-
 tis colendis, & ad frugem optatissimam perducen-
 dis, ita se mea, quãta cunq: ea sit, exerceat industria:
 vt ad commune cum nostræ huiusce longe florent-
 tissimæ, tum aliarum ciuitatum decus, & vtilitatē,
 optimi, ac pulcherrimi se efferant fructus. Vos tan-
 tum obsecro, atq: obtestor, ne meam de vobis be-
 ne merendi cupiditatem, ac verius perpetuum ar-
 dorem, hodiernæ orationis, aut doloris potius mei
 testificationis ieiunitate, Sed cotidiani laboris per-
 petua contentione, atq: asiduitate metiamini: Ac
 vt me sequentibus deinceps diebus, ad propositum
 interpretationis munus transeuntem, quo
 soliti estis studio, atque attentione
 deducatis.

ROMVLI AMASAEI DE PAVLI. III.

PONT. MAX. ERGA LITERATOS HOMI-
NES BENEFICENTIAE SPE ORATIO.

ST hoc in more positum, Auditores,
institutoq: maiorum: vt ætatum, tem-
porumq: spacia, Pontificum Maximo-
rum nominib. distinguantur: Ac vt no-
ui veluti lustris initium, eius qui in de-
mortui locum successerit, prima illa multo augustis-
sima renunciatio numeretur. Quod sane nouati
quodammodo temporis exordium, cum in solen-
nia nostra hæc studiorum initia inciderit: & adhuc
ex recenti, atque optatissimo nuncio, sublatis in cœ-
lum gratulantium vocibus aures personent: Ante
oculos vero nobis sint, veræ ac viuentes imagines
ipsius noui Pont. Max. nepotes adolescentuli tres,
non fortunæ tantum, ac generis claritate, sed multo
magis ingenio, ac liberalissima institutione æqua-
lium suorum præstantissimi, ac multo natu maiori-
bus pares, vnde auspicius ad munus meum aggre-
di possum: quam si ab ea spe exorsus fuero: quam
fastissimi huius Pontificatus primordia nobis ostē-
tant? Dabitur igitur hanc mihi hodierno die veniā,
nobilissimi, ac rerum mihi omnium carissimi Audi-

GG tores

tores, neq: eam (opinor) studiorum vestrorū rationib. alienā, vt de ea spe, atq: expectatione pauca differam: ad quam merito eorum animos, qui artis ac disciplinas eas conſectantur, quæ literarum studiis continentur: hic ipſe pontificatus erigere debuit atque excitare. Quod orationis genus, non vllius à quoquam gratiæ captandæ studio à me ſuſcipitur: Sed vt cum meam apud vos, animoſq: veſtros opinionem teſtatam reliquero: atq: eam certis, ac perſpicuis rationib. comprobaro: qua vos in iis studiis colendis, & retinendis, in quæ veſtrum quiſque incumbit, alacritate eſſe oporteat: planiſſime cognoſcatis. Quo liberalium, atque ingenuarum artium ſtudia ad ſummam laudem, atque ad frugem optimam proficiant, maximeq: vigeant, & effloſcant: Præter ea, quæ in hominibus ipſis poſita ſunt, à natura adiumenta: animi dico celeres motus, & ad excogitandum acutos, ad res explicandas, & ornandas vberes, ad retinendas fideliter, firmos ac diuturnos: Ac præter ea quæ aduentitia, & extranea appellantur: ex quibus diſcendi facultates exiſtunt, bonarum artium cum doctores, tum monimenta ſuppent: Duo mihi vel maximi momenti videri ſolent: Vnum eſt temporum, aut imperiorum conditio: Alterum ſummorum Principum mores & ingenia: Ab illo animi eſt aut tranquillitas, aut perturbatio:

turbatio: Ab hoc iis, qui se doctrinarum studiis dederunt, vel commoda, vel incommoda, & ipsorum principum proposita est imitatio. Ac si pacata quidem & quieta sint tempora, per summum ocium & à molestiis vacationem, efferunt se rectissima quæque studia: fouentur ac propagantur. Quæ profecto ob eam in primis causam, in maximis semper imperiis enituerunt: quod ibi tutissime Musæ habitant: vbi per hominum opes ac potentiam, & certa illis parata sunt præsidia, & à malis, ac calamitatibus securitas: vt æque sapienter Poeta, ac omnia, Calliopen regum comitem dixerit: Et quem auersorem, ac propulsatorem periculorum, monstrorum domitorem, Iouis filium Herculem Græci celebrarunt, eundem etiam musarum ducem appellarint. Videmus itaque apud Athenienses: quandiu illi terra, mariq: cunctæ Græciæ imperium tenuerunt: per eos tres & septuaginta fere annos, tot enim fuerunt (nisi mea me fallit memoria) multa & præclara cum Poetarum, tum Philosophorum & oratorum ingenia, quasi sydera effulsisse: Quæ cum de rebus maximis differendi subtilitate, tum aurea, ac prope diuina carminis, & solutæ orationis facultate, toti terrarum orbi, atque omnibus sæculis, cognitionis, & eloquentiæ clarissima lumina accenderunt. Videmus apud ipsos rerum dominos

Romanos, non nisi fractis altero bello Pœnorum viribus, fero vt ita dixerim, partu, poetas & oratores, & eos quidem tolerabiles, in lucem editos: vt tum demum, Musa pennato gradu (vt poeta dixit) sese bellicosam in Romuli gentem feram, visa fuerit intulisse. Constituto vero iam omnium gentium imperio, non ita multo ante Oçtauiani Cæsaris principatum, mira fœlicitate, & luculento ingeniorum numero, linguæ etiam ipsius quasi dominatum perfectum & expolitum: Philosophum tamen spisse omnino, ac vix in lucem prodiisse. Atque vt ab exteris etiam gentibus exempla petantur: Macedonum regno iam confirmato, fuit apud Archelaum in honore Euripides. Oppressa à Philippo Græcia, imperii illius magnitudinem, tenēte iam præsertim Asiam Alexandro, præclara est doctorum hominum series consecuta. Inter quos primas obtinuit magnus ille intelligendi, ac dicendi auctor, & eiusdem Regis magister Aristoteles. Est profecto doctrina omnis, aut pacis comes, ocii socia & tranquillitatis, aut præpotentium Imperiorum alumna. Itaque eadem semper qua imperia ipsa conciderunt, ruina, oppressa etiam sunt literarum studia. Quæ certe res, neq; probationem, neq; exemplorum cōmémorationem desiderat: Cum multis librorum, saxorum etiam monumentis, testata sit ea barbaria, vel

infan-

infantia, vel iuscitia fœditas, quæ deleta per Gothorum, & aliarum Barbarici nominis, & effera immanitatis gentium irruptionem Rom. Imperio, euerfis pulcherrimis, & nobilissimis Italiae vrbibus, latissime vsque ad hæc ipsa tempora serpsit & inoleuit: Cum nemo tam sit rerum imperitus, ac rudis, quin Græciam nesciat, altricem bonarum artium, florentem olim omnium scientiarum gloria, ita à sæuo, & truculento Tyranno, cum fortunis suis omnibus, omni linguæ, atque eruditionis ornatu, & elegantia spoliata, vt inter tot maximarum olim vrbium ruinas, ac verius cadauera, ne vestigium quidem vllum prisca humanitatis remaneat. Cum postremo hisce ipsis temporibus, multos & patriæ amantissimos, & literarum studiosiss. homines audiamus: cum doleant & ingemiscant: doctrinarum studia, quæ patrum memoria multorum ingeniis, & lucubrationibus, per longam Italiae pacem excitari, & situ deteriso in pristinum splendorem restitui cœpta fuerant: per turbulentissimas tempestates, ac potius proximorum annorum miseras, transalpes pulsa & fugata, in longinquis sibi iam relictis, & pacatis terris domicilium quæsisse. Atque hanc quidem vim, & certissima veluti momenta, ad literarum studia, aut ornanda, & illustranda, aut negligenda, & abiicienda, temporum, & imperiorum,

condi-

conditiones mihi habere videntur. Quid vero de Principib. dicam, penes quos omnis doctrinæ, præsidia sunt, & inuitamenta? Vt non magis Hercule in mundi vniuerso globo medii orbis, eius qui extremus est, motu conuertantur, & complexu librētur: quam è principum nutu pendeant: eq: eorum gratia & beneficentia literarum, ac liberalis eruditionis studiosi homines vitam ac spiritum ducant: Vera illa fortasse nō est, aut oraculo potius simillima vox: Honos alit artes: omnesq: incendimur ad studia gloriæ. A quib. vero aut honoris, aut gloriæ quasi quib. dam aculeis, boni & docti homines incitabuntur: si à Musis, à literis, à rectis studiis auersæ fuerint principum cogitationes? Quam paucissimi certe ex omni memoria proferrī possunt, ingenii, & cognitionis laude eminentes, qui è Principū quasi sinu non euolarint: Neq: magis ad pugnam milites lituorum tubarumq: cantu, quam boni Principis vultu ipso & vocib. ingeniosissimus quisq: & eruditissimus ad rē literariam gnauiter gerendam incitatur. Non commemorabo hoc loco, qui, apud quos Principes literati homines priscis temporib. floruerint, & in honore maximo fuerint: in suscepta. n. oratione modū potius, quam copiam quæro: & exempla libentius è proximis quibusq: ætatib. modo vt suppeditent, petere cōsueui. Mislos igitur facio, qui ab Heroicis vsq:

vsq: temporibus, vel Poetae, vel Philosophi Regib.
 ac Ducib. carissimi fuisse memorentur: Nihil de iis
 dicam, qui vel cum Periandro Corinthio, vel cum
 Thebano Epaminonda, vel Syracusanis Hierone, &
 Dionysio, apud Romanos cum utroque Africano con-
 iunctissime vixerunt: sciens & volens praetero felici-
 sissima illa, & eruditissima saecula Aug. Caesaris, Titi
 Traiani, Alexandri Romanorum Imperatorum: Qui
 omnis cum sine doctorum hominum consuetudine,
 vitalem sibi esse vitam non putarent: pro caducis vi-
 tae ornamentis, quibus amicorum lectissimas coro-
 nas honestarunt: per eorundem ipsi ingenia sunt no-
 minis immortalitatem consecuti. Est praeterea uti
 hominum DEVS, sic Princeps eorum, quibus praestitum
 commune, & in medio positum exemplar. Estque illud
 a Platone diuinitus dictum, & a multis ante Cicero-
 nem, & ab ipso Cicerone latinis literis repetitum.
 Quales in rep. Principes, tales reliquos solere esse
 ciues: Quales idem Plato inquit dominum, tales catuli.
 Proinde itaque ac Principes, vel equis & armis, vel ca-
 nib. & venandi studio, vel ludis, conuiujs, alea etiam,
 & amoribus delectentur: par est, & eos qui sub eo-
 rum sunt Imperio, consimilia studia consecrari: neque
 vultus magis ad speculum, quam mores ad eorum
 studia, & voluntates componere: Atque id non in actio-
 num tantum, & studiorum quibusdam generibus,

sed

sed in ipso medijs fidijs motu corporis, & incessu, totoque habitu, & ornatu sæpe est animaduersum: Neq: magis profecto liberi parentum artes, quam ciues Principum studia æmulâtur. Placet hac in parte iis principibus, qui vel nostra, vel parentum ætate, de literis, literatisq: viris bene meruerunt: hunc in vestro isto ornatisimo, atq: amplissimo confesso honorem habere: & qua sola possum ratione gratiã referre: quod eorum opera, studiis, animi magnitudine, ac beneficẽtia, perfectum est: vt literar, ac liberales disciplinæ, quarum non ipsa tãtum forma, sed color etiam, & vetus illa species aduersissimis temporum casibus abolita euauerat: ad pristinæ pene pulchritudinis decus reuocata, atq: ex ipsis etiã sepulchris, in quibus longissimum annorum spacium iacuerant, fuerint excitata. Quo quidem in numero, tres Põtifices Maximos nominare habeo. Nicolaum. v. Pium. ii. Leonem. x. Tum ipsius Leonis auũ & patrem, Medices, Cosmum, & Laurentium, & cũ his Guidonem Vbaldum Feltrium Urbini Regulũ, quos omnes honoris, atq: amplitudinis causa nomino. Amissemus, mihi credite Aud. amissemus omnem proculdubio, quam & nunc retinemus, & vti spero & cupio, in posterum confirmabimus, & amplificabimus, latinarum, Græcarumq: literarum dignitatem: nisi multi vndecunq: ingenio, & doctrina
 abun-

abundantissimi homines, ad proposita ab illis non præmia solum, ocia & honores, sed exempla etiam, tanquam apes ad bene cultos, & floribus referros hortos aduolassent. Qui abdita, & retrusa inuestigando, noua commentando, obscura & incognita illustrando, perplexa explicando, horrida & inculta expoliendo, felicissimas nobis propagines antiquæ eruditionis, & linguæ, è sterili, ac prope iam arida materia excitarunt. Od igni Principatu homines, ac verius Heroes & Semidei. Non feritatis vos & immanitatis, per cædes, rapinas, ac ciuilia bella, posteris monumenta reliquistis: Sed curam, studia, opes, copiasq; vestras, ad omne humanitatis genus excolendum contulistis. Quæ erit vnquam tam barbara gens aut natio, quæ tam rudis, & indocta ætas, quæ laudes vestras aut obliuione obruat, aut silentio inuoluat? aut quæ vere felicem vestri nominis memoriam, non pia quouis tempore, & grata recordatione prosequatur? Dixi quid temporum status, principumque ingenia ad literarum studia ornanda, appositum habeant, & accommodatum. Nunc quæ nobis, & quæ instant nunc tempora, & noui Pontificis creatio spem polliceantur, dum breuiter disse-ro: attente me obsecro, & libenter auscultate. Sunt quidem Auditores, de posteris temporibus vota potius facienda: quam vt cum rerum euenta

HH & pro-

Etos homines lenitate, auream hanc pacem imperti-
 uerunt: iam vero quanta, & quam inusitata extitit
 agrorum vbertas? quanta rerum omnium, quarum
 humanæ vitæ vsus indiget, copia? Quare si funestif-
 simis temporibus, cum hos agrorum populationes,
 vicorum incendia, urbium direptiones, illos fames,
 alios pestilentiaæ metus, atq; hæc plerisque omnes
 omnia exercerent: anxia nos & acerbæ ægritudi-
 nes, aut mœrore oppressos, aut ingētiū malorum
 metu afflictos tenuerunt: atq; omnem docendi di-
 scendiuæ alacritatem, quæ animi securitate maxime
 constat, restinxerunt: Nūc in summa quiete & ocio,
 Quid officit, aut aduersatur: quo minus studiorum
 nostrorum cursus, & nunc fœcundissima aspirante
 fortunaæ aura instaurentur: & constantissime retenti
 ad optatos exitus prouehantur? Atq; hic quidem
 est præsentium temporum status. De summo vero
 Principe, qui nuper sub Pauli tertii nomine Pont.
 Max. declaratus, magno Romanorum Patrum con-
 sensu, & ingenti omnium gentium plausu, ad Chri-
 stianæ reip. gubernacula accessit: Quæ proposita
 spes nobis, quæ expectatio esse debet? An non is
 est, qui cum omnium opinione iam multos ante an-
 nos, vnus qui Pont. Max. crearetur, dignissimus sit
 habitus: eum cuncti mortales, si fieri possit, iam im-
 mortalem esse cupiant? Quem tanquam è cælo

missum salutare quoddam numen, ad recreandam, tuendam, amplificandam remp. agnoscimus & veneramur? A quo solo inter omnes Principes, pacem constitui, & confirmari, vitæ licentiam coherceri, corruptos mores emendari, intermissa, ac pene abolita iura, leges, æquum bonum, religionem, ac pietatem reuocari posse auguramur? Aut si ne ab hoc quidem sarciri hæc, ac restitui possint: quin pessum eant ac pereant omnia, prouideri nulla iam ratione, aut modo posse putemus? Et merito quidem: nihil est enim tam arduum ac difficile, quod ille nõ virtute, atq: animi magnitudine suscipere, prudentia, ac constantia sustinere, vitæ sanctitate, & auctoritate tueri, & conficere possit. Verum hæc communis est toti christianæ reip. spes: quid illa, quæ cū orationis meæ proposito multo est coniunctior: quam expressa, quam illustris? Pont. is nobis Max. Auditores, diuinitus obtrigit: qui incredibili semper literarum amore flagrauit: Qui cum suo studio, tum doctorum perpetua adiutus consuetudine, tantum è Græcis, Latinisque dicendi, atq: intelligendi fontibus hausit: vt ei cunctorum hominum consensus non magis ob generis claritatem, & cum fortunis cõiunctam virtutem, quam optimarum artium cognitionem, inter collegas suos principem locum tribuerit. Quem igitur vnquã de honestis studiis, bonisq:

bonisque literis bene meriturum speremus: si hic non vnus, plusquam ceteri simul omnes, quos paulo ante nominavi: de vestris commodis, atque ornamentis cogitarit? Si non magnam curarum suarum partem, ad eas artes, quibus ab ineunte ætate ipse deditus fuit, decorandas, & honestandas incuberit? Equidem in eam sententiam facile adducor: Romano hoc Pontifice, Romanã illam eloquentiã, atq; omnis liberalis eruditionis dignitatẽ, in suũ decus, & splendorẽ vindicatum iri: atq; optimũ quenq; & studiosissimũ optimarum literarum, in posterum neq; rei bene gerendæ adiumenta, neq; virtutũ honores, aut laborum præmia desideraturum. Quare debetis optimi ac nobilissimi adolescentes, cõuerso tam feliciter temporũ, ac Summi Principatus orbe, eniti, atq; elaborare, vt dignos uos his tã secũdis uox quasi ætatis inuitis præbeat. Quod profecto efficietis: si omni alacritate, omni animi contentione, quẽ iam ingressi estis, studiorum cursum tenueritis: Cũ ea. s. spe, atq; expectatione, & vestrũ vnumquẽq; & totum hunc florentissimũ conuẽtum vestrum, quod fecundissimũ semper fuit scientiarũ omnium seminarium, hoc Pont. Max. ea omnia cõmoda atq; ornamenta consecuturum, quæ à Maximi, & beneficiũ Principis volũtate, & gratia proficisci possint. Cuius certe rei euentũ, non ipsius modo Principis diuina

diuina virtus, sed trium etiam horum adolescentum eius nepotum, ingenia & mores vobis præstare videntur. Nam cum ii in hac studiorum celebritate liberalissime educantur, & ab optimis, atq; eruditissimis præceptoribus instituuntur: dubitare certe non possumus: ciuitatem hanc altricem suam, æque caram ac patriam ipsam habituros: ad vestrum vero ordinem commendandum, iuuandum, ornandum, fraterni in vos amoris omni tempore documenta daturos. Estis vos quidem (vt vobiscum iam loquar) Pontificii adolescentes, in amplissimis nati fortunis: ad multo vero ampliores Dei Diuorumque ope, ac vestri aui virtute & meritis educti: Sed si is sum: cui credendum aliquid putetis: hoc mihi credite: non purpuram vos aut insulas, non quæuis maximorum honorum ac dignitatum insignia, illustriores, ac magis conspicuos reddere posse: quam secundum eas, quas nunc sedulo colitis disciplinas, ea studia, atque officia, quæ & in vniuersum istum ordinem, & in eius lectissimum atque honestissimum quenque, ac vestri quam similimum contuleritis. DIXI.

ROMVLI AMASAEI ORATIO DE

LAVDIB. STVDIORVM HVMANITATIS.

I quidquam mihi Auditores, frequen-
 ti conspectu vestro, aut iocundius vn-
 quam fuit, aut ad studiorum meorū
 rationem accommodatius, facile atq;
 æquo animo ferre potui: me ex veteri
 consuetudine, tandiu horum subselliorum, huiusce
 concionis aditu prohiberi. Sin ita ab incunte ætate
 vitam institui: vt mihi nihil neq; honestius, neq; in-
 genii mei exercitationi aptius vnquã esse putarim,
 quam inter vos frequenter, atq; assidue versari, vitã
 vero ipsam sine vobis acerbam, aut potius nullam
 esse duxerim, nõ minus hercule vobis, ac vestra ista
 luce inuitus carui, quam vos ipsi, quæ vobis maxime
 voluptati esse consueuerunt, si frui non liceat, non
 cupide tantum, sed sollicito etiam animo requiritis.
 Ac mihi quidem, quamdiu licet hunc ad dicendum
 ornatissimum locum celebrare, omni studio, cura
 ac prope sollicitudine, in optimis ac rectissimis stu-
 diis vestris iuuandis, atq; ornandis, meo in vos offi-
 cio, vestris in me meritis satisfacere contẽdo. Simul
 ac vero cotidiana mihi consuetudine vestra interdi-
 ctum est, vestri cunctorum desiderium, vnum illud
 commentando ac meditando lenio: quam po-
 tissimum

orbe, vel concentu totam humanitatem existere: cuius longe minimam partem is teneat, qui earum sibi artium vnam aliquam, sine hac ipsa copiose, & varie dicendi facultate compararit: Qui vero hanc cum suarum quauis consociarit: hunc multo maximam, ac longe maiorem, quam dimidiam humanitatis partem tenere. Ac dum huius rei vobis rationes expono, quæso vt me Auditores, sicut facere instituitis, benigne attenteque audiatis. Ac primum quidem satis inter omnes constare illud arbitror, & humanæ naturæ lenitatem ac mansuetudinem, & scientiæ studiiq: facultatem quandam, communi nomine à latinæ linguæ Auctōrib. & parentib. humanitatem esse appellatam: cum tamen suum priuatim nomen vtrique, Græcæ orationis vsus dederit: aliter. n. eam quam de summis virtutib. vnam esse, quaque maxime voluerunt hominū inter ipsos beniuolentiam, ac societatem constare, aliter vero hanc, quæ ad doctrinam, liberalemque eruditionem pertinet, nominarunt. Neq: vero mihi est hodierno die de superiore illa oratio instituta: De hac vna, qua humanum ingenium excoli, erudiriq: potest, omnis disputatio mea futura est. Hanc ego multo latius patere censeo, quam vulgo video existimari. Quotus enim quisq: est, qui quæ studia paulo altiora esse, & maioris acuminis, longiorisq: temporis indigere arbitretur

tur, ab humanitate tanquam aliena nō ableget? Atq:
 huic non ea tantum relinquat, quæ non à tardiorib.
 modo & pinguioris vt aiunt mineruæ, sed ab oscitā
 tib. etiā ac dormiētib. recte tractari ac percipi posse
 putet? Quid. n. aliter cēseat, qui in huius ipsius quasi
 vestibulo, frontis veluti quadā specie captus consti-
 terit: ad interiora, atq: adeo ad recessus amplitudinē
 non processerit? Sed hæc alias. Nunc illud vobis me
 probaturum confido: Humanitatem ex duabus per-
 fici, intelligēdi. s. ac dicendi partibus: ex illa scientias
 omnes, ex hac eloquentiam existere. Qua vero id ra-
 tione probari possit? Nempe quod si quod immor-
 talis DEI maxime proprium est, Diuinitatem,
 Quod vero feris est à natura tributum, feritatem
 recte appellamus, non video cur id, quod eadem
 natura vni homini proprium impertita sit, non id
 ipsum proprie, neque aliud quid, quam humanitas
 appellari debeat. Ac si summam sapientiam, ingen-
 tem bonitatem, infinitam potentiam, DEI propria
 bona, suum vero ferarum esse dicimus, ad id quod
 adest, quodq: præsens est, sensu moueri: Quis iam
 dubitet, quin ratio & oratio peculiaria sint, ac pro-
 pria hominis munera? Quid erit igitur aliud huma-
 nitas, quam ratio cum oratione coniuncta? Atq: vno
 quidem de rationis fonte omnes scientias, omnes
 omnium rerum artes profluxisse nemo negarit. Si
 quid

quid enim est aliud in homine, vnde cogitandi, per
 spiciendi, iudicandi facultas, ipsa etiã memoriæ vis
 profecta videatur, eo fortasse disciplinarũ, artiumq:
 omnium inuenta referantur. Sin neque sine his aut
 inueniri, aut excogitari quidquam potuit: Hæc ve
 ro ipsa rationis certissimæ sunt partes, Ambigi cer
 te minime debet: quin quæ vnius rationis beneficio
 ac munere hominibus parta sunt bona, ea vniuersa
 humanitatis, cuius ipsa ratio altera pars est, quasi
 fœcundissimæ parentis gremio contineantur. Quod
 si quis ab humanitate grauiorum scientiarum stu
 dia diuellere conatur, ex eo ego quæro: cui nam
 illa parti subiicienda arbitretur. Certe quæ esse di
 cuntur, omnia, aut animæ sunt expertia, aut spiri
 tus sui vi consistunt: quæ vero sine mentis, & eo
 quidem vehementi motu, elici, atque inuestigari
 non potuerint, inanimis ea rebus attribui non pos
 se, nemo non videt. Iam vero eorum quæ suo nu
 tu mouentur, quæ vigent, ac sentiunt, triplex o
 mnino natura est: in quarum vnã omnino eas
 de quibus nũc agimus, facultates cadere necesse est:
 DEI vna est: Brutorum est altera: tertia atq: adeo me
 dia hominum, Quod si quis harum rerum studia à
 DEO ortũ ducere existimet, neq: ego negarim hu
 manitatem totam, diuinæ mentis particulam esse:

dummodo mihi illud concedatur, non esse diuinitatis ea studia propria, quorum pars maxima opinione constat: cum opinio ipsa à scientia, qua potissimum nititur diuina natura, longissime absit. Ad quam igitur quod graue, quod amplum & magnificum, quod subtilitatis, obscuritatis etiam plenissimum studiorum genus fuerit, ad quam inquam Naturam referemus? Mutarum ne animantium? prohibeant hoc Di, cuiquam id in mētem vt veniat. Quæ iam igitur restat, nisi humani animi vis, cui hæc omnia accepta referenda sint? Quidquid enim est ingenio quæsitum, ratione inuestigatum, studio elaboratum, industria & exercitatione perfectum, hoc totum, totum hoc inquam, ab humana natura emanat: à qua cum ipsa hæc, de qua nunc loquimur humanitas, seiungi non possit, qui magis poterit vlla humana disciplina ab humanitate segregari? At diuersa sunt inter se studia: sua quadam eorum singula specie disident: certis veluti finibus circūscripta sunt: appellationibus etiā differūt: aliud est alio maius, grauius, obscurius, alio itē aliud festiuus, amœnissimus, iocundus. Neque ego Aud. ignoro, rerum formas à suo genere, à toto partes, certa quadam nota discerni posse: Sed illud disputo, nullam esse ex ingenuis omnibus artibus, quæ humanitatem tanquam suam quandam parentem non debeat agnoscere, nullum

nullum omnino studium esse, quod ab humanitate,
 tanquam nostri maris pars aliqua ab oceano, non
 deriuarit. Nisi forte aut Nili, aut Istri, aut nostri etiã
 Eridani plures alueos, atq; hostia aliud esse ab vni-
 uerso amne, aut cœlestium ignium orbis, quod spa-
 ciis, quod potestatib. quod nominibus etiã dissi-
 dent, non esse ab eodem aternæ lucis fonte oriun-
 dos existimemus. Suos igitur limites, suam posses-
 sionem retineat naturæ operum inuestigatio, ac per-
 tractatio: Ab hac vero diuortium fecerit, Diuinarũ
 rerum contemplatio: Scorsum se quasi intra Huma-
 norum corporum septa receperit, quæ eorum vale-
 tudinis aut tuendæ, aut restituendæ scientiam pro-
 fitetur. Urbium etiã atq; oppidorum se mœnib.
 ciuilib. pontificiũq; iuris prudẽtia intercluserit: dum
 se germanas sorores esse, atq; ab eadem se humani-
 tate in lucem editas sciãt: dum sibi cum opus sit, vi-
 cissim opem ferant, dum si non sapiissime, at non-
 nunquam, quemadmodum in medio saltem mări
 diuersa, sed indidem orta flumina, & hæ in vnũ con-
 ueniant. Est. n. ita comparatum, vt quib. rebus idem
 sit ortus, eã se res vltro citroq; data, & accepta vi se
 contineant, & veluti mutuis fulciant adminiculis.
 Neq; enim est in elementis, in iis quos paulo ante
 diximus igneis orbib. in humani corporis sensib. in
 eiusdẽ etiã corporis quib. vita alitur humoribus, in
 omnib.

omnibus denique idem quæ sub genus cadunt, tuus quidam nisus, & non est suus quasi cœtus, liberalibus studiis inter se, ac certa ad humanitatis orbem perficiendum conspiratio. Atqui veteres illi qui sapientia cæteris præstiterunt, tantam inter disciplinas coniunctionem esse putarunt, ut nihil se omnino egisse crederent, nisi essent omnem omnium rerum, quæ ad humanitatem pertinerent, scientiam complexi. Quod enim harum artium genus aut Homerum latuisse videri potest? ut à summo, & antiquissimo omnis sapientiæ duce, & auctore initium faciam. Quam scientiæ partem diuini homines Socrates, & Pythagoras animo, ac memoria non continuerunt? Quid tam subtile aut obscurum, aut tam reclusum ac reconditum in studiis fuit, quod Plato, & Aristoteles non inuestigarint, non eruerint, non illustrarint? Ac ne multos nominem, neue nostros præteream, quam non fuerunt, cum Cicero, tum Maro instructi & ornati intelligendi, ac dicendi facultate? Dicit aliquis: quid tu igitur disciplinas omnes perdiscendas censes? Non est hæc mihi nunc disputatio instituta: Nihil ego vobis Auditores plus oratione mea in præsentia oneris impono, quam vestrum quisque aut possit, aut velit sustinere. Demus aliquid ætatis nostræ moribus: Demus parentum ac præceptorum nostrorum consiliis: Demus quæstui: Demus
etiam

etiam (si placet) voluptatibus ac deliciis: Deligat sibi quisq: vnū aliquod, & solum, cui se dedat, quod sectetur, quod colat, quod arctissime complectatur, studiorum genus: Dum illud sciat humanitatis partē esse: Neq: in hoc liberaliū artium conuentu, vllam facultatem tractari posse, quæ ab vna & eadem humanitatis radice se non profuderit. Quæ. n. per DEOS immortales, ad humanitatem sapientiæ pars, quæ in diuinarum, aut humanarū rerum cognitione posita sit, non referatur? cum earum omniū nulla inueniri possit, quam hominum ratio non conceperit, non pepererit, non propagauerit? Quod si nihil suū magis est hominis, quam ratio, neq: quidquam est humanitas aliud, quam quod homini est priuatim à natura tributum: An obsecro, cum ratione humanitatem sempiterno quodam (vt ita dixerim) nodo connectemus? scientias vero vllas, quas sine ratione nullas omnino esse necesse est, ab humanitate separabimus? Quin sua potius maneat Disciplinis omnibus cum humanitate coniunctio: Neque pudeat quenquam se humanitatis studiosum profiteri: Nisi quæ forte mutam potius pecudem, quam homiue se natum esse pœniteat. Age vero quoniã disciplinas studiaque omnia, in humanitatis quasi ius vindicauimus, an cum humanitatis qualibet parte eloquentia coniungenda copnlandaq: sit, nihilo longius, quam
 vt tem-

vt temporis, voluntatisq; vestræ ratio habita videri possit, consideremus. Illud quidem nemini non liquido constat, nihil totum aut perfectum appellari posse, cui pars aliqua earum partium ex quib. constat, defuerit: neq; enim aut animam tantum, aut sine anima corpus hominem dixeris: neq; rursus, aut animam, aut corpus appellaris: si res vlla abfuerit, quib. ex rebus, vel corpus, vel anima constituitur. Hoc posito, & quasi quodam huius institutæ disputationis fundamento iactato, & illud concedatur necesse est: humanitatem ipsam quam hominis proprium esse munus ostēdimus, nullo pacto integram aut perfectam haberi posse: quoties abfuerit ab ea, earum aliqua ex quibus perficitur pars. Atqui partium aliæ quidem summæ & Principes sunt: aliæ succedentes, & quæ non alieno nomine particulæ nun cupētur, & dispari sane inter se sunt ad res perficiendas momento: cum vt vna de his plerunq; desit, reliquum tamen quidquid illud est, à toto non longissime discedat, sed quasi articulo vno imperfectius sit: Fac itē ex maximis aliqua partibus, & quasi membrum desit, tam longe à perfecti forma id cadere animaduertas: vt nec facie, nec nomine, id quod esse debuit, videri amplius possit. Spero rationes hæcæ meas non modo quod vestrum est acumen, intelligi: sed pro sua etiam veritate vobis probari.

bari. Quis.n.id non perspiciat, & simul verissimum putet? nō protinus vt nascenti alicui, corporis particula quæuis & quasi articulus desit, humanæ illū figuræ aut formam, aut nomen amittere: A quo vero summarum quælibet partium absit, vti crura, caput, aut brachia, iam monstrum potius, & deportandum quidem, quam hominem eum aut haberi, aut appellari debere. Quod si confiteamur: iam illud qui negare poterimus, cum humanitatis duas esse principes partes ostenderimus, rationem. f. & orationē, ac omnis quidem disciplinas rationi subiici, vt orationi eloquentiam oporteat: vt vna & altera etiam disciplinarum, non fuerit ingenio & scientia comprehensa, non continuo imperfectissimam humanitatē ipsam videri posse: vbi oratio non accesserit, statim humanitatem non mancam modo, sed dimidia etiam sui parte carentem, infirmam, debilem atque imbecillam, neq: nominis, neq: iuris sui totius competentem iacere, intermori, atq: alterius sui partis quasi desiderio contabescere. Atq: hanc quidē maxime naturalem cum ratione orationis coniunctionē, vel ex eo facillime colligas, quod vtriq: naturæ muneri idem Græci, & cōmune nomen, nostri vero maiores paululum admodū, atq: adeo vna tantū litera apposita diuersum attribuerunt. Sed quid in re perspicua immoramur? Quis.n. illud nō intelligat: nisi dicen-

do animi sensa (quod orationis est proprium) exprimentur, non modo ieiunam, & mutam rationem fore, sed nihil etiã per eam, neq: docendo, neq: præcipiendo, homines hominib. profuturos, nihil à cognoscendi atq: inuestigandi studio, ad agendi solertiam, quo cognitionem omnem natura referri voluit, collaturos. At nō desunt fortasse iã aliqui: qui vt orationem cum scientiarum studiis connexã esse non inficientur: eloquentiã tamē ipsam. s. apte, distincte, grauius, & copiose dicēdi facultatem, nihil omnino ad scientias attinere existiment: Satis. n. esse si quidquid dici oporteat, ad Auditorum aures quouis dicendi genere perferatur. At. n. cum ambæ hæ partes nō sorores modo Germanæ, sed geminæ etiã sint, easq: pariter adulescere videamus: si natiua illa & simplici ratione cōtenti sumus, iure etiã omnē in excolēda, & ornanda oratione industriã repudiabimus. Sin aliud atq: aliud amplificandæ rationis causa studiorum genus exquirimus, quo demum merito in orationem adeo iniqui sumus, vt nullo eam studio, nulla arte, nulla diligentia, cultuq: nostro dignam arbitremur? An non sua esse debet, inter cognatas res conuenientia? Quid igitur? crescente in dies hominis corpore, si sensus, si cogitatio eadem semper fuerit, atq: in eodem statu permanserit, hominē eum putabimus? Sin in ipso corpore, reliquis membris crescentibus vnum aliquod tantillum semper fuerit, ac in recens

nato esse solet, non monstrum illud esse existimabimus: Si ipsius (vt ita dicam) infantiae oratio, ad reru cognitionem non aetate modo, sed doctrina etiam ac literis auctam adiungatur, poterit vlla videri in his conuenientiae habita ratio: Tu de maximis plerumque & obscurissimis reb. tibi agendum putes: Tu aut caelestium terrenarumque omnium reru vini. ipsam naturae obscuritatem, aut humani diuinique iuris prudentiam tractes: Tu humani corporis atque animi habitum, motusque omnis dicendo persequere: Tu cogitationes denique tuas aut literis mandes, aut in magno plerumque hominum conuentu viua (vt aiunt) voce pronuncies: & ea de quib. disputatio fuerit suscepta, non modo non ornare, aut illustrare, sed ne explanare quidem, aut puris propriisque verbis explicare, eos vero qui ad audiendum conueniant, non modo delectatione non allicere, & orationis iocunditate detinere, sed ne plane quidem, ac dilucide docere possis? O Hominem vt maximi dicendi, atque intelligendi auctoris verbis vtatur) intemperanter abutentem & otio, & literis. At non sic veteres illi, qui doctrinarum genus omne cum perspectum, exploratum ac cognitum haberent, literarum etiam monumentis sibi mandandum censuerunt: non sic inquam illi studia sua instituerunt: vt res scilicet ipsas percepisse sibi satis putarent: orationis vero cultum, & decorem negligerent.

An possumus vnum ex omni eorū numero nomina re, qui vllam scientiæ partē stylo, ac literis pertracta uerit: quin eam sibi & verborum delectu, & quoties res ipsa pateretur, dicendi etiam insignibus, & quasi luminibus distinguendam, ornandā, ac honestādam non putari? Mitto Oratores, ac Poetas, quorum in hac parte præcipua quædam, & maxime perspicua est gloria: mitto eos quorum nobis monumenta aut vetustas, aut temporum potius iniquitas eripuit. Eorum maxime exemplis uti libet: qui & scientiarū nominantur Autores, quorumq; scripta nobis testimonio esse possint: facultatum eos suarum sibi sociam eloquentiam cooptasse. Quis horum vobis orationis aut copia, aut grauitate caruisse iure videri potest? Num fortasse Deus ille omnis Philosophiæ Plato? Atqui eius lingua Iouē ipsum si Attice loqueretur, vsurū fuisse vetustas credidit. Num Aristoteles? at is in qua semper locorū obscuritate versatur, aureū orationis flumen meruit appellari. Num Theophrastus? at. n. hic sibi ab eloquēdi diuinitate nomen inuenit. De nostris vero quorū esse potest, hoc præsertim in loco, quā veterū Iurisconsultorū amplior auctoritas? & hi quidā in illa sua breuitate, cum verborū prope numerum scientiarū numero consequuntur, quantā in deligendis cōnectendisq; verbis curā, Quantū etiā elegantix studium præ se tulerunt? An

non

non hi, horumq: similes quam plurimi sanctissimas
 disciplinas excoluerunt, ornarunt, illustrarunt? cæte
 ri vero qui barbare, qui ieiune, qui inepte, qui pu
 tide etiam de maximis rebus, aut scribere, aut loqui
 nihil veriti sunt, eas ipsas res non fœdarunt, non ob
 scurarunt, non quasi impuris contaminatisq: mani
 bus sacra DEORVM immortalium attrectarunt?
 Ostendi Auditores, quod initio proposueram: quan
 do humanitas ipsa id ipsum sit, quod hominis pro
 prium natura esse voluit: eius duæ sint partes, ratio
 & oratio, & vno de rationis fonte omnes disciplinæ
 studiaq: omnia profluxerit, quidquid illud sit, quod
 nobis discendum, cognoscendumq: existimemus,
 humanitatis vnus sinu contineri: neque vllam posse
 liberalis iustitutionis partem ab humanitate separa
 ri. Ostendi etiam humanitatem non esse protinus
 imperfectissimam: vt ab ea de scientiarum numero
 aliqua, tanquam articulus quidam absit: Vbi vero
 oratio non accesserit, altera sui parte, ac dimidio ip
 so imperfectiorem esse. Ostendi orationem ipsam
 cum ratione augeri vnâ & coalescere oportere.
 Ostendi postremo res eas omnes, quas cû aliis com
 municari, aut dicendo, aut scribendo opus sit, sine
 orationis copia & elegancia, omni gratia, omni luce
 carere. Quid nunc aliud restat? Vt vos animo meo
 carissimi Auditores, non modo hortor, sed obsecrē
 etiam

etiam atq; obteſter: primum vt in ea ſtudia atq; in eam humanitatis partem, in qua nunc eſtis, ſedulo ac diligenter incumbatis: deinde vero vt eloquentiam conſiliorum omnium, & cogitationum comitem, ſcientiarum ornatricem, maximarum domi foriſq; rerum effectricem, magno ſtudio, animique veſtri contentione complectamini. Huic temporis veſtri, Huic cura, Huic vigiliarum, ac laborum etiã veſtrorum bonam, & æqualem partem trãſmittatis: Quod equidem facturos vos nihil dubito: ſi illud vob. ratio ipſa perſuaſerit: veſtrarum cuiſlibet diſciplinarum, ſine eloquentia nõ vocem modo, ſed ſpiritum etiam ipſum de futurum. Magna ſunt in vobis ad hanc comparandam ingenii: magna reliquarum facultatum præſidia: Præceptorum copia, quanta in ampliffima, ac florentiffima ciuitate eſſe poſſit. De mea vero in vos fide, & officio nihil dico, qui cum à vobis lucem acceperim, meumque à vobis, quantumcunque illud ſit, nomen emanarit, ſine ſcelere ſtudiis, ac voluntatibus veſtris de eſſe nullo pacto poſſim. Dixi.

R O -

ROMVLI AMASAEI ORATIO QVA

· AVDITORES AD ELOQVENTIAE

STVDIVM HORTATVR.

VO D semper optauimus, sperare vix
vnq̄ ausi sumus, in magna totius Ita
lia tranquillitate, Scholar. aud. inter
missam cōsuetudinem reuocamus.
Effulsit tandem, & emicuit è densis.

Q turbulentissimar. tē pestatum tenebris, ocii & secu-
ritatis Lux: Restinctis odior. inter summos Christia-
nae reip. Principes, ac dissensionum causis, omnes ci-
uiliū bellor. reliquiae sublatae, atq: abolitae: & quasi
perniciosarū propaginum stirpes radicitus euulsae.
Atq: vt hic tam insperatus, tam optatus, tam faustus
deniq: & salutaris euentus, incredibilem cunctis Eu-
ropae gentib. ac nationib. & inusitatam lætitiā ap-
portarit: præcipuum tamē & singularem vester iste
nobilissimi Iuuenes, ornatisimus ordo, è tāta huius
temporis felicitate fructū capere debere, iure opti-
mo videatur. Nam si ante hac armor. horribiles fre-
mitus, & perpetui belli infestissimi motus, & ea quæ
cum bello suapte natura coniuncta sunt mala, Vr-
bium direptiones, agrorum calamitates, pestilen-
tium morborum lues, animos vestros in his ipsis
plerunque studiorum solemnibus exordiis, pa-
uore

uore & trepidatione complebant: Et aduersorum casuum vel iam præsentium impetus, vel impendentium metus à cotidinar. vos exercitiorum curriculo auertebant: Eumque, quem è sua vestrum quisq: patria attulerat, discendi ardorem restinguebat: Nunc cum aureæ huius & augustæ pacis bonis, non ea tantum quib. natura sensum dedit: Sed ipsa etiam medijsfidius tecta, atq: agri latentur: decet profecto & cor. vnumquenq: quib. optata hæc pax obtigit: ingentes largitori atq: effectuori bonor. omnium DEO, & huius tanti, ac tam prosperi successus auspicijs, ducib. auctorib. gratias habere. Et vos Aud. hoc diuina vob. veluti virgula supeditato ocio, studijs vestris non tam cupide repetendis, quam constanter retinendis, in summa annona vbertate, cæli temperatione ac salubritate, rer. omnium, & commodorum, quib. institutæ vitæ vsus non facile possit carere, luculentissima copia, alacri & gaudenti animo perfrui debetis. Atq: ex hodierni quidem diei ad hæc Gymnasia concursu, spectatam mihi sæpe vestrum omnium in rectissima studia, & honestas, atq: ingenuas artes alacritatem facile perspicio: Vestrum enim alios ad ciuilis, Pontificiiq: iuris interpretes, honoratissimos illos quidem, & legum prudentia amplissimos viros, ad Philosophum alios, Multos ad Medicinæ magistros & doctores magno
ag mi-

agmine, & cum magna proficiendi spe video aduolare: Et profecto tantum abest, ut eorum cuiquam hanc frequentiam, & celebritatem inuideam: ut merito hunc illis honorem haberi confitear: Quippe qui & doctrinæ laude, & laborum suorum perquam optimis præmiis illustrantur: Vobis vero Auditores pro meo perpetuo in vos officio, ac beneuolentia ex animo gratulor: Quod eas in primis disciplinas accurate, & studiose colatis: Quibus maxima, & certissima exposita sunt ornamenta, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Non possum tamen (ne vos intimos animi mei sensus cœlem) non molestè & indigne ferre. Eorum studiorum est quibus omnis elucet eruditionis elegantia. Quæque omnium sunt, uti appellantur humanissima, nullam iam prope, aut omnino parum rationem haberi: Neque vero hoc ita dictum à me accipi velim: Quasi me, quanti à vobis fiam pœniteat: de re ipsa ago: Mihi quantum sit à vobis tribuendum, in vestro positum est iudicio. Loci ac dignitatis apud vos aliquid, sicuti olim consuevit, habeat humanitas. i. linguæ animique cultus & expolitio: Vestris Auditor. ingeniis, liberalissima educatione vestra longe dignissima facultas, ac disciplina. Partem sibi illa oculi vestri aliquam vindicet. Facile patiar si ita opus fuerit, quantum illi honoris accesserit: tantum de

mea (quantacunque ea sit) exiltimatione detrahi: Est vero vna, quæ à vobis vel negligatur, vel repudietur indignissima. Nam vt sacrosancta sit legû maiestas, qua imperandi parendique scientia, recti prauique ratio & discrimen, agendi, respondendi, cauendi peritia, sacri denique, profanique iuris omnis intelligentia continetur: Eminent inter omnes, vt quæ ex ipso Iouis vertice prodierit, causarum omnium inuestigatrix, & vitæ moderatrix Philosophia: Aut integris præsidium, aut affectis opem corporibus, & salutem medicina polliceatur: Suis se ceteræ artes, ac disciplinæ efferant dotibus ac ornamentis: Et quæ vniuersæ, humanitatis vnus omnium parentis, & reginæ chorum, & quasi orbem constituunt: per me tamen in præsentia in sua abeant diuortia: Suisque propriis ac certis finibus circumscribantur: Quid illis tamen impolitius, quid horridius, quid mutum æque aut brutum potius, & inanimum, si orationis excolendæ atque expoliendæ ratio, ac verius vox, spiritus, & scientiarum omnium mens absuerit humanitas? Quæ ex eo mihi nomen nacta videtur: quod vna maxime naturam perficiat humanam: eamque à bestiarum communiione seiungat, & separet. Ac patrum quidem memoria, Primis etiam publici huius ac laboris mei muneris ac multis deinceps annis,

nīs, nemo loci, ordinisque vestri vel tam potens,
 & clarus, vel tam tenuis & obscurus fuit: Qui cum
 suis reliquis studiis præclare agi putaret: nisi ad ea
 humanitatis nitorem, & eloquentiæ lumen addi-
 disset: Et intemperanter quidem se vnusquisque
 ocio, & literis abusurum interpretabatur: nisi ab
 humanitatis thesauris cæteras artis, ac scientias ex-
 ornandi, atque illustrandi sibi facultatem compa-
 rasset. Pulcherrimi itaque liberalium studiorum cõ-
 uentus, magno iuuenum vtrunque sibi, intelligen-
 di scilicet, & dicendi laudem expetentium nume-
 ro floruerunt: Qui cum in suas quisq; patrias, eme-
 ritorum præmiis decorati reuertissent: per vniuer-
 sam Europam eruditionis, facundiæque suæ semina
 iaciebant. Quo circa illis ipsis temporibus, non
 vna duntaxat Italia, sed Hispania, Gallia, Germa-
 nia, Pannonia etiam, & Sarmatia cum multiplici do-
 ctrinarum cognitione, tum Latinæ linguæ copia
 atque elegancia, se prope florentibus eruditione
 vrbis Romæ ætatibus adæquarunt. Testantur hoc
 & nostrorum hominum, & exterorum monimēta,
 tam multa, tamque multis expolita styli ornamen-
 tis: vt illorum copiam, & varietatem omnis poste-
 ra ætas iure admiretur: diligentiam ac studium
 ne æmulari quidem, ne dum superare, etiam
 si velis (quod aiunt) equisque certauerit: nullo

vnquam pacto se posse confidat. At enim illa iam
 optima, & liberalis. quibusque ingeniis aptissima
 discendi ratio, tantopere obsoleuit: in ipsa præser-
 tim Italia, atque haud scio, an præcipue in Bononien-
 si hoc conuentu, vt nisi literariam rem ad nimiam
 iam (dicam enim quod sentio liberius) quæstus cu-
 piditatem prolapsam, ac de veteris dignitatis gradu
 deturbatam, vestri iuuenes ornatissimi, ingenii ac iu-
 dicii bonitas, vestri bene ac præclare instituti ani-
 mi generosa indoles, in pristinum decus vindicet, ac
 restituat: nihil est mehercule magis metuendum:
 quam ne humanitate neglecta, emendate & caste lo-
 quendi consuetudine, atque exercitatione sublata,
 obscurato iam latinæ linguæ splendore, ad Gothici
 seculi barbariam, & infantiam reuoluamur. Quod
 eo esset his temporibus fœdus: Quod bonarum li-
 terarum, aut in vltimas terras deportatis, aut pror-
 sus deletis monumentis, illis ætatibus venia fuit dan-
 da: si cæca incitiæ, & obliuionis caligine circumfu-
 sa, vel hallucinaretur, vel etiam cæcutiret. Nobis, in
 magna, atque infinita prope optimor. libror. turba,
 monstrata toties vera, rectaque discendi via, si diu-
 tius erremus, aut non primo quoque tempore resti-
 piscamus: Quæ satis probabilis, aut speciosa excu-
 satio relinquatur? Atque ego quidem Aud. sæpe è
 superiore loco, nonnunquam etiam ex æquo, per-
 petua

petua oratione, quanti vestra interesse putem: vt nostratia hæc humanitatis, atque eloquentiæ studia, cum vestris disciplinis, succisuis saltem operis coniungatis, disserui: cum rerum cognitionem vnam esse perfectæ rationis, id est humanitatis partem, alteram vero bene discendi scientiam, quam eloquentiam appellamus, maxime perspicuis rationibus cõtendi: & vos quidem ad alterum retinendum, alterum vero studium alacriter capessendum, non semel sum adhortatus: Cum mihi persuasum illud semper habuerim: non fore quenquam eius, quæ in literarum studiis petitur laudis, satis plenæ atque integre compotem: si duo illa, & voce, & re coniunctissima, rationem, & orationem, quod est, ac si res & verba dixeris: non ita esset complexus: Vt cum alteri curæ, studiiq: suæ primas dedisset: alteram illi neque superiorem, neque inferiorem, sed plane agnatam ac Germanam, si non pari, at saltem aliqua esset æstimatione dignatus. Atq: illud etiam pro virili parte mea elaboravi: vt quam esse verissimam vtriusq: facultatis coniungendæ, ac copulandæ rationem arbitraret: vobis quam planissime, quanq: enucleatissime exponerem. Neque omnino ante postremos hosce annos operam lusi: multos enim possum nominare: Qui vltro, ac minime dissimulanter, quoddis hominibusq: approbantib. secũdissima fama, ad

veræ

aberratio, vt ipse à proprio muneris mei opere digrediens, mihi diuerticula quærerem: Et in Philosophiæ gremio conquiescens, grauisimis eius locis tractandis, qui ante Rhetorum tautum libros ex hoc loco prælegendos vsurpasssem, aliquid aude re conarer: Et eo maxime consilio, vt Ciceronis consilio proposito, ostenderẽ cotidianis meis auditoribus, ipsam etiam Philosophiam posse, quod vix & spisse, & à paucis ingenio, & dicendi copia præstantibus viris animaduersum est, non balbutire, non barbare loqui. Quod ipsum cum hoc ipso etiam anno molirer: extiterunt optimarum literarum studiosissimi aliquot adolescentes, qui me facile, aliquid sibi efflagitantes de dicendi ratione explicari, pro meo optimo cuique obtemperandi perpetuo studio, in Rhetor. scholas reuocarunt. Et tribus itaque nobilibus illis, & plane diuinis ciceronis de oratore libris, eloquẽtiæ copias auditoribus meis exponendas suscepi: Neque vero me ab eorũ lectione deterruit, quod æqualis & necessarius meus, & cotidiani huiusce laboris consors, vir longe disertissimus atque eruditissimus Achilles Bocchius, iam per duos superiores, vnum & alterum prælegerit, & hoc anno ad tertium sit aggressurus. Nam & si Cramben repetitam occidere, vetus est Græcor. verbum. De olere quidem quod recoctum Nauseam ciere dicitur, id

fudit: cum cæteris pacis commodis, tum vero honestissimorum studiorum celebritate merito possit, cum illa, quæ Octauiani fuit temporibus, pace comparari. Quod ego ab hinc nonnum ferme annum, cum in magno summorum principum conuentu Clemente. VII. Pont. Max. & Carolo. v. Cæsare Imperatore Augusto audientibus, illius diei pacem perpetua oratione ad aras, & sacrosancta DEI ac Diuorum puluinaria exornarem: me totidem ferme verb. augurari memini. O faustam, & diu optatam pacem, per quam non sensu tantum, & voluntate cōiungimur: sed respiramus etiam, ac reuiuiscimus. Et quales iam constitutæ, & confirmatæ fructus futuros existimamus, cuius tam fuerit ipsa spes salutaris? Quid, quod non salutem tantum, & perpetuam à molestiis vacationem, sed felicitatem etiam, ac certissimam hodierna pax nobis gloriam pollicetur? Mitto perspicua illa, & quæ pacem semper, non aliter quam umbra corpus bona consecantur, tranquillam ciuitatum libertatē, Agrorum vbertatem, sobolis propagationem, libera ac tuta populorum commercia: Mitto quod, quæ bellicis furoribus perculsa, ac prostrata iacebant, se efferent & erigent literarum, atque ingenuarum artium studia: Quorum est cultus, & bene constitutis ciuitatibus, & optimo cuique principi, maxime honestus, & necessarius. Ac

MM vigebit

vige bit pacis comes,ociique socia eloquentia.Hæc ego tunc pacis natura,& vi fretus,& mihi ipsi,& amplissimæ illi concioni sum pollicitus. Nunc vero in hac tanto firmiore quam illa fuit,& auspiciore pace, ne mea quenquam de pacis fructibus oratio fefellisse videri possit, Principum bonitas (vt spero) & ad meliora consilia conuersa mens facile præstabit. Quod ad cæteras liberales disciplinas propagandas,atque illustrandas pertinet:vt illæ summe vigeant & efflorescant: Doctissimi, opinor, homines in tota Europa,& humanarum,ac diuinarum rerum scientissimi,omni cura,studio,vigiliis etiam,ac labore suo adnitentur:Neq: vero vel in Italia,vel in prouinciis defuturos credo,grauissimos homines,& latinæ græcæque linguæ cognitione præstantissimos: Qui coniungendæ cū maximis, & pulcherrimis studiis quibusque eloquentiæ,locupletissimi auctores existant.Ipse quidem susceptas partes,quantum cogitando,& agendo contendere potuero,tuebor ac sustinebo:& nunc maxime iterata,ac repetita pristina commentandi de dicēdi ratione,quam certo cōsilio intermiseram,cōsuetudine,ad hoc vnum opus incumbam:vt qui me,quem audiant & sectentur,nō indignum putarint:operam,studium,officiumque meum,ad dicendum sibi,& scribendum sentiant nō mediocriter profuisse. Verū enimvero huius quod

nunc

nunc instauro operis perficiendi, magna mihi spes
 Aud. in vestro reposita est consensu, & conspiratio-
 ne. Vos etenim si me audiendi benignitate, attentio-
 ne, assiduitate adiuueritis, perficiam profecto, vt ve-
 ster iste honestissimus conuentus, pro suo iure non
 nullam possit sibi excitata, atque illustrata eloque-
 ntia laudem vindicare. Sin a vobis (quod non spero)
 deserar: animo tamen non deficiam. Et qui scenæ, ac
 populo minus æquò, ac prope etiam auerso cecine-
 rim, ita mihi & musis canam: vt facile præsentibus,
 & fortasse etiam posteris testatum relinquam, in be-
 ne de vobis, quibus nihil mihi vnquam aut carius
 fuit, aut honorificentius, merendo, nõ voluntatem,
 non industriam, non diligentiam, sed præclari ope-
 ris instituti, atque inchoati amatores mihi, socios
 atque adiutores defuisse.

ROMVLI AMASÆI ORATIO DE

TARDIORIS EXORDII SVI CAUSA.

I quis vestrum Auditores, forte mira-
 tur, me qui tot iam annos in hoc exer-
 citationis genere ita sum versatus, vt
 S annuum hoc scholarum munus, quasi
 certa obstrictus religione nunquam

MM 2 inter-

intermiserim: Proximo superiore anno ita publicis fuisse negociis implicatum, vt vestro isto confesso, qui mihi semper iucundissimus fuit, atque honestissimus, non inuitus videar caruisse: Is si consilii mei causam, rationemque cognouerit: vnà & facto meo veniã dabit: & quid de meo erga vos animo, ac voluntate sibi vestrum quilibet polliceri possit, facile intelliget. Ego cum labori meo cum maxime finem propositum haberem: vt vestrum quam plurimi me auctore, ac veluti duce, ad bonarum literarum frugem maturarent: Quantisper non defuerunt, qui & naturæ suæ bonitate, ac præclara indole, & cura industriaque mea excitati, quasi felices ingeniorum plantæ è bene, ac diligenter culto seminario se efferrent, in officio mihi permanendum statuebam: nusquam vero discedebam: neq; ab ista celebritate cõuentus vestri vnquam oculos deiiciebam: Quod .s. dum essent, quorum studia iuuare, & ornare præsentia, & vox mea posset: neque silendum, neq; cum ordinem, in quo mea me vel fortuna, vel consilium collocasset, deserendum putabam. Atque eo quidem tempore, quid in hoc genere profecerim: non pauci hercule, qui vtriusque linguæ laudem cum in Italia, tum apud exteras gentes non mediocrẽ obtinẽt: ne quid ipse (quod à natura moribusq; meis fuit semper alienissimũ) dicere videar de me gloriosius, facile

facile possunt testificari. Vbi vero animaduerti, has interiores literas, & hæc nostratia quæ humanitatis appellantur, studia, minus iam multos esse qui colerent: neq; eos ipsos, qui hoc humanius, ac liberalius literarum genus consecrarentur: satis esse in hoc studiorum, quem semel essent ingressi, cursu retinendo constantes: sublata quasi pristina illa exercitationis meæ materia, ad aliud (fateor) vitæ genus animû, & cogitationem cõuerti: Ac qui minus iam haberem, quibus uiua, vt aiunt, voce prodessem: ne Sisyphi in posterum saxum versarem: aut rimosis doliis aquã haurirẽ: tentandum, atq; experiendum putauit: nunquid cogitationibus meis literis, ac stylo mandandis, aut ocio operaq; mea minus abuterer: aut id certe iam agerem: in quo multo libentius animus conuiesceret. Illud etiã huc mētis meæ propositũ impellebat, quod qui in aliquo vel negotii, vel operis genere diu esset, multumq; satis secunda hominum fama versatus, sapere is, ac recte rationibus suis consulere videretur: si incolumis adhuc se ex offensionum periculis, quasi ex humanæ vitæ tēpestatibus, in aliquem tranquillitatis portum recepisset: cum id quod de tyrānis, & nauium gubernatoribus Græcorum est prouerbio vulgatum, mōstri simile esse, si senectutem attingerẽt: ad eos etiam quodam modo transferri possit: cum paria pene sint, capitis & fa-

mæ:

mæ periculum, qui quod diu bene egerint, non ma-
 ture agere desierint. Facile enim apparuit, Cæsarem
 dictatorem, qui Syllam solitus erat dicere, nescisse li-
 teras: quod dictatura se abdicasset: minus hercule
 multo quam Syllam ipsum, eadem dictatura perpe-
 tuo retenta literatum fuisse. His ego rationibus ad-
 ductus intermittēdi causam, ac veluti quoddam ces-
 sandi initium non mediusfidius appetiui: sed ad va-
 cationem, atque ab hoc opere ocium respiciens, ab
 hoc iam parū multis fructuoso labore, ab iis in quo-
 rum officio ac potestate esse debui, me sum facile
 passus auocari. Quid ergo dicet aliquis, istuc denuo
 ascendisti, atq: id repetisti munus, quod defugien-
 di te causam habere putasti? Propterea auditores,
 quod eos ipsos licet paucos, qui sedulo, ac studio-
 se cum mansuetioribus musis rationem haberent:
 quibus me semper carissimū esse sensi: non esse ope-
 rāq: mea fraudandos duxi: vsq: dum, qui vicem
 meam hoc ipso docēdi munere fungeretur, certum
 hominem nanciscerentur. Nam cum suum habeant
 matutinæ Scholæ, magni illum quidē ingenii, & po-
 litissimæ eruditionis virum, hæc profecto pomeri-
 diana exedra non fuit ante deferenda: quam aliquis
 existeret: qui vt mihi fide erga vos, & beneuolentia,
 qua ego certe fui incomparabili, multo esset infe-
 rior: ingenium tamē, et doctrinam quæ in me fuere
minora

minora multo quam mediocria, longe maiorem, ac
 præstantiorem ad eam tuendam, & ornandam affer
 ret. Quid enim ego tandem dignum loco, dignum
 auditoribus, dignū eximia de vobis bene merēdivo
 luntate mea potui efficere: cui, à puero ætatis fuit
 omne tempus, in turbulentissimis Italiæ tempestati
 bus, ad communium, ad meorū etiam temporum
 molestias propulsandas cōferendum? Atq; ego qui
 dem auditores, pro eo quo semper erga vos incen
 sus fui amore, nihil vehementius cupio: quam vbi
 res & tempus tulerit: cum mihi succedere, cuius in
 genio, doctrina & copia, iuuenum optimus quisq;
 ad rectissimam viam, ac rationem excitatus, ad vbe
 riorē multo literarum frugem se efferat, & efflo
 rescat. Facile enim nomini meo officii patiar: modo
 vt studiis vestris, ac ocio meo, cuius sum mirifica
 quadam cupiditate inflammatus, optime consultū
 eatur. Interim vero eo animo ad vos redii, ac rursus
 in claris. hanc vestri conspectus lucem prodii: rur
 susq; me nouorum laborum alex commisi: Vt in co
 rum, qui hęc studiorum viam tenēt, ingeniis iuuan
 dis, nullum publici, nullū priuati officii genus præ
 termittam: Ac illud vt omni animi contentione eni
 tar, & elaborem; vt longioribus anni superioris in
 termisionibus non restinētam, sed incitatā potius
 pristinam meā in meditandō, & commentandō ala
 critatem

eritatem iudicetis. Quo quidem animo ut in præsentia sim: multæ officii mei me rationes adhortantur. Tum illud in primis, quod nisi, qui se bonarum literarum studiosos profitentur: pro sua virili quisque impendentem ruinam sarciant: Nihil propius unquam fuit: quam ut intra paucos annos, hanc etiam Rom. Imperii partem, quæ linguæ elegantia, & politiore doctrina continetur: ad exteras iam nationes transferri videamus. Magna est Auditores, ob eas, quibus ætate nostra afflictæ est Italia, calamitates, literarum labes facta: Atque in dies in angustius copiarum nostrarum coguntur. Eorum quibus doctrinæ, & eloquentiæ laus merito possit attribui, summa est paucitas: Et ii quidem sunt exacta iam ætate, natu grandiores: Et haud scio an his, deterior multo sit posteritas successura: Cuius rei fuit magna temporum, nonnulla etiam hominum culpa: Quod est doctorum numero, qui ingeniis, & dicendi copia præstiterunt, chartis illi quidem, quod minus necesse fuit: cum non deessent, quos in omni scribendi genere imitaremur: multa mandarunt: in quo vero natu minorum studiis optime poterant consulere: sibi dicendi totam rationem, quasi mysteriorum sacra abdentis, neminem fere ut ipsi docerent animum induxerunt: Quin & quod discere, & scire præclarum esset, id alios docere à nominis, famæque suæ dignitate abhorre putarunt.

tarūt. Quid mirū igitur cū defuerint, qui docerent: si iuuenes (vt est procliuē omnium hominum genus, ad quæ sibi faciliores, ac paratiores aditus videt) aut ad diuersum literarum genus, aut ad voluptatē à labore & virtute diuerterūt: Eam certe reip. partē, quæ in bellicis studiis, quæ in iperii magnitudine ac maiestate posita fuit, iā pridē amisimus: literarū sibi principatū pro suo iure adhuc Italia vindicauit. Sed quo labi res cæperit & inclinare, facile auditores videtis. Qui quo studio, qua fide, qua ratiōe opus sit, humaniores literas doceāt, tres aut ad summū quatuor in tota Italia reliqui sunt. Neq; his tamē pro meritis honores habētur: aut satis digna præclara voluntate, & labore præmia deferūtur. Cū in vnica quidē hac ciuitate decem ferè, qui nobis pueris græcas, & latinās literas magna cum laude docerent, numerarentur. Iam vero qui discere aucāt, nō multo plures censentur: vnus & alter doctrina, & ingenio excellentes, in pingui & alto ocio senescētes, sibi (quod aiūt) & musis canūt. Librariorū iam ipsæ officinæ in Italia clausæ. Qui multa sciunt: qui non pauciora scribant: qui sedulo ac diligenter doceant: qui studiosè, & vigilanter discant: exiguus ex Italia numerus, ipsæ (vt ita dixerim) legiones ex Germania, Gallia, Britannia proferuntur. Illic veterum monimenta ad perpetuitatem in multa descripta exemplaria

propagantur: Illic iam nouis vtraq; lingua, in omni
 disciplinarum genere lucubrationibus ornatur, & il-
 lustratur: Cunctamur interea nos: desidia ac focor-
 dia obtorpesimus: Neq; à longo, quo iam pridem
 oppressi ac sepulti sumus, quasi veterno excitamur.
 Et speramus adhuc futuram diu penes nos literarū
 patrītā, & auitam gloriam? Est ita mediusfidius na-
 tura cōparatum, vt desidum & cesātium prāmia,
 & honores, gnauī & industrii sibi homines occupēt:
 Quod nisi in hāc laudis, dignitatisq; nostræ reuocan-
 dæ curam omni studio, atq; alacritate primo quoq;
 tempore incūbimus, quorsum euasura sit hęc alte-
 ra reip. pars, quis in reb. prouidēdis tā hebes, aut tar-
 dus est, quin facile itelligat? Sed per Deū diuosq; dū
 spei, & quasi in agroto corpore aliquid etiam nū ani-
 mæ superest, inuigilemus: cōtendamus: ne à maiorū
 nostrorum, qui nobis literariam remp. tā florentem
 reliquerūt, virtute desciuisse videamur. Quod si rei
 strenue, & gnauiter gerendæ tempus prætermiseri-
 mus, tum cū erit omnis cura, & studiū inane, occupa-
 ta iā quacunq; ab exteris nationibus Imperii parte,
 quid obsecro reliquum erit, nisi vt segnitix nos no-
 stræ peniteat: nisi vt solitudinis, ac veluti orbitatis
 nos nostræ pudeat: nisi vt fuisse nos ornamentis om-
 nibus, atq; omni in posterū laudis spe spoliatos, per-
 petuo doleamus? Exposui vobis auditores intermis-
 sionis

tionis, ac reditus ad vos mei causam: Et quo me, quo vos etiam, in studiis recolēdis animo esse debere putem, ostendi. Reliquum est, ut ad ea, quæ sunt cotidianæ operæ meæ adiunctiora, accedam. Vos fortui tam hanc, & subitam orationem meam, aut minime apparatus potius sermonem boni cōsultite: Ac me hoc anno non proludendo, sed cotidie diligēter, & accurate commentando, vobis operā, fidemq; meā probare, & lucē potius è fumo ut inquit poeta, quā è fulgore fumum dare voluisse existimate.

ROMVLI AMASAEI ORATIO QVA

GREGORII PATRIS OBITVM DEPLORAT.

A
 TTVLISTIS Aud. Nobilissimi ac optimarum quarūq; artiū studiosissimi iuuenes, attulistis, quantum mihi ora, vultus, oculiq; vestri significāt, pristinam ad ista subsellia audiēdi alacritatem, pristinam anniuersariarum prolusionum mearum expectationē: At ego huius, haud scio an fatalis mihi anni, multis & grauib; percussus iniurijs ad hanc exedram, ad hoc Musarum sacrarium, hunc. s. si frequentis. & ornatis. conspectum, confessumq; vestrum, nō pristinam in meditando spiritus, atque animi contentionem, non eandem vocis, & laterum in agendo

NN 2 firmi

firmitatem afferre potui. Equidem aud. me nullo
 vnquam tempore cum esse putavi: qui vel ingenio,
 vel dicendi copia, vel vlla magnarum artium facultate
 è castissimis auribus, atque integerrimis iudiciis
 vestris gratiam vel minorem quam mediocrē,
 inire me posse confidere deberem. Illud certe & fi-
 denter, & vere sum professus: Me vnum eum esse,
 Qui quantum studio & industria, quantum cura,
 cogitatione, labore deniq: ac vigiliis consequi pos-
 sem: sedulo atq: enixe contenderim: Vt & primæ ad
 annum munus meum ingressiones, neq: indiligen-
 ter, neq: inelaborate à me susceptæ videri possent:
 & reliquæ cotidianarum scholarum commentationes,
 ab ipsa illa initiorum apparatione non disside-
 rent: Quod siquam officiosi labores, & lucubrationes
 meæ, dictionis meæ vobis quanti cacunq: sit fa-
 cienda, expectationem commorunt: Id ego nulli
 insignioris laudis meæ merito, Sed vnis meis vo-
 bis perpetuo placendi, meæque omnia studia, &
 actiones sensibus vestris probandi conatibus da-
 tum agnoui. Animaduertistis enim Auditores. (opi-
 nor) ac grato etiam fortasse (vti par fuit) animo
 accepistis, & alias semper, & in his maxime exor-
 diendi operis mei quasi quibusdam auspiciis, exi-
 stimationis meæ me in eo, quod vobis de me sen-
 tienda, n. ac iudicandum reliquisset, spem prope
 totam

totam repositam habuisse. Id ego & si fastidiose pene, & cum quadam etiam animi sollicitudine feci: certa tamen, & maxime probabili mihi videor ratione fecisse: Quorum enim ego iudicia vereri, aut quorum tandem mihi opinionem æquam, & secundam exoptare debui: si vos ego lectissimos ex Italia, & vniuersa Europa adulescentes, omnes ad vnum literis imbutos, omnes ferme discendi cupidos, multos omni humanitatis genere, quod est omni ingenuarum disciplinarum, & pulcherrimarum artium elegantia institutos, atque expolitos non magnifecerim, non quam maxime de me bene sentientes hinc dimittere studuerim? Tulit vel vitæ meæ ratio, vel temporum conditio, ut è superiore loco mihi nõ semel, in amplissimis orbis terræ conuentibus dicendum fuerit. Paucos illic ego oculis, & tacita cogitatione notauit: quorum mihi latine præsertim dicere aut volenti, aut certe conanti foret iudiciis seruiendum. At in ista vestra multo florentissima sessione, neminem omnino vnum mihi persuasum habeo, monstrari, describiue posse: Qui & quæ recta in dicente sint, non videat, & verbor. ac sententiæ. offensionibus nõ cõmoueat. Quod si illa ingenii, doctrinæ, eloquætiæ lumina, Pericles, Demosthenes, Aeschines, Athen. orat. de nostris vero L. Crassus, M. Ant. Et ipse omnium instar, M. Tullius

quod

quod ipsorum declarant orationes, quodque ex iis scriptor. monumentis cognouimus: per quæ eorum hominum acta memoriæ prodita sunt: nunquam nisi sumpto ad cogitandum spacio paratis. & maxime meditati dicere ausi sunt: cum plerunque tamen ad populum, ad imperitam. s. magna ex parte opificum multitudinem, & rusticam plebem dicendum esset: Quid curæ, quid negotii, quid sollicitudinis denique suscipere debui, homo ne cum mediocribus quidē fortasse, ordinis, & ætatis meæ hominibus conferendus, quoties in istam clarissimam scholarum lucem, quem ego semper doctrinarum cætum, & literarum omnium chorum quasi quendam esse duxi, commentandi, atque interpretandi initium facturum accessis. Fateor ante hac me Aud. nunquā huc nisi paratissimum conscēdisse: Fateor, ne cum paratissimum quidem esse me sensi, pro summa, ac singulari quadam de vestra eruditione, vestrisque iudiciis opinione mea, vllam tamen vel confidentiam, vel securitatem præ me ferre ausum esse: Detrahent qui volent, de mei vel viuentis, vel vitæ iam munerib. perfuncti ingenii celeritate, Facundiæ, ac doctrinæ copia, ac quā tum volent impune, ac non fortassis immerito detrahent. Cui vita, cui interior consuetudo studior. meor. familiaris nota fuerit: is laborem, industriā, vigilantiam, in hac operis instaurandi meditatione
neu-

neutiquam iure desiderarit: Dixi Aud. non minus in
 genue quam breuiter, quam meditatus, quam para-
 tus, superioribus omnibus annis hanc scholarū con-
 suetudinem referre, ac repetere solenne habuerim.
 Iam vero cum spiritum, cuius à morbo vsus mihi re-
 lictus est exilior, pauxillulum collegero: Sinite obse-
 cro me eos, qui in fortunam, & valetudinem meam
 proximis hisce superioribus mensibus incurrerunt
 casus, ex quibus mihi omnis erepta est pristinae me-
 ditationis facultas, in sinu veluti vestro, quo minus
 miremini, si tam parum vestrae expectationi respon-
 deo, paucis lamentari. Patrem primum subita, atque
 inopinata morbi vi oppressum amisi: grandi illum
 sane natu: Quippe qui ne iuuenis quidem filii pater
 esset: Sed & prisca plane fide & probitate, & iuuenili
 prope corporis robore senem: qui cum ad ciuili-
 Pontificiique iuris prudentiam, omnium literarum,
 ac disciplinarum acerrimum studium adiunxisset:
 Quod eius aliquando vigiliæ planum facient: faci-
 le perfecit, vt qui dum vixit, pene latuit, posteris
 quantauis luce, ac nominis celebritate dignissimus
 fuisse videri possit: Commouit eius me obitus ve-
 hementius fortasse, quam hominis debuisset: qui sa-
 tis iam diu cum laude vixisset: sed pietas, sed illius
 viri haudquaquam vulgarium virtutū recordatio,
 vim quasi rationi afferentes, animum identidem ad
 luctum

luctum reuocabant:& sane non magis ego parentē,
 & eūdem mihi vitæ magistrum, ac literarum docto
 rem luxi: Quam vniuersa illa eius, mea etiam natalis
 patria, viri consilio magnis sæpe periculis explicita,
 cupisse se immortalem illum esse, si fieri potuisset,
 publico mœrore testata est. Accepto de patris nun-
 cio, cum magnis itineribus, seriusquā oportuisset ta-
 men illuc contendissem: offendi quæ ex re familiari
 agi, ferri, ac rapi potuerant, ab infidelibus propin-
 quis, ac domesticis distracta omnia ac dissipata: Quo
 circa filium latinæ Græcæque linguæ iam laude flo-
 rentem, & in hoc ipso scholastico munere nō inex-
 ercitatum, quique tanquam Hercules Atlantem, in
 grauescentem iam ætatem meam onere leuare, &
 valetudinis meæ damna sarcire poterat: illum ego
 ad colligendas quasi naufragii reliquias, haud scio
 an magis inuitus, quam volens reliqui. Non abduce-
 bant tamen Aud. priuata me hæc, aut incommoda
 aut infortunia, à solenni hoc, quod semper cum re-
 cte valui, libentissime vsurpauī, & vestris destinato
 studiis opere: Neque enim mihi commitendum vn-
 quam duxi: vt priuatæ vllius rei causa publici offi-
 cii intermissionem facerē. Sed quæ consecuta sunt,
 eiusmodi profecto fuerunt: vt facile apud vos ani-
 mosque vestros, & meam hanc in exordiando cun-
 ctationem, & ipsam tam imparati exordii siccitatem

& vt

& (vt ita dixerim) ieiunitatē purgare, & excusare posse videantur: Nam cum equi quo uehebar, lapsu prope exanimatus, pedem alterum tam grauius offenderim: vt nullis medicorum auxiliis ita malum leuari potuerit: Quin adhuc plurimum agilitatē in motu, & in gressu celeritatem pristinam desiderem: Facile patiebar, vel pede esse me altero debiliorem, modo vt ex corporis partes essent incolumes: quæ menti proximiores eius internuntia sunt, & administræ: Hic vel fortuna, vel Nemesis mea valetudinem infensior est adorta: morbo. s. eo iniecto, quo cum laterum infirmitate, vitæ etiam ipsius periculo, spiritus, ac vocis itinera obstruerentur, ægrum me lectulus eos ipsos dies detinuit: quorū partim in pro-
 lusionum, & commētationum meditatione, partim in cotidiana huiusce muneris exercitatione fuerant consumendi. Qua igitur ratione, neq: dum mediocriter valens, aut confirmatus, vestram Aud. vel tenuissimam expectationem sustinere me posse confidam? Ecquanam tandem fretus spe annui laboris curriculum ingrediør? Diuina primum ope, quæ nunquam recta, atque honesta molientibus defuit: Vestra deinde lectissimi, ac nobilissimi iuuenes æquitate. Satis mihi habeo persuasum: non esse vos ab homine si non affectæ, suspectæ tamen valetudinis, integrorū, atq: optime valentium munia exacturos.

Faxit Deus, mihi hanc veniam detis: vt per silētium, per attentionem vestrā remissioribus quasi modis vobiscum agere liceat. Non desinam cogitare atque experiri: qui possim efficere: vt hæc mea sedata & veluti stataria dictio, hæc iam propemodum canescens opera, hæc non optime valentis hominisacula, non minorem, quam quantæuis superiorum annorum concitationes meæ fructum vobis afferant. Quod si vel veteris periuicacia, vel nouæ me vis aliqua ægritudinis perculerit: tunc planissime omnes intelligent: non fide me, non studio, non officio, bene de vobis mereri conantem, sed corporis viribus, quas nemo sibi præstare possit, corruisse. Dixi.

ROMVLI AMASAEI ORATIO DE
TRADVCENDA ÆTATE IN OPTIMARVM
ARTIVM STVDIIS.

VM à primis incuntis adolescentiæ
meæ annis, ad vestra Auditores, studia
excitanda atq: informanda, operam,
industriamque meam omnem con-
tulissẽ: in harum cotidianarũ prope
exercitationum curriculo, ad hunc vsq: inclinantis
iam pene ætatis deflexum, tanta cum animi alacritate
sum versatus: Vt non modo vitæ diuersam ratio-
nem

nem mihi vltro incundam nunquam putarim: Sed nullis etiam blandientis quodammodo fortunæ illecebris, à pristino instituto auocari, me facile pati potuerim. Atque hanc quidem consilii mei constantiam, illud in primis confirmabat: Quod nihil neque præclarius, neque honestius, nec bene à natura informato homini aptius ducebam: quam in nobilissimis quibusque ac liberalissime educatis ingeniis instituendis, atque expoliendis, suam omnem aut dicendi, aut intelligendi facultatem consumere. Fuit itaque illa Auditores, mihi quamplurimos iam annos, non antiquissima tantum, sed ferme etiam sola cura: vt studiis vestri istius multo florentissimi, atque ornatissimi ordinis, quantum vel accurate suadendo & monendo, vel fideliter præcipiendo ac docendo, modo ex æquo, modo ex superiore loco consequi potuissem: quam optime consularem. Neque vero quidquam contendi vnquam vehementius: quam vt ea, quam excolendam suscepissem, quasi ingeniorum materies, cultu laboreque meo excitata, lætos, ac diuturnos ad omnium aliquando ætatum, ac gentium memoriam, fructus ferret. Cuius me voticum sæpe Deus immortalis compotam fecerit, propagatis in omnes Italiæ, Europæ etiã vniuersæ ciuitates, pulcherrimis disciplinæ meæ veluti traducibus: eius iam industriæ, quam ad bene merendum de opti-

mis quibusq: & indole præstantissimis adolescentibus. adhibui: ex illorum met claritate, ac splendore, qui in me ipsum quoq: aliqua ex parte redundauit: optatissimum, atque amplissimum iam pridem videor mihi præmium consecutus. Idem tamen ego, qui adhuc fidenter, & summa animi securitate hæc scholarum munia obii: ac tempus omne meum non minore cum oblectatione, quam solertia vestrorum studiorum rationibus transmisi: Idem tamen inquam ego, qui abhinc paucos menses tam sui firmo & valenti corpore, tam infracto, & inconcusso animo, ut nulla me vel itinerum incommoda, vel Castrensium & militarium laborum, vel casuum pericula frangere potuerint (quod minime iam dissimulante fateor Auditores) incipio, dum ad postremum quasi actum huiusce operis mei accedo: & pristinam corporis valetudinem desiderare: & noua atq: insolita animi, atque orationis trepidatione titubare. Venit enim mihi in mentem vereri: ne quod iis accidere consuevit: qui nullum conandi finem faciunt: vel grauis aliqua aduersi casus offensus, superioris temporis laudem, quantula ea cunque mihi contigerit, obruat: vel senectus, & si nondum uirgens, aduentans tamen, non corporis tantum vires comminuat: sed ad intimos etiam mentis sensus, quorum sibi perpetuam integritatem præstare nemo

mo potest: labefactandos grassetur. Neque vero caduca, & fragilis vitæ conditionem homini paulo tolerabiliori, atq: adeo veræ, & vnicæ religionis præceptis imbuto deprecandam censeo. Si senes fieri nos oportuit: idcirco quia & nati sumus, & adoleuimus, & viximus diutius, quam vt iuuenes diem supremum clauderemus: quod multi votis ab immortali Deo exposcunt: id nos adepti leuiter, & moderate feramus. Ac si minus etiam quid ex animi sententia ceciderit, & si quid omnino minus sceliciter conati fuerimus, infensam secundarum rerum perpetuitati Nemesein patientia, & animi æquitate placemus: Ac meminerimus, quicquid hominem arbitrato suo vitare ius falsq: non sit: nunquam, quin id nobis accidere possit: satis cautum esse potuisse. Præstemus ipsi socordix, præstemus neglecti officii culpã, quæ iuris, ac mancipii nostri sunt: cætera quæ humanæ sunt fortis pericula, qui solus fortunam frangere, ac debilitare potest Deus, pro sua fortasse in nos bonitate & indulgentia præstabit. His ego Aud. cogitationibus, aduersus inopinatos, ac fortuitos vel actio num mearũ lapsus, vel temporũ iniurias me muniã & confirmabo: Et vestris studiis, vestra attentione atq: æquitate fretus, quã adhuc egi personã, vt spero ad extremũ vsq: illud vitæ plaudite, honestisq: sustinebo. Cõtra vero ætatis iã ingrauescētis incõmoda,

vndenam

unde nam opem, aut præsidium expetam? Sum equi-
 dem natu nihilo grandior: quam qui non longius à
 iuuentute absit: quam propius ad senectutem ac-
 cedat: Et hereule inter vos, æqualesque vestros iam
 senior: Inter eos, quos è ponte deiici uetus iubet ver-
 bum: ne ad aliquot quidem annos numerandus. Ve-
 rum enim, ut in stirpibus, quæ fructum celerius fe-
 runt: quæq: celerius pariunt animantes: multo etiam
 celerrime senescunt: Et quæ veterina latini vocant,
 laboris assiduitate, citius quam indomitum pecus
 quasi fatiscere, & ad vitæ exitû maturare videmus:
 Sic ego propemodum, qui ab ipsis pubertatis annis,
 hosce qualescunque scholarum partus edere cœpi:
 & quintum ac tricesimum iam ipsum annû, saxum
 hoc summo cum labore verso: non canticiem solum
 properare sentio: sed integerrimi corporis valetudi-
 nem desidero: sic mentis quasi calorem intepescere
 intelligo. Et sane qui acutius rerum naturam intuen-
 tur: ipsam etiam mentē, vel mentis potius vim, dum
 est animus hoc septo corporis inclusus: non esse se-
 nectutis immunem credere. Quod si, qui conse-
 quentur anni, vel ingenii insigniorem aliquam tar-
 ditatem, vel memoriæ infirmitatem, vel postremo
 vllam iudicii labem allaturi sunt, longiorem certe
 vitam, ut impii recusare, sic insani duxerim opta-
 re. Quæ enim reliqua possit esse cuiquam vitæ iu-
 cundi-

cunditas, qui vel in dies bene de altero merendi facultatem non habeat maiorem: vel quam ante adeptus fuerit: dis hominibusq; approbantibus non retineat? Ego mediusfidius iuvenes ornatisimi, ac luce prope ipsa mihi cariore, facile vitæ diuturnitatē perferre possum: mea vobis quandiu vsui opera esse possit: Nihil vero omnino deprecor: quin id ipsum tempus, quod nullam mihi vestra studia iuuant di spem reliquam fecerit: idem etiam reliquam mihi omnem effretæ, & inertis vitæ cupiditatē eripiat: vt quasi occidente iam sole meo, exoriatur vobis alius, quem & sanctius colatis ac suspiciatis, & vestris studiis, ac vestra celebritate religiosius (vt ita dixerim) prosequamini. Et quoniã quas senectus in corpus intentauerit minas, eæ medicorū inuentis præcaueri, ac retardari creduntur: Sunt enim certa, ac definita vitæ adiumenta: quibus vitales corporis partes, ab omni præpropere senectutis iniuria vindicentur: Quæ vero contra animi noxas, & ægrotationes minime dubia remedia pollicetur: eadem appetentis senectutis metum longius arcere, ac submouere potest, honorum & expetendorum parens, malorū ac fugiendorum propulsatrix, vnica vitæ magistra, ac certissima tutela philosophia. Dabitis mihi pro facilitate vestra, pro vestro in me amore, ac pietate hanc Aud. veniam: vt ex intimorum ipsius

Philo-

Philosophiæ familiarium numero, latinorum omnium Philosophorum, ac oratorum principem. M. Tullium Ciceronem, vel. M. T. C. ore scienter, copiose, & ornate loquentem priscum illum Catonem mihi aduocem: Quo ex eius de senectute grauissima, & politissima disputatione, cum eum inter vos multo certe accuratius tractauero: quam domi mihi vni sim solitus lectitare: facile in animū inducam: senecturem cum adfuerit, non timide aut diffidenter, sed apertis quodammodo animi foribus, hilare & intrepide accipiēdam: Afferentem illam quidem ex summi Dei Clementia, aut præmaturam, ac sempiternam à cunctis malis uacationem, aut certe nihilo deteriora, quam quibus iuuenis perfunctus iam sum, studiorum, atque exercitationū genera: quibus & Iuuentutis iacturam sarciam: & pristinā meā apud vos gratiā & honestatem retineam. Sed enim cum paulo ante, fore nobis præ manibus Ciceronis de Senectute librum significarem, admurmuratum nescio quid in extremis subselliis animaduerti. Credo vnum & alterum (quantum coniectura assequor) quasi stomachabundum dicere. Leuis ista plane & senilis est opera: Quis tam hebes & rudis, qui in isto de senectute dialogo interpretem desideret? Annus hic agitur. VIII. cum Lælium, qui de amicitia est, prælegendum succepi: Non defuerunt tunc nobilissimi

mi aliquot; mei etiam amantissimi Adolefcētes, qui se horam hancce cotidianam lufuros putarent: eam si meis in eum Ciceronis librum commentationib. impendissent: in quo nihil esse arbitrarentur: quod legentis magnopere posset ingenium exercere. At enim iidem cum retinendi instituti causa, vnus & alterius paginæ interpretationem audissent, confessi certe sunt: sapientem se quidem Lælium, sicuti appellatus est, semper iudicasse: nunquam tamen ante, tam alta eum mente esse, deprehendere quiuissē. Verum Lælii pace dixerim: multo uberius, ornatius, enucleatius de senectute disserit Cato: quam ille de amicitia: Multaq; rerum, & exemplorum varietate ex omni antiquitate petita, est huius sermo distinctior. Iam vero nobiles incidunt ē retrufis, & abditis Philosophiæ fontibus haustæ quæstiones: De uoluptate contemnenda: De animorum immortalitate. Quibus quid magnificentius, quid ætati vestræ aptius, quid ad spem sempiternæ vitæ, ad quam equis uirisq; (quod aiunt) magno omnes, & erecto animo aspirare debemus: accommodatius potuit inueniri? Sed obiiciet fortasse alius: Iuuenum auribus non satis hunc de senectute sermonem conuenire. Hoc si quis mihi dixerit: illud ei respondebo: bene & præclare cum iis iuuenibus agi: qui ad talium cuiusmodi est Cato, senum orationem aures accommodent:

& è longinquo senectutis commoda, & incommoda prospicientes, ita se comparent, easq; artes meditentur: per quas & maiore cum voluptate ætatis illius bonis perfruantur, & minore multo cum molestia vitia, & offensas perferant. Neq; vero maior est inter ipsa similibus, quam dissimilibus cõuenientia: Neq; est iure, mea sententia, uetus ille pictor repræhensus, qui in Gymnasio causas agentes patronos, in foro luctantes, disco & pila ludentes athletas fecerat: E' colorum, saporum, uocum uarietate, E' diuersarum formarum, qualitatum, corporum deniq; apta iunctura, & cõpositione, omnis existit concinnitas, & pulchritudo. Potest item iuuenilis ille mentis feruor, & uehementior concitatio hisce de senectute sermonibus leniri, ac temperari: quo sedatius omnia, & moderatius iuuenes aueant, conentur ac moliantur. Huc accedit, quod nihil prohibet ex eodem hoc aureolo libello, uos æquabilis, ac temperatæ, & plane canæ orationis dignitatem, rerum minime uulgarium, & lectissimorum uerborum copiam, atque elegantiam miram, cum summa comitate coniunctam sermonis grauitatem, me imminentis iam senectutis consolationem petere. Quod si ante hac id uinum contendi: ut vnis auditoribus meis quid quid explicandum suscepissem, maxime probaretur, & ad ipsorum duntaxat frugem proficeret: Acidem
etiam.

etiam magna huius anni parte, & reliquis deinceps annis sum elaboraturus: A vestra profecto humanitate fuerit, mihi hoc quasi annui laboris mei corollarium: vt aliquid ipse etiam ad id, quod ætatis reliquum fuerit, non grauate ferendum, ex nostris cotidianis mihi sumam commentationibus. Ac qui semper vt aliis in hoc scholarum munere saperem, operam dedi: hoc tantillum, quod in hoc libello exponendo exhaurietur temporis, mihi etiam ipsi sapere studeam. Quid vero si ostendo cotidianam huius libri lectionem nihil hercule minus vobis, quam mihi profuturam? Iuuenes vos quidem fere omnes estis: Et ego pene nuper eadem ista ætate fui. Optatis, opinor, vestrum singuli ad hanc, qua ego nunc sum, ætatem, aut hoc etiam longinquiorem peruenire. Est vero prudentiæ vestræ: ea quæ vobis iam senibus ex vsu futura sunt: comparata, & expedita vt sint, mature prouidere: Non minus certe quam strenui milites in pace bellum meditantur: In portu Gubernatores gnaui, quibus in altum prouecti vtantur, armamenta: Industrii Agricolaë per incommodas tempestates, operis in agro faciundi instrumenta disponunt. Quod si quis fortasse vestrum idcirco ab his nunc sermonibus abhorret: quod senectutē longissime ab hoc, quo nunc fruitur, ætatis flore abesse existimat: Is sciat, ac sibi habeat persuasū: exacti, aut

insequentis temporis omne curriculum, quod certis ac definitis, vel dierum, vel mēſium, vel annorū nominibus circunſcribitur: ad æternitatem, ad omnem. ſæui infinitatem relatum, eandem quam nihil ad omnia rationem habere: Quod igitur humanæ ætatis ſpaciū lōgum, ſi nihil ſunt tempora omnia? An non ipſum hoc nihil, illo multorū ſæculorū nihilo compræhenſum, vel conſumptū potius ita euaneſcat: vt non ſolum quod veteres dixerunt: vel bulla, vel vmbre ſomniū vita noſtra ſit: Verum etiam ſi quid nihilo minus excogitari, vel ſi nihil ipſum in particulas multas diuidi, ac ſecari poſſit: ne centeſima quidem milleſima nihili ipſius particula ſit id totum, quod quis vel diutiſſime vixerit? Ecquam diu igitur iuuenes optimi ſeneſcutem à crine, genisq; veſtris, ab iſto ſingulari homine veſtro, vel fragili hominis teſta abſuturam putatis? An quia tardam appellant non nunquam Poetæ, ea loquendi impunitate, quæ cæcam fortunam, pallidam mortem, ſero venturam ſperatis? Adiſtit mihi credite, & aſidet vobis: Inredientes conſequitur: ſtantes impellit: Feſtinantes nihil remoratur: cunctantes anteuertit: Et multo plerunque ante adeſt: quam aduenturam ſentiretis. Neq; vero nos illa, vt morbi ſolent, repente adori- tur: ſed in ſingula temporum momenta, à natali ipſa hora ætatem noſtram furtim carpit. Senectutis euen-
ta quæ-

ta quædam in vtranq; partem sensu percipimus: vt pedum, aut oculorum debilitatem, consilii, & orationis maturitatem: senectus ipsa quæ perpetua est & præsentissima vitæ comes, sensim gliscens non cum repit: sed tum demum cum obrepfit, animaduertitur. Cum essem iuuenis, cum essem adolescens, cum essem puer, quam sæpe dicimus? Mihi quidem, & multo me natu maioribus ita illæ ætates absunt: vt quæ ab oculis quam proxime absunt: Quid enim esse potest longinquum, quod non tantum nihil, sed longe minima etiam nihili pars sit? Enimuero vix iuuenis, vix adolescens, vix dum puer esse desii. An longius absit à pueritia senectus, quam à senectute pueritia? Sum ego iuuenis inquit ille: Dic sodes, dicis ne recte illud esse: quod priusquam esse cœperit, esse desierit? Quod si te ne esse quidem mihi persuaseris: illud profecto minus te iuuenem esse probaris: Fugiunt hæc fortasse minus acutorum sensus tam breuiter conclusa: Fugit, mihi hoc (si quidquam aliud) credite, celerius multo iuuentutis præsentia. Nescio quam possit multis veri, quod dixerò simile videri: sed eo nihil est verius. Non estis eodem iam, quo cum huc introistis, vel animi, vel corporis habitu fuistis. Quod si propius quàm in conspectu est senectus: Agite generosi iuuenes, eas artes capesbite: ea studia colite: in eas exercitationes incûbite: Vnde
hone-

honestissime actæ vitæ recordatio iuuentutis desiderium leniat: Ac vertici imminentem, & vestra iam prementem vestigia senectutem, ipsa bene, & præclare dictorum, & factorum memoria, tanquam hospitalibus muneribus venientem accipite: ac veluti luculento viatico discedentem prosequimini. Simul vero, vos certe maturius, ego non omnino alieno tēpore, ex Ciceroniano Catone cognoscamus: cum senectute comiter, & iucunde agēdum: Ac ne ipsam quidem mortem, quæ senectutem statim consequitur: cum certissima ei sit spes immortalitatis proposita, pertimescendam. Maximum certe vos, & minime vulgarem fructum ex hac cotidiana opera capietis: Si quæ vobis meditanda, & comparanda sint senectutis præsidia didiceritis. Nam ego (vti spero) simulac vobis librum hunc perlegero: ad hæc scholarum munia pristina, ac iuuenili prope fiducia obcunda, alacrior, & valentior exoriar. Dixi.

ROMVLI AMASAEI ORATIO QVA
EXORDII SVI TARDITATEM EXCVSAT.

I NEPTVS ego vobis Aud. merito videri possim: Prologo si nunc vllò apud vos vtar: cum scabella iam concreperint, & alii disciplinarum liberalium
docto-

doctores valere vos in multos dies, & plaudere iuffe rint. Quare quam meditatus fueram, priusquam Pont. Maximi accersitu Romam excurrerem: annui laboris mei prolufiunculam, eam ego in aliud tempus ad integram attentionem veftram, integram referuabo. Nunc vbi paucis vobis, quos cogitationū, actionumque mearum æquisſimos fore iudices ſpero, & longioris ceſſationis meæ, & inſperatæ in hunc locum reuerſionis cauſam expoſuero: ad id in quo ſum vobis me operam nauaturum profeſſus, operis ſtatim aggrediar. Vos obſecro me per breui agentē oratione, vel vt verius dicam ſermone, attente, & benignè auſcultate. Continuit me ſtudia Aud. veſtra pro virili mea iuuandi, & ornandi cura, ac ſolicitudo potius. xxx. ipſos annos in hac aſidua, & cotidiana ſcholarum exercitacione: Per quod quidem tempus fuit mihi frequens conſeſſus, & conſpectus veſter rerum omnium multo optatiſſimus, & iucundis. Neq; vos interea (niſi mea me fallit opinio) mei erga vos officii, & aſiduitatis vnquam debuit pœnitere. Vos me iſtius longe florentiſſimi ordinis corona celebrare nunquam deſiſtiſtis. Ego quantum in me fuit, vt ab hiſce ſubſelliis bonam aliquam frugē domos quiſque veſtrum ſuas reportaretis, ſumma ope contendi, & elaboraui. Atq; huius quidem pulcherrimi, ac pietatis plenis. certaminis, qualem fere
optare

optare debuimus, vtrique nostrum fructum cœpi-
 mus. Vestrum enim plurimi præceptis, monitisque
 meis incitati, ea sibi literarum, & ingenuarū artium
 ornamenta compararunt: per quæ ad vitæ dignita-
 tem, ad veræ solidæque laudis spem, quam facillime
 aspirare potuerunt. Ego præter ea vitæ commoda,
 quæ per vos mihi parta sunt: per eosdem etiam vos
 in omnibus Europæ vrbibus, ac regnis aliquã sum,
 atque adeo non contemnendam nominis celebra-
 tem consecutus. Fuit vero vestra in me pietas, non
 illa quidem quam mea erga vos ardentior: sed mul-
 to medijsfidius ad perpetuitatem felicior. Vobis. n.
 quo minus in me colendo eodem semper essetis ani-
 mo, nihil potuit aduersari. Mea in vos officia, quæ
 vobis dum per ætatis integritatem licitum fuit, in-
 genti studio, ac summa fide præstiti: vrgente iam,
 aut certe aduentante senectute, languescere, & clau-
 dicare (vt ita dixerim) cœperunt. Vester enim iste
 pulcherr. iuuenum cõuentus, perpetua æui quasi
 viriditate quotannis efflorescit: ego communem ab
 ipso natali singulis hominibus datam legem, vt qui
 annos satis multos vixerint, ii etiam senescant: neque
 nondum delirans debui deprecari: neque si maxime
 recusassem, effugere tamen potui. Et profecto hæc
 semicani hominis ad deteriores ætatem inclinatio,
 humanæ conditionis neque ignaro, neque imme-
 mori,

mori, fuit æquisſimo animo ferenda. Illud enim uero illud, ne quid vos mei amantiſſimos cœlem: per mihi moleſtumi contigit: Quod comminutiſſima iam corporis animique viribus, aliqua etiam exteriorum ſenſuum parte, non ætatis magis quam aduerſarum rerum, & minus ſecundæ valetudinis vitio debilitata, meam de vobis quam optime merendi priſtinam voluntatem, quibus antehac conſueueram facultatibus, nullo amplius pacto poſſe videor adæquare. Neq; vero fuit mihi illud grauate ferendum: quod quæ veſtræ eſſent partes, eas vos eadem ſemper felicitate tueri, ac peragere poſſetis. Quin hoc vnum moleſtiam meam aliqua ex parte leuabat: Quod caligantem iam prope (vt ita dicam) viuacitatem meam ab exoriente veſtra laude, luminis aliquid accipere poſſe ſperabam. Verum ea me inquam res pluſquã dici poſſit, dies nocteſq; angebat: quod eas facultates, quibus veſtra humanitatis iam per tot annos ſtudia non omnino infeliciter iuueram, haud ſcio an magis effæto diuturnis curis & moleſtiis ingenio, quam fatiſcente annorum acceſſionibus corpore, indies carpi, atq; atteri ſentiebam. Cum itaq; rei ex hoc loco bene & proſpere gerendæ priſtina deſiderarẽ præſidia: Horatiani illius præcepti, quod eſt ex Platõnis Parmenide, crebro in mentem veniebat. Solue ſeneſcentem maturus æquum, ne peccet ad extre-

QQ ^A mum

mum ridēdus, & ilia ducat. Quid enim eos ne ego
 cursus, quos prima à parte iuuentæ, secundissima ve
 strum omnium aura institeram: vacillante memorio
 la, titubante vocola, hebetiore fortasse (quæ solent
 esse inclinantis ætatis offensiones) mente, quam ocu
 lis, cum risu & illusione iuuenum illud sæpe vsurpā
 tium, lusisti satis, edisti satis atque bibisti: Tempus
 abire tibi est: ne potum largius æquo rideat & pul
 set lasciuia decentius ætas: Eos ne ego cursus Miner
 ua, Apolline, Musis, & Mercurio parum iam æquis,
 & fauentibus retinere conarer? Hæc me Aud. cogi
 tatio, aut animi potius angor ad aliud vitæ genus,
 pro mea perpetua erga vos beneuolentia, & in am
 plifs. ac ornatissimum huius ciuitatis ordinē, à quo
 me agerrimæ dimitti animaduertebam, summa ob
 seruantia, inuitum (ne mentiar) abstrahebat. Quod
 vero mea vobis opera ne quam minimo posthac
 vsui esset verebar, nihil me posse elegantius facere
 putabam: quam si huius curriculi quasi lampada ho
 mini cuiquam tradens, qui vestris ingeniis lumen
 clarius accenderet: Priusquam inter eos connume
 rarar: qui essent de ponte deiiciendi, ipse in aliquē
 me honesti ocii portum mature reciperem: vnde
 præclarius multo quam hoc idem perpetuo saxum
 versando, meum de bonis ac literatis omnibus, de
 vobis in primis bene merendi studium, & præsentibus

bus, & posteris etiam fortasse testatum relinquerem. Huius ego dum compos voti fieri cupio: lapidem (quod aiunt) omnem me fateor mouisse: Et summis principibus, penes quos sunt orbis terræ gubernacula, certam mihi spem ab hoc munere vacationis ostentantibus, non modo aures dedisse: sed multis etiam & assiduis precibus ab iisdem contendisse: mihi ut hanc cum benevolentia sua coniunctam veniā darent: ut si ætatis longe optimam ac max. partem in grauisimis scholarum laboribus consumpsissem: Et eam, quam mihi vel ratio tribuisset, vel fors obtulisset spartam, satis iam satis diu pro viribus ornassem: Quod esset vitæ reliquum, si meo vixissem modo, id merito possem ipsorum liberalitati acceptum referre. Confecta iam prope res erat ex animi mei sententia: Nihil iam me quantum orando profecissem: cui exorata & explicata omnia esse videbant pœnitebat. Nouū ego iam vitæ genus & ætati meæ aptius, & ad studiorum meorū nescio quas vigilias, iam pridem inchoatas duntaxat, & informatas exponendas, accommodatius meditabar. Quam lubricæ spes & fallaces, quam inanes cogitationes, quam plerunque irrita hominū vota, & ante sæpe, & nunc certissimo rei euentu sum expertus. Subiti præsentium temporum casus, ut vmbraē illud somnium es-

fet:quemadmodum poeta nobilis dixit, effecerunt.
 De statu vitæ optatissimo,repente me Nemesis ne-
 scio quæ mea deturbauit. Posito igitur iam quasi
 scænico ornatu,pristinam recipio personam: Et qui
 non potui fati mei veluti turbine quodam obluſtan-
 te portum eum,quem certa ratione optaram, tene-
 re: Eò conuerſa vnde ſolueram, velificatione, ad vos
 Auditores redeo: et in ſinum veſtrum turbulentis
 & periculofis temporum meorum tempeſtatibus
 agitatus,& iactatus confugio. Quod ſi aut vos, aut
 ſanctius huius ciuitatis conſilium, vnde mihi maxi-
 ma extiterunt vitæ ſubſidia,& ornamenta, minus li-
 beralis alicuius cupiditatis cauſa deſerere volui:iure
 vti fuit, ita eſſe debuit infelix omnis conatus meus.
 Sin eo meum omne conſilium ſpectauit: & eò, dum
 huius loci celebritate carui, cogitationes meas om-
 nes intendi: vt qui viua (quod aiunt voce) parum
 omnino me vobis amplius prodeſſe poſſe intellige-
 rem, rationem iam aliquam inirem, plus veſtra
 cauſa, dum minus ſatagerem, agendi: meaue cr-
 ga eum, quem iam ſæpius honoris,& amplitudinis
 cauſa nomino, ordinem, officia ac fidem expreſ-
 ſius, & illuſtrius extare poſſe putauit: reliquum il-
 lud eſt: vt meum ad uos reditum boni conſulatis:
 veſtramque humanitatem, & propenſam ad cogno-
ſcen-

scendum & ignoscendum voluntatem, ad optimi & sapientissimi ordinis, qui quod huc fuerim in præsentia restitutus, id sibi gratis. contigisse minime obscuris significationibus declaravit: mentem ac sententiam aggregetis. Ego enim vicissim fortunæ meæ, quæ me hinc euolare cogitantem, in vestros complexus reiecerit, nō modo fuero libenter obsecutus: sed longi etiam temporis vsuram, quam vobis absentia mea eripuit: sedulo quantisper mihi apud vos, dis hominibusq: approbantibus esse concessum fuerit: operam dabo, vt meorum erga vos officiorum magnitudine, ac crebritate sarciam. Bene vero, & præclare mecum actum existimabo: si in posterum assidue de conspectu, gratiaque vestra spiritum ac vitam duxero: & in vestro ætas mea iam ingrauescens amore, atq: adolescentia conqueuerit: Ac ipse postremo, vnico & sempiterno Deo ne utiquam inuisus, quæ soleo ad vtilitatem vestram commentans, ac meditans extremum diem clausero.

ROMV-

ROMVLI AMASAEI PRO SE IPSO
ROMÆ HABITA ORATIO.

I N hanc clarissimam lucem vestri istius
multo florentissimi confessus, Audito
res, sedato iam, & ad studia vestra iu-
uanda, & ornanda quam optime com-
parato animo prodeco. Ac proximo su-
periore quidem anno tam grauiter me fortunæ cō-
mutatio, ac rationum mearum omnium fatalis velu-
ti quædam conuersio perculerat: Vt & ab omnibus,
quæ ante libenter & non indiligerter obire solitus
fueram, muneribus abhorrerem, & simul pristinæ,
quam minus consulto mihi reliquisse videbar, vitæ
desiderio intabescerem: Non animi vero tantum de-
missionem, & contractionem, sed mentis etiam con-
sternationem, vel potius stuporem, fronte, oculis,
vultu, oratione, non possem non præ me ferre. Neq:
vero aliter, quam qui per incommodas tempestates
è portu soluerunt: neq: quo se ex alto recipiant, iam
habent: neq: iactis anchoris consistere, susceptæ na-
uigationis rationibus conducere arbitrantur: Sic
ego propemodum reditum inconstantem, ac prope
etiam turpem, progressionem aut præcipitem, aut
certe quam maxime periculosam videbam. Inter
incertas itaq: cogitationes trepidabat sensus: claudi-
cabat

cabat consilium : sententia titubans vt crepto rationis lumine in densis temeritatis tenebris, atq: adeo in falso veluti quodā desperationis iactabatur: Quid eiusmodi vitæ statu tetrius, aut miserius fingi, excogitariue potuit? Mortem optabam: cœli (vt Poeta inquit) tædebat cōnexa tueri. Annus plane totus est Aud. in eo mihi luctu & squallore cōsumptus. Quā longe est alia nunc mihi mens? Nunc respisco: nūc me colligo: nunc ad me redeo: nunc illum perniciosum & quasi dirum veterum excutio. A desperatione ad spem: A consilii imbecillitate ad constantiam, a perturbatione summa ad summam tranquillitatem reuocor. Reuixi igitur iam, & in vestro officio, in vestro tanquam sinu conquiescens, vt quam possim, diutissime uiuam, operam do: Vacuus à metu priorum temporum (Nam communia vt de precari debeo, ita si opus fuerit oppetere non recuso) plenus bonæ spei, alacritatis plenus, vobis, quorum ipso conspectu mirifice me excitari & confirmari sentio: pro multis atq: ingentibus de quibus paulo post agam, erga me meritis gratiā relaturus, ad hoc augustissimum Musarum sacrarium, pro loci dignitate, proque institutæ rei magnitudine, timide equidem ac diffidenter, pro vestra vero in me humanitate, ac spectata potius pietate, hilare & lætanti animo redeo. Sed nequis fortasse vestrū Aud.

cum

cum neque obscuræ fuerint præteriti doloris mei significaciones, & in præsentia minime dubius cuiquã esse possit, meus cum pristina animi tranquillitate quasi reditus in gratiam: me aut cum fractus, & debilitatus concidisse viderer, non satis venia dignum fuisse ducat: aut nunc leuitatis crimine condemnet: Quod ex animo omnem sollicitudinem abiecerim: Vtriusque rei causam, priusquam ad ea quæ cotidia no muneri meo adiunctiora sunt, veniam: paucis cursimque perstringam. Per enim hercule magni interesse arbitror: cum inter uos de virtute sim multa cotidie dicturus, non censerî me, vel in suscipienda, vel in deponenda animi agitudine, à virtute alieniorẽ fuisse: quam communis hominum, vel doctorum etiam sententia si non graui, at certe tolerabili homini permittere posse videatur. Id ego vbi in pauca contulero: de mei erga vos officii ratione nonnulla breuiter attingam: non ita multo post maiora, ac certiora mei in vos animi, ac propensissimæ voluntatis documenta daturus. Vos interea obsecro libenter me, & benigne auscultate. Vtinæ ego Aud. natus sũ: nobili sane in foro Iulii, vt nunc res sunt, loco: secundum veterem Aquileiam, celebri vrbe & copiosa, atque optimis ingeniis, & ad liberalissima quæq; studia natis, & aptis affluentibus: Bononia vero iam inde ab Atauis oriundus: Patauii, & Venetiis sub Gregorii
patris

patris, ac Hieronymi patruī mei optimorum, & eruditissimorum hominum disciplina educatus. Bello-
rum deinde quibus tunc vniuersa ardebat Italia, pro-
cella veluti quædam Bononiam me tunc primum
pubescentem eiecit. In ea ciuitate Aemylia ac Flami-
niæ Principe, multo amplissima & florentissima, per
adolescens è patritia & antiqua Vastauillanorum fa-
milia, vxorem duxi. Per quam mihi prænobiles affi-
nium, & propinquorum sunt conciliatæ necessitudi-
nes: Quæq; me liberum minime pœnitenda sobole
auxit: E quibus filia partim cum viris neque nouis,
neque ordinariis matrimonii causa sunt: partim ve-
ro in sacrosanctum virginum cooptatæ collegium,
asidue pura, integra, & incorrupta mente præpoten-
tem Deum, Deique filium Deum & hominem, op-
tatisimum sponsum ac Dominum suum agnoscūt,
& venerantur. In hac ego ciuitate cum tantum iam
essem perpetuis laboribus, ac vigiliis consecutus: vt
quanti fierem cum à ciuibus, tum ab exteris, qui il-
luc discendi causa conuenerant, me nihil omnino
pœniteret: A Senatu Veneto per grauisimum, & or-
natisimum. S. C. sum Patauium euocatus. In eo lite-
ratorum hominum conuentu, qui tunc maxime, &
iuuenum nobilitum frequentia, & Doctorum præ-
stantia efflorescebat, cum iam celebrari nomen meū
cœptum esset: A Clemente . v i i . Pont. Max. Vene-

tis patribus eius postulationi, non satis mediusfidius libenter assentientib. Bononiam primum sum reuocatus, ac bis deinde Romam accersitus. Armorum tunc impetu & furore agebantur, ac rapiebantur omnia. Non fuit igitur mihi Bononiensis ille portus, in quo magnis hominum studiis retinebar, relinquendus: neque in medios turbulentissimarum tempestatum fluctus irruendum: Domicilium itaque Bononiæ constitui: Neq: ita multo post ea omnia sum adeptus, quæ loci ordinisq: mei homini summæ expetenda videantur. Neque enim vllus omnino fuit vel ordinarius, vel extraordinarius eius ciuitatis honor, nulla vel virtutis, vel meritorum commoda aut ornamenta, quæ ad me Dis hominibusq: approbantibus, Senatus ille longe amplissimus, atque ornatissimus non vltro, non libentissimis animis detulerit. Mihi postliminio ciuitatis iura omnia restituta: Mecum summi magistratus, & iudicia communicata: Mihi postremo quod ante me nemini, qui suo, patri to & auito ortu ciuis non esset: perpetua tabularii & publicorum actorum præfectura, qua cum huc veni, annos iam. **XIIII.** secundissima fama functus fueram, decreta. Sed quorsum de statu illo meo tam multa? Vt non leues me, aut parum probabiles dolendi causas habuisse intelligatis: Cui tot, & tanta vitæ quam honestis si me degen-dæ fuerint præsidia relinquenda.

linquenda. Delectat in sua quenq: patria viuere. Ego omnem in patria mihi optatissima, ac de me meisq: optime merita viuendi, moriendi etiam spem amisi. Iocundi sunt liberi: Iocundæ bene conueniētium propinquorum, Iocundiores plerunq: animorum consensu, & diuturna consuetudine confirmatæ amicorum necessitudines: Ego me ex liberum, qui me vt sequerentur, ex vsu rei familiaris meæ non fuit: Ego ex necessariorum omnium conspectu subtraxi. Expetenda vitæ dignitas, expetendi honores: Ego me partis & inueteratis abdicauī. Bene & præclare cum illis agitur: quorum vitæ victusque rationes in tuto collocatæ sunt: Ego nouo & prope inusitato exemplo, iam natu grandior, certissimis & luculentissimis conditionibus relictis, aptam cœpi quasi ex rudentibus, vt vetus poeta inquit, Fortunam habere. Hæc ego, Hæc ego inquam omnia cum reliquifsem, tam potui non vehementes dolere: quam qui vel secetur, vel vratur, possit doloris sensu vacare: Dolui ego vero, & diu dolui: In desiderio rerum carissimarum, & acri luctu iam prope contabui: Ac sæpe ad poetarum complorationes se memoria referente, Patria, o relictum filio nomen, pietasque dixi, victa furore. Vnde quo veni? He heu quid volui misero mihi? Floribus Austros perditus, & liquidis immisi fontibus Apros. Occurri adhuc Aud. mul

torum admirationi: qui vel secum taciti, vel in amicorum circulis & sermonibus diuturnæ tristitiæ meæ causam requisierunt: Et simul Romanis iam Auditoribus meis, quibuscum mihi viuendum, & è quorum quasi sinu, ad alteram, ac potio rem quidem (vti spero) vitam est euolandum, me totum ab ipsis fere crepundiis, atque incunabulis cognitum volui. Iam vero quæ fuit altera propositi mei pars, quæ res, quæue cogitationes, mœrenti solatium apportarint: iacentem crexerint, & afflictum excitarint: dum breuiter expono: orationi meæ, quam adhuc præstitistis, attentionem & silentiū impartimini. Agedum, Restat, vt his ego me ipse regam, vt est apud Poetã, solerque elementis. Me si fata meis voluissent ducere vitam Auspiciis, & sponte mea componere curas Urbem Troianam primum dulcesque meorum Reliquias colerem: Non fuisse spontis suæ Virgilianus Heros putat: quod neque urbem Troianam, neque dulces suorum reliquias colere potuerit. Factorum se vi, & impulsu ciectū interpretatur. Quod ego optimam & mihi carissimam patriam, & tam multa, quæ mihi in ea longe iucundissima fuerunt, non colam, nisi sola recordatione, fac spontis & optionis meæ fuerit: Ecquæ nam tandem est insania, quod ipse maluerim, quod optauerim, id si euenisse feram acerbius? At fato id euenit: necessario. s. causarum

farum concursu, & sempiterno diuinitatis decreto,
 Ego homuncio me necessitate victum indigner, cui
 ne Dii ipsi quidem, vt vetus est Græcorum verbum
 repugnant? Quid si maximorum Regum, in quo-
 rum tam sunt homines, quam ipsi Reges in DEO-
 RV M potestate, fuit iussis parendum? Ego ne vt iis
 inuitus paream, quorum ipse terrarum orbis & il-
 la in primis, vnde huc sum missus ciuitas, dicto au-
 diens est: quibus quæ haud grauate fasces submit-
 tit suos: Quorum postremo nutus omnes ita obser-
 uat: vt quidquam, quod significarint, abnuere vel
 recusare impium & nefarium ducat? Et quo nam
 veni? Vlubras ne aut Minturnas? In eam urbem ve-
 ni: quæ urbium cunctarum, & ipsius orbis instar est:
 Quæ perpetuum est Imperii, ac maiestatis domici-
 lium: Quæ exterarum gentium, ac nationum com-
 munis, ac fideissimus portus: Augustissima religio-
 nis ara, Et vt olim fictorum DEORVM sedes, ita nunc
 sacrum, & sanctum veri DEI, ac Diuorum Diuarūq:
 omnium delubrum, ac penetrabile. Quæ latinæ litem-
 ras prima in lucem protulit: Quæ Græcas benignissi-
 mo acceptas hospitio fouit, & illustrauit: Quæ elo-
 quentiā, quæ artes ingenuas ac liberales, & liberalib:
 proximas & finitimas, ac rectissima quæque studia,
 quæ virtutes omnes, quas vel animis hominū natura
 ingenuit,

ingenuit, vel doctrina expressit, vel vsus perpoliuit: Quæ humanitatem deniq: ipsam excoluit, & felicissime per totam Europam propagauit. Et quorum nam Principum accersitu, ac iussu huc veni? Pauli nempe. III. vnus omnium Optimi, Max. sapientissimi Pont. Alexandri Farnesii consortis Põtificiæ potestatis, nutu, voluntate & imperio: An non is est Paulus, cui ob ingenium, ob diuinam virtutem, singularem in rebus omnibus suscipiendis prudentiam, in obeundis, ac perficiendis incomparabilem felicitatem, atque animi magnitudinem, vniuersa resp. Christiana iam grandiori natu, non diurnam modo vitam, sed immortalitatem etiam si fas sit, optare debeat? Nam quid de Alexandro Auiti nominis ac magnitudinis certissimo hærede dicã? Qua morû, qua maximarû virtutû indole est? quã præmature rerum vsu? Qua humanitate, & cû summa humanitate iuncta animi sublimitate? Et maior ille quidẽ Alexander me semel in fidẽ suã receptû, iis prosequitur beneuolentiæ significationibus: Vt cum ei, quem Domino quidem terrarum, & communi Christianorû patrono, ac parenti ius fasq: est, honorem habeã, amabili tamen nonnunquam (vt Poetæ verba vsurpem) lusus insania, ipsum mihi patrem, quem ante annum tertium amisit, sperare audeam reuixisse. At minor cum mihi inter Doctissimos homines, quos domi
suæ

suæ alit & ornat: quorumque sermonibus, & familiaris consuetudine plurimum delectatur, honestissimū locum tribuerit: maximum ac certissimum exiniæ liberalitatis specimē dederit: ipsa etiam, quæ est eius incredibilis humanitas, patris me appellacione dignari consueuerit. Ac non tantorum Principum iudicia, tamq; præclara erga me voluntas, non stirpem tantum, vt ita dicam, sed fibras etiam ipsas doloris ex animo meo debuerit conuellere? Huc accedit Sacrosanctorum Patrum, minorum Pōtificum, summorum, ac virtute & meritis amplissimorū virorū, & eorum cuiuslibet, ne singulos nominem, mirifica in me beneuolentiæ declaratio. Quid vero de vestro isto pulcherrimo, & florentissimo ordine loquar? Ab ipso nimirum capite, ab ipso. s. vestræ iuuentutis Principe & moderatore, Camillo Perusco humanissimo, ac literatissimo viro, vnoque omnium, qui tanto Rectore dignissimis iuuenibus præsit, dignissimo, est vestrorum in me officiorum, à quam gratisimo animo profecta commemoratio accersenda. Is enim me venientem qua accepit gratulatione? Quibus rationibus meum vt desiderium leniret ac dolorem, operam dedit? Quo studio, qua animi contentione, & de discessu paucis ante mensibus cogitantem, retinendum curauit, & vt hic, hic permanerem, effecit? Credo quod, & me à se diuelli ægerrime.

ægerrime ferebat, & vestrorum studiorum ornatis-
 mi iuuenes, si mansissem in officio, rationibus opti-
 me consultum iri putabat. Iam vero uob. ipsis bona-
 rum literarum studiosissimi iuuenes: quantum me
 debere sentiam: non possum tacita cogitatione, ne-
 dum verbis consequi. Vestrum vnus & alter, quibus
 antea notus eram, qua me caritate, ac verius amoris
 ardore, qua ope, quo præsidio complexus est? Reli-
 qui, quem veluti intermortuum anno superiore co-
 tidie viseretis, quem aliquid dicere conantem, præ-
 animi tamen ægitudine, hæsitantem, & balbutien-
 tem, non audiretis tantum, sed assiduitate, frequen-
 tia, attentione ac silentio vestro prosequeremini, di-
 gnum putastis: Absentem desiderastis: Reducem
 gratulati estis: quam habeo maximam pro tot tali-
 bus ac tantis, talium & tantorum cum Principum,
 tum ordinum vniuersorum in me meritis, satis scio
 gratiam referre frustra meditor. Quid animi tamen
 erga omnes, quid studii ac voluntatis habeam: quæ
 postrema, & ea breuissima futura est orationis meæ
 clausula, quæso eodem quo cœpistis, animorum &
 aurium tenore attendite. Hunc ego huius prolusio-
 nis meæ extremum quasi actum paucis absolua-
 m: Quod re magis, quam verbis gratum me & memo-
 rem auco ostendere. Primum ego Pont. ipsi Max. &
 eius nepoti Alexandro bonorum omnium, & nomi-
 natim

natim meo, ac fortunarum mearum Patrono, vob.
 testib. atq; Arbitris, quod habeo, summum pretium
 persoluo: vitam. n. illis caputq; meum do, dedo, de-
 dico, ac deuoueo. Alterum quam me ipsum diutius
 cupio viuere: Pro altero (alienis vtar verbis: quod de
 propriis meliora non suppetunt) Bis patiar mori: Si
 parcent iuueni fata superstiti. Iam Patrib. ipsis con-
 scriptis pro spectata, & propensa in me animi inclina-
 tione eum cultum, atq; obseruantiam, quæ possit à
 mente optima, & maxime deuincto animo profici-
 sci, verbis prope cõceptis, tum ipsis in vniuerso, tum
 ipsorum singulis, vltro spondeo, ac defero. Tibi ve-
 ro Scholasticæ iuuentutis Princeps, quem absentem
 semper in oculis fero, & in quem nunc præsentem
 tam non vulgari dignitate, quam prisca moribus, &
 digna Romano homine doctrina conspicuû intue-
 or: Tibi ego me in optimis studiis augendis, & hone-
 standis comitem amantissimum, ac fidissimum ad-
 ministrum, & adiutorem diligentissimum præbeo.
 Vobis nobilissimi atq; ornatisimi iuuenes, ac de me
 optime meriti, tantum habeo fide optima polliceri:
 præcipuam mihi, atq; antiquissimam curam fore: vt
 quantum voce, quantum scriptis, quantum publica
 ac domestica opera contendere, eniti, atque efficere
 potuero: me non indignissimum fuisse interpretemi-
 ni: cuius fortasse fuerit quasi diuinitus vrbi nomen
 SS debi-

debitum ac destinatum: quique iam quater & amplius à duobus Pontificibus. Max. huc ad vos fuerim accersitus: quo valente & vigente, ut nunc sum, & est Diis gratia, per diu frui, ac sero senem fieri, vel certe senem quamdiutissime vobis esse, cupiatis. Quem denique vitæ iam muneribus perfunctum, maxime memori & grata recordatione prosequamini. Dixi.

ROMVLI AMASAEI ORATIO QVA
CIC. DE NATVRA DEORVM LIBROS
AGGRESSVRVS DIVINVM AVXILIVM
IMPLORAT.

M IHI quidem iam post exactos cum in publicis negociis, tum in scholarum muneribus. VII. & XXX. amplius annos, Summorum vrbis, & orbis terræ Principum, siue clementia, siue æquitas, siue indulgentia, emerita iam stipendia, & cessationem liberam, atque ociosam pollicetur: Vsq̄ dum tamen aliqua superest ætatis quasi viriditas, vestro ornatisimi iuvenes conspectu ut libenter caream, nullo possum pacto in animum inducere. Eo fit, ut quamuis non desint docti, & solertes in hoc cōmentandi genere homines, qui & sensibus integrioribus, & mente vegetiore ad munus hoc obeundum
alacrio-

alacriores, & valentiores esse queant: ipse tamen fasculam meam, quam in trib. literatæ iuuentutis conuentibus satis hercule secunda fama, ad iuuenum in genia illuminanda tandiu prætulit: accensam perferre ad curriculi mei calcem conari mihi videar debere. Sed enim huic propositi mei vel perseverantiæ, vel perueicaciæ huiusmodi frequenter animo aduersatur cogitatio. Quid ego pristinarum adhuc exercitationum viam insisto? An iuuenis esse non desii? Quid igitur iuueniles animos præ me fero? Quasi facultates eas, quibus olim florui, magis effato rerum aduersarum cōcursu, & diuturnis curis, ac molestiis animo, quam fatiscente annorum accessione vitali robore, iam indies carpi, atq; atteri sensurus nō sim: Et hæc prius fuerunt: Quin potius iam recondita se nescamus quiete, & recordatione fruentes actionum, inuentorumq; nostrorum, cum maximis Poetis decantemus: Et nos aliquod nomenq; decusque gesimus: & illud vna, & altera pro senili licentia syllaba claudicantes: Vixi iuuenib. nuper idoneus, & militauit non sine gloria. Nihil ad me illud iam: Continuo pecoris generosi pullus in aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces Audet, & ignoto sese committere ponti. Nec vanos horret strepitus. Sed illud mihi quanto aptius? Frigidus in Venere senior, &

haud scio, an in Mineruam frigidior: Frustraq; labo-
 rem ingratum trahit: & si quando ad prælia ventum
 est, Ut quondã in stipulis magnus sine viribus ignis,
 Incassum furit. Iure igitur, fortis ille equus spacio
 qui forte supremo, Vicit Olympia, nunc senio con-
 fectus quiescit: Et sane: Est mihi qui crebro purga-
 tam perfonet aurẽ. Solue senescentem mature sanus
 equum, ne Peccet ad extremum ridendus, & ilia du-
 cat. Quod à Platonico Parmenide de Ibyci equo
 dictum noster perbelle mutauit: Sed quid ago? Qui
 tam sæpe dicendo maximos, & amplissimos homi-
 num cœtus tenui: cuique iuueni perpetuæ orationis
 copiam, & eius quidem non omnino inornatã, aut
 impolitã satis large suppeditare putabant, Mecum
 viuebant qui homines atque æuum agitabant, ex
 alienis nunc verbis, & versibus quasi centonem con-
 suo. An ipsum hoc non senile est? Quod. s. hebetior
 iam mens dicere aliquid volenti propria verba non
 suggerit, ne prorsus obmutescens, vestram insolentius
 illulisse videar expectationem, alienis vti malui.
 Sed meis iam verbis, & iis quæ animis (opinor) &
 auribus æquisimis accipiatis: Optimi, & Optima-
 rum literarum, atque artium studiosissimi iuuenes,
 quæ in præsentia vobiscum agam, hæc sunt. Qua
 iam possum mentis, & oculorum acie, qua memo-
 riæ, qua laterum, & vocis firmitate, vestris ego vt stu-
 diis

diis inferuiam, & honestissimis obtemperem desideriiis, sedulo operam dabo: & eam quæ mihi semel obtigit, Spartam (vt Græci dicunt) vel vt nostrates Christiani vocationem, ad extremum vsque vitæ spiritum nunquam deferam: neque omnino committam, vt qui adhuc steti, & partes meas non sine plausu egi: in extremo scholastici huius operis veluti fabulæ actû, tanquam iners histrio videar corruisse. Extremum vero hunc mihi actum fore, non magis augurari, quam ratiocinari possum. Nam si quauis ætatis suæ parte homo bulla est: & ipse bulla semper fui, & nunc maxime sum, sexagenario non multo minor, quam maior quinquagenario. Dabitis vero non grauate, nisi mea de vestra humanitate me fallit opinio, hanc mihi veniam: vt quemadmodum cantoribus iam senescentibus conceditur: vt remissiores faciant cantus: & ad senectutis quietem modos laxent: Sic mihi ut licitum sit, cotidie aliquid de pristinis contentionibus relaxare: vobis non remissiones modo, sed intermissiones si vsu euenerit, etiã meas boni consulentib. Nam & hæc senilis remissio (ni fallor) nihilo erit, quam fuerit iis qui tûc me audierûnt, mea quæuis iuuenilis contentio minus aut utilis, aut iucunda: & intermissio vt nouati agri solent, largiores, & vberiores ex me factus vobis apportabit. Et quoniam hoc interpretandi munere ita sum perpetuo

tuo functus, ut unum ætati vestræ ex omnibus latinis auctoribus, tanquam dicendi, atque intelligendi magistrum optimum M. Tullium frequenter, & assidue proposuerim: eius profecto libros non ponam tam grandis iam natu de manibus: quos arcte sum adolescens amplexatus: quosq; integra ætate, cum iudicii maturitatem desiderare non debui, constantissime retinui. Est igitur industria, & laboris mei idem M. Tullius clausula, qui fuit exordium, & progressus. Cumq; superius omne nostrum tempus iis maximi, & eloquentissimi viri libris prælegendis transmiserimus: quibus ille nobis apte, distincte, ornateq; dicendi partim præcepta, partim vero exempla reliquit: vel grauisimas siue cognitionis, siue actionis questiones pertractauit disertissime: & iam soli est superiore loco explicandi restent: quos summo ingenio exquisitaq; doctrina, de natura Deorum, de diuinatione, de fato conscripsit: in his & huiusce ipsius anni operam, & reliquorum deinceps (si qui mihi reliqui futuri sunt) operam consumamus. Atque huius quidem operis capessendi, hoc potissimum tempore sua mihi adesse visa est tempestiuitas. Nam cum interpreti cum eo cuius fuerit interpretes, quam maximam conuenientiam esse oportere, & ratio ipsa nobis persuadeat: & diuinus Plato in Ione, qui est de furore poetico censuerit: Mihi Ciceronis interpreti
 si non

si non optimo, at certe amantissimo, & non indiligē-
 tissimo, duabus saltem plurimum reb. cum Cicero
 ne ipso conueniet: Primum quod hosce libros inter-
 pretari aggressus fuero, paucis annis natu minor, quā
 ipse fuit, cum eos scriberet: Deinde quod dubitare
 non possum, in illis me interpretandi finem facturū,
 post quos, alios ipse fato suo præoccupatus, nullos,
 aut omnino quam paucissimos scripsit. Appositum
 vero ad consilium hoc meum confirmandum, & il-
 lud fuit: quod cum liberalium disciplinarum, atque
 artium, quæ vel Græcis, vel Latinis, tam sacris quam
 profanis literis continentur, omne genus non præ-
 tereuntes tantum quasi per transfennam, strictim a-
 spexerimus: sed etiam donec oculi caligarunt, intro
 spexerimus: neque vllum paulo tolerabiliorem scri-
 ptorem non peruolutauerimus: in ea quæ de Diis
 immortalibus disseruntur, iam fidētius, & minus cras-
 sa (vt aiunt) Minerua commentari poterimus: & re-
 iectis, atque explosis falsis, & ridiculis de tota diuini-
 tate opinionibus, quæ rationi, & veritati consenta-
 nea sunt, elicere, & consecrari. Non ea tamen sum Au-
 ditores confidentia: vt rei magnitudine, & grauitate
 non deterrear: ac non perdifficiles, & vt ita dixerim
 scopulosos obscurissimæ disputationis locos non
 pertimescam. Sed salui vti spero, è mediis tam pro-
 fundi pelagi periculis euademus: si summi nos ac
 sempi-

sempiterni Dei præsidio subleuari, & confirmari senserimus. Quare cum non nisi propitio, & fauente Deo idem diuinus Plato, & maximi quique ac sapientissimi sacrosanctæ religionis auctores, res magnas & præclaras suscipi, atque attentari debere nos docuerint: sine obsecro me per breui quidem, sed pure castæque nuncupata precatiuncula, senilibus iam exorsis meis, diuini numinis opem tanquam secundam auram, prosperosque successus implorare. Optime Deus, Maxime Deus, Qui vnus es Deus, Nempe à quo omnia, per quem omnia, ad quem referri necesse est omnia, Tu quoniam hanc mihi mentem dedisti, atque inspirasti, vt ad hanc multo grauiorē, quam possit virium mearum imbecillitas sustinere, commentationem aggredi ausus fuerim: totā animi mei vim ad maiestatis, & infinitatis tuæ contemplationē erige. Qui solus es via, errantem suscipe, & ad te vnū dirige gressus meos. Tu inquam summe pater, qui solus es veritas, assensionem meam à tot discrepantium opinionum disidiis, & cæcutientium populorum, ac gētium ambagibus abstrahere. Qui solus es lux, in densissimis tenebris errorum mihi offensanti purissimi, & clarissimi ignis tui scintillam saltem aliquā exere: vt in lumine tuo lumen videam. Lucernā sit pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Qui solus perennis es, & viuus omnis intelligentiæ
 fons

immensæ fons, eo me sapientiæ tuæ hauſtu recrea:
 per quem effari liceat, quæ tibi accepta ſint: mihi
 meiſq: hiſce iuuenibus ſalutaria. Qui poſtremo ſo-
 lus es uita, tantisper me è ſepulchro uitalis huius
 mortis noſtræ excita: Dum ad ea, ita uti eſt opus,
 intelligenda aſpiro: quæ de te diſerte quidem, & acu-
 te diſputata, ſine te tamen, neq: recte dici tunc po-
 tuerunt: neq: nunc ſine te niſi perperam poſſunt in-
 telligi. Tu ſempiternæ pater, qui filii tui Dei & ho-
 minis Domini noſtri uoce, iugum tuum ſuaue eſſe,
 & onus tuû leue affirmasti: mihi de te vno dicere, &
 ad te unum, quæ de pluribus Diis dici uidentur, re-
 ferre meditati, quæ ætas iam ingraueſcens duriora
 ac grauiora reddit: tu fac pater leuiora, ac molliora
 ut ſint. Ne proicias me in tempore ſenectutis meæ:
 Cum defecerit me uirtus mea, uſq: in ſenectutē, &
 ſenium Deus ne derelinquas me. Vos uero nobiliſ-
 ſimi, atq: humaniſſimi iuuenes, in quorum erga me
 ſtudiis, & beneuolentia, quauis uitæ meæ parte plu-
 rimum mihi conqueſcendum duxi: adefte æquis
 animis, & ſeniles conatus hoſce meos boni conſuli-
 te: Meam perpetuam, & conſantiſſimam in ueſtris
 ingeniis excolendis, atq: ornandis curam, & aſidui-
 tatem, præſentia, ſilentio, & attentione ueſtra pro-
 ſequimini.

F I N I S.

TT

ERRATA.

pag. 20	verf. 20	iniuriis, lege iniuriis.
	28	19 nomem, nomen.
	45	1 fatifacere, satisfacere.
	46	7 deterriq; deterreriq;.
	48	16 emptus, ereptus.
	50	24 iniufta, inufta.
	51	24 adeoi, adeo.
	ibid.	25 potut, potuit.
	52	13 graue, graues.
	55	3 quam uis, quanuis.
	ibid.	12 illi, ille.
		17 potuerent, potuerunt.
	59	1 ruent es, ruentes.
	72	16 fatifeceris, satisfeceris.
	81	3 beneuolentiam, beneuolentiam:
	91	3 dumtaxat, duntaxat.
	94	3 litterarum, literarum.
		21 liberationis, liberationis.
	104	22 publice, publicæ.
	106	7 difpiens, defpiens.
	107	12 illuuiæ, illuuiæ.
	114	10 acceffiffe: acceffiffe?
	117	9 imitationis, mutationis.
	128	18 eas ad nos artis, eas artis.
	130	18 fecunditatis, fœcunditatis.
	140	14 subfellis, subfelliis.
	144	17 linquæ, linguæ.
	150	2 Musarum templa, Musarum domicilia.
		18 ualitudo, ualetudo.
	157	14 Paudectæ, Pandectæ.
	160	2 inteliigi, intelligi.
	162	23 fuppelectilem, fupellectilem.

164	17	adhorrent, abhorrent.
167	20	omnes. omnes?
171	18	preceptor, præceptor.
175	19	perpetuo non sit, perpetuo sit.
ibid.		fluctuandum. fluctuandum?
193	23	consultitur? consultitur.
202	17	quotannis, quotannis.
213	2	quanq:, quanquam.
	19	nonnunquam, nonnunquam.
216	15	maturæ, mature.
219	20	eque, æque.
221	26	manus, munus.
222	18	uestræ, uestra.
253	3	forte, forte.
263	26	solemnibus, solennibus.
264	3	cotidinarum, cotidianarum.
265	12	cælem, celem.
266	26	huius ac laboris mei muneris, huius laboris ac muneris mei.
269	6	discendi, dicendi.
	16	suz, sui.
270	5	per acerba, peracerba.
	23	superuanci, superuacanci.
272	18	accommodate, accommodatæ.
284	19	meæq:, meaq: .
287	13	grandi, grandem.
288	10	omîa, omnia.
	21	commitendum, committendum.
296	26	sucepi, suscepi.
305	26	maturus æquum, mature sanus equum.
314	10	summæ, summe.
	13	meritorom, meritorum.
315	18	uehementes, uehementer.
317	9	quibusquæ, quibusque.

Reperies forsitan amice Lector & alios huiusmodi errores, qui facile tam exiles, literulæ tantummodo unius, punctiue aut spatii uitio, impressiorem castigantium oculos præteruolarint: leuissimos tamen: quod iis uel non animaduersis, minime legentis mens perturbetur, locus ue aliter atq: intelligi debeat, intelligatur: uel depræhensis, nullo negotio uera lectio restitui possit.

Vbi ex Latinæ ueteris linguæ usu Deorum Dearumue mentio fit, ut ueritas, Christianaq: iubet lex, dicendi formulam ad singularè numerum redige. Nanq: unus idemq: Trinus est D E V S.

Hoc uolumen impressum est, habita prius facultate, & autoritate Reuerendi D. D. Leonis Leonorii Canonici, & Generalis Vicarii Bonon.

Ego F. Vincentius Bononiensis Vicarius R. Inquisitoris concedo. XVIII. orationes D. Romuli Amasei per me usas, & examinatas imprimi.

